

Универзитет "Св. Кирил и Методиј" - Скопје
Филозофски факултет - Скопје

Докторска дисертација:

**КОМУНИКАЦИСКИТЕ ФУНКЦИИ НА ПОЛИТИЧКИТЕ ПАРТИИ ВО
СОВРЕМЕНАТА СОЦИОЛОГИЈА**

од М-р Гоце Георгиевски

Ментор: Д-р Димитар Мирчев

Скопје, 1996 год.

СОДРЖИНА:

Воведен дел.....	1
1. Основни карактеристики на современата политичка партија	10
Раѓање на политичките партии	10
Профили на анализа и класификации на политичките партии	14
Каде натаму	20
2. Функции и претпоставки за делување на политичката партија во демократски политички систем	24
Демократија	24
Интерпартиска демократија, фракции, опозиција	30
Коалиција	38
Функции	42
Политички партии - власт	51
Партиски системи	61
Јавното мислење	66
Земји во транзиција	73
3. Карактеристики на политичката комуникација во и надвор од политичката партија	78
Вовед	78
Политичка комуникација	85
Порака, јазик, јавност	94
Либерален модел	102
4. Организациско-комуникациските функции на современата политичка партија	105
Политичката партија како организација	105
Основни организациски концепти	122
Основна организациона клетка	130
Неколку комуникациско-организациски аспекти	133
5. Социјална структура, интересите, културата и политичките артикулации	140
Класно-социјалната димензија и политичкиот идентитет	140
Интересите	153
Идеологија	158
Власт	164
Политички артикулации и политичка јавност	172
Политичка култура	178
6. Социјалните интеракциски процеси и профилот на политичката партија	187
Нова позиција	187
Акционо јадро	190
Интеракциски профил на партиската организација	194

7. Елементи и функционирање на инфо-комуникацискиот модел на современата политичка партија	198
Основни комуниколошки знаци	198
Комуникациски модел	201
Организациско отворен систем	220
Политичка акција, ефекти и порака	223
Информации	232
8. Профилите на учесници во градењето на условите за дејствување на политичката партија	240
Граѓанин - политичка партија - партиципација	240
Актери на политичката партија	250
9. Политичкиот маркетинг и кампањата како специфична политичка комуникација	263
Политички маркетинг	263
Селективно изложување/перцепција	275
Мас медиуми	278
Германски пример	286
Кампања	290
Односи со јавноста	301
Пропаганда	305
Завршни разгледувања	309
Одбрана литература	317

ВОВЕДЕН ДЕЛ

Наспојувајќи рационално да ги уредува односите во своето општество, современиот човек воспоставува многубројни институции и организации се со цел - на политички начин да реализира определени лични интереси, односно, интереси на многубројните и разновидни општествени колективитети.

Таква организирана институција е и политичката партија, секако еден од конститутивните елементи на политичкиот систем и во исто време, организација без која не може да се замисли одвивањето на клучните политички процеси во општеството.

На прагот на 21 век, оваа организација, вклучена веќе во традициите на политичката демократија, се соочува со немалку предизвици, први, исто така, видливи промени, и се обидува да ја ајдејтира својата организациско-програмска формула со која ќе може да одговори на новите човечки, општествени и техничко-технолошки предизвици.

Современата социологија, посебно политичката ја и социологијата на мас-медиумите и комуникациите, значително се занимава со комуникациските функции на политичките партии. Лазарсфелд, Берелсон и Гуде (1943/44) нив ги истражуваат во корелација со изборното однесување на групните избирачи; Стоукс и Милер од аспектот на функционалноста и рационалноста на партиите во

демократискиот политички систем (повеќе истражувања во: 1956, 1960, 1964); додека Сартори (1968), Верџа и Нај (1971) како и Шлезингер (1985) ги истражуваат, меѓу другите, и некои функции на партијата во рамките на механизмите на дистрибуција и контрола на политичката моќ.

Втората насока на истражувањата е притоа на моќ и меѓусебно влијание на партијата и нејзината социјална база (класа, слој, локална заедница, професионална група и сл.) како и месопона комуникациите во изградбата на типови на политичка свесност, вредности, стереотипи, приврзаност и сл. "субјективни" појави со кои се заокружува социјалната и партиско-политичка структуризација. Ова особено го истражувале Рабинович, Гурлан и Мекдоналд (1984) но многу интересни резултати оформиле уште Сејмор Лијсеи (1954) и Колеман и Смеслер (1975).

Студијата го утврдува влијанието на баланс меѓу социјалниот состав на партиското членство *vis a vis* структурата на партиските бирачи, симболизирани, финансијата и сл. Од причина што крајниот ефект е "добивање" на некои бирачи, во истражувањето е најчесто да се одговори на прашањето: колку таквата структура на бирачите остварува влијание не само во составот на конкретната политичка партија, туку и во начините и содржината на нивното дејство и комуницирање.

Во оваа студија станува збор за основните карактеристики на современата политичка партија, за спецификите на нејзиното дејствовање, за учесниците во партиските активности, за политичкиот маркетинг и кампањите и особено за комуникациските процеси и комуникацискиот модел на современата политичка партија.

Анализата на комуникациските процеси во современата политичка партија, како и изолирањето на основните претпоставки за испражувачки зафати и инсталирање на ефикасни комуникациски модели, наметна потреба од потемелно сондирање на структурираа, функциите и субјектите кои ја конструираат политичката организација.

Денес, речиси не постои организација, институција, систем, човек, кој не го поставува прашањето на информирањето и комуницирањето на севкупните содржини и форми кои влегуваат во меѓусебните интеракции, на резултатите и ефектите од нивни односи. Измените во животни услови на крајот на 21 век, наметнуваат преиспитување и проектирање на нови хумани и општествени вредности, нов начин на размислување, особено кога се работи за процес кој убедливо го завзема првото место во сите современи концепции и програми кои претендираат да движат напред, развојно да се насочуваат и да антиципираат. Причината за таквиот интерес е поврзана со сознанието дека условот за опстанок, egzistencija и развој е денес нераскинливо поврзан со познавањето на улогата, позициите, и влијанието на информативно-комуникациските процеси на секој план и на сите нивоа во заедницата.

Вкупниот развој на човештвото, на производните сили, а нивото помалку, и на односите помеѓу луѓето, во современите текови, ја определуваат новата структура на свест (ја маркираме само онаа која во својата основа ги содржи демократските и прогресивните опции), која треба да биде движечка сила во настојувањата да се надминат постоејните политички традиции обременети со проблеми и противречности со конфликтни ситуации и нивно милијантно

разрешување, а во правец на хуманислички ориентации и визии за далеку ионайредна перспектива на човештво.

Денес, нема ниту на економски, политички, социјален, културен план, на микро и макро ниво што не е поврзан со информацијата, информацијата која кружи во комуникацискиот чин, која од бројка, збор, податок, се трансформира во материјална, духовна, односно, културна вредност и сила. Со други зборови, не смее повеќе да се дозволи да биде донесена ниту една одлука од важност за луѓето како индивидуи и како членови на различни заедници, организации, институции, асоцијации - доколку не се обезбедат квалитетни информативно-комуникациски процеси, циркулација на идеи и мислења, податоци и информации за определено прашање, доколку не се обезбедат сите неопходни повратни врски и врз основа на тоа, анализи и алтернативи.

Нивото на севкупниот општествен развој денес наметна потреба секоја психо-физички здрава индивидуа да биде ставена во позиција да размислува за себе и за другите, за својата општествена, но, и поширока околина. Ваквиот став е од посебно значење, особено кога станува збор за работата и функционирањето на организираниите и масовни форми на човековото делување во политичкото општество.

Перспективата на политичкото организирање, на артикулацијата и агрегацијата на интересите на групите и слоевите во социјалната структура најмногу ќе зависи од тоа, колку практиката ги валоризира таквите интереси и потреби на ниво на поединец и поширока класно-социјална структура.

Во рамките на овие основни визии и ориентации, го сместуваме и прашањето за комуникациските процеси во една широк

современа политичка партија која треба да обезбеди идентитет и легитимитет во демократски политички систем и општествена заедница на рамноправни и слободни социјални и национални единици.

Без одвивање на процес на комуницирање, практично се оневозможува постоење и функционирање на политичкиот систем и политичкиот процес, а во рамките на него и - на политичката партија. Почнувајќи од остварување на политичка социјализација како генерален облик и производ на политичкиот процес; постоа, артикулација и агрегација на интересите, па се до градењето и разградувањето на нормите, правилата и принципите и нивно повторно градење.

И оваа анализа настојува да се држи до определбата дека секое конкретно општество е производ на преходната човека општествена дејност, на постојните облици на човековата практика и нејзините вредносни ориентации, а не едноставен одраз на современиот техничко-технолошки прогрес.

За нашиот општество кое денес доживува и преживува крутни и далекусежни промени во својата општествено-економска, културно вредносна и пред сè - политичка сфера, обработката и покренувањето на една ваква тема, иако е тaa од теоретско-моделски и аналитички карактер, е, се чини, корисно и релевантно, колку заради недостигањето на соодветни научни и стручни извори, толку и поради дефицитноста на демократско-политички искуства и практика.

Општествениите и практични цели на една ваква студија добиваат на значење особено кога политичката партија, како еден од конститутивните елементи на политичкиот систем, се анализира во рамките на еден специфичен корис на процеси и односи (инфо-комуникациски), особено во услови кога во Македонија се одвиваат

длабоки системски и структурни промени и се конституира мултипартииска демократија, односно комјединствен политички и економски систем. А со тоа и провокација за најмошни теоретски и општествено-практични истражувања и расправи.

Тезата настојува да даде основни научни сознанија за социјалната и комуникациската димензија на современата политичка партија во рамките и од аспекти на структура, независност и функционирањето на инфо-комуникацискиот модел на партиска партија во теоријата и истражувањата најшироко, но имајќи ги предвид општествениот, политичкиот и културниот специфичности на Република Македонија.

Во скицирањето на причинско-последичната меѓузависност на појавите, анализата ги опфаќа прашањата на улогата на политичката партија, нејзината социјална структура и профил, субјектите кои учествуваат и кон кои се насочени нејзините активности, непосредните цели и задачи кои ги поставува на политичката сцена.

Од друга страна, политичката партија е набљудувана како комуникациски систем во кој инфо-комуникациските процеси "внатре" и "надвор" од неа, поставени во адекватна рамка, се претпоставка за нејзина егзистенција во современи услови, за нејзино влијание во политичкиот систем, за рамноправни односи со другите политички партии и конечно - за нејзина победа на изборите и освојувањето на власта.

Предметната локација на тезата е развојот и исполувањето на комуникациските функции на политичките партии во социјалниот аспект на нивните партии онака како што тоа го дефинира современата социологија: социјалната база која е групо, интересно, политички и

изборно издиференцирана, и која е издиференцирана во свесџа, вредносџиџе, кулџураџа. Нормалниот образец на модерно обликуваниџе комуникациски функции на една џолиџичка џарџија, коресџондира со демократискиот џолиџички сисџем и со џотребџе на социјалнаџа база и нејзиниџе сегменџи за џолиџичко артикулирање и остварување на нејзиниџе интереси и аспирации. Необликуваниџе комуникациски функции или нивноџо извџоџерување се во несклад со демократијаџа.

Имено, се џргнува од џојдовноџо сџојалиџе дека современаџа џолиџичка џарџија џреба да биде набљудувана како комуникациски сисџем, во рамкиџе на наукаџа за комуникациџе, или комуниколоџијаџа, која џи оџфака џроцесиџе, сџрукџуриџе и функциџе на комуникацискиџе сисџеми во нивнаџа социјална целосџ. Како џџо наџишал Робертџ Михелс (1910) - "сџудиџе и анализаџа на џолиџичкиџе џарџи е џранка на наукаџа, која како џпрактична наука се наоџа меџу сџоџанско-социјалниџе, филозофско-џсихолоџиџе и истџорискиџе дисциплини, но како џаква е безвредна ако не се објаснува исцџно."

Основнаџа хџџџеза која во овој џруд се развива и се насџојува да се докаже низ анализиранитџ теоретиски и исџражувачки маџеријал е дека современаџа џолиџичка џарџија, во рамкиџе на демократиски, комџеџиџивен, мулџиџарџиски и џаралменџарен џолиџички сисџем, може да џреџсџавува извонредно значајна џолиџичка инсџиџуција, орџанизација и субјекџ - само доколку во својаџа орџанизациона сџрукџура, содржиниџе и формиџе на делување и џроџрамската ориенџација, инсџалира џаков комуникациски модел кој ќе може на џарџијаџа да и даде и една додаџна легџимација,

легитимација на отворен, флексибилен и адаптивен систем. Современата политичка партија со која ќе стане организација, способна да ја изврши својата демократска политичка функција во општеството, со помош на сопственото знаење, искуство и визија, од една страна, како и со перманентното црење на енергија, информации и идеи - од своето општество и пошироко опкружување, од друга. Факт е дека преку комуникациските канали се одвива најпозначајната социјална функција на партијата: функцијата на агрегација на политичките интереси, што денес партиите го обавуваат со сè поголеми теškoции, и која различно, кај различниите типови на партии. Повоената социологија развила и заокружила богат фонд на индикации за тоа дека има непосредна и позитивна врска меѓу развиењето и демократски структурирани комуникациски функции на политичките партии, квалитетот на демократскиот политички систем и изразувањето како и задоволувањето на социјалните, групни, слоевски и други потреби и интереси во базата на општеството. Овој факт ја наметна потребата анализата на фондот на научни индикации во овој труд да се насочи кон докажувањето на генерална хипотеза: социо-структурните движења во современото општество изискуваат плурализам на политички партии со развиен механизам на артикулирање на интереси и ставови на кој се надоврзува и модерно обликуван и демократски насочен комуникациски механизам на политичките партии.

Методолошкиот пристап за кој сметавме дека е најсоодветен за обработка на темата и за верификацијата на појдовната претпоставка беше во примарното општеирање на анализата на содржината на многубројни домашни и странски извори кои се бават со прашањата сврзани за структурирањата, делувањето и функциите на

политичките партии, особено оние во повеќепартискиот систем, во кои можеа да се идентификуваат потребните експлицитни и имплицитни елементи кореспондентни со различниот облик на одвивање на комуникацискиот процес во самиот парти и околу нив, и, во извесна мера - методот на моделирање, со кој, всушност, е извршена локацијата и идентификацијата на бизнисните чинители и моменти поврзани со одвивањето на анализираниот процес и нивно претставување во рамките на еден систем.

1.

Основни карактеристики на современата политичка партија

• раѓање на политичките партии

Самиот термин - партија¹⁾, етимолошки значи, дел од поширока целина и влегува во употреба во првата половина на 19 век, заменувајќи го постепено терминот фактио (група која се бави со сомнителни работи) како и терминот секта, кој од крајот на 17 век се употребува воглавно за да означи верска поделба.

Првите политички партии се формирале врз основа на два принципа. Првиот, со поврзување на парламентарните групи кои на подлогата на различни идеи и програми остварувале "соработка".

¹⁾ "Терминот политички партии се јавува во 19 век со развојот на претставничките институции и со експанзијата на изборното право во Европа и САД. Тоа предодреди организации чија цел беше да ги завземат државните канцеларии во изборен натпревар со една или повеќе други партии. Врз основа на тоа, терминот партија се прошири со вклучување на политичките организации кои не беа ангажирани во изборниот натпревар: малубројните партии кои немаа реални очекувања во трката за владината канцеларија преку претрашување на избирачите, револуционерни организации кои бараат поништување на компетитивните избори и владини групи во тоталитарни држави". *International Encyclopedia of the Social Science, The Macmillan Company and the Free Press, 1968, USA, Library of Congress Catalog number 68-10023, p.428*

"Како што и самото име кажува, тие се секогаш дел (*pars*) на политичкото општество, а критериумите по кои еден дел се издвојува и организира за да доминира или да наметне свои гледања и решенија за општеството како целина се различни: класни, верски, идеолошки, а понекогаш - во самиот почеток, баш како и денес - голема улога играат факторите за зачувување на етничкиот или верскиот идентитет, а во оредени случаи и политиката спрема соседите.", Воислав Становчиќ, "Политичките партии, инструмент на демократијата или олигархијата", Гледишта бр.5-6, Београд, 1985, стр.139

"Партиите треба да се нарекуваат здруженијата базирани на (формално) слободно придобивање; нивната цел е да во рамките на организирани групи со своите раководители обезбедат моќ, а со тоа и на своите активни учесници (идејни и материјални) изгледи дека ќе постигнат некои објективни цели или ќе стекнат лична корист, или и едното и другото." Макс Вебер, "Привреда и друштво", Просвета, Београд, 1976г., стр.228

Интересите на ваквите сојузи биле во голема мера јасни, бидејќи се создавале поради обезбедување на повторен избор на пратеници и овозможување бирачите подиректно да влијаат врз избраните пратеници.

Вториот принцип се базира на постапки кои се одигруваат надвор од парламентот. Партијата се формира како производ на притисокот на разните интересни групи кои во своето социјално, класно и културно битие ги агрегирале потребите, чија реализација, е единствено можна преку делувањето на институциите на државата.

Лапаломбара и Вајнер во своите истражувања дошле до сознанието дека "партиите настануваат таму каде што активностите на политичкиот систем достигнуваат извесен степен на комплексност, или кога поимот на политичка моќ вклучува методи и инструменти масовната публика да мора да учествува или да биде контролирана".²⁾

Според Пулишлиќ, политичките партии претставуваат: "...највисок облик на одредена политичка свест и акција, најинтензивен степен на политичка дисциплина и сигурно се еден од најсилните фактори на политичката контрола. ... моќен чинител на политичкото јавно мислење, компонирачка сила на морално-политичките сфаќања и критериуми, главен двигател на организацијата на изборниот механизам..."³⁾

Од друга страна, "политичките партии сфатени како групи луѓе кои се обединуваат како би ја освоиле, раководеле или контролирале политичката власт, секогаш постоеле во историјата на човештвото. Некогаш изедначени, а некогаш концентрирани во родовски групи, на фамилии, на локални заедници или на нивни делови, на секти или верски заедници, на

²⁾ Goati Vladimir, "Savremene politicke partije", komparativna analiza, IPD, Beograd, 1984. str. 17-18

³⁾ Puliselic Stjepan, "Politicke partije - Uporedni politicki sistemi", Savremena Administracija, Beograd, 1983

слоеве или општествени класи, на економски категории, или на било какви други интересни групи, тие партии го одбележуваа политичкото општество на своето време, а понекогаш подлегнуваа и на обележјата на општеството".⁴⁾

Кога се говори за раѓањето на партиите, а со цел да се доближиме до одредени современи димензии и облици на нивното функционирање, не треба да се занемарат неколку видови на кризи и противречности кои непосредно влијаат врз појавувањето на партиите.

Проблемот на легитимацијата генерира таква општествена, и пред сè, политичка состојба во која одредена интересна и политичка група настојува да ја идентификува својата цел на поширока социјална и класна основа, се разбира поврзувајќи ја со главната претпоставка, а тоа е - освојување на власта.⁵⁾ На тој начин дефинитивно се отвара патот за остварување на програмата со која одредените социјално-класни или национални групации ќе можат реално да ги остварат своите интереси.

Вториот проблем е кризата на интеграцијата, која претставува состојба во која расцепканите, атомозирани групации, неминовно мораат да ги обединат своите севкупни потенцијали, групирајќи ги главно во заеднички прифатлива ориентација.

Третиот проблем, кој е и најзначајниот во овој комплекс, е проблемот на партиципацијата. Тој подразбира директно "играње на улогите" на сите субјекти кои влегуваат во тимот наречен политичка партија, при што раководството на партијата очекува секој субјект да ја одигра својата улога според правилата кои ги утврдува една партија, но во исто

⁴⁾ Antonio Baldassarre, "Politicke partije u savremenim demokracijama", Marksizam u svetu br.1, Beograd, 1985, str.165

⁵⁾ "Политичките партии се трајни организации кои се инспирираат од одредена идеологија, формирани со цел самостојно или во коалиција да ја освојат или задржат власта во општеството во интерес на одредена класа", Goati Vladimir, цит. дело стр.44

време и според "законите" кои важат за останатите партии, а се поврзани со државно-правните норми⁶⁾ и другите културно-историски и општо цивилизациски зададени услови.

И Гоати, со право укажува дека "кризата на партиципацијата избива кога потиснатите општествени групи ги истакнуваат барањата за поголемо учество во политичкиот живот".⁷⁾ Затоа, сосем е нормално да се очекува, (што се потврдува и во практиката), во услови кога постојат и минимум шанси за остварување на краткорочни или долгорочни цели на било која општествена група, да се направи сè, што ќе овозможи поголемо влијание во донесувањето на одлуки, во насока на перспективата на интересите за кои една таква група е животно заинтересирана.

Одделни теоретичари појавата на политичките партии ја поврзуваат со степенот на "модернизација" на општеството, односно со нараснување на квантитативно-квалитативните промени во сферата на

⁶⁾ Според Законот за политички партии на Република Македонија во член 3, став 1, се утврдува дека граѓаните имаат право да осниваат политички партии со цел: "да ги остваруваат и заштитиуваат политичките, економските, социјалните, културните и други права и уверувања на своите членови и да учествуваат во процесот на донесување на политички одлуки."

Единствените основни ограничувања кои законот ги поставува пред политичките партии се утврдени во член 4 од Законот за политички партии каде што се наброени условите под кои не може да делува една партија, односно не може тоа ниту програмски и статутарно да го постави: "насилно уривање на уставниот поредок; поттикнување или повикување на воена агресија и разгорување на национална, верска или расна омраза или нетрпеливост."

Законот утврдува обврска на партијата да во случај на промена на програмата или статутот таа е должна за тоа да го извести Окружниот суд во Скопје и да му ги достави со записникот од седницата на која се усвоени. (Член 16) Политичката партија престанува со работа во случај кога: ѝ е забрането дејствување со правосилно решение на надлежниот суд; Кога Уставниот суд на РМ утврди дека програмата или статутот на политичката партија не се во согласност со Уставот; Кога органот утврден со статутот на политичката партија донесува одлука за престанок и кога бројот на членовите ќе се намали под законски определениот број за нејзино основање. (Член 17) - Закон за политички партии на Република Македонија од 28.07.1994

⁷⁾ Гоати Владимир, цит. дело стр. 19

производството, кои реперкуираат во социјално-класната структура на општеството. Во теоријата нема полемика околу ова прашање кое претставува и клуч за откривање на суштината за појавата на политичките партии, односно, достигнатото ниво на развој на производните сили, степенот на класната раслоеност и историско-културните претпоставки.

• *профили на анализа и класификации на политички партии*

Американскиот политиколог Кеј⁸⁾ обидувајќи се да ги рационализира критериумите за дефинирање на политичките партии, дошол до три профила на анализа: организациони, изборни и социјални. Овие три пункта, претставуваат основна теориска платформа и во нашата анализа која има амбиции да дојде до поставувањето на основите за функционирањето на комуникациските процеси во политичките партии, всушност крвотокот на еден специфичен и комплексен политички организам.

Сепак, пред тоа, неколку поделби и класификации на политичките партии заслужуваат внимание поради нивните појдовни стојалишта, структура и методолошка обработка.

Најчеста е глобалната поделба на системски и антисистемски политички партии. Според истражувачите, и во глобална смисла, системските партии ги афирмираат основните вредности и институциите на актуелниот политички систем, додека вторите, се партии кои се ориентираат од спротивни определби.

Според Вебер, разбирлива е поделбата на политичките партии на ефемерни и потрајно организирани здруженија: главно ориентирани кон личните интереси на сите оние кои од различни причини се вклучени во

⁸⁾ Види во: V.O.Key, "Politics, parties and pressure groups", New York, 1964

работата на партијата, или според критериумот - реализирање на објективни цели во општеството, односно, парцијални или порадикални измени во неговите политички и економски инсталации. На оваа основа, Вебер всушност и ја изведува поделбата на партиите на три основни типа: а) патронажна партија; б) сталешка, односно класна партија, и в) идеолошка партија.⁹⁾

Определбата на масовната партија¹⁰⁾ како народна партија, според Антонио Балдазар, потекнува од еден американски демократски

⁹⁾ "Практично, партиите можат да бидат насочени, особено званично или ефективно, исклучиво на стекнување моќ за својот лидер и на обезбедување места во управниот апарат за сопствените членови (патронажна партија). Или можат да бидат претежно и свесно во интерес на некои сталежи или класи (сталешка, односно класна партија). Ориентирани спрема објективните конкретни цели или спрема апстрактни принципи (идеолошка партија).", Макс Вебер, "Привреда и друштво", Просвета, Београд, 1976 год., стр.228

¹⁰⁾ СТРУКТУРНА ШЕМА НА МАСОВНА ПАРТИЈА

1. Организациони единици:	отворен прием за членство, голем број на приврзеници, затворени единици, инклузивни, делуваат формално, висока партиципација во локалните секции
2. Природа на организацијата:	целосна артикулација, тенденциски по линии и хиерархизирана, различни правци и различни планови на внатрешна контрола, континуирана дејност
3. Распределба на внатрешна моќ:	настојува да биде национално централизирана, да ја контролира парламентарната група
4. Водство:	настојува да развива лидерство во склад со правците на кариерата кои се својствени за партиската организираност заедно со критериумите на кооптирањето
5. Финансирање:	најчесто потекнува од чланарина, по пат на кампањи за обезбедување средства
6. Функции:	изборни и идеолошки, мноштво на функции, овие партии настојуваат да бидат во голема мера доктринарни

интелектуалец Фредрик Гримке (*Frederick Grimke*) која ја изложува теоријата за народна партија (*popular party*) предвидувајќи нејзин успех, бидејќи во неа видел остварување на процес на пренесување на правилата на поделба на силата (*check and balance*) од државно на општествено ниво. Две карактеристики на таквиот тип на партија се посебно сигнификантни: прво, таквата партија претставува нужна политичка и организациона артикулација, имајќи предвид функционирање и одржување на мнозински принцип и промените на власта во едно развиено општество. Второ, партијата повеќе не е дефинирана со традиционални поими (партија на мислења) туку е вообличена како институција која од една страна настојува да мобилизира поголем дел од населението, да го оспособи за раководење со јавните работи, а од друга страна, свртена е кон рационализација и стабилизација на однесувањето и реакцијата на политичките чинители.

Според Гримке, народната партија претставува организација која е насочена кон институционализација и интегрирање на политичкиот судир по пат на канализирање на противречните ставови во комуникативната структура. На тој начин, верува овој автор, овозможено е доближување до демократијата во која сите општествени сили соработуваат, и тоа во меѓусебна конкуренција, остварувајќи заедничко општо добро како краен резултат.

Веберовската дефиниција, од друга страна, масовната партија ја определува како релативно стабилна организација која е централизирана, односно, во која постои организациона структура која е формално отворена за бројно членство, односно за сите.

7. Одос спрема *staus quo*:

реформисти, се обидуваат да ја изменат состојбата на *staus quo*

Правењето на споредбена анализа помеѓу кадровска¹¹⁾ и масовна партија, повеќе има теоретска вредност, пред се затоа што народната партија, (*popular party, folkspartei*) или партија на центарот е всушност масовна партија која има многу карактеристики кои Диверже и ги препишува на кадровските партии.

Од шеесетите години, па наваму, исчезнуваат условите, претпоставките за функционирање на масовните партии во онаа смисла како што ги има претставено Диверже, пред сè поради зацврстувањето на концептот за социјалната држава (*Welfare state*) и развојот на технолошкото општество (технотрониката, телматиката, роботиката, компјутеризацијата и сл.).

¹¹⁾ СТРУКТУРНА ШЕМА НА КАДРОВСКА ПАРТИЈА

1. Организациони единици:	ограничен прием во членство, опфаќа најчесто активисти и милитантни членови, неформални клики, изборни комитети и внатрешни организациони групи
2. Природа на организацијата:	слабо организирани и тенденциски поставови, односи и приоритетни насоки не се јасно дефинирани, повремена дејност
3. Распределба на внатрешна моќ:	децентрализирана спрема локалните извори на моќ, парламентарната група е често автономна или доминантна
4. Водство:	лидери на општествени групи, администратори/парламентарци, општ. економски елити, стручњаци, професионални политичари
5. Финансирање:	најчесто од надворешни извори, цврсто врзани за естаблишментот
6. Функции:	најчесто изборни, не се ориентирани во идеолошка смисла, минимални функции, партија на посредување
7. Одос спрема staus quo:	центристи, согласни со staus quo

Поголемиот дел на класификациите и поделбите на политичките партии тргнуваат од парцијални критериуми и главно се лоцирани во рамките на нивото и доминацијата на теоретските и практично-политичките карактеристики во одреден временски период. Основно е сепак да се систематизираат и резимираат највредните анализи во тој контекст, односно, да се изврши генерализација, во која политичките партии, по својата анатомија, ќе бидат поместени во поширокиот комплекс на политичката структура на општеството, каде што се наоѓаат политичките организации, институции, правото, политичкиот систем и сл. Меѓутоа, само по "анатомија", бидејќи системски гледано, политичката партија остварува многу тесна комуникација и со останатите елементи на политичкиот процес: пред се со политичката активност во која се поместени положбата, структурата, општествени интереси на одделни општествени групи, процеси на интеграција и конфронтирање на различните интереси, носители на тие движења и т.н., политичката свест, јавното мислење, политичката идеологија, политичките теории, меѓународните односи и политичката историја.

Политичките партии не претставуваат исклучиви политички феномени во рамките на едно општество бидејќи, по дефиниција во општеството не постојат еднозначни појави, ниту по значење, ниту по вредност, ниту по структура, ниту по функција.

Тргнувајќи од степенот со кој партијата зафаќа и обработува одделни аспекти од животот на своите членови, Нојман¹²⁾ ги дели партиите на: партии на индивидуално претставништво и партии на интеграција. Првите се типични за тоталитарните општества и активни се само на изборите. За разлика од нив, партиите на интеграција настојуваат да опфатат што повеќе

¹²⁾ Види во: Neuman, S.: "Modern Political Parties".- Chicago: The University Press of Chicago, 1956.-

аспекти од животот на своите членови, очекуваат од нив многу поголема партиципација и, партиската активност не се сведува само на периодот на изборите.

Ц. Блондел¹³⁾ говори за поделба на партиите на бинарна опозиција, односно спротивставеност помеѓу "репрезентативни" и "мобилизаторски" партии. За првите е карактеристично тоа што го прифаќаат мислењето на своите следбеници и, во случај кога доаѓа до промена на таквото мислење, ги менуваат и своите сфаќања. Вторите, настојуваат, во склад со своите претходни идеи, да ги преобразат своите следбеници, да ги убедат во неправдата на дадениот политички поредок, како и од потребата за негово менување.

Позната е поделбата на политичките партии, според Сартори, врз основа на главниот меѓусебен конфликт: партии на левицата и десницата кои главно се конфронтираат околу класно-социјалната димензија на програмското и конкретно-политичко делување; потоа, етнички и интегративни партии, секуларни и верски и, конечно, демократски и авторитарски политички партии.

Уште од времето на анализите на Макс Вебер, посветени на делувањето на политичките партии, јасно е подвлечена една линија од која ниту ден денес овие политички субјекти не ќе можат да се ослободат, барем не во целост. Станува збор за квалификацијата на партиите како политички орадија во борбата за освојување на власт кои се служат со сè и сешто во насока на остварувањет на своите цели. Имено, Вебер забележува дека политичките партии во борбата за освојување на власта отсекогаш се служеле со огромен арсенал на политички, па и насилни средства, односно, од

¹³⁾ Извор: Blondel, J.: "Political Parties, a Genuine Case for Discontent".- London: Wildowood House, 1978.-

примена на најобично насилство, до барање на начини и средства да се освојат што повеќе гласови со помош на пари, општествено влијание, силата на говорот, сугестијата, подметнувањата и шпекулациите, па се до суптилни и префинети опструкциони тактики во парламентарните тела.

• *каде натаму*

Неколку става во глобала ја лоцираат позицијата и перспективите на политичките партии денес:

- Оснивачите на Уставот на САД сосем ги исклучиле политичките партии од структурата на власта на земјата од причина што тие верувале дека партиите се извор на корупција и пречка за остварување на слободата на луѓето самостојно да ги проценуваат и вреднуваат прашањата од нивен интерес.

- Некои посовремени анализи одат дотаму што посочуваат дека политичките партиите ќе пројавуваат тенденции на исчезнување како политички организации на интерпосредништво и ќе бидат земнувани со други политички содржини, форми и инструменти.

- "Политиката е сфера на вкрстосување на разновидни помирливи и непомирливи интереси на поединци, групи, класи, институции итн. Организациите, особено политичките партии, интересот го прават реален и остварлив факт."¹⁴⁾

- Заслугата, која секако нема да може ниту еден друг политички субјект да си ја присвои главно за себе, а се однесува на организирањето на

¹⁴⁾ Чокревски Томислав, "Организационо друштво", НИО Студентски збор, Скопје, 1995

изборите како еден од основните задачи во проектот за развој на модерни демократски општества -- и припаѓа на политичката партија.

Една интересна дебата водена во САД (нетипична земја барем кога се во прашање политичките партии) околу прашањето: Дали политичките партии ја имаат изгубено својата моќ, во САД главно се искристализира во про и контра ставот претставен преку професорите Бенџамин Гинсберг и Мартин Шефтер, од една и проф. Карл Лед - од друга страна. Имено, првите сметаат дека политичките партии се имаат занчително променети од причина што изборите¹⁵⁾ не одлучуваат по однос на многу контраверзни прашања во општеството и дека политичката пат позиција најдобро може да се илустрира со, на пример, постоење на Демократски конгрес и Републикански претседател.¹⁶⁾ Професорот Карл Лед смета, од друга страна, дека партискиот систем не е повеќе чувствителен на одделните, посебни и специјални

¹⁵⁾ Главна карактеристика на изборниот систем во САД е т.н. плурализам, односно дека во сите изборни варијанти за било кое место (од претседател на државата па се до шериф во најмалото градче) победник е оној кој освоил најмногу гласови без разлика што таа бројка не е апсолутно мнозинство од вкупниот број на гласовите.

Уште помаркантен и од наш аспект поинтересен е францускиот изборен систем. При изборот на претставници во националниот парламент "... за да може некој кандидат да се смета за победник, ќе мора да се здобие со мнозинство гласови, со што, значи, се стекнува со право на учество во вторите избори (вториот круг) како конечни (крајни) избори, доколку, се разбира, ниту еден кандидат не го добил потребното мнозинство во првите избори (во првиот круг). Така во првиот круг (првите избори) кандидатите за парламентот кои добиле апсолутно мнозинство од гласовите се прогласуваат за избрани. Една недела потоа останатите кандидати, кои добиле најмалку една осмина од гласовите, одат во вториот круг како конечно гласање. И оние што ќе добијат апсолутно мнозинство се прогласуваат како победници." Брајановски Благоја, "Парламентаризмот - модели и искуства", Мисла, Скопје, 1994, стр. 207

¹⁶⁾ За 18 од 22 години, или, во периодот меѓу 1968 и 1990 година, ниту Републиканската ниту Демократската партија не беше во состојба самостојно да ја контролира Белата кука и двата дома на Конгресот. George McKenna & Stanley Feingold, *Taking Sides - Clashing Views on Controversial Political Issues*, The Dushkin Publishing Group, New York, 1991, p. 24

интереси на поединци и групи, туку дека сè повеќе и повеќе граѓаните имаат профит од сето тоа.

Како и да е, факт е дека моќната партиска организација го зголемува значењето на изборите, додека намалувањето на партиската моќ во голема мера придонесува за редуцирање на значењето на изборните процеси. Но, пред да ја продолжиме елаборација на овој став, да ги пунктираме некои од основните карактеристики на изборниот процес во контекст на партиската диоптрија. Имено, почетокот на 19 век, особено во англиската политологија, а по Џ. С. Миловиот концепт за елитистичка репрезентација, јасно започнува да се нагласува позицијата и независноста на избраните претставници во власта и окарактеризување на изборите како средство за заштита на граѓаните од злоупотреба на политичката власт. Станува збор за тн. негативен концепт или концепт на избори со "заштитна функција" (Е. Берк, Т. Пејн и др.). Крајот на 19 век граѓанската теорија ја одбележува тврдењето за изборите и изборните процеси како функција на јавното одлучување. Во услови на маркантно диференцирани класни конфликти политичката теорија во тој период започнала да го решава прашањето на исполнувањето на политичката волја на избирачите - односно на нивната партиципација во владеењето. "Во услови на постоење на мултипартиски режими, политичката теорија на граѓанската демократија - во партиите гледа израз на политичките интереси и барања на групите во социјалната структура, во изборите и приврзеноста на една или друга партија гледа исполнување на тие различни интереси - а во гласањето и избирањето на мнозинската партија и функционирањето на претставничкото тело - се перцепира легитимноста и лојалноста кон системот, постигнување на балансот меѓу разните политички интереси, а врз основа на општите цели, и

се разбира, можноста за рационално реализирање на онаа политичка алтернатива (партија) за која гласало мнозинството."¹⁷⁾

Политичките партии се институции со веројатно најголем влог во оддржувањето на принципот дека моќта, власта, треба пред сè да биде алоцирана преку избори. На тој начин, смалувањето на партиското влијание и зголемувањето на моќта на другите политички агенции не само што ја редуцира релевантноста на изборите особено во контекст на владините програми и генералната политика на земјата, туку и дозволува изборните резултати да бидат заобиколени, занемарени па дури и променети од страна на реално моќните политички институции надвор од изборната сфера. "Пропаѓањето на политичките партии го намалија интересот за излегување на изборите, особено меѓу ниската и долно средната класа, резултирајќи во исклучиво гласање на средната класа - (44% од нив гласале во 1988 година на претседателските избори). Нивните годишни семејни приходи изнесувале околу 35000 долари и сосем е јасно дека биле особено заинтересирани за тешкотиите врзани околу плаќањето на данокот".¹⁸⁾

¹⁷⁾ Мирчев Димитар, "Изборниот процес во Англосаксонските земји", ИСППИ, Скопје, 1971, стр.9

¹⁸⁾ Види во: George McKenna & Stanley Feingold, Taking Sides - Clashing Views on Controversial Political Issues", The Dushkin Publishing Group, New York, 1991

Функции и преподоставки за делување на политичката партија во демократски политички систем

• демократија

При крајот на 18-от век, германскиот филозоф Емануел Кант нотира три работи кои неотуѓиво и неподелено треба да му припаѓаат на граѓанинот: 1) уставна слобода или право на секој граѓанин да се покорува само на законите за кои самиот има дадено согласност; 2) граѓанска еднаквост, или право на граѓанинот да не признава никого како супериорен над него, толку колку што и некој друг може да го има тоа морално право избран како официјален репрезент со можност да наметнува обврски над него; и, 3) политичка независност, или право да ја должи сопствената егзистенција и континуитет во општеството не како арбитрарна волја на друг, туку врз основа на сопствените права и моќ кои произлегуваат од неговата припадност како член на општеството.

Младата буржуазија на Франција, пред повеќе од 200 години, во својата историска битка со племството и клерот, ја подготви Декларацијата за правата на човекот со предводничкиот слоган - еднаквост, слобода, братство.

На тој начин беше отворен патот за пробив на филозофската, политичката и социјалната категорија и феномен - еднаквост, феномен кој низ историјата успеа да придвижи милионски маси и да застане зад илјадници програми, концепти и цели системи. Не навлегувајќи подробно во оваа вонредно комплексна и противречна тема, во нашето потцртување на некои од аспектите кои на политичките партии им даваат демократски обележја, би

укажале на значењето на Декларацијата за независност на САД која генерално ја втемели суптилната координација меѓу демократијата и еднаквоста врз основа на нагласена индивидуалистичка платформа. Имено, претседателот Абрахам Линколн во 1863 година дефинираше вид на општество во кое сметаше дека стабилноста и просперитетот на истото ќе зависи најмногу од спроведувањето на формулата во која: ќе има влада составена од луѓето, со луѓето и за луѓето. Така, во познатата Декларација за независност на САД стои запишано дека сите човечки суштества се создадени еднакви и дека имаат неотуѓиви права на живот, слобода и барање на својата среќа. Затоа, не случајно, демократските политички партии вградуваат програмски и тактичко-стратешки политички инструменти со кои истакнуваат дека "нивната" влада со право ќе може да се нарече демократска, пред сè и поради фактот што ќе обезбеди определени видови и категории на еднаквост меѓу граѓаните. Во таа смисла ретко која партија заборава на четирите особено проминентни категории: еднаквост во правата, еднаквост во правото на глас, еднаквост во правото на образование и еднаквост пред судската власт.

* * *

Во рамките на релациите: демократија - маса; демократија - владеење на масата, демократија - што поголемо учество на народот¹⁾ во

¹⁾ "Во векот на демократијата етиката е оружје кое секој може да го употреби. Во *ancien régime* моќниците и оние кои тоа сакале да станат говореа единствено за своите права, за правата на сопствената личност. Демократијата е подипломатска, повнимателна. Таа таквите образложенија ги отфрли како неетички. Денес сите фактори на јавниот живот говорат и се борат во името на народот, на целината." Michels Robert, "Sociologija partija u suvremenoj demokratiji - istrazivanja o oligarhiskim tendencijama u zivotu skupina", Informator, FPN, Zagreb, 1990, стр.13

Исто така, заслужува респект генералната оценка на Џовани Сартори кој смета дека изборите во основа го верифицираат консензусот, односно мислењето на голем дел од полнолетната популација, и, дека се дисконтинуитетен и елементарен настан кој е единствениот вистински тест за демократијата.

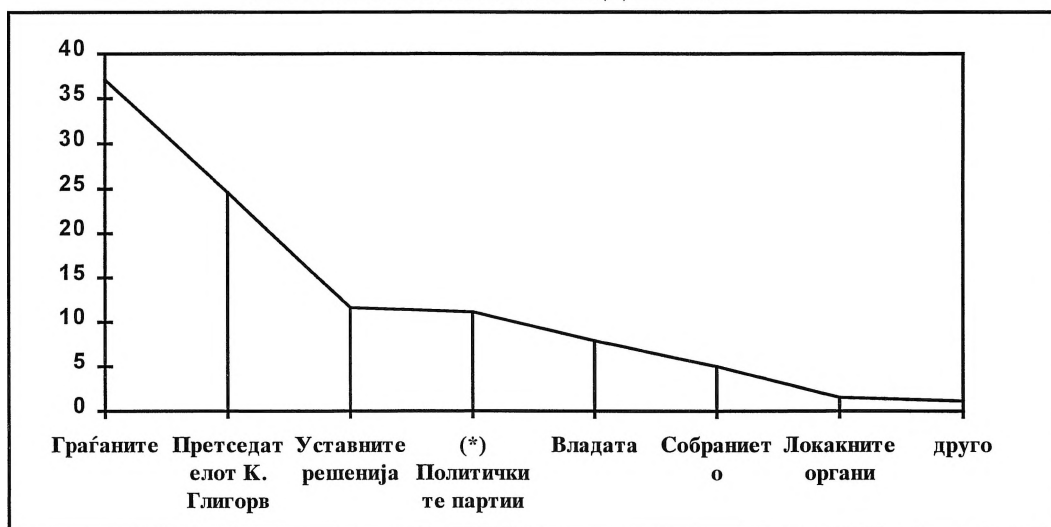
управувањето со општочовечките работи, Острогорски забележува дека првиот услов за демократско владеење е политичка партиципација²⁾ на што поголем број на граѓани. Сепак, останува отворено прашањето, барем кога се работи за политичките партии, дали и како може да се обезбеди демократијата со масовно учество на граѓаните во нив и дали е тоа воопшто предуслов за остварување на демократија?³⁾ Истиот автор критиките кои ги

²⁾ ПАРТИЦИПАТИВНА ДЕМОКРАТИЈА

1. Директна (непосредна) демократија
2. Референдумска демократија
3. Изборна демократија
4. Репрезентативна демократија

"Адекватното разбирање во поглед на партиципацијата е во тоа што овој поим подразбира лично учество, иако и само-активирана волја. Затоа, партиципацијата не значи само обично 'да се биде дел од' (едноставно вклучување во настаните), а уште помалку неволно 'терање да се биде дел од'. Партиципацијата подразбира само - поттик, а токму затоа, тоа е спротивно од тоа учесникот да се поттикне (преку нечија туѓа волја), т.е да се мобилизира." Сартори Џовани, "Навраќање кон теоријата на демократијата", Трета Програма 47-48, Скопје, стр. 235

³⁾ КОЈ НАЈМНОГУ ПРИДОНЕСУВА ЗА ДЕМОКРАТИЈА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

(Извор: ИСППИ, август 1994 год.)

На обратното прашање: "Кој најмалку придонесува за демократијата во РМ?", мошне идикативен е податокот дека најголемиот број од испитаниците оцениле дека токму политичките партии се најголемите носители на дестимулација на демократскиот развој во државата (38.6%)

упатува на сметка на политичките партии и денес остануваат како зададена формула во трасирањето на демократски концепт на модерна политичка партија. Имено, тој во своето најпознато дело "Демократија и организација на политичките партии" ги легитимира партиите како виновници за униформизација на мислењето, и за губење на политичката индивидуалност. А врз демократската атмосфера во општеството негативно влијае и тоа што партиското мислење е неизбежно (во најголема мера, според него) - искривено. Исто така, врз демократската атмосфера во општеството негативно влијае и тоа што партиското мислење е често замаглено; што партијата води сметка пред се за својот егоистичен интерес, потоа, огромната моќ која во свои раце ја имаат партиите, како и честото потиснување на парламентот во втор план, односно, инструментализацијата на владата. Острогорски смета дека партиите ја отежнуваат врската помеѓу јавното мислење и парламентот и дека ја загрозуваат независноста на пратениците. Под (формално) демократската структура на партијата тој ги открива неформалните центри на моќ кои пресудно влијаат врз партискиот живот. Острогорски е секако еден од првите теоретичари кои ја изнесуваат оценката за острата поделба на членството на политичката партија: на влијателно малцинство и невлијателно мнозинство.

За да се одржи стабилно и демократско владеење во едно плурално општество, според Арен Липхарт, треба да се познаваат карактеристиките и перформансите на т.н. консоцијативна демократија: "Во консоцијативната демократија, центрифугалните тенденции што се инхерентни во плуралното општество се неутрализирани со кооперативните ставови и однесувањето на

водачите на различните сегменти на популацијата. Елитната соработка е примарна воочлива карактеристика на консоцијативната демократија."⁴⁾

Од друга страна, Герхард Лембрух, се обидува да постави основи на т.н. конкордантна демократија каде што најважната активност, во рамките на обезбедувањето на стабилноста и равојот во општеството, треба да биде насочна кон соработка и постигнување консенсус меѓу различните елити, а не во натпревар и мнозинско одлучување.

Демократијата Диверже ја сфаќа рестриктивно и ја сведува на владеење на народот преку елита⁵⁾ која произлегува од народот. Дали демократијата е освоена доколку на граѓаните им останува само можноста да бираат помеѓу различните кандидати на одделни политички партии?⁶⁾ Се разбира дека и тоа е придобивка, особено во земји во кои функционира подолг период и каде помеѓу два мандата постои богат демократски политички живот. На пример, самите кандидати, доколку имаат амбиции подолго да останат на политичката сцена, го чувствуваат "товарот" на една

⁴⁾ Липхарт Арен, "Демократијата во плуралните општества - компаративно истражување", Трета Програма 47-48, Скопје, стр.177

⁵⁾ Најбројни се оние политиколози и социолози кои поделбите на елита и маса: на оние кои владеат и на оние над кои се владее, ги замаат како факт кој не мора нужно да биде негација на демократијата. Се претпоставува дека Аристотел бил првиот кој ја изнел ваквата можност: имено, сметал дека масата не е способна да управува со државата и дека е опасно таа да има непосреден удел во највисоката власт. Но, исто така и дека е опасно да се исклучи од власта и да не и се даде никаков удел.

Но, исто така треба да се има предвид дека "Можеби би можело концизно да се нагласи дека во модерниот партиски живот *аристократијата* често настапува во демократски облик, додека содржината на *демократијата* е проткаена со аристократски супстанции." Михелс Роберт, цит. дело, стр.10

⁶⁾ "... систем кој дава уставна можност за смена на функционерите на власт преку општествен механизам кој на мнозинството граѓани им овозможува да влијаат врз политичките одлуки со тоа што ќе вршат избор помеѓу кандидатите кои се натпреваруваат за раководни функции, т.е. помеѓу алтернативните елити кои ги нудат политичките партии. Оваа варијанта всушност нуди избор помеѓу алтернативните елити, кои политичките партии ги нудат од редовите на сопствените олигархии." Види во: Јозеф Шумпетер, "Капитализам, социјализам, демократија", Култура, Београд, 1960 год.

конституирана и конзистентна политичка јавност и не им е сеедно во мандатниот период дали стекнуваат или губат доверба.

И, доколку ја прифатиме тезата на Фукујама дека само либералната демократија може да успее рационално преку гаранциите на основните граѓански права на универзална и еднаква основа да ја задоволи човековата потреба за самопотврдување, тогаш неминовно следи потенцирањето на неговата констатација дека: "Општество во кое доминира средната класа покажува висок степен на општествена подвижност и оттаму претставува многу поадекватно опкружување за развој на либералната демократија..."⁷⁾

Секако не треба да се изгуби од вид и следното: "Ако изразот демократија се земе во сета строгост на своето значење, тогаш не постоела никогаш вистинска демократија, ниту пак ќе постои. Спротивно на природниот ред е мнозинството да владее, а малцинството да биде владеено." И, "кога би постоел народ од богови, тој би имал демократска влада. Една толку совршена влада не е за луѓе."⁸⁾

И современиците доаѓаат до слична констатација за неизвесноста во освојувањето на демократијата во тотална смисла на зборот, односно до заеднички консензус дека "... демократијата никогаш не е извојувана и осигурана. Секогаш од секоја нова генерација се бараат нови напори и нова храброст, за нешто што Перикле го земал како претпоставка за слободата"⁹⁾

Сепак, клучните предизвици на цивилизацијата и натаму ќе бидат: слободата и демократијата. А, "најдоброто оружје против минимизирањето

⁷⁾ Fukuyama Francis, "Kapitalizam i demokratija - karika koja nedostaje", Pregled br.263, Bgd, 1993, str.7

⁸⁾ Русо Жан Жак, "Општествениот договор или начела на државното право", Мисла, Скопје, 1978, стр.82

⁹⁾ Становчиќ Воислав, "Политичке партии: инструмент демократије или олигархије", Гледишта бр. 5/6, Београд, 1985., стр.146

на значењето на слободата е практикување на одговорноста од страна на оние кои ја уживаат слободата, како во нивната активност, така и во управувањето."¹⁰⁾

• *Интерпартииска демократија, фракции, опозиција*

Ако внатрешно-партиската демократија¹¹⁾ едноставно ја преведеме како владеење на членовите, тогаш може слободно да се каже дека таква демократија, (барем во целост) се уште досега никаде не е остварена. Единствено може да се прифати како најреално можна, состојбата членовите да можат да "владаат" преку своите претставници во поширокото и потесно раководство на политичките партии. Сеуште и најдобрата претставничка демократија¹²⁾ не може да ја одбегне појавата на отуѓувањето на политичката моќ, а тоа е случај и со политичките партии во таквите демократии, бидејќи избраните претставници често пати наместо волјата на членовите, ја изразуваат својата волја и интереси. Во секој случај, иако учеството на

¹⁰⁾ Sean Mac Bride, "Many Voices, One World", A Commission Report, Paris, UNESCO, 1980., p.22

¹¹⁾ Во рамките на анализата на внатрешно-партиските односи и воопшто степенот на демократизација во самите политички партии во Република Македонија, Ѓ. Спасов дава мошне остра оценка констатирајќи дека: "... партиите во партискиот систем на Македонија неможат да се пофалат ниту со висок демократизам во внатрешните односи, ниту со идеологија и пракса која ќе го гарантира демократскиот развој на Републиката. Најголемиот дел од нив несомнено спаѓаат во т.н. масовни и прагматско ориентирани партии, но ако се навлезе само малку во анализата на она што Сартори го означува како нивен однос кон другите политички партии, тогаш лесно ќе се дојде до сознанието за висок степен на авторитарност во нивните редови." Спасов Ѓорѓи, "Партискиот систем во Република Македонија", Годишник на ИСППИ, Скопје, 1994, стр. 171

¹²⁾ • Директна демократија значи дека политичките одлуки се создаваат од страна на сите граѓани, а самото одлучување се врши по пат на мнозинско мислење.

• Репрезентативна демократија е онаа во која граѓаните ги остваруваат своите основни политички права индиректно, преку избрани, од нивна страна, претставници.

поединците во градењето на политиката на партијата не може да биде подеднакво и во таков степен за да можеме да констатираме целосна интерна демократија, не е исправно одењето во друга крајност и занемарувањето на фактот дека не постои партија во која членството нема никакво влијание. Но, во услови на развиени демократски процеси, а со непосредна цел да се обезбеди легитимност на политичката партија пред своето членство, сите современи политички партии ги имаат прифатено непосредните и тајни избори како процедура за избор на партиското раководство. На тој начин тие всушност го добиваат "демократскиот мандат" од своите членови и пошироко, кој им дава основа во најголемиот дел од случаите да одлучуваат самостојно и без поопсежни консултации и пошироки расправи, свесни за евентуалните последици и ризици, но и придобивки од одлуките за кои ќе се определат.

Во контекст на прашањето на интерпартиската демократија, незаобиколно е споменувањето на појавата и делувањето на партиските фракции. Фракциите¹³⁾, во основа претставуваат трајни групи во рамките на една партија кои се формираат со точно определени цели и програми за свое делување.

Фракциите се групи кои де факто постојат во партиите и тогаш кога не се признати, па и кога се официјално забранети. Во секој случај, официјалниот став на политичките партии спрема фракциите е прилично различен: од оние кои забрануваат постоење на фракции, па до оние кои ги прифаќаат и го толерираат постоењето на внатрешни поделби во рамките на партијата.

Зошто доаѓа до формирање на фракции?

¹³⁾ "Под фракции подразбираме структурирани групи на партиски членови кои тежнеат да управуваат со партијата", Goati, Vladimir: "Savremene politicke partije", komparativna analiza.- Beograd: IPD, 1984.- 209 str.

Прво, заради сериозни забелешки од страна на една група членови на партијата во врска со водењето на глобалната политика и остварувањето на програмските цели и забелешки, односно нудење на поинаква варијанта и инсистирање таа да стане битен дел од партиската политика. Потоа, остварување на лични интереси во смисла на политичка промоција на дел од раководството или на дел од членовите на една политичка партија кои од повеќе причини се наоѓале во пасивен однос и политички не биле доволно ангажирани.

Практиката повеќепати ја верификувала тезата дека идеологијата и интересите често одат заедно во причинско-последичниот бекграунд на создавањето на посебни групи (фракции) во партиите.

Постојат примери кои ги идентификуваат фракциите како коалициони хетерогени групи. Таквите примери, во секој случај, укажуваат на фактот дека и самите фракции не можат во крајна линија да се определат како хомогени групации. Добра илустрација за едно тврдење е примерот со Демокристијанската партија на Италија во седумдесетите години, каде што делувале девет фракции во рамките на кои постоеле и интерни поделби!

Чинители кои доведуваат до фракциско структурирање на партијата се секако и: социјално-класната нехомогеност на партијата; главните карактеристики на политичкиот систем во кој делува политичката партија и положбата на конкретната партија во него; внатрешната организација на партијата; начинот на избор на лидери и методот и содржината на делувањето на партијата.

Постоењето на фракции во партиите има свои позитивни и негативни импликации. Во позитивни можеме да ги сместиме: децентрализација на партијата (бидејќи постоењето на фракции зборува за идеолошка и методолошка децентрализација), поголема флуидност во

стојалиштата на партијата, овозможување различни интересни струи средини да коегзистираат во рамките на иста партија и сл. Секако, присутна е и можноста преку фракциите, партиите да соберат поголем број на членови и приврзеници со различни социјални легитимации, притоа изразувајќи и борејќи се за повеќе различни интереси. Од комуниколошки аспект, треба да се констатира дека постоењето на фракции стимулира "обоена" расправа во партијата и во поголема мера го олеснува процесот на менување на ставовите кај членовите.

Се разбира, постојат и можни негативни импликации од постоењето на фракции во партијата. "Суштината на критиката на партиските фракции може да се стесни во тврдењето дека фракциите предизвикуваат голем губиток на енергија, со што ја смалуваат општествената ефикасност на партијата. Покрај тоа, традиционалната критика нагласува дека фракциите оневозможуваат формирање на одговорно партиско раководство, дека ги поттикнуваат центрифугалните тенденции и раздори во партијата и доведуваат до тоа другите политички чинители (најчесто други партии и групите за притисок) да влијаат врз партијата. Фракциите во вториот случај се сфаќаат како 'тројански коњ' на противниците на партијата".¹⁴⁾

Тоа што поголемиот број на партии толерира и одобрува фракциско делување, од комуникациски аспект анализирано, е и затоа што таквото функционирање на политичката партија значи и постојано разменување на информации и пораки кои во себе содржат мошне дивергентни ставови. Притоа, таквите ставови циркулираат на сите организациони и хиерархиски рамништа. Всушност се развива комуникациски процес кој во голема мера ослободува енергија и значително

¹⁴⁾Гоати Владимир, цит. дело, стр 217

влијае врз донесувањето на одлуките и вкупната политичка акција која ја води таа партија. Се разбира, се до оној момент кога спротивставените фракции ќе се судрат со противречности и конфликти од таков обем и квалитет, кој неминовно ќе води кон создавање претпоставки за формирање на две и повеќе политички странки.

Понатаму, значајна функција остваруваат и т.н. парламентарни групи, особено на планот на донесување на одлуки, спроведување на притисоци, интервенции ..., со реперкусии не само во рамките на работата на парламентот, туку и во самите партии. Нивното влијание, односно, делување, може да предизвика и посилни расцепи во раководствата на партиите, а во крајна консеквенца и појава на фракции.¹⁵⁾

Како центар на моќ во некои земји на претставничка демократија, пратениците во парламентот кои се организирани како парламентарни групи, или некаде се нарекуваат и "парламентарни крила", "парламентарни фракции" и сл., влегуваат дури и во рамките на специфична интерна структура во која доаѓа и до избор на претседател, секретар или шеф на парламентарната група. Таквата структура може да биде во одделни парламенти прилично разгранета, така што на еден начин претставува, и организациски и комуникациски - една целина.

Партиите кои воглавно својата активност ја насочуваат кон парламентот, нормално е што посебно внимание им посветуваат на парламентарните групи.

¹⁵⁾ "Може да се каже исто така дека големите Британски партии функционираат кохезивно само во времето на изборите, кога многу полесно се донесуваат одлуките..., а по изборите тие се едноставно комбинација на фракции, и покрај нивната дисциплина при парламентарното гласање". **International Encyclopedia of the Social Science.- Washington: The Macmillan Company and the Free Press, 1968, USA, Library of Congress Catalog number 68-10023, 440 p.**

Понатаму, значајна функција остваруваат и т.н. парламентарни групи, особено на планот на донесување на одлуки, спроведување на притисоци, интервенции ..., со реперкусии не само во рамките на работата на парламентот, туку и во самите партии. Нивното влијание, односно, делување, може да предизвика и посилни расцепи во раководствата на партиите, а во крајна консеквенца и појава на фракции.

Како центар на моќ во некои земји на претставничка демократија, пратениците во парламентот кои се организирани како парламентарни групи, или некаде се нарекуваат и "парламентарни крила", "парламентарни фракции" и сл., влегуваат дури и во рамките на специфична интерна структура во која доаѓа и до избор на претседател, секретар или шеф на парламентарната група. Таквата структура може да биде во одделни парламенти прилично разгранета, така што на еден начин претставува, и организациски и комуникациски - една целина.

Партиите кои воглавно својата активност ја насочуваат кон парламентот, нормално е што посебно внимание им посветуваат на парламентарните групи.

Процесот на демократизација на вкупните општествено-економски, политички, социјални и културни односи не може на адекватен начин да се одвива доколку не се создадат објективни претпоставки за акцептирање и апсолвирање, а потоа и за трајно системско-вредносно вградување на матриците од типот: што се посакува, што е дозволено да се прави и, конечно, што е праведно и морално во рамките на постигнувањето на сопствените цели и интереси. Слободата, во својство на општо право на сите припадници на политичката заедница да ги манифестираат своите чувства и да настојуваат да ги реализираат своите материјални и духовни потреби на начин на кој нема да ја спорат или оневозможуваат слободата на

другите, и, еднаквоста на шансите, како барање за неутрализирање на бариерите што независно од волјата на поединецот (како на пример, социјално потекло, место на живеење, здравствени проблеми и сл.) се испречуваат на патот кон постигнувањето одреден, за човек достоин, квалитет на живот. Во моментите на транзициони економски и политички процеси, сосем е видно дека таква матрица не постои или е на самиот почеток. Сето тоа не може а да нема свое влијание и врз работата на политичките партии, особено кога станува збор за опозиционите, или, за опозицијата¹⁷⁾ воопшто, при што многу пореално е да се очекува коалицирање од сите можни видови, промена на темелни програмски начела, промена дури и на име на политичка партија - отколку принципиелно опстојување на политичкиот простор врз основа на сопственото политичко убедување, ориентација и идеја и оттаму, квантитетот и структурата на политичките следбеници (членови, симпатизери, извори на финансиска потпора¹⁸⁾ и сл.

¹⁷⁾ Опозицијата во партискиот колорит во една држава има неверојатно позитивна улога особено од аголот на оддржувањето и стабилноста на системот. "Сé додека не се развија партиите и партискиот систем во 19-от век, не се дојде до сознанието дека плуралистичкиот консенсус или (во зависност од акцентот) плуралистичкото несогласување, не само што е компатибилно, туку е и полезно за остварување една конзистентна политика. Оттаму, суштинска поента е дека спротивставувањето, опозицијата, поинаквата политика и согласноста претставуваат идеи што имаат позитивна вредност, како и позитивна улога во контекст на плурализмот, односно во рамките на плуралистичкиот концепт за општеството и историјата." Сартори Џовани, цит. дело, стр.213

¹⁸⁾ Политичките партии средствата за своето дејствување можат да ги стекнуваат од чланарина, прилози, приходи, од сопствен имот, кредити, подароци, дотации, легати и од Буџетот на РМ. Политичките партии не можат да стекнуваат средства за своето дејствување: од влади, меѓународни организации, органи и организации на странски држави и други странски лица; од државни органи, органи на локалната самоуправа надвор од средствата предвидени со Буџетот на РМ; од претпријатија со општествена и државна сопственост вклучувајќи ги и тие кои што го започнале процесот на приватизацијата. (Член 28)

Средствата што се обезбедуваат во Буџетот на РМ за дејствување на политичките партии во висина од 30% се распоредуваат подеднакво на политичките партии кои освоиле најмалку 3% од гласовите на последните избори, а останатите

Се разбира, одењето во другата крајност може да има исто така негативно влијание врз демократските процеси. Во таа смисла, опозиционите партии во РМ со сигурност нема да одговараат на интересите на парламентарната демократија доколку тврдо и цврсто (во т.н. затворен систем) се држат во сè до своите програмски определби и партиски интереси (всушност, интересите на тесното раководство на партијата). Партијата (партиите) на опозицијата доколку сериозно се вклучуваат во политичката борба, мора да водат сметка за виталните интереси и цели на општеството во целост. Но, како што беше веќе претходно посочено, тоа не треба да се подразбере на тој начин што партиите ќе треба да станат безлични и дека во зависност од ситуацијата толку лесно и толку едноставно ќе се откажат од своите интереси, односно од своите програмски определби, туку напротив. Тоа подразбира дека мора да се оди кон творечко применување на програмата од секоја партија.

70% се распоредуваат на политичките партии чии кандидати се избрани за пратеници во Собранието на РМ сразмерно на бројот на нивните пратеници. (Член 29)

Поединечните подароци, прилозите и дотациите на правни и физички лица, не можат да изнесуваат повеќе од 100 просечни плати во Републиката исплатени во последниот месец објавен од Републичкиот завод за статистика и не можат да бидат кумулирани повеќе од еднаш годишно. За време на одржување на изборите поединечните подароци и дотациите од правните и физичките лица, можат да изнесуваат најмногу до 200 просечни плати во Републиката исплатени во последниот месец објавен во Републичкиот завод за статистика. (Член 30) - Закон за политички партии на РМ, 28.07.1994г.

• коалиција

Во парламентарната демократија, и воопшто во повеќепартиските политички системи, раководствата на политичките партии се ставени пред сложен комплекс на можни активности не само околу водењето на сопствената политика во насока на освојување на власта туку и пред огромниот број на модалитети: како, и во колкава мера, во деден историски момент, претпоставени сили и вкупен потенцијал - реално да очекуваат конкретен успех и партиципација во власта (пред сè, се разбира, во парламентот). Во таа смисла актуелни се многубројните облици на коалицирање чии суптилни варијанти се толку комплексни што заслужуваат темелана и посебна анализа. Основно е дека политичките партии во рамките на четирите основни поделби на нивните активности (веднаш по изборите и де факто живот во рамките на конкретната освоена позиција во власта; во меѓуизборниот период и внатрешнопартиско консолидирање и реорганизирање; во предизборниот период и во периодот на составувањето на владата) имаат на располагање широк спектар на коалиционо маневрирање. Практично значи дека моменталната послаба позиција во периодот пред изборите може во голема мера да се зајакне; по добивањето на одреден број на седишта во парламентот; самата позиција во законодавното тело на државата исто така да се оснажи преку бројните облици на коалицирање, а да не говориме за периодите во кои мандаторот на владата е ставен пред задачата да го состави новиот кабинет. Се разбира, за сето тоа е потребно огромно искуство и знаење: тешко дека во било која земја со подолго траење на мултипартиска демократија би се случило во вториот круг на изборите повеќе политички партии меѓу кои и партии со веќе освоена позиција во државата, како што се

ВМРО-ДПМНЕ и Демокртската партија - едноставно да не ја продолжат трката!

Она што беше карактеристика на владата на г. Бранко Црвенковски, и во првиот мандат, како и по изборите во 1994 година и формирањето на кабинетот по победата на истите, е т.н. конфликтна коалција. Имено во составот на кабинетот министерски места добиваат лица кои се членови на политички партии (особено на ПДП) кои според изборните резултати, и според правилата на повеќепартискиот натпревар во било која демократска земја не би имале никакви шанси да партиципираат во власта. Во овој случај таквиот потез е направен од причини кои премиерот и претседателот на државата го толкуваат како потез во рамките на обезбедувањето на стабилноста на државата и операционализација на визијата за соживот и градење на добри и цврсти стабилни меѓунационалните односи. Таквата одлука би била и теоретски практично напълно оправдана доколку станува збор за консензуална коалиција.¹⁹⁾ Тука, а тоа практиката на најдобар начин го потврдува, сепак станува збор за конфликтна коалиција²⁰⁾ во која недостасуваат елементарни инструментариуми за консензуално комуницирање и центрифугален партиски систем (доволно е тоа да биде карактеристика на еден од партиските партнери во коалицијата) во кој процесот на донесување на одлуки е концентриран во рамките на раководството на партијата и не постојат начини и патишта за понагласено

¹⁹⁾ "Консензуалната коалиција или консензуалната парламентарна демократија е најпосакуваниот облик на парламентарно владеење." Брајановски Благоја, "Парламентаризмот - модели и искуства", Мисла, Скопје, 1994, стр.84

²⁰⁾ Дали ќе дојде до коалиција помеѓу две или повеќе партии, во голема мера, зависи и од развиеноста на информативно-комуникациските процеси во секоја од нив. Имено, пред донесување на одлука за коалиција, се земаат предвид сите релевантни информации кои по разните комуникациски канали (мас медиумите, партискиот печат, меѓусебна персонална комуникација, партија - партија, лидер - лидер и сл.) една партија ги дистрибуира и ги лоцира во простори во кои таквите информации ќе треба да предизвикаат очекувани ефекти. (Заб. Г.Г.)

повратно дејство од страна на членството. "Како резултат на ваквата поставеност на системот, последиците непосредно како конфликтни се одразуваат на широк план, при што учеството на партиите во власта значи јакнење на нејзиниот дефанзивен карактер. А постоење на центрифугално натпреварување (конкуренија) меѓу партиите во конфликтниот систем е резултат на постоењето на антидемократска партија во тој систем, што укажува и на постоењето на непомирлив акутен поларизиран систем."²¹⁾

Покрај консензуалната и конфликтната коалиција, карактеристична е т.н. компетитивна коалиција чиј најзначаен аутпут и е доаѓање до квалитетни и ефикасни одлуки. Понатаму, доминантна натпреварувачка коалиција имаме тогаш кога постои политичка партија без која не е можно да се формира мнозинство во власта. "За да може да се зборува за доминантен систем, партискиот систем мора да се состои од повеќе од три мнозински релевантни демократски партии... За доминантната партија, со оглед на нејзината партиска типична централна идеолошка позиција, избира помеѓу две или повеќе партии поради создавање на стабилна влада (победничко владеење плус управување - a winning government."²²⁾

Доминантниот систем се разбира не значи дека една партија треба да има обезбедено мнозинство од над 61%. "... доминантниот систем, за разлика од напорите за создавање на влада во натпреварувачкиот (компетитивен) систем, се карактеризира со следново: а) со пониска граница на толеранција отколку кај недоминантниот систем; б) со поширока коалиција на управување (владеење) отколку во недоминантниот систем."²³⁾

²¹⁾ Брајановски Благоја, цит. дело, стр.86

²²⁾ Ibidem, стр.88

²³⁾ Ibidem, стр.89

Во овој корпус на поделби на типови на коалиции, кои авторот Б. Брајановски убаво ги претставува во својата книга "Парламентаризмот - модели и искуства", се наоѓа и т.н. недоминантна натпреварувачка (конкурентска) коалиција. Нејзината основна карактеристика се состои во тоа што политичките партии, во своите програмско стретешки ориентации, не се доведуваат во ситуација да, поради коалицирањето, се откажат од своите основни цели и задачи, односно, "... да ги стават под субординација своите политички разлики во однос на остварувањето на учеството во владата. ...Бидејќи традиционалната теорија за коалицијата смета на формирањето на влада врз победничка или врз мнозинска основа, кај недоминантниот систем границата на толеранцијата е во функција на потребата од создавање на мнозинска влада, што ќе биде различна во рамките на различните ставови и која ќе мора да се толерира ако се сака да се создаде минимум победничка власт."²⁴

Меѓупартиското коалицирање во Република Македонија, до периодот на прибирањето и анализирањето на истражувачките материјали за оваа студија (1.6.95 год.), се карактеризира со една посебно маркантна манифестација која во основа нема ништо блиску со барањето на две или повеќе политички партии на определен програмски консензус - како претпоставка за релативно подготвена политичка соработка. "Политичката коалиција во власта не е направена врз основа на претходна согласност на партнерите околу минимум политичка програма, туку врз основа на согласноста за меѓупартиската поделба на министерствата и други места во управниот апарат на државата. Во таквите услови секое прашање што доаѓа за решавање на дневен ред ја става одново на испит цврстината на

²⁴ Ibidem, стр.92

воспоставената коалиција."²⁵⁾ А според Спасов, основната платформа во Македонија врз која започна да се создава политичко-партиската карта на нашата држава лежи во етничката поделеност на Републиката: "Две линии на расцепот всушност по кои се основаа политичките партии го обликуваа партискиот систем на Република Македонија. Првата беше несомнено линијата на етничката поделеност на Републиката по која се формираа веќе наведените етнички партии и втората линија беше според разликите внатре во етницитетите за можниот модел за зачувување на политичката заедница и за обезбедување на политичката трансформација на системот."²⁶⁾

• функции

Постојат бројни класификации на функциите кои ги имаат политичките партии. Во рамките на нашата анализа се определуваме за оние функции кои ќе ни овозможат полесно да ги осознаеме одделните елементи кои се значајни за конципирањето на комуникацискиот модел на партијата.

Во контекст на прашањето за местото и улогата на политичките партии во општеството, битно е да се нотираат три функции на партијата: изборната, контролната и функцијата на насочувањето на политичките органи, односно, дефинирање и изразување на политичките определувања. А, од аспект на ефектот на делување на политичките партии, можеме да разликуваме два нивоа: првиот е политичкиот систем, или влијанието на партијата врз политичкиот систем, а вториот, класно-социјалната структура на општеството, ниво на кое всушност и најмногу се истражува влијанието и ефектите од партиското делување.

²⁵⁾ Спасов Ѓорѓи, цит. дело, стр.164

²⁶⁾ Ibidem, стр.165

Прашањето за функционирање на партијата може да се формулира и на следниот начин: дали е партијата инструмент на членството или е тоа јавна агенција во најголема мера одговорна пред бирачите. "Определувањето на партијата, пред се, како одговорна организација пред бирачите, е продукт на Англосаксонската традиција. Ова определување понекогаш се концентрира единствено врз тоталната слика на партиската конкуренција. Иако Мек Кензиевата студија на Британските партии (1955) ја истражува структурата во релација на целите на партиското раководство, Шумпетер и Даунс ги игнорираат внатрешните работи на партиите и се концентрираат на нивното место во конкуритивниот систем".²⁷⁾

Во никој случај не треба да се заборави дека и т.н. латентните функции на политичките партии се исто така значајни, ако не и позначајни од манифестните. За таквите функции зборува Р. Мертон кој укажува на активностите на партиите на планот на обезбедување на: привилегии за членовите; овозможување социјален "прогрес" на припадниците на непривилегираните општествени групи; овозможување на повластици за водење на бизнисот, управување со јавни претпријатија и слично.

Од бројните и различни типологии на функциите на политичките партии, заслужува внимание поделбата на Ч. Меријам кој наведува пет функции: 1. селекција на личности (политичари, функционери); 2. формулација на јавната политика; 3. водење или критика на владата (во зависност од тоа дали е партијата на власт или во опозиција); 4. политичко образование и 5. одржување врски помеѓу одделни поединци на партијата и владата.

²⁷⁾ International Encyclopedia of the Social Science.- Washington: The Macmillan Company and the Free Press, 1968, USA, Library of Congress Catalog number 68-10023, 429 p.

Во контекст на оваа прашање, можно е да се изведе и една Дивержеовска класификација во смисла на позицијата на партијата, односно различните позиции на партиите во рамките на остварувањето на нивните основни улоги.

Имено, се работи, прво, за партии кои имаат силно мнозинско поле кое управува со апсолутното парламентарно мнозинство. Се разбира, позицијата на една таква партија може да биде во голема мера монополска и неограничена, контролирана само во рамките на институциите на парламентарниот систем, и, се разбира, во предизборието од мнозинството на бирачкото тело, односно од јавноста.

Понатаму, постојат големи партии кои и покрај транспарентно обезбедените перформанси (без ралика на која основа) не можат да "командуваат", односно да обезбедат апсолутното мнозинство во парламентот, така што нивната позиција и функционирање е во значителна мера определена од "надворешната поддршка", при што таквите политички партии најчесто се подготвени за програмски интервенции, од една страна, како и за коалицирање, од друга.

Во овој контекст може да стане збор и за т.н. средни партии кои можат да партиципираат во владата само во облик на коалиција со други партии и кои самостојно не се во состојба да обезбедат позначајна политичка позиција.

И конечно, мали партии, кои се толку минорни што не можат да се надеваат на некоја позначајна улога, како при партиципирањето во власта, така и во рамките на опозицијата, каде што сепак главно се лоцираат. Кога ги спомнуваме овие партии, а во контекст на основната платформа на овој труд неминовно треба да се напомене дека доколку една политичка партија има моментален понизок политички рејтинг дотолку е (би требало да биде),

поактивна, поиницијативна во процесот на комуницирање и во дијалогот како најприфатлива форма на остварување на нејзиниот групен легитимитет. Тоа, секако не би бил голем проблем доколку владеачките партии не располагаат, односно не се во можност истото тоа да го прават далеку поедноставно и поинтензивно.

Сепак, се чини најпрецизна е класификацијата на функциите на политичката партија која во себе содржи елементи за кои постојат теоретски и емпириски потврди, а се во корелација со нашата основна анализа:

1. политичка идентификација - давање политички идентитет на општествени групи, слоеви, класи, поединци;
2. политичка социјализација - воведување на канали на општествената комуникација, односно, места за мобилизација и политичка партиципација;²⁸⁾
3. политичка интеграција - сместување и интегрирање во општи политички контексти (цело општество, нација, меѓународни асоцијации и сл.);
4. политичка интересна заедница - трансформирање на општествените барања во поедноставени политички алтернативи;
5. изборни функции - артикулација на гласањето, мобилизирање на кандидати кои ќе вршат изборни јавни функции;
6. политичко насочување (*policy making*) - поставување на цели и програми за политички јавни институции, поставување на луѓе од доверба на

²⁸⁾ "Под притисок на доста богатата емпириска евиденција за пасивноста на избирачкото тело, за нерационалните мотиви во неговото партиско определување и мошне релативниот карактер на политичките алтернативи што се нудат на изборите, добар дел од современата граѓанска теорија отстапува од концептот на изборите како механизам на консензус и на политичко насочување диктирано од изборното тело.", М. Димитар, "Изборниот процес во Англосаксонските земји", ИСПИИ, Скопје, 1971

места во владата и на јавни функции воопшто, со цел - вршење на притисок врз нив при донесувањето на одлуки.

Секоја од овие функции претпоставуваат одредени партиски карактеристики со голем број на диверзифицирани варијанти чиј број зависи од варијантите на партиските типови. На пример архетипот на масовна партија, во Веберовска смисла, кој подразбира централизирана организација на национално ниво и отвореност за сите, или пак кадровска партија која воглавно се состои од раководители и активисти со "потесен" прием и построга селекција.

Остварувањето различни, односно, посакувани облици на политичка социјализација во рамките на една партија е обележено со создавањето комуникациска структура која е својствена на партиите во служба на целосно вклучување на сопствените припадници и симпатизери во рамките на колектив со прецизен социјален идентитет. Таквата функција може да поприми два облика: првиот е облик на директна или тотална интеграција, вториот, облик на индиректна или парцијална интеграција, во смисла, оној кој и пристапува на партијата, преку неа практично се интегрира во општеството во кое живее, здобивајќи се со "квалитетно" политичко граѓанство.

Политичката интеграција одделни партии ја промовираат преку концепт кој главно ја содржи тезата дека сите класи односно слоеви, па се до индивидуи - треба да се спознаат како битни делови, елементи на општеството при што, практично, политичката интеграција се изедначува со социјалната и се остварува во превладувањето на класните поделби, или по пат на барање на облици на заеднички живот помеѓу сите општествени класи, односно, со општо признавање на нужноста од поделба на класи или одвоени слоеви и опстанок на вредносните скали помеѓу нив. Меѓутоа, доколку е

нагласена разделената линија: етничко-расната или територијалната, политичката интеграција нужно ќе мора да помине низ создавање на национални партии.²⁹⁾

Функцијата на политичка агрегација на интереси политичките партии главно ја вршат во склад со примена на двостепеното начело на политички идентитет и политички размени.

Изборната функција како иманентна функција на сите политички партии, претставува всушност главна карактеристика и специфично обележје во однос на речиси сите други асоцијации на граѓаните кои немаат експлицитна ориентација кон освојувањето на власта и владеењето воопшто.

Балдазаре, оваа функција на партијата ја дели на три различни подфункции: "а) артикулација на гласот со одделните ставови или политички ,етикети,; б) примање во членство на кандидати кои ќе бидат поставени на изборни функции; в) ,контрола, на гласовите во смисла на влијание (во склад со различните степени) на изборни определувања на поединците".³⁰⁾

Функцијата - донесување одлуки, политичката партија ја остварува и преку концентрирање на своето внимание врз сопствената партиска структура како и врз вонпартиските политички чинители: најчесто интересните групи за кои впрочем се смета дека вршат најголемо влијание врз политичкото насочување. Исто така, но повеќе од аспект на политичкото интегрирање не треба да се занемарат влијанијата од страна на бројните

²⁹⁾ "Аналоген процес може да се сретне во одредени историски моменти на наднационално или меѓународно ниво; под такви претпоставки ќе исчезнат партиите кои ќе настојуваат да остварат политичка интеграција на ултранационални нивоа, имајќи на ум следење на одредени политички цели (европеистички, интернационалистички). И верската или културната област може во одредени моменти да претставува област преку која ќе поминуваат главните правци на политичките поделби: во тој случај политичката интеграција повеќе ќе се развива имајќи ги предвид тие расцепи (faction-ridden). Baldassarre Antonio, "Politiche partije u savremenim demokracijama", Beograd, Marksizam u svetu br.1., 1985, str. 190

³⁰⁾ Ibidem, стр.192

формални и неформални институции, асоцијации и интеграции, од локален па се до наднационален (интернационален) карактер.

Во фундаменталните основи за делување на политичките партии, се наоѓа всушност амбицијата да се врши влијание, или конкретно - да се управува со јавните работи, односно со работите од општ јавен интерес.

И во рамките на оваа анализа битно е да се укаже дека теоретските концепти сеуште во голема мера се судираат со практичните манифестации на сето она што е поврзано со делувањето, односно со процесот на делувањето и на политичката партија. Ленин многу јасно во своите "Филозофски тетратки" воочува дека практиката сепак е нешто повеќе од теоретското сознание бидејќи таа не само што го има достоинството на сеопфатното, туку и на непосредната стварност.

Уште поспецифично и пооперационализирано, може да биде определувањето на активностите и функциите на партијата во 10 групи.

Во првата би биле поместени причините за појава на одредена активност на политичката партија; во рамките на причините можат да бидат во игра различни и бројни фактори;

Во втората станува збор за распространетоста на акцијата на политичката партија која може да биде лоцирана на потесна територија, односно на далеку поширока, поголема, на пр. во рамки на една изборна единица, регион или држава;

Трета група на активности е времето на случувањето. Мошне е значајно да се лоцира времето во кое се одвива одредена активност на политичката партија;

Четврта - време на траење на политичката акција. Исто така значаен процес за политичката партија од аспект на планирањето на тактичките и стратешки потези.

Петта - носители, учесници. Станува збор за различни нивоа и различни компетенции од страна на носителите/учесниците на акцијата: од членови на партијата, активисти, симпатизери, поддржувачи на изборите, раководниот апарат и конечно - лидерите.

Шестта - целите. Една од најсложените категории во рамките на оваа структура операционализирана врз основа на карактеристиките на активностите на една политичка партија. Целите практично кореспондираат со основниот носител на идејната рамка, односно, тие се прагамтска основа за делување на политичката партија, тргнувајќи од програмските определби, па се до латентните цели и интереси на потесното раководство;

Седма - насоченост на акцијата. Акцијата на една политичка партија може да биде насочена во различни правци: еднодимензионирани, дводимензионирани и мултидимензионирани. Се, во зависност од тоа какви конкретни цели се настојува да се постигнат.

Осма - содржината. Практично тоа значи идентификување на сите оние пораки со кои политичката партија влегува во конкретна политичка акција.

Деветта - сложеноста на акцијата. Ги подразбира сите претходни компоненти, ги координира и им дава комплексност и целовитост.

Десетта - последиците, ефектите од една акција на политичката партија кои можат да бидат претставени во стандардните модалитети (мошне успешни, успешни, помалку успешни и т.н.). Се разбира, критериумите за успешноста на една акција на политичката партија се определува и од нивото на целината, односно нејзините сопствени делови. Така, на пример, различните носители на акцијата на политичката партија имаат и посебни и специфични очекувања и ефекти (членовите, активистите, симпатизерите, од

една, и, раководството, лидерот, или финансиските спонзори на партијата, од друга страна).

Едно од прашањата кое е поврзано со карактеристиките на функциите на политичките партии во услови на конкуритивна демократија е секако и прашањето за политичката идентификација, прашање кое во основа треба да се набљудува преку идеолошкиот и прагматичниот ракурс.

Доколку одредена политичка партија го дава или го јакне политичкиот идентитет, повикувајќи се на едно учење, уверување, идеологија или програмска ориентација, тогаш се работи за идеолошка политичка идентификација на партија со нагласка на помалку или повеќе - апстрактна платформа. Од друга страна, партија која го јакне својот политички идентитет повикувајќи се на специфични и конкретни, во основа, прагматични цели, носи со себе нагласена прагматична политичка идентификација.

Во тој контекст може да стане збор и за различни подтипови на политичка идентификација: политички идентитет од социјален тип; чист политички идентитет и сл. Илустрација за политичка идентификација од аспект на политичката партија претставува Балдазаровата поделба на идеолошката партија во која се потенцира дека идеолошката партија може да се дели на различни подтипови, веќе спрема природата на учењето или, произведениот идентитет. На пример, класните партии (како комунистичките или социјалистичките политички партии) произведуваат или поттикнуваат политички идентитет од социјален тип, други меѓутоа (како што се традиционалните партии на селаните и на земјоделците) произведуваат идентитет претежно од економски тип, а трети пак, чист политички идентитет, односно идентитет кој занемарувајќи ги општествените и економските конотации, повикува на елементи исклучиво

од политички карактер. Ова е случај со народните партии, (партиите на центарот или "сеопфатните партии") кои слободно се обраќаат до сите економски категории, не затоа за да остварат специфични проекти на трансформација или конзервација на општеството или економијата, туку да остварат политичка цел - раководење, или евентуално, генерални кооперативски позиции во постојниот систем.

Сепак, во современи услови, посебно е карактеристична споменатата политичка идентификација на прагматски основи. Партиите кои произведуваат таква идентификација се толку почести колку општествата во кои делуваат се делат на општествени групи или сектори кои претставуваат ист број на микро-општества.³¹⁾

• *политички партии - власт*

Во сите парламентарни системи постои огромна меѓузависност меѓу владите и политичките партии кои партиципираат во владата³²⁾, освен во ретки исклучоци кога уставот извршната власт имплицитно ја попречува во остварувањето на овој тип на врски. Тоа се покажува битно во процесот на

³¹⁾"Широко е прифатена тезата: колку повеќе модерните општества ќе тежат да попримат конотација на постиндустриски општества, толку повеќе можноста за ширење на прагматични партии ќе биде се пореална". Baldassarre, Antonio, цит. дело стр.186

³²⁾"Природниот" развој на еден партиски систем има своја придобивка најмногу во обезбедувањето на врска меѓу граѓаните и владата, врска која има 'нагорна' или 'надолна' насока во зависност од тоа дали политичките партии се во поголема мера репрезентативни или мобилизирачки: тогаш кога една политичка партија се појавува од одредена граѓанска структура, таа ќе настојува во што поголема мера да ја анализира и контролира работата на владата; за разлика од политичка партија која е во основа сетапирана и по насока блиску до политичкиот центар, па дури и до десницата и која се користи како инструмент за јакнењето на влијанието на владата." Blondel Jean, "Toward a Systematic Analysis of Government-Party Relationships", International Political Science Review (1995), Vol.16, No.2.,str. 136

43 градењето на основните политички линии, бидејќи таму каде што владите се релативно независни од политичките партии, пред сè во уставните претседателски системи - просторот за самостојни владини иницијативи е голем, при што е важно да се нагласи дека таквите иницијативи можат да бидат во помала или поголема мера блокирани доколку и политичките партии, а особено легислативата во државата се исто така позначително автономистички обоеени. Исто така, во уставните претседателски системи односот меѓу владините и партиските елити е нарушен, особено и кога владата и политичките партии се релативно "ослободени" од меѓусебно влијание и мешање. "Политичка партија која комплетно ја има во свои раце извршната власт во државата, или партија која и во рамките на коалициона влада има нагласена доминација: доведува до ситуација на суштинско и силно влијание на владата во вкупниот политички живот, со тоа што таквото влијание се повеќе се зголемува со текот на времето."³³⁾

Квалитетот на партиската кохезија, во овој контекст, претставува фактор кој има двонасочен ефект: колку е помала партиска кохезија толку таа помалку може да остварува влијание врз работата на владата, но, што е уште позначајно, и владата во такви случаи не може да оствари поголема политичка доминација.

Во класичните коалициони системи композицијата на владата типично се одредува од страна на политичките партии и владата обично има малку што да каже кога се во прашање топ-елитите на тие партии: министрите се избираат од страна на партиските лидери и нивните имиња само се проследуваат до мандаторот.

³³⁾ Ibidem, стр. 137

Анализите покажуваат дека и идеолошката обоеност на политичките партии во генерална смисла го определува карактерот на односот со владата: на пример, партиите на левицата, за разлика од партиите на десницата покажуваат многу поголем интерес за мешање во работата на владата. Исто така, социјалната основа на една политичка партија има одредено влијание врз владино-партиските односи: партии со екстензивна социјална база се постојано над "главата" на владата.

Една од особено важните релации во анализата на политичките партии и партиските системи воопшто е секако врската меѓу националните влади и политичките партии кои нив ги поддржуваат. Во теоријата и политичката практика постои изграден консензус дека функционирањето на модерните демократии, особено во процесот на проектирањето и примената на одделни политички концепти, зависи во голема мера од адекватната артикулација на овие две политички структури.

Партиската влада е дефинирана како: "Форма на социјална регулација на конфликтот во кој плуралитетот на демократски организирани политички партии игра релативно доминантна улога, исто како и во сферата на социополитичкото посредување и процесот на донесување на политички одлуки." (Mintzel, Schmitt, 1981)

"Партиските влади, во основа, се базираат на три основни предуслови: а) сите главни владини одлуки мораат да бидат направени од луѓето избрани во партиските изборни процедури, или од поединци поставени или одговорни на партиските личности; б) политиката мора да се одлучува во рамките на владеачката партија, кога станува збор за 'моноколорна' влада или по пат на преговори меѓу партиите кога се работи за коалиција и, в) највисоките официјални претставници (министерскиот кабинет

и особено премиерот) мора да бидат избрани внатре во политичките партии и да бидат одговорни на граѓаните токму преку дадените партии."³⁴

Концептот на партиска влада покрива значаен простор од политичкиот живот на една држава: од една страна тој значи специфична форма на партиска контрола врз парламентот и кабинетот исто како и процес на развој на регулатива која се одвива во овие сфери; од друга страна, тука не треба да се заборави и димензијата на мас политиката: изборите, претставништвото, и сл. Во тој контекст, партиската влада претпоставува дека политичките партии треба да бидат фундаменталните канали на масовното однесување.

Структурата на проблемите наметнати од партиско-владините односи сугерира неколку основни димензии во рамките на кои тие односи се случуваат. Две такви димензии можат да се идентификуваат како: автономија - меѓузависност, и, насоката на зависноста. Во тој контекст карактеристична е дистинкцијата меѓу т.н. подржувачка и неподржувачка политичка партија, воочлива особено во екстремни ситуации кога бројот на реално значајни партии во земјата е релативно мал; кога партиите практикуваат значително ниво на дисциплина (проблем кој е во сферата на внатре-партиската поддршка); и кога владата може без поголем проблем да обезбеди доволно мнозинска поддршка. А од друга страна, на пример, јасно е воочливо дека владите во повеќето држави во светот се многу поавтономни во контекст на водењето на надворешната политика отколку кога станува збор за внатрешно-политичките прашања.

Може да се каже дека подолго време во практиката на мултипартиските системи, политичкото влијание на партиите не е

³⁴) Cansino Cesar, цит. дело, стр. 123

пропорционално на големината на партиите кои се непосредно вклучени како актери во политичкиот живот на државата. Таквата ситуација се согледува преку бројот на министрите³⁵⁾ кои се застапени во владиниот кабинет, а се од редовите на политичките партии од кои се формирала извршната власт. Илустрација на една ваква тенденција е и влијанието и присутноста на Либералната партија на СР Германија (FDP) во владата.

Многу парламентарни системи, пред сè базирани на коалициони влади, имаат слични карактеристики. И изборот на министрите и детерминацијата на основните политички насоки се под влијание на партиите кои се во владата. Често се случува партиските лидери да имаат реално многу поголема политичка моќ и влијание во однос на министрите кои се задолжени за водење на одделни ресори.

Во изминатиот период политичката партии беа повеќе гледани како механизми за остварување на одредени барања на различните структури во општеството во кое извршната власт е всушност пасивен субјект кој оперира под притисок на мноштво на сили, меѓу кои политичките партии се само еден од факторите повеќе или помалку важен. Основно е да се заклучи дека политичките партии во никој случај не смеат да се третираат единствено

³⁵⁾ "Може да стене збор за разликување на три типа на лидери: владини лидери кои не се партиски лидери (одделни министри на значајни ресори во владата, м.з.); партиски лидери кои не се владини лидери; и, лидери кои се и партиски и владини први луѓе." Morlino Leonardo, "Consolidation and Party Government in Southern Europe", *International Political Science Review* (1995) Vol.16, No.2, стр. 140

Исто така една посебно интересна "трансформација" на министрите настанува по извесен период поминат во владата и по интерференцијата на вкупните односи во кабинетот на премиерот и оперативното водење на владината политика. Така, има случаи и кога "Министрите честопати превземаат силни чекори во напорите да ја принудат сопствената политичка партија да усвои одредени политички ставови, за кои или не се дискутирало доволно во партијата или за кои истата ги има отфрлено како неприфатливи." Blondel Jean, цит. дело, стр.131

како инструментални организации туку пред сè како тела кои се задолжени за донесување на одлуки (decision-making bodies).

Партиите, без сомнение, се појавуваат како политички организации кои во најсериозна смисла ја инхибираат работата на владата тргнувајќи од правото кое им го дава застапувањето на интересите на поголеми групи и слоеви во општеството. "На пример, во Израел во 1980-тите години, изборната пат позиција меѓу Работничката и Ликуд партијата целосно ја парализира работата на владата. Така, владата беше попречена во адекватно респондирање во однос на востанието во окупираните територии како и во врска со дипломатската активност на ПЛО ..." ³⁶⁾

Овој однос има своја димензија и на релацијата политичка демобилизација/мобилизација. "Демобилизацијата инволвира настојувања да се дојде до влада која ќе биде ослободена од 'политички влијанија', изолирани decision-making процеси и рестриктирана политичка партиципација. Мобилизацијата се состои од напорите на еден или друг интересент за здобивање со моќ како би се надминала политичката пат позиција и парализата на владата со носење на нови гласачи во електоратот и извојување на победа над некој од опозиционите сапортери." ³⁷⁾

На овој начин всушност се смета дека една политичка партија би можела релативно лесно да ги разбие своите опоненти на изборната арена и да дојде до целосна контрола врз владините институции. Се разбира, ова се однесува на партија која има масовна поддршка и изборна база и која може да си дозволи да се конфронтира и да ги надмине зациментираните социјални и економски интереси.

³⁶⁾ McKenna George & Feingold Stanley, "Taking Sides - Clashing Views on Controversial Political Issues", The Dushkin Publishing Group, New York, 1991, str. 28

³⁷⁾ Ibidem, стр.29

Гинсберг и Шефтер сметаат дека деструкцијата на партиската организација и ерозијата на гласачи на изборите предизвикува значителен изборен застој и исуфициенција на алтернативни форми на политичка борба. Примерите на поткопување и подривување на владините институции само дополнително влијаат за се поголемата индиферентност на гласачкото тело.

Од друга страна, проф. Еверт Карл Лед смета дека јакнењето на политичките партии е важен процес најмногу поради можноста која со тоа се отвара за зголемена контрола на граѓаните врз работата на владата и поголема кореспондентност на јавните институции пред желбите и интересите на народот. "Само силни политички партии можат така да ги организираат прашањата, што ќе овозможи јавноста на најефектен начин да проговори за нив."³⁸⁾

* * *

На релација парламент - влада, а од аголот на позицијата, улогата и значењето на членовите на една политичка партија³⁹⁾ која е застапена и во законодавната и во извршната власт во државата, главно е добра илустрација преку која пред сè може да се забележи како извршните тела доминираат врз законодавните. Имено, во состав на владата влегуваат по правило најугледните личности на една партија, за разлика од парламентот каде што најчесто седат личности кои имаат понизок партиски ранг. Така, се случува,

³⁸⁾ Ibidem, стр.31

³⁹⁾ Партиската дисциплина во најголема мера се проверува преку работата и делувањето на избраните пратеници во парламентот. Тоа впрочем е појава која се практикува уште од најраните почетоци на делувањето на политичките партии. "Во американскиот Претставнички дом секоја партија има посебен одбор кој го надгледува присуството на нејзините членови на седниците и ги опоменува во случај на донесување на важни одлуки и гласања да не бидат одсатни. Ако треба да се расправа за значајни предлог-закони, тој одбор свикува цауцус, кој зад затворени врати одлучува за тоа како одделни претставници на партијата ќе гласаат за тој закон. Заклучокот на каукусот може да се смета за обврзен за сите членови на партијата." Michels Robert, цит. дело, стр.157

кога доаѓа предлог од владата со некое законско решение, луѓе во парламентот да бидат ставени пред главно две дилеми: од уважување спрема министерот кој инаку има висока функција во партијата на која тие и припаѓаат и како такви и седат во парламентарните клупи, да имаат респект и реален партиски притисок на кој тешко би можела да се закопча критика, контра-став или воздржаност. Се разбира, ова е типски модел на една релација која во праксата има безброј вариации и по содржина и по форма. Сепак, она што најчесто се случува, или она што е можеби и најелегантното решение е секако одлуките од посебна важност кои треба да поминат преку институциите на демократската процедура (влада-парламент-судство) да се подготвуваат во самите партии и по дефинирањето на генералниот став да влезат во целата спомената комуникациска мрежа како "прочистени" и "издискутирани". За жал, често пати министрите кои од објективни, а уште повеќе од субјективни причини, во текот на своето министерствување се одлепуваат од политичката партија, која всушност и ги донела на тоа место, очнуваат да делуваат помалку или повеќе самостојно, (за што е веќе говорено и кое меѓудругото се должи на постепениот степен на консенсус кој министрите работејќи заедно во кабинетот со време го постигнуваат и покрај тоа што, доколку се работи за коалициона влада, припаѓаат на различни политички партии).

* * *

Еден од најспецифичните односи до кои доаѓа по изборите е секако односот меѓу раководството на партијата и нејзините избрани претставници во парламентот. Доколку не е тоа само еден преставник, доаѓа до создавање на парламентарна група која функционира и ги координира сите свои активности во согласност главно со инструкциите кои ги добива од раководството на својата партија. "Врската меѓу парламентарната група и

раководството на партијата најчесто се воспоставува на тој начин што претседателот на парламентарната група е член на најтесното раководство на или сите нејзини припадници по положба се членови на највисоките партиски органи. Но, без согласност на раководството, парламентарната група не смее да покренува иницијатива и да дава предлози, ниту е дозволено да се придружува на иницијативите и предлозите на другите пратеници⁴⁰. Во случај на кршење на обврските (формулирани во интерниот деловник), против пратениците се превземаат санкции во широк распон, од укор до исклучување во пратеничката група. Формулациите во статутите се движат на релација дека тие поаѓаат од утврдената политика и совеста на пратеникот. До односи во кои по барањето на координаторот на

⁴⁰ Според Уставот на Република Македонија (чл.62 ал.5) начинот и изборот на пратениците во Собранието на РМ се уредуваат со закон. Тоа едноставно значи дека оваа материја има законски, а не уставен карактер. И оттаму, "... дека таа може да биде менлива, особено во врска со мнозинскиот принцип воопшто или со принципот на пропорционалноста." Габер Наташа, "Мнозинството во системот на политичките и парламентарните односи", ИСППИ, Скопје, 1995, ракопис, стр.194

Регулирањето на изборите во Република Македонија во овој момент се одвива со Законот за избор и отповикување на пратеници и одборници на СРМ од 1990 година. Не навлегувајќи во подробна анализа на изборниот систем, ќе го нагласиме, во нашиот случај, само моментот кој укажува на постоење на правна основа за монополизација на големите политички партии во изборниот процес. Имено, со појавувањето на повеќе кандидати во една изборна единица, се смета за избран оној кандидат кој добил мнозинство кое не е помало од една третина од вкупниот број на избирачи во таа единица. Бидејќи станува збор за локално замислена изборна единица во која се избира само еден кандидат, пропорционалниот сразмер на силите е на еден начин исклучен. "... се заклучува дека 'мнозинството' на интереси на 'избирачите според избирачкиот список' го претставува нивната најмалку една третина, што е во суштина неосновано, нелогично и нереално, а се разбира отсутствува и справедливоста." И ако во првиот круг на гласање потребниот број на гласови не го добие ниту еден кандидат, тогаш гласањето се повторува по 14 дена, со еден многу значаен момент: во вториот круг можат да учествуваат само оние кандидати кои добиле намалку 7% од гласовите на избирачите. Во рамките на основниот предмет на нашата анализа, изборниот систем и неговите консеквенци е значаен поради потребата од специфично дефинирање на стратегијата и тактиката на помалите политички партии и нивното, во тие рамки, јасно ориентирање кон здружување, коалицирање и придружување со поголемите партии (партиите во позицијата или партиите во опозицијата). Ibidem, стр.211

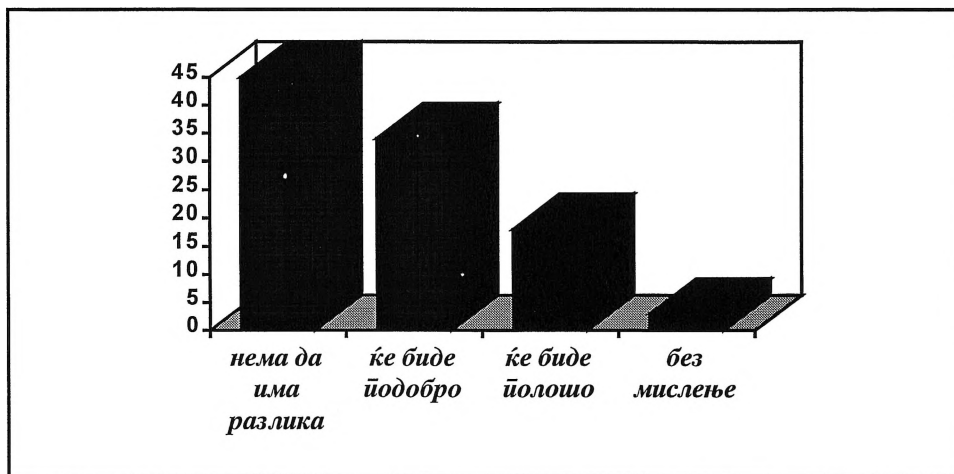
пратеничката група раководството е должно да расправа и да заземе ставови и слични односи."⁴¹⁾

Како непишано правило, оценките на јавноста за работата на парламентите се по правило негативни. Се работи за специфична контрадикција пред се поради фактот што составот на парламентите е всушност изборот на гласачите за предложените претставници-кандидати на одделни политички партии. Очигледно е дека во парламентите се случуваат бројни процеси кои сигурно се доволен предмет за комплетна друга студија, но, она што е тука значајно е дека станува збор за противречност во чија основа е всушност биполарниот и двостепениот тек на следењето на основните политички процеси од страна на избирачкото тело: а) ситуација во која јасно и интензивно се нагласени меѓупартиските борби и остра, особено, предизборна кампања во која електоратот "натпреварувачки" се определува психолошки подзаборавајќи која е всушност крајната цел - практикување на највисоко законодавно тело на државата кое ќе донесува одлуки од витално значење за целата држава и б) веќе формиран парламент кој пред полнолетната популација се претставува (и покрај партиските бои во него, односот на позицијата и опозицијата како и конкретниот придонес на одделни членови-припадници на одделни политички партии) како политичка целина со конкретни ефекти во државата и ефекти од работата кои неможат а да не се почувствуваат од страна на сите нејзини граѓани.

На прашањето поставено од страна на истражувачите од Галуповиот институт во САД во октомври 1994 год. пред изборите за конгресот: "Доколку републиканците ја обезбедат контролата во Конгресот

⁴¹⁾ Мојановски Цане, "Социјално-политичкиот и интересен идентитет на политичките партии во Македонија", докторска дисертација, Филозофски факултет, Скопје, 1994, ракопис, стр. 169

на изборите во ноември, дали тоа ќе значи нешто подобро, нешто полошо или нема да има никаква разлика за земјата во целина?", добиени се резултати според кои доминира одговор со изразена непартиска обоеност, иако се знае дека воопшто не е сеедно кој ќе доминира во Конгресот. Партиските копја се кршат во предизборните трки, а од парламентите граѓаните сепак очекуваат закони кои ќе овозможат даночни олеснувања, развојни програми, урбанизирани и чисти градови и сл. Се разбира овој заклучок тешко може да помине во новоформираните плурални парламентарни системи каде што собраниските клупи пред сè служат како полигон за партиски пресметки, добивање поени пред јавноста и во основа ефтин политички маркетинг со тешко пресметливи ефекти.

(Извор: The Gallup Poll Monthly, October 1944, No. 349, p. 24)

• *партијски системи*

Партискиот систем на една држава всушност претставува глобален комплексен систем во кој главната улога ја имаат политичките партии во власта, парламентарните политички партии во опозицијата,

вонпарламентарните партии, нивниот вкупен број, нивните особености, карактеристики, програмски и идеолошки ориентации, остварувањето на конкретни функции во власта и надвор од неа, реалното влијание и моќ врз креирањето и донесувањето на важните решенија од интерес на државата или нејзини одделни социјални или национални сегменти, потоа, прашањата сврзани со начините и обемот на прилив на средства и воопшто методолошко-моделските инструменти во процесот на одлучување.

Во основа, за да можеме да констатираме дека еден партиски систем е компетитивен, во неговата структура мора да се појави повеќе од една партија која има шанси да ја освои власта.

Бројот на политичките партии⁴²⁾ и односите помеѓу нив во политичкиот систем не е секогаш детерминиран од класно-социјалниот конфликт, туку и од раслоеноста на општеството на национална, расна, религиска, регионална и друга основа. Се разбира, тука не треба да се занемари и степенот и квалитетот на политичката култура во дадена политичка заедница, глобалното политичко уредување и изборниот законодавен систем.

Бројот на партиите е битна димензија кога станува збор за партиски системи. Партиски систем во кој постои само една партија нормално не може да обезбеди било какви облици на компетитивност и плурална политичка интеракција, политички процеси кои се директно во

⁴²⁾"Од бројот на политичките партии зависи бројот на можните меѓусебни интеракции во политичкиот систем. Кај две партии, можна е една интеракција; кај три партии - три интеракции; кај четири партии - шест интеракции; кај пет - десет; кај шест - петнаесет и кај седум - дваесетедна. Интеркациите помеѓу партиите во компетитивниот систем се одвиваат на три плана: изборен, парламентарен и владин. Тоа само го потенцира значењето на бројот на партиите за разбирање на политичките процеси и односи". Goati Vladimir, "Savremene politicke partije", komparativna analiza, IPD, Beograd, 1984. str.241

колизија со идеолошката и практично-политичката матрица на еднопартискиот систем.

Кога станува збор за двопартиски системи, треба да се каже и тоа дека ваквата категорија е на еден начин, исто така, логичен апсурд бидејќи двопартиските системи, во јасни, егзактни и практично-политички рамки се исклучително ретки.⁴³⁾

Сепак, и во теоријата, а уште повеќе во политичката практика не постојат поголеми расправи во врска со дефинирањето на двопартиските политички системи, се разбира, во рамките на парламентарната демократија каде што всушност повеќе може да стане збор за процедурално и инструментално практикување на две основни политички опции на кои е конструирана архитектурата на две гигантски партиски организации.

Поголем број на партии претставува можеби најнормален тек на работите особено од аспект на раслоеноста на општеството на повеќе нивоа, со што таквите мноштва на социјални и национални групации пројавуваат потреба за изразување и манифестација на различни интереси. Познат е примерот на холандските истражувачи кои оценуваат дека во нивната земја постојат пет природни текови на мислења. На тој начин, се наметнува потреба, сите тие да добијат своја верификација на постоење во политичкиот живот на земјата преку создавање политички партии.

⁴³⁾ Во врска со стабилноста на партиските системи, познато е мислењето на Морис Диверже и Зигмунд Нојман кои сметаат дека идеалното решение е во двопартиски систем како најприроден еквивалент на дуалитетот на јавното мислење. Во еден таков систем се соочуваме со "намалување на степенот на политичките поделби"; "влошување на политичките поделби и интензивирање на разликите"; "генерална екстремизација на мислењето" (М. Диверже, "Политички партии", 1959) како и со констатацијата дека повеќепартискиот систем "не поседува обединувачки централизирачки поредок и не дава големи надежи за ефикасно водење на политиката." (З. Нојман, "Компаративна студија за политичките партии", 1956)

Велика Британија, на пример, е земја која има двопартиски систем, при што најголемиот број од кандидатите во Домот на претставниците се членови на Конзервативната или Лабуристичката партија, а владата како егzekyтивна власт се составува од членови на мнозинската партија во Долниот дом. Првиот министер, премиерот, е се разбира член на таа партија.

И покрај тоа што во двопартискиот систем на В. Британија практично политичката борба се води меѓу две партии, освојувањето на власта од едната, за сметка на другата - воопшто не е лесна задача. Партијата која е на власт може самата да оцени кога ќе ги закаже изборите⁴⁴⁾, или, кога да го распушти парламентот - се разбира во моментот кога сите анализи во раководството ќе покажат дека е дојден вистинскиот момент. Сепак, изборната победа не се должи само на моментното расположение на гласачите во краток временски период туку во најголема мера на резултатите на партијата во општествената практичка и промените (односно, реализацијата на програмата промовирана пред електоратот во изборите) кои успеала и успева да ги спроведува во државата.

Интересно е да се одбележи дека не е голем бројот на земјите со двопартиски системи. В. Чемберс, на пример, во една анализа од 1975 година утврдил дека од 131 анализирана земја - само 15 имаат двопартиски систем. Сменувањето на една водечка политичка партија со друга на чело на државата, во овие земји, како карактеристика и специфика на двопартиските политички системи, најдобро може да се воочи преку примерот со САД и Велика Британија. Таквата ситуација е пред сè овозможена со инсталирањето

⁴⁴⁾ Интересна илустрација во таа смисла е секако Полска, земја во која се одржаа општи избори во 1989 год.; 1991 и 1993 година; локални избори во 1990 и 1994 година; претседателски избори во 1990 и 1995 година. Според зборовите на истражувачот Карол Јакубович, доколку ова не е светски рекорд, тогаш најверојатно мора да е многу блиску до тоа.

и функционирањето на простото мнозинство како изборен систем кој оневозможува на средните и малите политички партии во земјата да доживеат поизразена политичка промоција.

На првите повеќепартиски парламентарни избори во РМ 1990 година учествуваа 18 политички партии, додека на вторите, пред нешто повеќе од 1.300.000 избирачи се појавија во 1994 година - дури 38.

Како ова го објаснува д-р Милосавлевски: "Социолозите по првите избори тоа го објаснуваа како 'ослободена политичка енергија' која понекогаш се сублимира и како 'страст' кон лидерство. И се чини дека имаат право. Македонскиот *homo politicus*, во овој поглед, од искуството на првите повеќепартиски избори не извлече никакви наравоученија - на вторите повеќепартиски избори бројот на политичките партии, партиципиентите, се удвои. Но, сепак се чини, дека еден од најважните чинители на изборниот процес, граѓанинот, извлекува соодветни консеквенци - тој 'упорно' се определува за неколку 'главни' политички опции што му ги нуди македонскиот политички пазар, не занемарувајќи го, се разбира, значењето на изборно-политичкиот маркетинг и неговата организација."⁴⁵⁾

И по првите и по вторите парламентарни избори во РМ во Собранието на државата се концентрираа шест политички партии. Единствената главна разлика е што по вторите избори од Парламентот 'исчезнаа' ВМРО-ДПМНЕ и Демократската пратија.

За иднината на партискиот систем на Република Македонија⁴⁶⁾ и воопшто за мултипартизмот и животот и делувањето на политичките партии

⁴⁵⁾ Милосавлевски Славко, ПУЛС, 21 април 1995

⁴⁶⁾ "Еден партиски систем може организиски да биде многу добро структуриран, но доколку една или повеќе од релевантните политички партии е против развојот на демократскиот поредок во државата, се доаѓа до ситуација кога сето тоа води кон 'рововска војна' со најверојатно последици во прекин на развојот на демократијата." Morlino Leonardo, цит. дело стр. 146

неколку моменти се секако од особено значење. Пред сè, сосем е извесно дека оние партии кои во првите, а особено во вторите парламентарни избори во Македонија ја освоија власта -- се здобија со огромна предност и "кредит" кој ќе биде прилично недостижна вредност за многу други партии во изборните трки. Значаен момент е секако и сè она што ќе се случува на планот на промените во класно-социјалната структура на РМ, потоа меѓуетничките односи и конечно, влијанието на надворешните фактори.

• *јавното мислење*

Огромен број на прашања во едно демократско општество стануваат и треба да станат *res publica*. Слободата на јавно комуницираниот говор⁴⁷⁾ го создаваат чувството но и реалноста дека многу работи во општеството, нивното поставување и патиштата за разрешување на проблемите се нешта кои се однесуваат на сите граѓани и дека водењето на власта не е и не може да биде приватна работа.

Од друга страна, при прифаќањето на одредена информација, од страна на аудиториумот, еден од најважните фактори е поврзаноста на таквата информација со ставот на аудиториумот. Од тие причини и потребата од планско и континуирано испитување на ставовите на аудиториумот како би се обезбедиле дел од претпоставките за испраќање на

⁴⁷⁾ "Круцијалните врски се оние помеѓу комуникацијата и моќта, од една страна, и помеѓу комуникацијата и слободата, од друга", а "Присуството или одсуството на слободата на изразувањето е еден од најверодостојните индикатори за егзистирање на слободата во целосна смисла, во секоја држава". Sean Mac Bride, "Many Voices, One World", A Commission Report, Paris, UNESCO, 1980., p.18

Всушност на овие релации е можно да се утврди степенот на демократичноста на една општествена заедница, културното и општоцивилизациско ниво, економската моќ, социјалниот систем и развојните можности. (Заб. Г.Г.)

информации кои би имале точно утврдени, или приближно точно утврдени ефекти и резултати.

Една покритичка анализа на развојот и улогата на јавното мислење во демократските општества ќе покаже дека феноменот јавност и јавно мислење пред сè е резултат и елемент на интеракцијата меѓу власта (владата) и јавноста која се воспоставува врз основа на динамичка рамнотежа во функционирањето на натпреварот на аргументите, ставовите и мислењата во една дефинирана општествена заедница и при постоење на различни социјални групи. Оттаму е логично што е огрмно присуството, во овие земји, на агенции, институти и специјализирани фирми кои го регистрираат јавното мислење и кои всушност претставуваат барометар на расположението на едно потрошувачко општество и повратна спрега во процесот на политичкото одлучување.

Забелешката на познатиот политиколог Примо Леви не би смеела да се заборави во ниту еден момент во процесот на зацврстување на демократијата: дека во земји и во времиња кога доаѓа до спречување на комуникацијата, набрзо исчезнуваат и другите слободи.

Една од задачите на политичките партии во земјите во транзиција кои се на патот на содавањето на демократски политички системи (што впрочем е неминовност и од аспект на привлекување и добивање што повеќе членови и симпатизери) е секако, во комуницирањето со јавноста⁴⁸⁾, да го наметнуваат и да го создаваат чувството не само за тоа дека бројни и значајни прашања од општественото живеење се од општ интерес, туку и да

⁴⁸⁾ "... јавното мислење е такво не само од аспект на тоа што јавноста е субјект, туку исто така и во смисла што тоа воспоставува сооднос и со јавните објекти, односно во себе содржи мислења од кои резултира, а воедно и покажува реакција спрема самата информација на ниво на јавноста." Сартори Џовани, цит. дело, стр.217

обезбедуваат што помногубројни комуникациски канали за артикулација на ставовите на граѓаните по овие прашања.⁴⁹⁾

Се разбира дека е апсолутно погрешно развојот на демократијата да се врзува само врз обезбедувањето на претпоставки за што поизразено јавно комуницирање и учество на граѓаните во политичкиот живот преку артикулација на нивните ставови, мислења и оценки за сите релевантни прашања, пред се на оние од примарно егзистенцијално значење. Развојот на демократијата е нејдиректно поврзан со економскиот развој на земјата и достигнатото ниво на општ стандард.

Нема веќе никакви дилеми околу оценката дека "Политичките партии преку своите собири, конференции, конгреси, јавни собири, декларации, меморандуми, демонстрации, стануваат силен фактор во обликувањето на политичкото јавно мислење."⁵⁰⁾

Плебисцитарноста на непосредната демократија во голема мера ја потхрануваат и анкетите на многубројните агенции и институти, односно (што е веќе случај во САД и Западна Европа) речиси секојдневното објавување на резултатите од тие анкети во периодот пред донесувањето на одлуките на граѓаните дали да излезат на изборите и за кого да го дадат својот глас. Без да се навлегува во дискусија за тоа колку сите тие анкети се веродостојни, и од аспект на "сликањето" на јавното мислење - валидни, тие сепак вршат улога на коректор и регулатор на политичкиот натпревар, а со тоа и влијание врз темите во јавните расправи и дебати пред изборите.

⁴⁹⁾"Главните чекори во создавањето на демократијата се сосема јасни. Тоа е гладта за информации и огромната количина на зборови. Не може да постои граѓанство без јавен говор. Тоа се раѓа во размената на информации и аргументи." Elkin L. Stephen, "Graganstvo i demokratija", Pregled br.256, Bgd, 1991/92 стр.55

⁵⁰⁾Puliselic Stjepan, цит. дело, стр. 322

Во испитувањата на јавното мислење во САД многу се чести прашањата од типот: "Дали државата ќе биде подобро водена доколку Конгресот биде контролиран од страна на Демократите или од страна на Републиканците?" Исто така, за изборните штабови на политичките партии се особено значајни резултатите од прашањата кои настојуваат до дојдат до ставовите на јавноста по однос на нивната оценка за тоа која политичка партија подобро би се справила со актуелните проблеми (се наведува подолга листа на проблеми од сферата на внатрешната политика, економијата, социјалата, надворешната политика и сл.) со кои во тој момент се соочува општеството.

Џејмс Фишкин смета дека: "телевизијата, анкетите и желбата на граѓаните непосредно да се вклучат во политичкиот процес - создаваат во Америка почетоци на демократија која се заснива на формирање на впечатоци. Но, и покрај тоа, овие три фактори би можеле конструктивно да се искористат за проширување на демократските процеси".⁵¹⁾

Истражувањата покажуваат дека, и покрај се поголемото учество на граѓаните во политичките дебати, најчесто кога тие се водат пред ТВ камерите, на радиопрограмите, преку "писма на читатели" и сл. вистинскиот повратен ефект кој би требало логично да се очекува во смисла на дооформување или дури и менување на ставовите и оценките на граѓаните по однос на одредена проблематика или кандидат - изостанува. Граѓаните учествуваат се помасовно и стануваат градител на теледемократијата, но околу верификацијата и утврдувањето на она што го гледаат и слушаат, а и на сопствената улога во таа активност, сеуште главно се чека на кратките сумарни резимеа во ударните информативно-политички емисии каде што

⁵¹⁾ Fishkin S. James, "Teledemokratija", Pregled br.263, Bgd, 1993, str.44

главно сè се сведува на кратки инсерти и пораки кои "најмногу би одговарале на налепниците за автомобилите или на пакувањата за колачи на кои пишува каква среќа не очекува".⁵²⁾

Она што секако е карактеристика на современото, а со право може да се претпостави дека ќе биде знак за препознавање на векот во кој влегуваме, е огромната количина на информации со кои обичниот граѓанин е и ќе биде "бомбардиран". Ваквата ситуација особено се "драматизира" со зафаќањето на земјите во глобалната светска комуникациска супер мрежа за пристап до банки на податоци, прием и дистрибуција на пораки и документи - INTERNET. На универзитетот во Тексас (САД) е направено истражување според чии резултати се смета дека количината на знаења кои човекот во текот на својата досегашна историја ги собрал, до крајот на дваесеттиот век ќе биде повеќе од дуплирана, и, дека, на пример, денес американците "конзумираат" дневно околу седум милиони зборови во пишана форма или преку електронските медиуми.

Клајд Линслеј (Clyde Linsley), истакнат новинар на "Вашингтон пост", смета дека во основа истражувањата на јавното мислење, односно нивните резултати, на кандидатите им овозможуваат да ја потврдат (проверат) ефикасноста на нивната кампања. "Испитувањата на јавното мислење на кандидатите им кажуваат каде лежат нивните појаки односно послаби страни и како истите се забележани од страна на електоратот. Тие им кажуваат на кандидатите за прашања за кои гласачите се посебно заинтересирани, односно за прашања кои ги оставаат рамнодушни. Тие им кажуваат на кандидатите каде живеат нивните најлојални симпатизери, како живеат, што прават во слободното време и сл. Тие им кажуваат на

⁵²⁾ Ibidem, стр.46

кандидатите каде да не водат кампања бидејќи нивните напори ќе бидат потрошени на заколнати непријатели".⁵³⁾

Човечкиот фактор останува една од најголемите непознати во политиката и тоа е причината што оваа човекова активност останува и натаму една од најголемите загатки на цивилизацијата. Во почетокот на претседателската кампања во САД, 1988 година, според повеќето истражувања на јавното мислење демократот Мајкл Дукакис имаше 17 процентни поени повеќе од својот републикански ривал, тогашниот потпретседател Џорџ Буш. Сепак, на денот на изборот, се случи Буш да влезе во Белата кука со 54 проценти од гласовите на избирачите!!! Затоа, не треба да се изгубат од вид и овие зборови на Виртли: "Според мое мислење, индивидуалниот гласач останува нешто што е многу непредвидливо, и сметам дека ние никогаш нема да ја достигнеме точката од која ќе кажеме дека знаеме се!"

Сепак, останува да се забележи и другата страна на медалјата: овие податоци околу квантифицирањето на информациите се во голема мера прецизни и практично, сите ние лесно ја мериме и препознаваме информацијата, но и натаму останува актуелна потребата од анализи и истражувања на методологијата на нејзиното оценување, вреднување и квалификување. Што значи, и од аспект на политичкото комуницирање, стои констатацијата дека во новата ера ќе бидеме исправени пред уште поголемиот предизвик од манипулации и "игри" со зборовите, сликите и звукот. Лесно, се разбира ќе може да се докаже дека во комуникацискиот канал, во двете насоки, тече огромен број на информации и дека основниот услов за постоење на демократска политичка комуникација, а со тоа и на

⁵³⁾ Linsley Clyde, "Public opinion polls and campaign efficiency", Special Features Service 093 #2E, Washington, 1992, str.2

демократски процеси - е задоволена. Одбраната од квантитетот е пред се во подигање на квалитетот (објективноста) на, во нашиот случај, политичките информации (евидентно е се поголемото заостанување на второто во однос на првото) и вредносното валоризирање на реалните ефекти од протокот на информациите во сите системи. За такво ниво на комуникациски процес се потребни бројни и комплексни претпоставки (нивото на знаења, култура, странски јазици и сл.) кои ќе овозможат и комуникаторот и реципиентот приближно да се изедначат во интелектуалниот код кој е *sine qua non* на неопходниот селективен приод и оценување на страниците, минутите и бајтовите.

Современата телекомуникација, односно телекомпјутерите даваат шанса потенцијалниот корисник на само да добие бројни информации, туку и на многу директен начин да учествува во комуникацискиот процес со своја сопствена визија на актуелизираното пршање. Алвин Тофлер, на пример, смета дека директните електронски плебисцити во значителна мера ќе ја смалат незаинтересираноста на гласачите, дека ќе ги елиминираат т.н. посредници на политичките партии и ќе овозможат брзо одлучување кое непосредно ќе одговара на желбите на граѓаните. Но, сето тоа, се разбира, би било премногу добро кога би се реализирало без сознанието за постоење и на другата страна на медалјата која Џејмс О Тул парадигматично ја претставува во форма на прашањата: "... дали непосредната демократија ја шири слободата или, благодарейќи на својата голема ефикасност, само создава привид за нејзиното ширење? Кој, на пример, ќе ги составува прашањата за кои граѓаните ќе се изјаснуваат по пат на гласање? Кој ќе одлучи кога ќе се одржи плебисцитот? Тоа што на овие прашања не постои одговор наведува на помислата дека електронските плебисцити би можеле многу поефикасно

да се злоупотребуваат отколку што е тоа случај со сложените, бавните системи на претставничката демократија."⁵⁴⁾

Во тој контекст, на владеачките политички структури во општеството им е повеќе од јасно дека своето влијание мораат да го обезбедуваат во голема мера на комуникативно-интеркациска инстанца, покажувајќи ја со тоа својата демократичност и хуманост. За жал, во ситуации кога од било кои причини се загрозува позицијата на власта, често пати од страна на властодршците се прибегнува кон суспензија на таквата артикулација на плуралистичката⁵⁵⁾, односно, опозициона комуникација со што фактички политичкиот процес се трансформира во механизам на политичка диктатура во соголен или латентен облик. Сепак, историјата потврдила дека таквите облици на зачувување на позициите на моќ и влијание, било од страна на поединци, било од страна на политички партии, се со краток здив и не обезбедуваат подолгорочна рамнотежа на противречните и конфликтни интереси. На пример "во комуникативниот слој, политичкиот процес се експонира како функција на социјални случувања, кои бидејќи се во рамките на противречностите од социјално-класно потекло, тешко би се совладале со инструментите на голата принуда".⁵⁶⁾

И конечно, за политичките партии е битно сознанието дека во колкава мера се зголемува расчекорот помеѓу декларираните идеолошки и политички цели и вистинската политичка и економска положба на човекот,

⁵⁴⁾ O'Tooll James, "Informacija i moc - Informaciona tehnologija moze da ojaca ili ugrozi interese pojedinaca i osecaj zajednistva", Pregled br.78, Bgd, 1992, str. 28

⁵⁵⁾ Плуралистичкото стјалиште имплицира на ставот дека претставничката влада е единствен начин на кој демократскиот идеал може да се оствари во современото општество. Види: Haralambos Michael, "Uvod u sociologiju", Zagreb, 1989

⁵⁶⁾ Toma Djordjevic, "Komunikacija i vlast", Mladost, Beograd, 1988 god., str.10

толку повеќе се изразува губитокот на политичката комуникација, нејзината убедливост и влијание врз јавното мислење.

• *земји во транзиција*

Промените кои се случија и кои се случуваат во источно-европските земји јасно покажуваат дека во создавањето на уставните демократски режими постои огромен дел на придонеси кои не се единствена заслуга на правниците. Во тој процес несомнена заслуга секако имаат и политичките партии кои помалку или повеќе успешно го легитимираа граѓанското право на релација: учество, влијание, притисок, отпор и особено потврдувањето и респектирањето на разликите во модалитетите на остварувањето на интересите на различните социјални сегменти во општеството.

Сепак, сето тоа не можеше и не може да се одвива без противречности и објективни опструкции. Земјите во транзиција ги карактеризира појава на огромен број на политички партии, здруженија и асоцијации, со драстично менување на структурата на носителите на власт и моќ преку диверсификација на сопственоста. Кратко речено, забележен е еден од најдрастичните дисконтинуитети во модерната историја на човештвото во економска, политичка и културна смисла. Повеќедецениското доцнење зад земјите кои систематски и во најголема мера еволутивно се движеа во рамките на проектирана скица на општествен развој и кои имаа и имаат моќ да ги утврдуваат параметрите во кои и останатите стотина држави во светот ќе мораат да си наоѓаат своето место -- доведе до страшна акцелерација во земјите во транзиција. Оваа појава мошне прецизно ја објаснува Генов, дефинирајќи ја како забрзување на "општественото време":

"Иако забрзувањето на 'општественото време' претставува клучен проблем тоа сè уште значи дека е само еден меѓу многубројните во рамките на целиот комплекс што се однесува до времето на промените и времето во промените. На пример, основата на голема група проблеми претставува балансот меѓу акциите ориентирани кон сегашноста и оние што се насочени кон иднината: со други зборови, меѓусебниот однос меѓу постојната и идната рационалност."⁵⁷⁾

Во вакви околности Николај Генов смета дека: "... преминот кон демократија значи во најмала смисла привремена дисфункционалност на општествените односи и процеси особено во услови на длабока економска и културна криза."⁵⁸⁾

Исто така, на опасностите кои доаѓаат од бројните искривувања на главните постулати на демократските облици на уредување на односите во општеството, предупредувале бројни теоретичари. Според Вебер, на пример, упорното инсистирање за воведување на што поголема демократија⁵⁹⁾,

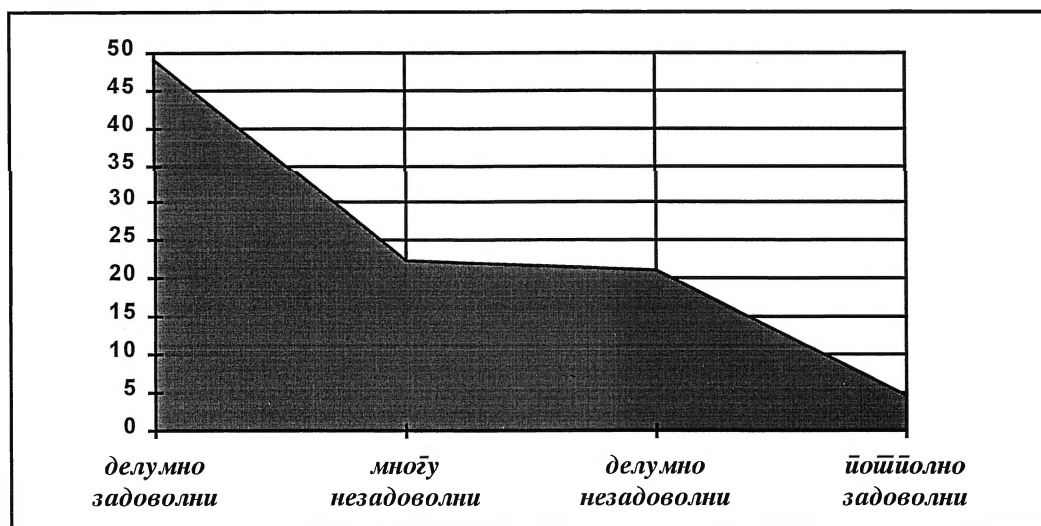
⁵⁷⁾ Генов Николај, "Преминот кон демократија во Источна Европа", Трета Програма 47-48, Скопје, стр. 92

⁵⁸⁾ Ibidem, стр. 89

⁵⁹⁾ КОЛКУ СТЕ ЗАДОВОЛНИ ОД ДОСТИГНАТАТА
ДЕМОКРАТИЈА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

особено ако тоа се прави по подолги периоди на било какво автократско владеење, носи бројни опасности меѓу кои и нагласеното влијание на емоционалните елементи, ирационално и кратковидо срамнување само со она што треба да се случи наредниот ден.

Тоа што во последните години особено во источноевропските земји формално престанаа со работа комунистичките партии и се појавија бројни "социјалдемократии" не го покажува истиот пат на процесот кон процедурален консензус од едноставна причина што во овие земји (Во Република Македонија на вторите парламентарни избори учествуваа повеќе од 60-тина политички партии) битно беше да се отстрани зборот - комунистичка од насловот на партијата и да се насочи целата практична дејност кон освојување на власта, воопшто неводејќи притоа голема сметка за идеолошкиот и програмскиот легитимитет. Тешко дека една поопстојна анализа на овие политички партии (а врз основа на компаративно истражување во кое ќе бидат опфатени од една страна програмите и основните документи на една партија, а од друга, нивните практично-политички потези) ќе може да утврди кои се вистински социјалдемократи,

(Извор: ИСППИ, август 1994 год.)

кои либерали, кои демохристијани, кои се национални партии, парти на десницата, партии на центарот и т.н.

3.

Карактеристики на политичката комуникација во и надвор од политичката партија

• вовед

Уште Аристотел во Стара Грција ги потсетувал државниците дека ако сакаат да бидат успешни во обавувањето на политичката, односно, државничката функција, покрај другите способности и квалитети, ќе мора да поседуваат и способност да комуницираат. Се сметало дека зборот кој може да остави забележително влијание врз публиката, претставува еден од најнеопходните инструменти за сите оние кои на било кој начин сакаат да учествуваат во политичките процеси.

Денес, човештвото, на прагот на 21 век, се чини, сепак може да се пофали со - унапредувањето и развивањето на дискурсот, односно комуникацијата во врска со сите прашања, на сите нивоа и помеѓу голем број учесници. А, посебно место во таа комуникација, добиваат субјектите на политичкиот процес, на политичката акција и ангажман.

Нашиот интерес, овојпат е посебно насочен кон современата демократска политичка комуникација, комуникација која треба да има за задача да биде во функција на поуспешно, похумано и поцивилизациско уредување на односите помеѓу луѓето на макро и микро план, отколку што тоа се правеше досега. Значи, основна задача на таквата политичка комуникација е да вклучи што поголем број субјекти во политичките процеси, во процесите на донесување одлуки за најсуштествените прашања од опстанокот и демократскиот развој на одделни делови, земји, региони, и на човештвото во целина.

"Комуникативниот чин на политичката комуникација опфаќа цел комплекс на социјално-психолошки збиднувања, обединети со интеракциска размена на пораки со политички импликации; групни структури, значи со медиумите на човечката комуникација, пораките на таа врста, меѓусебно посредување на политички гледишта, односно - идеолошки ориентации, аргументи, социјална моќ, кои меѓусебно конкурираат во борбата за влијание врз апаратот на јавната власт - државата."¹⁾

Карактеристика на политичката комуникација во современи услови е нејзиното посебно место во рамките на политичкиот процес, од причина што манифестноста, појавноста и разоткривањето на тој процес е незамисливо без информативно-комуникациско делување. За градење на било каква политичка стратегија и тактика се потребни сознанија кои можат да се обезбедат единствено преку комуницирањето со реципиентите кои обично се и најмногу заинтересирани како и на кој начин ќе се решаваат одредени прашања, каков ќе биде ангажманот на одделна политичка организација - со кој аутпут и "профит" сето тоа ќе тече.

Кога политичкиот процес се анализира од аспект на неговото комуникациско ниво, се разбира дека не можат во целост и во право време да се откријат најдлабоките слоеви, актерите и фактичките носители на социјалната детерминираност на тој процес. Но, политичката комуникација и покрај тоа што претставува специфична димензија на политичкиот процес, се повеќе се осамостојува во независна сфера на човековата интеракција со свои оригинални и посебни карактеристики на комуникативната практика. Со ова не се негира сознанието дека политичкиот процес е глобален

¹⁾ Djordjevic, Toma: "Komunikacija i vlast".- Beograd: Mladost, 1988.-32 str.

механизам на вршење на власта во кој информативно-комуникацискиот процес е неговата конститутивна компонента.

* * *

Да се комуницира значи да се пренесува одредена порака од едно место на друго, што значи, притоа, за разлика од било кој физички ентитет, пораката не може да патува во нејзината иницијална форма. Преносот на пораката мора да се изврши со посредство на некој медиум кој треба да обезбеди селектираните елементи, кои сакаме да ги пренесеме од едно место на друго, да кореспондираат со оние кои примателот на пораката треба да ги добие. Сето тоа денес сè случува се повеќе и повеќе по електронски пат. А историјата започнала со г. Најквист кој како вработен математичар во познатата АТТ компанија во САД 1924 год. дошол до формулата $W = k \log m$, каде што "W" претставува брзина на преносот на пораката; "k" е константа чија вредност зависи од бројот на успешно испратените единици во секунда, и, "m" бројот на различните неселектирани единици. Потоа, Хартли 1928 год. доаѓа до формулата $H = n \log s$, каде што "H" (информацијата во пораката) зависи од "n" бројот на селектираните симболи и "s" бројот на различните други симболи во сетот. Конечно, системот на релации во рамките на процесот на комуницирање во основна супстанца се базира на ефикасноста како резултат на се помалата разлика меѓу сигналите кои се испратени и сигналите кои се примени. На тој начин доаѓаме до диаграмот на комуникацискиот канал:

Нормално, една ваква шема во голема мера е прецизна особено кога станува збор за пренесување на нумерички пораки. Вербалните пораки вообичаено содржат во себе поголема или помала мера на редуванца што претставува посебен феномен на човековото комуницирање, а особено многубитен елемент на политичката комуникација.

Тесна е врската помеѓу комуникологијата и кибернетиката.

Трите основни категории со кои оперира кибернетиката, која има за цел да гради заеднички јазик, техника и методологија со која два феномена како што се управувањето и комуницирањето ќе ги смести и понуди како еден пакет, се: управувањето, хомеостазата и информацијата.

Управувањето всушност претставува и се однесува на процесите на трансформација на сложените динамички системи од една состојба во друга по пат на влијание на променливите величини на системот; хомеостазата е процес на урамнотежување на таквите системи со нивната средина; а информацијата е всушност мерка на организацијата, на структурата.

Впрочем, Шенон и Вивер, уште 1948 година, конструираат општо прифатен модел на комуницирање составен од шест елементи: извор на информацијата, предајник; комуникациски канал; приемник; одредиште и извор на шумови или пречки. Или, извор, кодер, порака, канал, декодер, приемател и најзначајното - ефект.

Основна комуникациска шема на движење на пораките
од изворот до целта и повратното дејство како реакција
на содржината на инпут информацијата

Еден од клучните проблеми во комуникацискиот процес кој е маркиран во комуникациската шема на движење на пораката е секако кодирањето и декодирањето на пораките. Ненавлегувајќи во техничките поединости кои се навистина сложени и разновидни (како од квантитетот на пораките кои треба да бидат емитирани, така и од видот на медиумот: аудио, видео, компјутерски или печатени) неопходно е да се потенцира дека кодот кој е јасен за испраќачот на пораката и со кој тој смета дека кај примателот ќе предизвика определна реакција честопати доживува при декодирањето помали или поголеми "турбуленции" кои завршуваат со контра ефект или целосно без никаков фидбек. Значи, во процесот на декодирањето кој не е само идентификација на правилата на ист јазик на комуникација и почитувањето од двете страни на тие правила, туку и суштинско примање, разбирање и толкување на вистинската смисла на зборот и реченицата во контекст на посакуваниот ефект. Илустрација за тоа е секако говор на политички кандидат во рамки на предизборна кампања во рурална средина главно посветен на проблемите и перспективите во авиосообраќајот и значењето на вклучувањето на што поголем број на институции и организации во интернет компјутерската комуникација.

Една од посебните цели на комуникацискиот акт, поврзано со остварување на одредено влијание, е да се дојде и до саканото ниво на интензитет и ефект, што претставува израз на способност на комуникаторот (политичката партија, односно одделни нејзини личности) врз предметот на влијание да произведе сакана состојба, сообразена со своите краткорочни и долгорочни интереси и цели. Бидејќи, на крајот на краиштата - ништо не е така успешно како самиот успех. А во рамките на комуникацискиот акт, точно е определено, кој е тој успех.

Бонгранд забележал дека кога се работи за политичко комуницирање, тогаш, комуницирањето може да се дефинира како знаење да се каже нешто на сите, обраќајќи се на еден, односно, да се знае да се каже нешто на еден, обраќајќи се до сите.

Резултатите и ефектот на комуникацијата мора да биде измена во поведението на реципиентот кое настанува како последица од предавањето на информацијата. Доколку не доаѓа до таква измена, тогаш малку можеме да говориме за постоење на комуникација, а посебно за политичката комуникација.²⁾

Таквите измени можат да се разложат на три основни типа на ефекти од комуникацискиот акт: првиот е промени во сознанијата на реципиентот; вториот, промени во навиките на реципиентот; трето, промена на јазичното поведение. Колкав ќе биде ефектот на секој од наброените ефекти секако зависи од бројни фактори, услови, претпоставки, присутни кај обете страни: и кај емитувачот и кај реципиентот.

²⁾ Види во: Hamelnik, J. Ceas: "Cultural Autonomy in Global Communications".- New York: Longman, 1983.-

А во тој контекст за изворот на соопштението, за комуникаторот, една од најбитните информации е обратната врска (feed back), пред се заради вршење на промени и корекции на наредните информации и соопштенија. Доколку не би постоела таа обратна врска, тогаш комуникацијата не би претставувала динамично двостран процес.

Според Џон Мартин, комуникацијата всушност претставува нешто во кое некој, на некој друг - "му прави нешто". Затоа тој, како впрочем и Ласвел употребува термин - поткожна теорија (hypodermic theory)³⁾, со која всушност се нагласува една од функциите на комуникацискиот процес во кој практично, комуникаторот "се обидува" да оствари влијание врз реципиентот, често служејќи се со средства и методи кои на суптилен начин се вградуваат во неговата (пред се) психолошко-мотивациона структура, предизвикувајќи сакани повратни дејства, но истовремено и многу ефикасни трансформации, односно зацврстувања на ставовите, мислењата и конкретните активности. "Комуникаторот обично говори или пишува обраќајќи се на други и правејќи го тоа - ги зема в предвид нивните гледишта. Од тие причини, неговото изразување претставува социјализирана експресија, а неговата намера да комуницира, да влијае на други."⁴⁾

³⁾ Види во: Martin, L.John: "Developments in Political Communication theory on mass media potential" in Maincurrents in Mass Communications, Warren K. Agee, Philip H. Ault, Edwin Emery, Harper.- New York: Row Publishers, 1986.-

⁴⁾ Dzinic, Firdus: "Nauka o komuniciranju".- Beograd: Savremena administracija, 1978.- 76 str.

- *политичка комуникација*

Политичката комуникација во основа претставува свесно, намерно пренесување на одредена политичка порака од испраќачот до реципиентот со цел, примачот на пораката да се натера да се однесува на начин на кој инаку не би се однесувал. Во "игра" се три елементи: првиот е политичката порака, вториот е начините на пренесување и дистрибуција на таквата порака и третиот, целта да се натера оној кој ќе ја прими пораката да реагира на "саканиот" начин.

Сосема е јасно дека во политичката комуникација предноста е на страната на оној што испраќа порака бидејќи тој ја има иницијативата и тој одлучува за тоа кога и што ќе рече, ја одбира публиката и методот на комуницирањето. Се разбира неговата мудрост ќе биде уште поголема доколку постојано ја има предвид и реакцијата (или видовите на реакции), што има реални изгледи, да ја предизвика со својата порака.

Сепак и примателот на пораката, во услови на развиени демократски политички процеси, не е без оружје. Му останува секогаш да одлучи, дали аргументите кои во предизборието му се пласираат се доволно убедливи за да го зацврсти својот став, да го измени, или да остане без конкретно мислење, и конечно, дали и на кого ќе го даде својот глас.

Политичката комуникација подеднакво ги третира како интерперсоналното, така и јавното комуницирање. Додека, меѓусебното комуницирање е облик на спротивставување на различни тези, гледишта и мненија во рамките на групата, јавното комуницирање е облик на такво спротивставување, потврда, или дебакл на тие тези во јавноста.

Во рамките на конструктивистичкиот модел на политичка комуникација се забележува интересна определба на овој тип на

комуникација, политичка комуникација (од латинскиот корен на овој термин кој означувал она што е заедничко) како - конверзација. Станува збор за особено применуван приод од страна на истражувачите на медиумите. "Кога индивидуата влегува во конверзација која е во тек, тогаш започнува имплицитно преговарање во врска со дефинирањето на ситуацијата и одговор на прашањето: Што се случува тука? Истата динамика може да се примени и на индивидуа која го вклучува телевизорот или го отвара весникот."⁵⁾

Сепак, сеуште е непобитен фактот дека "лице во лице комуникацијата (face to face communication) е многу поефектна отколку телевизијата, многу поефектна отколку филмот, радиото и печатот".⁶⁾

И во процесот на политичкото комуницирање посебно место имаат комуниколошките феномени: селективното изложување, селективната перцепција и селективната ретенција.

Но, за да ја дадеме нивната основна определба и притоа да го лоцираме нивното место во политичкото комуницирање, неопходно е да се утврди улогата на ставовите и мислењата на субјектите, учесници во овој процес. Во таа смисла, Џиниќ дава една солидна определба по однос на овие две категории, ставајќи ги истовремено во рамките на еден комплекс. Имено, тој ставовите ги определува како релативно трајни системи на позитивно или негативно оценување, чувства и тенденција да се презема акција за или против, во однос на различни политички процеси и нивните главни актери, а мислењата ги определува како производ на човековите ставови. Во таа

⁵⁾ Newman W. Pussell, "News and the construction of political meaning", Cambridge, N.Y., 1990, str.17

⁶⁾ Martin, L.John: "Developments in Political Communication theory on mass media potential" in Maincurrents in Mass Communications, Warren K. Agee, Philip H. Ault, Edwin Emery, Harper.- New York: Row Publishers, 1986.- 49 p.

смисла, кога говориме за феноменот како што е селективното изложување, кој особено е актуелен во периодот на политичките кампањи кои ги водат партиите, но и потоа во рамките на реализацијата на програмите, на одредена политика, како во парламентот, така и во владата, луѓето покажуваат тенденција да се изложуваат на комуникации, односно да примаат информации и да бараат информации кои се во склад со нивните веќе постојни мислења и интереси. Значи, во рамките на релативно трајни ставови, мислења и оценки по однос, како на генералната политика во општеството, така и во врска со конкретни потези на одделни политички субјекти, утврдена е појавата да еден значаен дел од луѓето сакаат да го слушнат и да го видат она што не е надвор од нивните основни референци по однос на конкретно прашање. Како дошле до нив и колку се тие цврсти и трајни - една е од најважните проценки пред отпочнувањето на комуникацискиот процес.

Во селективната перцепција⁷⁾, практично се случува, да при приемот на пораките, односно во самата комуникација, доаѓа до искривување на содржината на информацијата во правец кој одговара на предиспозициите на оној кој ги прима. Тоа е исто така во непосредна врска со претходниот феномен, односно, со степенот на јачината и трајноста на ставовите и мислењата кај таквиот поединец или група на луѓе.

⁷⁾ "... колку што е изложеноста на комуникацијата поголема, толку е помала колебливоста во политичките ставови; колку што е поголема изложеноста на средствата за јавно информирање, толку има повисока коректност во перцепциите на кампањата, политиката и кандидатите, а чувството за "својот" кандидат се зацврстува; сепак, забележено е дека средствата за јавно информирање почесто предизвикуваат и т.н. 'бумеранг' ефект, отколку приватните разговори." Мирчев, Димитар: "Изборниот процес во Англосаксонските земји", ИСПИ, Скопје, 1971.- 102 стр.

Постои и трет феномен, наречен селективна ретенција. Во земјите со подолга демократска традиција и подолготраен парламентаризам во голема мера е познат и прилично се води сметка за него, особено во кампањите. Се однесува на оценките на популацијата, на која се насочува комуникацијата, за тоа - дали некој или нешто им е симпатично или несимпатично. Најмногу е поврзано со физичкиот изглед на некој кандидат, или веќе избран политичар, неговиот шарм, елеганција и се она што остава надворешен впечаток пред очите на аудиториумот.

Мудрите и умешните портпароли, односно PR-мени на современите политички партии се свесни и во голема мера го користат комуниколошкиот феномен - таканаречен наркотичка дисфункција. Станува збор за појава за чие постоење е утврдено дека кај човекот остварува влијание на тој начин што дејствувањето го заменува со сознанија, а акцијата со зборови. Погolem дел од популацијата во интерперсоналната комуникација или дури и во одредени јавни истапувања, покажува прилична острина и критички став спрема одредена политика и спрема одредни потези на таа политика, но некаде на тоа ниво и завршува. Комуникаторот, од другата страна, тоа го користи и ги "бомбардира" реципиентите со таков вид и таква содржина на пораки кои оставруваат наркотичка дисфункција. Ефектите се следните: кај реципиентите започнува да се јавува сознание дека некоја личност, некоја група или политичка партија ќе преземе адекватна акција по однос на одредено прашање. Најуспешно тоа се остварува преку телевизијата, бидејќи тој медиум е во состојба, со голем степен на ефикасност, да гради чувство кај реципиентот дека и тој партиципира во актуелните политички збиднувања. На тој начин во голема мера се успева да се умртви акционата, оперативната и критичката карактеристика на таквата популацијата.

Врз основа на досегашните проекти и истражувачки зафати, може да се извлечат три позначајни пункта на студии на политичката комуникација: 1) истражувања на ефектите од медиумите; 2) парадигматичните стојалишта за неинформираниот гласач во рамките на дезинформираност наспроти идеализираниот модел на рационален избор и 3) политичката когниција во масовната публика.

Во таа смисла, за да политичката комуникација биде што поефикасна, неопходно е таа постојано што попрецизно да го идентификува целиот аудиториум, а потоа и прецизно да употребува два типа на комуникативни процеси: првиот е аксијален комуникативен процес, кога сигналите се насочени кон единечни, точно утврдени приемници на информациите,⁸⁾ кон одделни луѓе за кои е јасно утврден интересот, структурата, преференците, локацијата и сл. и, вториот, ретијален комуникативен процес, кога сигналите се насочени кон поголем број веројатни (претпоставени и недоволно познати) адресати. За политичката партија е многу битно да ја избалансира и испрограмира примената и на двата посочени процеси, врз основа на пресметки за претпоставени и очекувани ефекти.

При определувањето на целите и субјектите на политичката комуникација потребно е: да се открие кој комуницира, да се утврди што кажува и на кого му се обраќа. Потоа, да се види кој стои зад таквата порака (институција, група, партија и сл.), главните цели на идентификуваната организација и особено осознавање на изворите од каде таа ја црпи својата

⁸⁾ "Секоја индивидуа би требало да биде во состојба да формира суд и мислење врз основа на целосен ланец на информации и пристап кон различните мислења." Sean, Mac Bride: "Many Voices, One World", Paris: A Commision Report, UNESCO, 1980.-. 168 p.

моќ. Треба, исто така, да се проверуваат постојните канали на комуникација и конечно, да се постави прашањето кој е засегант со комуникацијата и на кој начин.

Значителен број на истражувања во сферата на политичката комуникација се фокусирани во насока на преференците на граѓаните и нивните предизборни расположенија по однос на кандидатите на политичките партии како и по однос на контраверзните прашања од општествениот живот. Она што во моментот е актуелно во истражувањата на политичкото комуницирање е пред се преокупирано со прашањата: што воопшто размислуваат граѓаните и како ги структурираат нивните идеи, чувства и верувања во врска со политичките збиднувања. Тоа ја наметнува потребата од пофреквентна примена на когнитивната психологија во развојот пред се на приодот во политичкото комуницирање како претпоставка за толкување, вреднување и мерење на вистинските ефекти од циркулацијата во пораките. Токму оттука произлегува констатацијата за вонредната сложеност на ваквите истражувачки зафати, нивната комплексност и интердисциплинарност. Едноставно, "Политичката комуникација не се одвива во училишта. Нема асистенти и нема оценки на крајот од сесијата со што би се мотивирало вниманието на граѓаните. Тие обрнуваат внимание пред се на она што е во согласност со нивните интереси и на тој начин активно ги игнорираат, реорганизираат и интерпретираат сите вести кои доаѓаат до нив."⁹⁾

Постоење на развиено политичко комуницирање во едно општество, колку и да дава јасна претстава за потребите и интересите, како и барањата на различни социјални категории, сепак, доколку се анализира

⁹⁾Newman W. Pussell, цит. дело, стр.3

издвоено од политичкиот процес, не овозможува подлабоко навлегување во причинско-последичните врски и односи. "Очигледно, политичкиот процес, набљудуван исклучиво од неговото комуникативно ниво, не може да се разоткрие во длабоките слоеви на својата социјална детерминираност".¹⁰⁾

Во политичката практика се случува да и оние кои се на власт и оние "од другата страна" се служат со сите можни средства како би дошле во можност да остварат што поголемо влијание врз политичката комуникација. Историјата потврдила дека сите оние кои се на власт настојуваат да ги контролираат повеќе или помалку главните канали на комуницирањето во општеството, нормално со цел да реализираат свои интереси, да ја задржат позицијата на власт, односно на политичка моќ. Нормално, оние кои не се на власт, а сакаат да влијаат врз политичкиот систем во смисла на преземање одредена акција или вршење на одредени промени, исто така, се обидуваат да го користат комуникациониот процес за остварување на таквите желби.

Моќта и интересот често се јавуваат како субрегулативни механизми во различни области на политичката комуникација. Се разбира и тие не можат да егзистираат без дискурсот, со кој всушност го реализираат тој регулативен механизам, бидејќи доколку не е така, просторот за политичка комуникација се разградува и се активираат механизмите на сила, било во регулативна или дерегулативна смисла.

Од тие причини, нормално е што модерната политичка комуникација во демократските политички системи повеќе се базира на изнаоѓање методи, средства и содржини со кои, задачите кои и се поставени, ќе ги решава без драматични и екстремно биполарни поставени опции. Или,

¹⁰⁾ Djordjevic, Toma, цит. дело, стр.11

"...повеќе реализам, а помалку реторика; повеќе толеранција, а помалку предрасуди".¹¹⁾

Конечно, демократска политичка комуникација во основа не би можела да претставува ништо друго освен слободна и непречена размена на информации, пораки, ставови, мислења, оценки меѓу два и повеќе слободни и рамноправни комуникатори.

Демократската политичка комуникација, не може а да не претпостави во себе една многу важна димензија. Имено, таквата комуникација пред се треба да се базира на факти и аргументи, без разлика на целите кои сакаат да ги постигнат политичките субјекти, во случајот, политичките партии. Се разбира степенот на слободата на изразувањето, потврда може да добие единствено во практиката, а не во апстрактните теоретски или нормативно-правни определби.

Во тие рамки, развојот на овој вид на политичка комуникација ја попречува една појава која е резултат на бројни фактори генерирани во тоталитарните режими, во системи во кои комуникациските процеси (ако воопшто може да се каже дека имало такви, во изворната смисла на значењето на комуницирањето) биле во најголема мера дирижирани и строго контролирани од страна на носителите на политичката моќ. Постоенето на долгогодишни притисоци од различен вид, особено реперкуирани во сферата на свеста, покрај другите последици, носи и една, која можеби е и најсуптилната, но, истовремено и "најтешката" во тој контекст. Станува збор за самоцензурата која има подолгорочен карактер и влијание врз индивидуата, дури и во ситуации кога формално се обезбедени сите

¹¹⁾ Sean Mac Bride, "Many Voices One World", Paris, A Commission Report, UNESCO, 1980, p.18

претпоставки за слобода на креацијата, изразувањето, зборот. Оваа појава е особено карактеристична за креаторите на јавниот збор, за новинарите, за оние личности кои носат најголема одговорност за вистинско и навремено информирање на граѓаните. Речиси во сите транзициони системи, овој проблем, со различен интензитет е сеуште присутен и ѝ дава посебен тон на политичката комуникација.

* * *

Покрај политичката комуникација, заслужуваат да се споменат и неколку поддисциплини на комуникологијата кои во крајна линија, а особено во анализирањето на комуникациските феномени, се испреплетуваат и прават сложен, богат и разновиден аналитички колорит.

- Организационата комуникација (organizational communication). За организацијата како комплексно тело составено од луѓе кои треба да остварат конкретна цел особено е важно инсталирањето на комуникациската мрежа. Таа комуникациска мрежа треба да обезбеди непречено циркулирање и размена на формалните и неформалните идеи. Во хиерархиската комуникација истражувањата покажале дека постои огромен степен на задоволство доколку оние на подолната скала од организационата пирамида имаат чувство дека нивните идеи течат непречено до личностите кои се на повисоките скалила.

- Афективната комуникација (Affective Communication) е процес преку кој луѓето изразуваат чувства за одредени нешта, за самите себе, или за другите. Една од најважните компоненти на афективната комуникација е емпатијата (empathy). Таа означува, односно претставува можност да се гледа на светот од гледна точка на друг -- способност да се подели радоста или разочарувањето на другиот.

- Имагинативната комуникација (imaginative communication) може да се дефинира како процес преку кој доаѓа до креирање на инвентивни ситуации во кои се "сместуваат" и испраќачот и приемотелот на пораката.

- Ритуалистичката комуникација (ritualistic communication) е процес преку кој луѓето се соочуваат со социјално очекувани реакции и однесувања. Луѓето сеуште имаат силни очекувања во врска со тоа како другите би требало да се однесуваат во најразлични ситуации. На ритуалистичката комуникација практично никогаш не би требало да се заборави во сите ситуации кога лидерот и членовите на раководството на една политичка пратија се "ин паблик" од причина што секое крешење на правилата и обичаите на социјалните интеракции нанесува огромни штети при обидите да се постигне максимален ефект од персуазивната, афективната и имагинативната комуникација.

- *Порака, јазик, јавност*

Основната единица мерка на политичката комуникација е секако - пораката. Таа во основа може да се анализира од два аспекта: како од аспект на информациите кои ги содржи во себе така и од аспект на реакцијата што ја предизвикува по испраќањето.

Во анализа се тргнува од основната карактеристика на политичката комуникација како поединечна акција која ја започнува испраќачот на политичките пораки.

На пример, парчето хартија со три-четири зборови кое од страна на еден политичар се дава на друг, е практично директен чин на политичка комуникација.

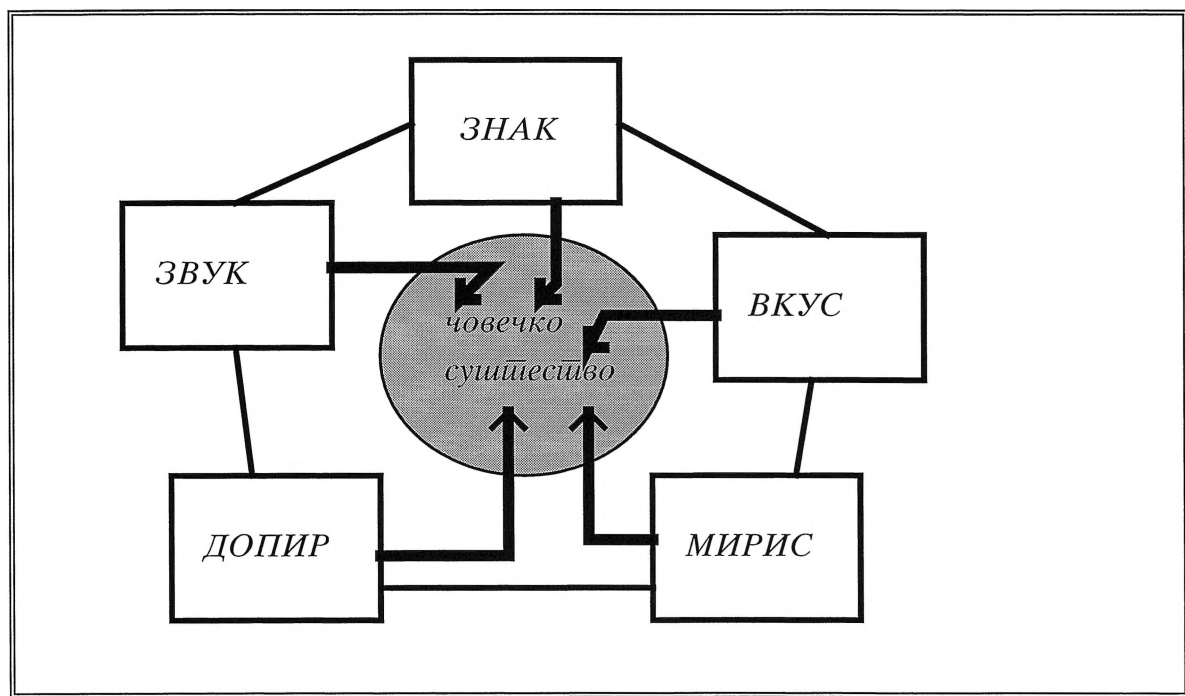
Пораки, се разбира може да се разменуваат меѓу поединци или помали групи, и со помош на писмо, телеграм, телекс, телефакс, телефон, компјутер. Сите тие средства за пренос на пораки започнуваат да ја губат својата ефикасност кога испраќачот на политичката порака има намера да комуницира со многу поголема група на луѓе. Во тој случај, на располагање остануваат единствено мас медиумите кои се во состојба една заокружена политичка порака да ја презентираат пред огромен аудиториум.

Со подлабоко следење и анализирање на политичката порака, и тоа посебно онаа, со сериозни политички импликации, во комуникацискиот процес, што значи од изворот кон реципиентот и обратно, можно е до одреден степен да се идентификуваат носителите на идејата, тенденцијата и насоката, интересот и аспирацијата.

Во тој контекст три феномени од корпусот на информациско-комуникациски интеррелации на политичките партии се во фокусот на интересирањето на политичката комуникација која се бави со делувањето на политичките партии. Тоа се: изборната порака или парола на партијата, вербалното однесување и медијската атрактивност. Овие феномени П. Лазаревски ги објаснува на следниот начин: "Изборна порака - лапидарен сублимиран вербален израз на целната рамка на партиското делување со висок емотивен набој кој ги афектира чувствата на бирачите во врска со актуелните и хроничните проблеми на општествен, колективен и личен план. ... Под вербално однесување се подразбираат изјавите низ кои раководството на партијата ги елаборира програмските ставови и сопствените постапки, ги толкува настаните, ги вреднува околностите и субјектите инволвирани во политичкиот процес и слично. Атрибути на вербалното однесување се: препознатливост, разбирливост, доследност и редовност. ... Медијската атрактивност на политичкиот субјект се должи на препознатливоста и

прифатливоста на 'политичката формула' врз чија основа партијата го гради својот 'политички имиџ'. Во таа смисла, степенот на медијската атрактивност на партијата се потпира врз симболичката и 'иконографијата' низ која таа се идентификува, врз човечкиот и интелектуалниот 'багаж' и визуелно-естетскиот изглед на оние што ја претставуваат, како и начинот на вербалното конституирање кон кој прибегнуваат."¹²⁾

*ПЕТ МОЖНИ ПАТИШТА ПО КОИ ПОРАКИТЕ МОЖАТ ДА
ДОПРАТ ДО СВЕСТА НА ЧОВЕКОТ*

Во 1990 година во едно истражување на Тајмс Мирор (Times Mirror) во САД, на национален примерок, беа добиени резултати според кои можеше да се види дека само 14% од испитаниците можеа да го идентификуваат лидерот на Чехословачка - Вацлав Хавел; 70% од

¹²⁾ Лазаревски Панде, "Плурализацијата на програмската легитимација на политичките партии", Годишник на ИСППИ, Скопје, 1994, стр. 112-113

испитаниците знаеа како Николае Чаушеску загинал; а дури 82% знаеа точно каде генерал Мануел Нориега префрлаше бегалци за време на американската инвазија на Панама. Ова претставува еден од примерите кој укажува на односот меѓу содржината на пораката, нејзиниот карактер, обоеност, позитивност/негативност... и, степенот и насоката на перцепцијата на аудиториумот. Дали еден ваков податок може да потврди за каков вид на политичка комуникација станува збор во една конкретна земја или тој може единствено (што е апсолутно методолошки правилно) да биде ставен под лупата на комплексна факторска анализа. Во врска со ова, на пример, г. Нојман смета дека: "Според наше мислење, залутувањето во препознавањето на имињата, дури и кога станува збор за еминентни политичари е недоволен показател за здравјето на демократијата, па дури и за здравјето на нејзиниот систем на политичка комуникација."¹³⁾

За политичката комуникација, покрај комуникациската отвореност и регулативните механизми на комуникацијата особено е значаен - јазикот.

Утврдено е дека јазикот е најмоќното средство на политичката борба и, практично, неговото користење главно има една основна цел - да се влијае врз ставовите и мислењата, кај оние политички субјекти кај кои се настојува да се постигнат претходно дефинирани ефекти.

"Политичката комуникација е еден тип на интеракција која се одвива со посредство на расположивото јазично знаење во рамките на политичкото делување на одредена заедница и помеѓу два или повеќе политички субјекти. Таа е таков тип на комуникација со задача да се толкува политичкото дејствување на членовите на комуникациската заедница, односно разбирање

¹³⁾ Newman W. Pussell, "News and the construction of political meaning", Cambridge, N.Y., 1990, p. 3

на важечката политичка волја, со чија помош политичката заедница се раководи во своето политичко организирање и делување."¹⁴⁾

Јазикот¹⁵⁾ на политиката, набљудуван како еден вид социолект, може да се издвои по својата нагласена јавна функција, додека политичката реторика, според демократските мерни единици, треба всушност да инсталира комуникациски мост помеѓу политиката и општествената сфера.

За жал, може да се констатира дека сеуште политичкиот јазик во нашата средина има доминантна ритуална функција, во најголема мера сведувајќи се на препознавањето на политичкиот говор.¹⁶⁾ Односно, критичката анализа на нашиот политички јазик ќе не однесе до карактеристиките: непрепознатливост, недоволна разбирливост, а уште помалку, прифатливост и блискост од страна на поголемиот дел од оние за кои се однесува.

Воопшто не е случајно што многу познат (употребуван и злоупотребуван) слоган на многу политички пораки, односно, пароли беше, (и сеуште се употребува) како на оние кои тоа го бараа, така и на оние од кои тоа се бараше: "да се премине од зборови на дела".

¹⁴⁾ Група автори: "Jezik Politike" (o. sto).- Beograd: Marksisticka misao br.1, 1989.- 275 str.

¹⁵⁾ "Јазикот како основно средство за општење помеѓу луѓето е најмоќното средство за обликување и посредување на идеологиите внатре и помеѓу одделни општествени групи, а со тоа и едно од најзначајните средства на политиката." Ibidem., стр.256

Види исто во: Gerbner, George: "Mass Media Policies in Changing Cultures".- New York: John Wiley and Sons, 1977.-

¹⁶⁾ "... јазичкиот волунтаризам со тежнение да со измена на зборовите се дојде до измена на стварноста што обусловува кинење на цврстите врски помеѓу знакот и означеното, помеѓу денотацијата и конотацијата.", Група автори: "Jezik Politike", цит. дело, стр. 251

Во услови кога се воспоставува демократски политички систем, со сите свои делови, политичкиот јазик неминовно ќе доживее трансформации. И покрај тоа што на прв поглед се чини дека станува збор за релативно "лесна" задача, таквата трансформација ќе се одвива прилично долго време.

Сеуште во политичкиот говор, во практиката, носителите на тој говор не ја воспоставиле цврстата врска помеѓу основата, фундаментот, процесот, конфликтот и сл. околу кој започнува процес на политичко решавање, утврдување, идентификување, од една страна, и начинот на кој идејата за таквото разрешување ќе се пренесува на поширокиот аудиториум.

Јазикот на политичката комуникација е одреден пред се со својата референцијална основа, на политичкото дејствување во една комуникациска заедница и преку својот социјален супстрат во лицето на политичарите. Јазикот на политиката за да ја оствари "комуникациската задача" треба во себе да содржи експликативна изграденост и дотераност, содржинска исполнетост и конечно, успешност и ефикасност.

Околу ефикасноста на јазикот во рамките на демократската политичка комуникација може да се говори од различни аспекти. Во секој случај, еден од најбитните е, да се воспостави единство помеѓу зборовите и делата. Во таков случај, содржани се најдобрите претпоставки да се постигне максимална комуникациска ефикасност на таквиот јазик и реални шанси политичкото комуницирање да ги добие најсилните аргументи: прецизност, целосност, разбирливост, препознатливост, и конечно, веродостојност.

Политичкиот јазик може да се расчлени на негов дејствен и ритуален аспект, односно на солидарен и критички, бидејќи, сите можат еднакво да говорат, а различно да мислат; сите можат да бидат солидарни, а различно да делуваат; зборовите да станат едно, а политичкото делување - друго.

На тој начин, слично како и во претходната експликација, еден од елементите, значајни за ефикасноста на јазикот во политичката комуникација, е воспоставување врска помеѓу дејствениот и критичкиот аспект, а потоа, и помеѓу ритуалниот и солидарниот. Бидејќи, позната беше појавата во политичката комуникација во нашите простори која доминираше во изминатите години, критиката да се трансформира во дејствување, а исказите на солидарност - во ритуал.

Сумирано кажано, може да се констатира дека ефикасен јазик во политичката комуникација е само симбиоза помеѓу дејствениот, ритуалниот, солидарниот и критичкиот елемент на тој јазик, односно, политичкиот јазик ќе ја оствари својата демократска и хуманистичка мисија доколку биде во функција на хомогенизирање на политичкото мислење и однесување.

Политичката комуникација, јазички анализирана, на еден свој специфичен начин, може многу да покаже што всушност се крие во пораката. Имено, доколку во политичката комуникација, во информациите и пораките кои една политичка партија ги испраќа до аудиториумот, преовладуваат именки и придавки, а недостасуваат глаголи, сосем е јасно дека таквиот политички исказ многу повеќе тематски е сврзан за објекти, состојби, појави и факти, отколку за процеси и збиднувања.

Ова, само по себе говори, колку внимание современата политичка партија треба да посвети на јазикот со кој ја гради својата политичка порака, упатена до своето членство, симпатизерите и јавноста.

Во политичката комуникација незаобиколна е улогата на јавноста, на граѓаните. За жал, често пати, оваа категорија била вешто манипулирана од страна на оние кои и најмногу се повикувале на неа, и на кои јавноста, народот, граѓаните, им служеле најчесто само како "демократски background". Карактеристична е ситуацијата во која граѓаните се ставаат во

улога на пасивни реципиенти, при што се настојува да се замагли нивната грижа, и поточно, интерес за јавните, односно, политичките прашања, за нивните вистински потреби, и конечно замаглување на нивното сопствено искуство. Всушност станува збор за отсуство од партиципирање во разрешувањето на конфликтните и противречни политички процеси во чии рамки се сконцентрирани огромен број на информации, и, од друга страна, креирање на т.н. позиција на поединците, групите и социјалните групации кои се под влијание на одлуки врз кои тие всушност немаат никаква (односно имаат маргинална) контрола.

Бекер и Витни доаѓаат до сознанието кое во голема мера е адекватно на времето во кое живееме, а се однесува на фактот дека социјалниот систем се повеќе и повеќе станува вонредно комплексен и дека неформалните канали на комуникација во голема мера се прекинати, при што сето тоа резултира во огромна зависност на граѓаните од медиумите: жителите, особено на урбано-индустријализираните општества, станаа зависни од медиумите дури и кога се во прашање најрудиментирани информации.

Повеќе автори (како што се: Брунер, 1990; Симон, 1985; Фелдман, 1984 и др.) во рамките на истражувањата на политичката комуникација најголемо внимание му посветуваат на феноменот на политичката когниција каде што основна појдовна точка е структурата на политичката мисла како целина и појдовна основа за формирање на ставовите и активностите на граѓаните. Всушност, со други зборови, централниот концепт на политичката когниција е претставата за шемата, односно, симплифицираните мапи за тоа како политичките факти и нивните актери можат да бидат организирани во една целина. "... на пример, заедничко претставување на истражувања кои демонстрираат како шематските рамки на кандидатот и прашањата со кои

тој се презентира се испреплетуваат со калкулацијата за одлуката на гласачот."¹⁷⁾

Во предизборните ситуации познато е дека интерперсоналната комуникација на граѓаните е во голема мера исполнета со разговори за и околу политичките партии и нивните кандидати, а особено со давање на прогнози околу исходот. Колкаво е влијанието на оваа комуникација врз определбата на бирачите е, се разбира, вонредно тешко прецизно да се идентификува. Сепак, ваквите проекции ги содржат во себе како свесните, така и несвесните желби, стремежи и очекувања за изборниот исход, при што неизвесноста и приближувањето на денот на одлуката се повеќе го потенцираат прогностичкиот ритуал на граѓаните. Она што е значајно е секако сознанието дека процесот на прогнозирање на успехот кај одделни партии се одвива паралелно со процесот на стабилизирање на партиската определба кај граѓаните, односно, правилото да се верува во изборниот исход на онаа партија кон која граѓанинот има најголеми симпатии.

• либерален модел

Во рамките на актуелните општествено-политички процеси во земјите во транзиција, во кои се наоѓа и нашата земја, посебно е интересен либералниот модел на политичко комуницирање поради фактот што проектирањето на овој модел овозможува создавање на "нова" специфична публика: самостојна, автономна и критичка јавност претставена во лицето на слојот на приватници и ситно-сопственици. Јавност која не само што го прифаќа туку и го наметнува принципот на борба на аргументите и што

¹⁷⁾Newman W. Russell, цит. дело, стр. 15

понагласен процес на јавна дискусија. Потребно е да се нагласи дека: "Буржуаската јавност настанува како резултат на поларизацијата меѓу државата и општеството кои на тој начин и се појавуваат како јавна и приватна сфера. Јавната сфера е простор на вршење на јавната власт, а приватната сфера е простор за формирање и изразување на јавното мислење. Политичката јавност, со помош на јавното мислење и ги пренесува на државата волјата и потребите на општеството и така станува извор на општата согласност, на разумот и законодавството. Политичката јавност се појавува, барем нормативно, како рамноправен партнер во интеракцијата со јавната власт и како отелотворување на општата волја, вршејќи функција на општествен надзор."¹⁸⁾

Токму во тоа е и суштина поради која така сфатениот и практикуваниот процес на создавање и живеење на јавното мислење индицира силен публицитет, а политичката јавност во тој комплекс формира сопствена и многу специфична комуникациска сфера во која границите на изразувањето на мислењата и ставовите се хомеостатички одредени (нема дилеми во рамките на кој политички систем и во чии интереси сето тоа се остварува). "Критичката и контролната функција на јавноста се повеќе преоѓа на репрезентацијата, на парламентот, на активноста на странките како и на другите професионални стручњаци. Волјата на странката, според Хабермас, идентична е со волјата на активната буржуазија, така што понекогаш странката на мнозинството претставува јавно мислење."¹⁹⁾

Либералниот модел на владеење воопшто, од комуниколошки аспект (и не само од него) претставува кибернетски систем на

¹⁸⁾ Група автори, "Јавно мислење...", Гледишта бр.4, Београд, 1975, стр.

¹⁹⁾ Ibidem, стр. 358

саморегулирање на политичката акција со помош на приватната иницијатива и мотивација. Во еден вид на моделски нацрт тоа би можело едноствено да се прикаже како интеракциска двонасочна комуникациска размена на волјата и интересите меѓу граѓаните и владата. Пример, владата тргнува со одреден проект преку информирање, односно, убедување ... за да постигне согласност од страна на граѓаните. Целиот тој комплекс на комуникациски средства (безброј форми и конкретна и обмислена содржина) е во функција на придвижување на јавното мислење и влијание врз него. Јавното мислење како респондент, нормално, преку своите канали одговара на сиот тој "стимулус" обраќајќи се до носителите на власта во општеството. Сега, целата акција која е тргната од владата треба да биде дотерана, нивелирана и приближена до "формулата" која ја наметнува јавноста. Во една ваква ситуација, власта во современите демократски системи, сето тоа не го прави поради нејзиниот висок ниво на етички императив туку, според зборовите на Врег, поради тоа што функционалноста на тој систем е во тоа што владеачката класа, на тој начин, подобро владее, подобро ја одржува власта бидејќи владее со помалку ентропија и шумови.

4.

Орџанизациско-комуникацискиџе функции на современаџа џолиџичка џарџиџа

• џолиџичкаџа џарџиџа како орџанизациџа

Неспорен факт е дека една од главните назнаки на современиот облик на опстоџување на високразвиените технолошки човековите заедници, од наџелементарните до насложените, како што е државата е организациџата, или организационото општество во кое човекот веќе не е ништо друго туку човек на организациџата.

Не е ниту малку случајно што организациџата и самиот организационен феномен во современата држава со демократски предзнак нашол наџголема апликациџа во државата како целина, и особено во политичките партии. "За разлика од политичката власт во феудализмот, коџа била наследна или пренесена од неџзиниот носител (поединец или орган), политичката власт во капитализмот се конституира врз начелото на изборноста како суверенитет што произлегува од граѓанското избирачко тело. Рационалниот стоковно-производен систем создал и рационална политичка организациџа. Политичките партии настануваат во извесна смисла како рационализациџа и организациџа на политичките односи и конфликти. Од една страна, политичките партии идеолошки и практично ги организираат општите избори и врз таа основа учествуваат во конституирањето на власта во капиталистичкото општество. Од друга страна пак класниот антагонизам и судирите на различните социјално-економски интереси добиваат организирана форма во класните политички партии."¹⁾

¹⁾ Чокревски Томислав, "Организационо општество", НИО Студентски збор, Скопје, 1995, стр.33

Општата структурна поделба на организациите (на технолошко, социјално и индивидуално ниво) може да биде лесно пренесена и во политичката партиска организација и притоа да послужи како една од основите за анализа, со потенцирање, се разбира, на индивидуалното ниво кое ја дава основата на главниот карактер и "боја" на политичката партија. Во случајот со политичките партии во РМ (1991-1995) не е тешко да се воочи особено нагласената улога на индивидуалното ниво, со комбинација на социјалната димензија која е во потенцирана функционална насока вклучена во главниот процес на освојување на власта. При тоа, "технолошкото" ниво на овој тип на современа организација (партиска) е во тој степен занемарено, што, појавите од типот на неверојатни и "наивни" гафови, во политичката комуникација, како и во процесот на осознавањето на некои од позначајните политички процеси и во врска со тоа, формирање и артилулирање на ставови и оценки - е резултат и на исуфициенцијата на неопходниот технолошко-методолошко-инструментален минимум (стручни штабови, компјутерска контент анализа, испитувања на јавното мислење, градењето на имиџот на лидерите на партиите и сл.)

И за политичката партија како специфична организација важи принципот дека главната определба е во насока на организиран систем како социјален подисистем на општеството во кој се обединуваат единици со сопствени знаења и искуство поради постигнување на конкретни цели. "Битна карактеристика на организационата структура е внатрешното меѓусебно поврзување и дејствување на нејзините делови во однос на целината. ... Координациониот процес ги опфаќа активностите во организацијата со чија помош се усогласуваат специјализираните улоги и елементи меѓу себе со намера да се остварат целите на организацијата,

координацијата ја обезбедува динамичката рамнотежа на организацијата преку взаемното поврзување на нејзините компоненти."²⁾

Организацијата во основа претставува систем на индивидуи кои функционираат во рамките на една релативно компактна целина врз основа на хиерархиски поделби за постигнување на конкретно поставени цели.

Кога една партија (која исто така ја сочинуваат поединци) ја прикажуваме како организација, тогаш е сосем нормално во таквата структура (партиска организација) да се препознаваат стандардните елементи кои се составни делови на било која организација.

Може, условно, да стане збор за полабава или поцврста организациона структура на политичката партија. Фактички се работи за сосема јасни и логички односи помеѓу деловите на партијата, и што е уште позначајно за содржината и реперкусиите од неминовната поделба на формална, лаичка и фактичка структура на партијата.

Кога ја разгледуваме партијата како организација, треба да имаме предвид неколку сознанија: прво, воочување на елементите кои ја сочинуваат нејзината конституционална структура (централен комитет, одбор, конгрес и сл.) и типот и карактерот на поделбата на власта помеѓу нив; второ, дефинирање на процедурите на одлучување и начинот на кој се амортизираат внатрешните конфликти во партијата; трето, одредување на ширината и типот на прием во членство, како и развојните правци во градење на политичка кариера, поттикнување за пристапување во редовите на една партија и напредување во рамките на нејзината организација.

Кога спомнуваме организација, не може да се заобиколи Михелсовата поделба во која се вели дека, организацијата е оружје, дадена на

²⁾ Ibidem, стр.16

слабите да се борат против јаките.³⁾ Во секој случај, една ваква констатација не може да се земе во апсолутна смисла, од проста причина што современите дефиниции, како и се она што денес има именител - организација, драстично се изменети и постојано доживуваат трансформации. Впрочем, организационите структури стануваат составен дел на современите системи во рамките на речиси сите области од општествениот живот.

Сосем е нормално што политичките партии со поголеми претензии се карактеризираат со понагласена и оформена организациска структура, од едноставна причина што партијата-организација се шири и вкоренува (или настојува тоа да го направи) во општествените и јавните, од неа, помалку или повеќе независни структури на моќ.

Острогорски, критикувајќи ја политичката организација, забележал дека, во крути и моќни политички партии сложената организациона структура и многубројноста на административниот апарат може да доведе до хибриден облик на олигархиска демократија.⁴⁾ Така и поединецот во неа кој е

³⁾ Луј XIV во своите списи од 1666 год. препорачувал дека сите решенија мораат да бидат брзи, дисциплината строга, заповедите апсолутни, послушноста навремена. "Современата партија, во политичка смисла на зборот, е борбена организација. Како таква таа мора да се повинува на законите на тактиката. Основен закон на таа наука е убоитоста." Michels Robert, "Sociologija partija u suvremenoj demokratiji - istrazivanja o oligarhiskim tendencijama u zivotu skupina", Informator, FPN, Zagreb, 1990, str.31

"Слободата на мислењето не вреди ништо таму каде што организацијата бара заеднички ефект." Ibidem, стр.158

⁴⁾ Михелс сметал дека олигархиската болест на демократските партии е неизлечива. "Така организацијата од средство за постигнување цели, станува цел сама за себе. Органот го победува организмот. Институтите кои првобитно имаа само задача да го осигураат функционирањето на партиската машина, како подредување и слагање на одделните делови, со хиерархиски односи, дискреција - на коректноста и се придава поголемо значење отколку на степенот на продуктивност на самата таа машина. На највисоките закони на партијата им станува тенденција да се избегнува сè што би можело да падне во нејзините тркала и да го загорзи нејзиниот надворешен облик, организацијата. Дури и кога е ставена во дефанзива, партијата во случај на нужда побргу ќе се откаже од вредните освоени позиции и ќе ги напушти старите права, отколку на противниковата офанзива да и се

на врвот на пирамидата (лидерот на партијата) всушност, најчесто нема никаква власт врз изборот на луѓето кои во негово име и со помош на неговиот авторитет одлучуваат, односно вешто ги подготвуваат одлуките.

Според Макс Вебер партиите не можат да бидат ништо друго, освен организации за придобивање на бирачки гласови во услови кога се "принудени" преку примена на сите средства да обезбедат конкретна моќ, преку доаѓање до места во раководствата, по пат на слободни избори, и закони, до кои се доаѓа по демократска процедура.

Но, кои се основните функции на изборите во однос на политичкиот систем за кои секоја политичка партија мора да биде свесна. Граѓанската теорија и практика на граѓанските демократски општества ги потенцираат традиционалните функции на изборите во обезбедување на континуитетот во раководењето. Потоа, изборите ја вршат и функцијата на обезбедување на легитимитетот на политичкиот систем на кој му служат како извор, гаранција и рамка на пројавување: со самото тоа што граѓаните (поделени во класни, етнички, религиозни, статусни и др. групации) учествуваат на изборите непобитно се изведува заклучокот дека (на пример) нивното мнозинство се сложува со режимот и ги прифаќа неговите закони и правила на игра. "Теоретски доминираат оние функции кои изборите ги врзуваат за процесот на политичкото одлучување. Од една страна се реafirмираат тезите дека гласањето вклучува индивидуален избор на владееачи или на основната владеечка политика за определен период. Оваа референдумска функција на изборите, особено може да дојде до израз во партиските системи па и во другите што имаат компетитивен карактер."⁵⁾

спротивстави со одбрамбени средства кои би можеле да ја 'компромитираат' партијата." Ibidem, стр.298

⁵⁾ М. Димитар, "Изборниот процес во Англосаксонските земји", ИСППИ, Скопје, 1971, стр.10-11

Сепак, констатирана е појавата (која впрочем има и своја логичка детерминираност) политичките партии кои се појавуваат на политичката сцена по завршените избори и освојување на места во парламентот, особено на почетокот од нивното делување, да покажуваат понагласени елементи на централизираност, дисциплина и прецизно поставена идеолошка линија (се разбира во зависност од основната "декларативна" поставеност). Тоа, пред се, доаѓа оттаму што, на партиите им е потребна многу појасна, попрецизна и конечно, поцврсто поставена организациска и кадровска структура како би можеле што побргу да се вклучат во "натпреварот" за освојување на извршната власт во државата.

Поделбата на партиите, според Бирдо⁶⁾ на: партија на мислења и идеолошки партии, го нагласува клучното прашање околу функционирањето на политичката партија - внатрепартиското организирање, односно, интерната демократија.

Партијата на мислења, на пример, има за цел остварување на програми кои третираат поголем дел од социјалната лепеза на општеството, кои се концентрирани кон освојување на универзални вредности, при што неприкосновена е автономијата на личноста, преку максимална толеранција и флексибилност во ситуации кога таа личност изнесува или застапува поинакво мислење кое помалку или повеќе се разликува од ставот на партиското раководство или лидерот.

Од друга страна, типската идеолошка партија опфаќа припадници главно само на една класа, со максимално непочитување на автономијата на личноста. Нејзините членови се инспирираат од идеологијата стилизирана со догматска пропаганда за потребите на политичката акција и настојуваат да ја "окупираат" целата личност на човекот.

⁶⁾ Види во: **Burdeau, G.: "Traite de sciences politiques".- Paris: LGDJ, 1968.-**

Р.Михелс, на пример, како клучна основа во врска со неговите ставови за карактерот и суштината на партијата, најголемиот акцент го става на хиерархискиот аспект на партиската организација.

Во критиката на политичките партии, на Р. Михелс му помага и неговиот мисловен хоризонт кој главно кореспондира со теоријата на елитите во кој централна поента е убедувањето дека општеството е неизбежно поделено на влијателно малцинство и огромно мнозинство лишено од посигнификантно влијание. Не треба да чуди, што многу истражувачи токму во самата емпирија нашле потврда за определбата на партијата како организација. Едноставно, организацијата била неопходна и како инструмент во обезбедувањето супериорност на малубројното малцинство над многубројното мнозинство.

Оценките за граѓанските партии, и покрај различните мислења во теоријата, сепак даваат основа, на генерален план, да се заклучи дека на политичката сцена се појавуваат и дејствуваат како високо децентрализирани политички организации, во кои повисоките нивоа не располагаат номинално со хиерархиска моќ во однос на пониските и основни организации, клетки на партијата. На пример, американските партии воопшто немаат постојани органи. Во нив се формира, најчесто при водењето на кампањите моќен и организиран штаб со широки овластувања, кој има единствена цел да обезбеди избор на партискиот кандидат.

Околу прашањето на типот и карактерот на организационата поставеност на партиите едно од најглавните прашања околу кои се водат полемики е во кој степен и на кои нивоа ќе бидат имплементирани централизаторски/децентрализаторски релации, пред сè во контекст на методите на управување. "Би било погрешно ако би се негирало дека во тие борби од двете страни се внесува значителен квантум на начелно мислење и

понекогаш, исто така, етички чувства. Тука само треба да се спротивставиме на мислата дека таа борба се води за или против олигархијата, за или против народниот суверенитет или суверенитетот на партиските маси. Барањето за децентрализација на партиската моќ кое се изразува со спротивставување на меѓународната централизација, односно далекусежните овластувања на меѓународните уреди, комитетите и конгресите, или со спротивставување на националната централизација, односно намалување на значењето на претседателствата (раководствата) на партијата, нема ништо заедничко со тежненијата за поголеми индивидуални слободи."⁷⁾

Централизмот и хиерархијата во организацијата на политичката партија предизвикуваат појава главните одлуки да се донесуваат во врвот на партијата.

Евидентна е концентрираната и голема моќ што раководните и централни органи на речиси сите политички партии ја имаат во Република Македонија. На пример: "... големата моќ на централните органи на сите партии во конечното утврдување на партиските кандидати за Републичкиот парламент во секоја од изборните единици, не само што го поттикнува централизмот во нив и што ја јакне арбитерноста, туку од една страна на членството и на партиските организации им одзема едно од најважните права, изразувајќи априорна недоверба кон нивната способност да утврдуваат сопствен кандидат за изборите во својата изборна единица."⁸⁾ Таквиот однос прави раководствата на партиите во многу мала мера комуникациски да се поврзуваат со своето членство, да го консултираат и да го стават во функција на поактивна партиципација во градењето и спроведувањето на партиската

⁷⁾ M. Robert, цит. дело, стр.146

⁸⁾ Спасов Ѓорѓи, "Партискиот систем на Република Македонија", Годишник на Институтот за социолошки и политичко правни истражувања, Скопје, 1994, стр.172

политика. Се разбира исклучок се само моментите кога тие раководства ќе заклучат дека за конкретна политичка акција им е неопходна масовна и директна поддршка од сопственото членство и пошироко, од симпатизерите на конкретната партија или партии. Емпириските сознанија говорат дека во таков случај се помал и помал е одзивот на оваа структура на политички партиципенти и многу често "пропаѓаат" многу митинзи, демонстрации и собири кои тесното раководство на партиите ги подготвуваат со точно утврдени ефекти. На ваков начин, на неколкумината главни личности во една политичка партија им останува она што тие и со особено задоволство го практикуваат: директна и активна комуникација со центрите на финансиската моќ⁹⁾, со и преку кои, голем дел од поставените задачи многу полесно се реализираат, се разбира во двете насоки.

Вечните дилеми во врска со организационата поставеност на политичките партии на релација: централизација - децентрализација всушност не значат ништо друго туку природна тенденција за што поголема автономија во работата на пониските нивоа на партијата во однос на повисоките. "Структурата на македонските политички партии покажува дека внатре во неа не се разработени поцелосно односите и дека на органите им се оставени 'дискрециони права' за регулирање на тие односи со посебни акти,

⁹⁾ Не е никакво откритие дека е многу подобро партиската каса да биде што е можно пополна и на тој начин раководството на партијата што понезависно од финансиските моќници кои за својот влог честопати бараат контрауслуги (функционални места во егзекутивата за луѓе кои од раното детство сонувале да бидат министри или амбасадори - а дотогаш се занимавале со сосем поинаква дејност, и, сл. на тоа) кои во секој поглед го девалвираат угледот на партијата, и конечно, на нејзините први луѓе. "Партијата која има добро наполнет сопствен паричник може како некорисна да ја отфрли поддршката на богатите а со тоа и нивната финансиска надмоќ и да најде база во сопствениот чиновнички апарат ..." Michels Robert, цит. дело стр.91

правила или правилници што во основи ги има можностите за изразување на тенденциите на централизација и центризам во вкупните односи."¹⁰⁾

Во овој контекст би можело да стане збор и за степенот на практичната примена на демократскиот централизам како метод на работа, особено во рамките на интрапартиските односи. Би било нелогично, на пример, доколку повеќедецинското имплементирано искуство од работата на Сојузот на комунистите, особено на планот на внатрешнопартиската поставеност и организираност и пред сè бројните облици и форми на живеење на демократскиот централизам како основен принцип на работење - не би нашло, одредени модифицирани, но во суштина многу блиски организациони релации и во актуелните политички партии на просторот на РМ во овој момент (1992-1995): "Статутарните решенија покажуваат дека во партиските односи на македонските политички партии присутен и вграден како *explicite* е ставот за демократскиот централизам. Евиденцијата за нив укажува дека тие воспоставуваат односи кои се блиски до демократскиот централизам. Имено, ако основна задача на членот е да ја јакне дисциплината, да има обврска да ги извршува одлуките на органите и доколку дејствува спротивно на политиката да му се изрекуваат дисциплински мерки, тоа е само евиденција која е во прилог на претходното стојалиште."¹¹⁾

Се разбира, сосем е поинаква ситуацијата кога станува збор за лабави типови на политички организации во кои за фундаменталните општествени прашања постои општ консензус на сите нивоа на партијата. Односот на партијата спрема економската или, уште поконкретно, спрема даночната политика е јасен, така што се дозволуваат варијации на локални

¹⁰⁾ Мојановски Цане, "Социјално-политичкиот и интересен идентитет на политичките партии во Македонија", докторска дисертација, Филозофски факултет, Скопје, 1994, ракопис, стр. 188

¹¹⁾ Мојановски Ц., цит. дело, стр.190

нивоа на кои различните погледи на одделни партии не само што не се спречуваат, туку и се пожелни.

И покрај овие неколку паралели, истражувачите на политичките партии не можеа, а да не ја воочат во нив, константноста на бирократските и олигархиските појави и тенденции. Овие појави, аналитичарите главно ги сместуваат во една формула која би можела да се "преведе" како: широка, разгранета партиска организација, со бројно пасивно членство од една и раководство од друга страна, кое не би можело да биде ефикасно доколку нема постојан "професионален" бирократски апарат. Олигархиските тенденции, според Ж. Л. Серен¹²⁾, се присутни во речиси сите политички партии па дури и во децентрализираните американски партии каде што лидерот има речиси неограничена моќ во однос на членството и каде што всушност најголемата "улога" на тоа членство се состои во изборот на тој лидер.¹³⁾ Во тој поглед, неговата положба е идентична со положбата на лидерите во централизираните партии.

Олигархијата во партијата, според толкувањето на повеќе автори, и објективно е неизбежна, пред се, заради ширењето на организацијата (во квантитативна смисла), формирањето на слој на партиски лидери кои идеолошки и манифестационо толку многу се разликуваат, колку што се блиски во своите вистински, интимни, но, се разбира, и вешто прикриени

¹²⁾ Види во: *Seurin, J. L.: "La structure interne des partis americaines". - Paris: Armande Coline, 1953*

¹³⁾ "Под лидери подразбираме поединци кои завземаат клучни места во партиската хиерархија, како и оние кои вршат силно влијание врз партиските одлуки и покрај тоа што не завземаат важни хиерархиски позиции. Тоа можат да бидат членови кои играле важна улога при формирањето на партијата ("оснивачи") или во периоди значајни за партијата (ослободителна војна, револуција) и поединци на кои работата им овозможува пристап до важни информации, исто така и, финансиери, интелектуалци, научни работници, писатели, новинари". Goati, Vladimir: "Savremene politicke partije", komparativna analiza.- Beograd: IPD, 1984.- 159 str.

цели и интереси. Исто така, тешко се остранива желбата на партиските лидери за водство, за владеење, така што паралелно со олигархиските тенденции во партијата неминовно, доаѓа и до дерадикализација и конзервативна трансформација на почетните цели и програмски основи и пренасочување на сите цели и активности на партијата врз сопственото одржување. Што значи - партијата од средство, се претвара во цел!

Во право е Михелс кога тврди дека во практиката на функционирањето на организацијата, па макар тоа било и политичка партија со сета своја специфика - не треба да се изгуби од вид дека олигархизмот, како доминантен есенцијален процес и карактеристика, е присутен во работата на партијата. "Човештвото не може без политичка класа. Таа може меѓутоа да опфати само дел од општеството. Англо-Американците тоа одамна го имаат сфатено. За Гидингс, олигархијата на партијата е само еден од најuverливите докази дека за постоењето на законот кој гласи: секогаш владеат неколкумина. Партија значи раздвојување, одвојување: *pars ne totum*. Партијата е значи ограничување. Другите околности, бројната моќ и на секоја партија својствениот објектив на настанувањето на државата, предизвикуваат закон на трансгресија, на прекорачување, според кој партијата трајно тежи не само да се прошири туку и да го надмине социјалниот состав кој и е генетички зададен или е определен со нејзиниот темелен програм."¹⁴

Дека модерните политички партии со својата пирамидална организациска структура не мора неминовно да бидат бирократски институции во кои партискиот врв ќе биде во голема мера отуѓен од членството, потврда даваат политичките партии во САД. Така, на пример,

¹⁴ Michels Robert, цит. дело, стр.16

бироократскиот централизам воопшто не е својствен на работата на Демократската и Републиканската партија од причина што овие две партии се еден вид конфедерација на локалните партиски организации и немаат централни партиски органи и се разбира тука тешко може да се говори за некој поцврст облик на постоење на внатрешна партиска дисциплина.

Се чини дека, во современи услови, Хегеловата квалификација на администрацијата како посредник меѓу владеачкиот апарат и народот, односно рационалната и позитивна улога на администрацијата нашла определена операционализација и во работењето на модерните политички партии.

Политичката партија како организација, се разбира, може да биде и специфичен политички колективитет кој ќе ги апсолвира, адаптира и практикува сите достигнувања до кои дошле бројни научни дисциплини кои во крајна или посредна консеквенца на својата анализа ја имаат - организацијата, нејзиното функционирање, организационите структури и интеракции. Од тие причини, главен предизвик во овој момент е токму конструирањето на модерна политичка партија, која, меѓудругото, ќе функционира како модерна организациона структура. И, безусловно, таква структура е неможно да се изгради без учество на информативно-комуникациски модели кои сета таа работа ќе ја изведат успешно, а од друга страна, ќе се вклучат како постојани тела во рамките на самата партија и ќе и овозможуваат виталност, адаптивност и трајност.

Од аспект на постоењето и функционирањето на организациските мрежи во општеството, како приближување кон феноменот на егзистенцијата на поединецот и групите во оваа сложена човекова творба, основна цел на секоја организациона структура, па и на партиската организациска мрежа (party organizational network) е да го одржи и зголеми

електоратот кој ќе ја подели идеологијата, вредностите и програмите на политичките партии. А довербата со добива пред сè преку силата на логиката на партиската конкуренција, изборната динамика и мотивот кај политичките партии да создаваат се посложени, но во истовреме и се поефикасни организациски ресурси со што ќе можат да го задржат постојниот сопствен електорат и ќе одат на освојување на што повеќе нови гласови.

Интересен е случајот со Италија за која аналитичарите сметаат дека претставува земја со високо развиена партиска организација. Непосредната нејзина специфика се согледува преку развојот на изборната процедура и практичното функционирање на центрипетален образец на конкуренција. Две најзначајни политички партии се Социјалистите и Социјалдемократите. И двете се масовни партии со висока организациска структура, но тие се *de facto* "универзални партии", партии за сè и сешто, со постоење на внатрешни фракции и долготрајни меѓусебни конфликти. Сепак, "... остатоците од фашизмот, католичката структура, идеологијата, големината на јавниот сектор и поларизацијата беа многу релевантни фактори во одржувањето на висок ниво на артикулирана структура. Во целина, комплексен систем беше создаден од страна на различни видови на партии како и од бројот на сродни потчинети организации, кои земени заедно прават силен континуиран контакт со јавноста и постигнуваат многу стабилни меѓусебни врски. Ова е особено евидентно од стабилноста на однесување на електоратот. Развојот на партиската организациска рамка е секако еден од главните карактеристики и причини за консолидација на Италија."¹⁵⁾

¹⁵⁾ Morlino Leonardo, "Consolidation and Party Government in Southern Europe, International Political Science Review (1995), Vol.16, No.2, str. 152-153

Во изградбата на постабилна структура на демократски општествени односи и демократска процедура во една држава, партиско организациските аспекти можат да бидат помалку или повеќе значајни како фактор на консолидација и стабилност.

"1. Во ситуација кога процедурата е рестриктирана преку лабави форми на стабилизација на елитите и кога партиската организација и/или контролата врз организираните или неорганизираните групи не е јасно постигната -- тогаш дури и слаби облици на консолидација се неможни, и порано или подоцна доаѓа до криза.

2. Доколку, спротивното, постои разгранета демократска процедура уште од самиот почеток, или кратко време потоа, со многу памала партиска контрола може да се постигне консолидација.

3. Доколку на разгранетата демократска процедура ја придодадеме и индивидуалната контрола врз општеството, вториот феномен не е одлучувачки за консолидацијата, но сепак е значаен во карактеризирањето на двата процеси: консолидацијата и образецот на консолидираната демократија."¹⁶⁾

* * *

Прашањето за финансирање на политичките партии, од повеќе причини заслужува посебно внимание. Исто така, тоа е и прашање за кое, барем во теоријата и научните истражувања, не е можно, (или, прилично тешко се пронаоѓаат) да се дојде до релевантни и прецизни информации.

Во одделни земји, тоа прашање различно се третира, како во рамките на лигислативата, политичкиот систем, односно распоредот на

¹⁶⁾ Ibidem, стр.161

силите во политичкиот систем на една земја, така и од други бројни фактори кои влегуваат во доменот на: социјалната структура на една политичка партија; бројноста на членовите; политичката култура; односот на силите во економска смисла кои партиципираат во делувањето, или поточно, во насочувањето на делувањето на политичката партија.

Во секој случај треба да се истакнат неколку генерални линии. Првата укажува на сознанието дека во одредени земји како што се Шведска, Италија, Германија, државата обезбедува постојани финансиски средства за работа и делување на политичките партии.¹⁷⁾

Второ, членарината претставува еден од изворите кои го користат многу партии, иако до неодамна преовладуваше мислење дека членарината е само начин и облик на финансирање на работничките партии. Податоците говорат дека и многу граѓански партии обезбедуваат дел од своите финансиски средства преку членарина или редовни дотации. Меѓутоа, во никој случај не може да се констатира дека денес постои политичка партија која може да обезбеди свое делување и непречена работа, нормално остварување на своите функции, исклучиво со финансирање преку членарина. Јасно е дека средства се обезбедуваат на разни други начини.

Трета погенерална линија кога се во прашање финансиски средства секако е учеството на поединци, односно разни компании и фирми кои спонзорираат или подаруваат на партиите поголеми финансиски средства. И покрај тоа што многу земји преку својот правен систем го

¹⁷⁾"Барањата на партиите во однос на државата се однесуваа во почетокот на правата за бесплатно користење на радиото и телевизијата (таму каде што се сопственот на државата) заради изборната кампања. Покасно е поставено и прашањето за директно финансирање на партиите од страна на државата. Првите искуства во овој поглед се стекнати во СРГ. Политичките партии во оваа земја добија 1959, 1960 и 1961 година по пет милиони марки за работа на политичкото образование. Сумата е поделена според силата на партиите во парламентот". **Goati, Vladimir**, цит. дело, стр. 288

ограничуваат, односно го забрануваат овој вид на финансирање на политичките партии, сепак останува фактот дека е многу тешко ваквата "операција" да се контролира, особено кога се работи за политичка партија или партии кои се на власт. Никакви заблуди не може да има по однос на ваквата постапка на поединци, групи, компании и сл. во контекст на мотивацијата за таквото однесување, и, се разбира, тука не можат да се идентификуваат никакви алтруистички побуди, туку многу јасни и конкретни економски и политички интереси.

Влијанието на оној кој дава финансиски средства е несомнено големо, при што, таквиот спонзор, врши битна функција врз определувањето на кандидатите и воопшто врз животот на партијата.

Прашањето поврзано со партиските "мецени", или финансиерите, кои со поголеми парични средства помагаат одделна партија, односно нејзиниот лидер (или, кандидати), останува во голема мера нерасоткриено. Една од причините е секако неизвесноста од успехот на изборите, на оној, кој на таков начин го помагаат, бидејќи на таквите мецени им е многу поважно да ги изгубат парите (доколку и нивниот кандидат изгуби), но да не се дознае нивното потекло. Се разбира, истото се случува и доколку кандидатот или партијата победат, со тоа што во тој случај "финансиерот" со право очекува награда која треба да му се "врачи" на многу суптилен начин и во различен облик и содржина.

Но, ова е само еден аспект од комплексот наречен финансирање на партиите кој игра мошне важна улога во контекст на поделбата на моќта и определување на материјалната насока во партиското делување. Ниту една партија не сака да се откаже од малите прилози (чланарина) кои доаѓаат од бројното членство, од симпатизери и сл., бидејќи тие во крајна инстанца претставуваат солидна финансиска поткрепа.

Не се за занемарување и обидите партиите преку т.н. вонполитички активности да обезбедуваат свои дополнителни приходи (свои претпријатија, фирми, акции, печатници, саеми, фестивали и сл.)

• *основни организациски концепции*

Вебер-Парсонсовиот организационски концепт на меѓучовечки односи и нивната апликација во конкретните економски, политички, социјални, професионални и други организации во текот на еден временски континуум ги покажале и ги покажуваат своите предности и слабости, своите видоизменувања и трансформации, но со една значајна димензија на суштинска применливост: во случајов и во рамките на работата на модерните политички партии.

ВЕБЕРОВСКИ КОНЦЕПТ

Основни принципи врз кои функционира организацијата

1. Строго определени надлежности на одделните органи
2. Хиерархиска заснованост на организацијата
3. Стручно усовршување на членовите на организацијата
4. Принцип на професионалност на службеничката работа во организацијата
5. Континуирано организационо дејствување (пишани документи и апарат на чиновници)
6. Објективизираност на службените должности

И политичката партија, "Веберовски" погледнато, тешко дека би можела да се замисли без дефинирање на функциите што одделните органи во партијата треба да ги извршуваат, и што е уште поважно, таквото

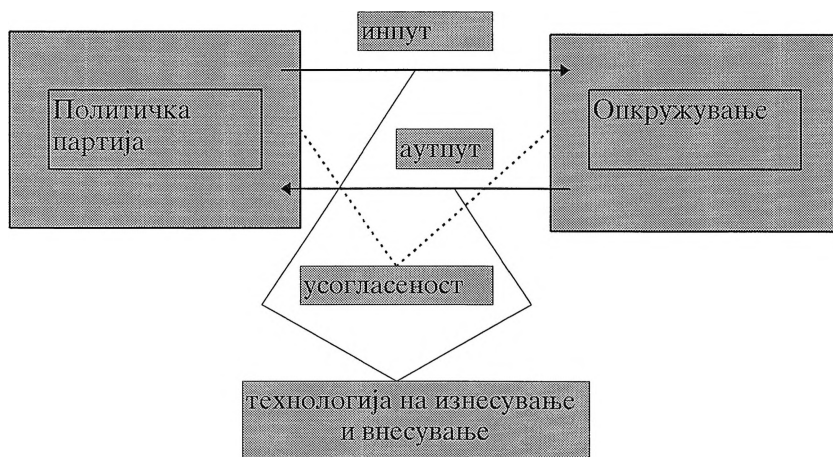
дефинирање да носи и прецизни консеквенци во случај на нереализирање на поставените задачи. Понатаму, хиерархијата во партијата е нешто без што не се може и во тие рамки и најлибералните и лабаво организациски поставените партии морале да инсталираат барем минимум хиерархиските конструкции на партиската организација доколку сакале да постигнат каков-таков политички резултат. Значењето на стручното (специјализираното) усовршување на партиските кадри веќе е нотирано во овој труд: но, сепак, во овој контекст само да нагласиме дека, голем број на новоформирани политички партии во земјите во транзиција кои беа и се водени од партиски лидери на кои *не* им е потребна никаква посебна асистенција во смисла на инпут на организиран стручен, медијски, маркетиншки, кампањско-тактички и друг концепт, содржина и идеја, која би дошла во значителна мера и од страна на сопствените партиски кадри - доживуваа и доживуваат фијаско. А и да не стане збор дека сето она што значи релативно чиста службеничка работа во една политичка партија мора да биде поставен на највисок професионален ниво: во голема мера во тој процес, во модерните политички партии, се создаваат значителни квантитативни показатели во видот на банки на податоци кои во натамошната обработка и анализа можат да бидат употребени и како дополнителни секундарни извори во градењето на суштинските програмски зафати на партијата, покрај, се разбира основното: донесување одлуки.

Во таа смисла и значењето на трудот на Талкот Парсонс не би бил за занемарување доколку не постојат јасни знаци на применливост на неговите постулати и во модерните организации: адаптација на членовите на организацијата кон реалноста во согласност, се разбира, со поставените цели на организацијата; определување, што попрецизно на целите и

утврдување на минимум неопходните ресурси за нивно реализирање; одржување на системот преку силен мотивациски механизам.

Теоријата на балансот во голема мера претворена во конкретно практично делување на политичката партија ја дава сликата на една стабилна и функционална партиска организација:

ПОЛИТИЧКАТА ПАРТИЈА И ОПКРУЖУВАЊЕТО

Во овој случај би ги нагласиле само двата моменти од оваа интеракција: усогласеноста на размената и технологијата на инпутот и аутпутот. Пред сè, во ваква шема се исклучени партии кои воопшто или во сосем мала мера комуницираат со надворешната средина. Значи, станува збор за нивото на размената на информации и енергија за која е битно да биде адекватизирана по квантитет (пр.: бројот на партиските соопштенија доколку би ја надминал бројката, во просек, и, во услови на релативно стабилен внатрешно-политички амбинет, од 30 во еден месец, би создал дебаланс кој со себе би ги донел сите можни контраефекти: во најголема мера ќе изостане фидбекот, а логични се и семантичките проблеми. Токму во таа смисла би дошло и до најсериозниот контраефект: целосно губење на

основната физиономија на програмската и практично-политичка ориентација на партијата. Значи, усогласувањето на размената би се однесувало подеднакво како на квантитетот, така и на содржината на споменатите соопштенија, изјави, прес-конференции и сл. Основниот позитивен ефект треба да биде опкружувањето во основа да го прифати аутпутот на партијата во насока на она што таа како цел си го поставува во својата стратегија, и, што е особено битно, да врати назад веќе оформена структура на ставови и оценки кои ќе послужат за евентуални корекции или за дефинитивна потврда на исправноста на конкретната операција на партијата. Се разбира, оваа размена треба да е константна, организирана и долгорочно проектирана од страна на партијата.

Сепак, динамичката рамнотежа на партиската организација во најголема мера и припаѓа на координацијата. Компонентите на една партија неопходно е да бидат не само комуникациски, туку и функционално, плански и програмски поврзани како би можеле да ја оставарат крајната цел. Без осмислена координација, на која првиот сојузник и е повторно комуникациската мрежа, тешко дека би можело да се замисли хармоничното пулсирање на сите делови. Во тој контекст, не е за занемарување и улогата на сите субјекти во политичката партија кои го поттикнуваат и стимулираат координираното делување во насока на амортизирање на дадените и предизвиканите противречности во неа. "Координацијата ги елиминира и разните конфликти што на разни нивоа искрснуваат во организацијата. Од многубројните конфликти, природно присутни во сложената структура на организацијата, три посебно се однесуваат на координативниот процес: тоа се: конфликтот на личните интереси и интересите на организацијата односно делот од организацијата, второ, конфликтот на интересите на разните делови од структурата и трето, конфликтот на интересите на целосната

организација."¹⁷⁾ Кординацијата секако не е во состојба да ги отстранува конфликтите, проблемите и споровите кои настануваат како резултат на импулси со подлабока социјална заднина. Нејзиниот најголем ефект е токму во разрешување на конфликтите кои се создаваат во процесот на комплексните организациони активности.

Контролната функција на организацијата, и покрај тоа што не е иманентна за работата на една политичка партија (партиска организација), сепак во процесот на излез на информации има многу големо значење. Проверувањето на одредени сознанија, податоци, па се до формирани ставови и оценки пред нивната јавна промоција (преку било која форма: изјава на лидерот на партијата, конференција за печат, настап во медиумите, соопштение за јавноста и сл.) е *sine qua non* на секоја модерна партија. Таков вид на контрола, особено во една партиска организација во која сеуште не е создадена адекватна комуникациска мрежа преку која за релативно многу краток период ќе може да се проконтролираат и консултираат повеќе сопствени датотеки, како и "туѓи" банки на податоци и информации, е многу несигурна и честопати брзоплета постапка во која вообичаено потесниот состав на партиското раководство се повикува на сознанија, информации и проценки кои тие по различни основи ги поседуваат.

Управувачката функција во партиската организација е "привилегија" на раководството на партијата, но, како субкомпоненти, секако, и на останатите органи и тела, во рамките на начинот на кој партијата смета дека тие треба да бидат доделени. Анархичното делување и дезорганизацијата на поединици и одделни помали или поголеми групи во партијата е во дадни случаи и резултат на недостаток на адекватно

¹⁷⁾ Чокревски Томислав, "Организационо општество", НИО Студентски збор, Скопје, 1995, стр.110

управување со вкупните ресурси на партијата. Управувачката функција е значајна пред сè поради оддржувањето на динамичката рамнотежа¹⁸⁾ во партијата бидејќи со неа е можно максимално да се концентрираат, обединат и целосно ангажираат сите расположиви сили во насока на постигнување на целите на партијата. Во овој контекст, како и во случај со сепаратната анализа на функционирањето на комуникациската мрежа на партијата, и управувачката функција ќе биде делумно или целосно блокирана доколку семантички или технички се блокирани повратните врски меѓу два пункта (1. пункт кој испраќа управувачки сигнал; 2. пункт кој треба да го реализира тој сигнал) во партијата.

* * *

Она што е од посебно значење за политичките партии е дека: "Операционализацијата на целите зависи од политичката имажинација на протагонистот, нивната инструментализација од готовност за покренување на политичката активност за која се врзани одредени ризици и очекувања, додека пак, реализацијата - од моќта на акционо-политичката способност, замислата да се претвори во фактичка состојба."¹⁹⁾ Сето тоа, инструменталната димензија се добива преку организационата шема на политичката партија во која се дефинираат сите зафати со кои целите добиваат своја конкретна политичка боја, насока, носите и интензитет. Исто така, "... еднаш веќе прифатени како императив, целите, односно настојувањата тие да се реализираат, речиси редовно ги потиснуваат во втор

¹⁸⁾ "Во кибернетиката под управување се подразбира дејство што врши корекции во динамичкиот систем, а кое се остварува со помош на сигнали кои што носат определени информации при широко користење на сложени логички операции и со механизмот на повратните врски" В.Д.Моисеев, "Централните идеи и филозофские основи кибернетики, Москва, 1965, стр..56-57

¹⁹⁾ Лазаревски Панде, "Политичките интереси и цели", Годишник на Институтот за политички и правни истражувања, Скопје, 1995, стр.196

план внатрешните недоразбирања и организациските проблеми, оставајќи ги за некои идни времиња, кога можеби веќе ќе бидат историја."²⁰⁾

ЦЕЛИТЕ НА ПОЛИТИЧКАТА ПАРТИЈА

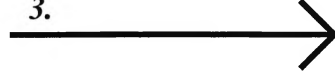
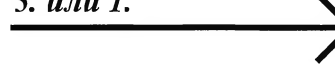

"... треба да се има предвид дека целите се постигнуваат постепено, што подразбира неопходно усогласување на т.н. меѓу-цели во предметна, политичко-проблемска и функционална смисла, во стратешки, оперативни и тактички размери."²¹⁾

²⁰⁾ Ibidem, стр.198

²¹⁾ Лазаревски П., цит. дело, стр.200

**МИНИМУМ ПРЕТПОСТАВКИ ЗА
ОРГАНИЗАЦИСКО ФУНКЦИОНИРАЊЕ
НА ЕДНА ПОЛИТИЧКА ПАРТИЈА**

1. **точно утврдување на
целите на партијата**
2. **функционирање на органиите на
партијата и чувство на сите
членови на ПП, како и на секој
случаен поединец дека секој во
сите органи точно знае што работи**
3. **минимум организацки
професионализам**
4. **информациско-комуникациска
интегрираност**
5. или 1. **МОТИВИРАНОСТ**

• *основна организациона клейка*

На кои основи една партија ќе биде внатрешно-партиски организирана, кои ќе бидат во тие рамки комуникациските нивоа, а оттаму и каков тип на односи ќе се развиваат - се прашања на кои секој организиран систем му посветува големо внимание. Едноставно не е можно една партија да биде индиферентна кон овие задачи, а притоа нејзиниот аутпут да има долгорочни ефекти без разлика за кои реални позиции се бори. Дали извршно-политичките органи во партијата треба пресудно да влијаат на содржината на одлуките? Политичките партии во Македонија се карактеризираат со прилично неизграден организационен систем во кој пресудна улога имаат централните органи на чело со првиот човек. Оттаму е сосем нормално што дури и статутарно политичките партии во РМ најголемо внимание посветуваат на централните организациони ткива на политичката партија на ниво на државата, со маргинализација на функциите на останатите органи и организациони единици.

Политичките партии кои делуваат на територијата на РМ, а особено оние кои во поголема или помала мера претендираат да играат позначајна улога на политичката сцена главно во својата организација се карактеризираат со инсталираноста на бројни тела и комисии чија работа методолошки е адекватана на сличните такви државни тела што е честа причина за предизвикување на комуникациски блокади во смисла на недоволна отвореност за влез и излез на информации, ставови и идеи од што повеќе припадници на сопствената партија (активни членови кои непосредно, усмено или преку писмени изјави во дебатите се вклучуваат во политичките активности и во креирањето на партиско-политичкиот живот), од своите симпатизери (оние кои учествуваат во дел од политичките активности, но не

се директно вклучени во политичките активности на партијата), како и од најширокиот политички аудиториум. Сето тоа заедно ги прави македонските партии - партии од затворен организациски тип.

Кога говориме за анатомијата на политичката партија, неминовно е да се започне со нејзината најмала и основна организациона клетка. Тие постојат во речиси сите партии и главно се разликуваат во неколку елементи, како што се: името на таквата единица, содржина и методи на дејствување, организационите облици и сл.

Основните организации (основни клетки) на партијата, се обединуваат во една целина, се поврзуваат на различни нивоа, градејќи на тој начин една единствена политичка организација.

Посебно е интересно прашањето за самостојноста, односно, степенот на автономија на тие основни клетки, основни организации на политичката партија особено во контекст на константната дилема: степенот на централизација/децентрализација во политичката партија. "Базичните организациони единици на политичките партии се поврзани преку повеќе нивоа во единствена организација. Бројот на тие нивоа зависи од природата на партијата, бројот на нејзините членови, големината на земјата во која партијата делува како и карактерот на политичкиот систем ... Централизацијата, односно, децентрализацијата на партијата говори за степенот на самостојност на пониските нивоа во однос на вишите. И покрај тоа што односот помеѓу нижите и вишите партиски нивоа, најчесто е дефиниран во статутите (програмите, повелбите, декларациите) вистинскиот политички живот се одвива често надвор, па и спротивно на ставовите запишани во званичните документи".²²⁾

²²⁾ Goati, Vladimir: "Savremene politicke partije", komparativna analiza.- Beograd: IPD, 1984.- 27 str.

Постојат партии кои така се организирани, што моќта на централните органи, во однос на пониските е релативно мала. Карактеристични се во таа смисла американските партии каде што е констатирано постоењето на повеќе видови, типови на олигархиски групи кои на разни нивоа меѓусебно се блокираат. Тоа овозможува да се ослаби, барем до одреден степен, моќта која е сконцентрирана во врвот на партијата.

Од историјата на политичките партии, лесно може да се констатира дека работничките партии, во глобала, биле и сеуште се, повеќе централизирани од граѓанските. Нормално, меѓу нив, најцентрализирани биле комунистичките партии, кои го прифатиле демократскиот централизам како основен принцип на уредувањето на внатрешните односи. Но, кога говориме во таа смисла, исто така треба да се констатира дека и социјалдемократските партии во голем број случаи се прилично цврсти организации (се карактеризираат со прецизна конфигурација и субординација на организационите облици и форми) и покрај тоа што не го прифаќаат во основните начела и принципи на демократскиот централизам. Дури некои од нив, нагласено го отфрлаат како нешто што не може да биде својствено на нивната партиска организација. Посебен фактор за таква ориентација, претставувала потребата од експлицитна дистанца од комунистичките партии и идеологија.

Демократскиот централизам, во својата основна функција, во работничко-комунистичките партии, требаше да обезбеди (барем теоретски беше така поставен) многу брз проток на информации: како од врвот кон дното, така и обратно. Иако, се разбира, врвот бил малку заинтересиран за информации кои би дошле од дното, сепак, и во оној проток на информации кој функционираше, настанувала низа деформации. Пред се, доаѓаше до деформации во средните нивоа каде со нагласена, пристрасна селекција на

информациите, се случуваше централните партиски раководства да не добиваат вистински сознанија за општествените збиднувања. На тој начин, практично се случуваше да бидат повлекувани погрешни потези; централното партиско раководство донесуваше одлуки врз основа на невалидни информации, ирелевантни податоци и сл. и во случаи кога постоеле сите предуслови да се реагира, по однос на конкретен проблем, најобјективно, рационално и прагматично.

Но, тоа не е случај само со овие партии. Проучувањето на статутите, како и практичното делување на социјалдемократските партии, покажува дека нижите органи, нижите инстанци на тие партии, се во голема мера обврзани да ги спроведуваат одлуките на повисоките, што фактички покажува колку дефакто социјалдемократските партии практикуваат јаки и цврсти организациони форми.

Емпириски е потврдено дека социјалната, националната и културната хетерогеност на членовите во партиите, во голема мера ја оневозможува централизираната контрола. Таквата контрола, имено, во многу слични ситуации постигнува контра ефекти.

Наместо однос на субординација во партиите, многу поефикасно е ако се воспостави систем на меѓусебни условувања на нивоата со голем степен на толеранција и овозможување па дури и провоцирање на иницијатива од страна на што поголем број субјекти.

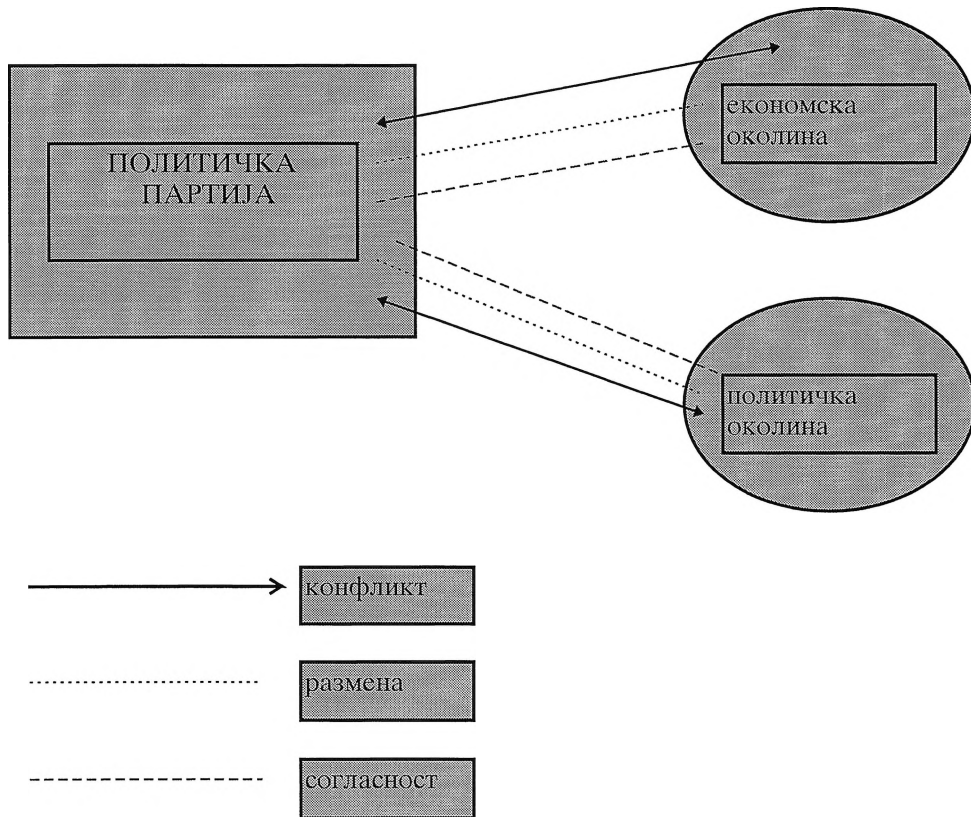
• неколку комуникациско-органizaциски аспекти

Би било сосем илузорно да се очекува дека во комуникациската размена меѓу политичката партија и нејзиното опкружување ќе течаат сигнали кои во себе ќе содржат висок степен на меѓусебна согласност.

Доколку е така, би се изгубил и основниот мотив и потреба за постоење на овој вид на политичка организација. Она што во таа комуникација доминира е токму сигналот (сигналите) за конфликт, противречност, спротивни интереси и сл. и тоа како во самите системи, така и во процесот на нивното комуницирање. Недозволувањето на прием на такви сигнали во партијата, не само што не ја сочувува нејзината стабилност, туку и го слабее во голема мера нејзиниот "имунитет", нејзината способност да во одредени временски интервали создава "контра игра" со која на реално конфликтен сигнал од околината ќе одговори со свое видување за надминување и разрешување на истиот. "Ако околината е хетерогена и на организацијата и наметнува динамички задачи, таа се напрегнува за да ги совлада непознатите елементи и за да се прилагоди кон промените. Од друга страна, динамичките процеси во организацијата повратно делуваат врз општествената околина предизвикувајќи во неа многубројни промени."²³ Се разбира, внесувањето на "вирусот" може одредени членови на партијата, па дури и во самото раководство, да ги испровоцира на сопствено преиспитување, или на генерално преиспитување на основните програмски ориентации на партијата во која членуваат: но, тоа е сепак ризикот без кој и не е можно сериозно и долгорочно да се создава моќна политичка партија.

²³) Чокревски Т., цит. дело, стр. 126

ДВА ОСНОВНИ КОМУНИКАЦИСКИ ПУНКТА НА ПОЛИТИЧКАТА ПАРТИЈА И РЕЛАЦИИ

Потребата на партиите да своите активности во еден дел ги покриваат со што е можно подиректна комуникација со граѓаните (поводни собири, протесни митинзи, демонстрации, петиции) е метод кој е познат и кој се применува поради следните ефекти: прво, голема група на луѓе е погоден објект за создавање на атмосфера на колективен страв од нешто или од некого; второ, големата група на луѓе е подложна на создавање на огромно и честопати бесмислено одушевување, и трето, во масата поединецот го губи личното чувство на одговорност. Во тој контекст е битно да се нагласи и тоа дека "незаинтересираноста на масите во мирнодопско време може евентуално да стане и кочница за ширење на партиската моќ во особено нагласени ситуации. Честопати масите ги оставаат лидерите на цедило токму

во ситуации кога овие имаат намера да прејдат во акција. Тоа се однесува дури и на подготовките за т.н. демонстрациски собири."²⁴

Познато е дека политичките партии во РМ, особено во периодот меѓу изборите и непосредно пред вторите парламентарни избори, покажаа огромна активност комуницирајќи со јавноста пред сè преку медијски соопштенија кои беа речиси секојдневно исфрлувани од страна на раководствата на партиите и се однесува практично на било кое прашање кое во дадениот момент имаше нагласена дневна актуелност. За жал и покрај манифестниот демократски аутпут на таквата појава неопходно е и да се забележи дека експресната реакција и презентација на партиски став по однос на понекогаш прилично сериозна и компликувана материја говори за методологијата на донесување на одлуки во партиите, односно во нивните раководства и тоа најчесто како реакција на неколкумина во партијата, ако не и на самиот лидер. Сето тоа не може да биде демократски атрибут ако се има предвид членството на партијата и неопходноста на различни начини тоа што почесто да биде консултирано.

Во врска со паблик рилејџнсот, а во контекст на организационото дејствување на политичките партии, интересна е илустрацијата за функционирањето на главната администрација на партиите и парламентарните претставници во Велика Британија. Интензивната комуникација на релација: партија, конкретен проблем (особено оној кој треба или е веќе на дневен ред во парламентот) и потесна и поширока јавност (во зависност повторно од прашањето кое се разгледува во парламентот) - е примарната методологија на дејствување со која партијата се стекнува со кредибилитет неопходен, како во рамките на дневното водење на

²⁴) Michels R., цит. дело, стр.42

политиката, така и во рамките на предизборните кампањи. Организацијата на овој тип на комуникација се обезбедува, во основа, на следниот начин: "... партијата обезбедува контакт со регионалните организации, кои, пак, од друга страна, се во кореспонденција со локалните конститутивни здруженија. Инаку локалните здруженија се претставуваат ('легитимираат') на своите регионални конференции. На овие конференции, локалните здруженија се запознаваат со политичките погледи и ставови на своите членови, без никаква принуда од парламентот. Делегатите на овие годишни конференции (собранија) на локалните здруженија избираат извршен комитет, кој дејствува во границите на своите овластувања во рамките на партиската политика меѓу две конференции. Тоа значи дека локалните организации во градењето, односно во водењето на политиката не се оддалечуваат од глобално поставената политика од страна на партијата на која и тие и припаѓаат."²⁵⁾

И конечно, од интеркомуникациски аспект е интересно да се спомене дека, обично во почетокот, кога лидерот на една партија е далеку од многу елементи кои понатаму ќе ја означуваат неговата позиција и моќ и тоа не само во рамките на сопствената партија, се потенцира и нагласува потребата да меѓусебно се комуницира со "ти". Оваа појава била во минатото пред се врзана за работничките партии каде што било вообичаено обичниот член (надничар или сл.) на висок интелектуалец да му се обраќа со "ти" и да во комуникацијата со него го третира како апсолутно рамен на себе. Ова е непосредно поврзано со прашањето за еднаквоста на членовите на партијата меѓусебе и чувството дека сите членови на партијата имаат еднакво право врз неа.

²⁵⁾ Брајановски Благоја, "Парламентаризмот - модели и искуства", Мисла, Скопје, 1994, стр.103-104

Од аспект на функционирањето на интеркомуникациските канали во политичката партија интересна задача, се разбира покрај лидерот, кој во Британија, доколку победи неговата партија, станува премиер, има и т.н. Chief whip, или секретар на партијата кој, пред се во парламентот, мора да се грижи за одржување на единството на пратениците од неговата партија. Една ваква функција нормално не може да ја обавува сам, така што под негова јурисдикција, но со истата задача, се поголем број на помошници кои во основа претставуваат канали за комуникација меѓу партискиот лидер и останатите позначајни членови на раководството на партијата кои во Британскиот парламент обично седат, а и се нарекуваат предна клупа. "Чиф випот има задача постојано да ги информира своите членови (претставници) за претстојните задачи што се од значење за остварувањето на разните аспекти на лидерството. Оваа комуникација се остварува со т.н. извештај. И, доколку од страна на претставниците од 'задните клупи' во парламентот упорно се настојува да не се поддржи партискиот лидер, тоа може да доведе и до негово повлекување. И како резултат на ова чиф випот го прави непогоден за номинација како партиски кандидат на следните избори. Ваквата ситуација е силно оружје што се наоѓа во рацете на партискиот лидер, кој наедно е и премиер."²⁶⁾

Така, воопшто не треба да чуди што една рецентна анализа на одвивањето на комуникацискиот процес во Конзервативната партија на В.Британија покажа дека партијата всушност функционира со помош на интерна дипломатија и компромиси. Неминовните конфликти до кои сепак доаѓа во политичките партии во западните земји се настојува да се разрешуваат во најголема мера со преговори, водејќи особено сметка, сето

²⁶⁾ Брајановски Б., цит. дело, стр.102-103

тоа, да не го намали рејтингот на партијата и на неговите лидери, меѓу членовите, симпатизерите и јавноста.

5.

**Социјалната структура, интересите,
културата и политичките артикулации**

- класно-социјалната димензија и политичкиот идентитет

Конверс, разликувајќи три извори на идеолошки притисоци: логички, психолошки и социјални, сосема разбирливо заклучува дека најголемите ефекти од комуникацискиот линк со одреден дел од граѓаните се постигнуваат тогаш кога идеологиите имаат социјални извори.

Прашањето на класноста на партијата (класниот елемент), или, класната суштина како конститутивно својство на една политичка партија е прашање кое го окупирало интересот на бројни теоретичари.

Гаetano Моска, во книгата "Владеачка класа" забележува дека во сите досегашни општества всушност постоеле и постојат две класи. Едната е малубројна и секогаш владеачка, со сè што притоа доаѓа: привилегии, статус и конкретна моќ, додека другата е многубројна и инфериорна. Сепак, најзначаен е неговиот заклучок дека тоа е пред сè резултат на организираноста на ова "малцинство" и неорганизираноста на мнозинството.

Во Платоновата "Република" се препорачувало општеството да биде поделено на три класи: чувари, помошници и работници. Аристотел верувал дека за стабилноста на едно општество е особено важно тоа да се состои од три класи: богати, сиромашни и средна класа која треба да биде поголема од двете претходни заедно. Таквото општество е во состојба да обезбеди стабилен политички систем со намалување на секогаш можниот сериозен конфликт меѓу сиромашните и богатите. Во САД, на пример, околу 35% од приватното богатство е во рацете на помалку од 1% од населението.

Сепак, и покрај оваа фантастична бројка, најголемиот дел, односно поголемиот дел од тоа богатство се наоѓа во рацете на средната класа.

Диверже, на пример, иако посебно не ја нагласува класната компонента на политичката партија, сепак му придава голема важност на тој елемент.

Липсет, од друга страна, истакнува дека класите се најважната основа на политичките партии.

Други теоретичари нагласуваат дека личноста сепак мисли политички - она што и социјално. Тие сметаат, во голема мера, со право, дека социјалните карактеристики ја детерминираат политичката диференцијација, и адекватно на тоа, партиската припадност.

Или: "Партијата како надворешна творба, како механизам, не е бездруго истоветна со партиското членство или, дури и со класата. Партијата треба единствено да биде средство за да се дојде до повисока цел. Станува ли самата за себе цел со сопствени самостојни цели и интереси се одвојува телеолошки од класата која ја застапува. Во една партија воопшто не мораат да се поистоветуваат интересите на во неа организираниите маси со интересите на чиновничкото тело кое е дел од партискиот организам. Конзервативниот интерес на чиновништвото може во одредени политички ситуации да бара дефанзивна или дури регресивна политика, додека интересите на работничката класа би биле барање на храбра, ризикантна политика ..."1)

Еден од аргументите кој укажува на нехомогениот состав на партиските бирачи, а во контекст на прашањето за класниот елемент на политичките партии, се секако бројните емпириски истражувања во

1) Michels Robert, "Sociologija partija u suvremenoj demokratiji - istrazivanja o oligarhiskim tendencijama u zivotu skupina, Informator, FPN, Zagreb, 1990, str.314

граѓанските општества со побогата демократска традиција, кои покажале дека "буржоаските" партии добиваат поддршка од деловите на работничката класа и дека понекогаш изборните победи се резултат на моменталната определба на социјални слоеви кои "природно" не припаѓаат на такви партии²⁾. Но, исто така, во интерес на вистината, се забележува и обратна ситуација (се разбира, поретко) во која, припадници на средни слоеви, ги даваат своите гласови на работничките партии. Имено, во Литон (Англија) на изборите во 1955 и 1959 година, 80% од имотните граѓани гласаа за лабуристите, што е значително поголем процент отколку во самата работничка класа како целина. Голторп и Локвуд тврдат дека богатството само по себе воопшто ништо не кажува за политичките ставови на работничката класа. Тие докажуваат дека објаснувањето за современото политичко определување на работничката класа треба да се бара во пред ред и пред сè во приврзеноста на работниците на својата групација, а не, како што многу сугерираат - во големината на нивниот приход и имот. Боб Џесоп во 1970-тите тврдеше дека припадниците на работничката класа гласаат за конзервативната партија бидејќи се изолирани до структуралните услови погодни за радикализам и гласање за лабуристите. Тие услови служат за

²⁾ Англискиот социолог Волтер Багет, уште кој крајот на 19 век, најверојатно е еден од првите кој ја објаснуваше појавата зашто работничката класа се определува на изборите за конзервативците. Тој тврдеше дека за Британците е типично да силно почитуваат авторитет и дека се склони да го префрлат одлучувањето на оние кои се "родени да владеат", бидејќи веруваат дека тие тоа подобро го знаат. Од друга страна, врз основа на многу истражувања, може да се заклучи дека е многу поголема веројатноста за конзервативците да гласаат мануелните работници кои се идентификуваат како средна класа, отколку оние кои себе си се сметаат за работничка класа. Откако лабуристите по трет пат губат на изборите во Велика Британија во 1959 година, Батлер и Рос доаѓаат до заклучок дека се поголемиот број на мануелните работници се поистоветува со средната класа.

изолација на мануелните работници од средната класа и од доминантниот вредносен систем.

Може да се заклучи дека современите промени кои настанаа во општествата на планот на класно-социјалните диференцијации, односно изедначувањето и приближувањето на одделните категории во рамките на социјално-класните стратуми, наметнува сосема друга стратегија на политичките партии. Односно, нужност партијата да создава т.н. фронт на структурална подвижност на бирачи, произведувајќи бројни идеи, политики, кои се во состојба да кореспондираат со многубројните и сложени проблеми во општеството.

Современото граѓанско општество не е составено од две компактни класи кои во перманентна политичка борба се судираат како глобални целини. Практично, се случува да потесните делови на тие класи честопати имаат и неединствени и противречни интереси. Таквите интереси посебно се реперкуираат во изборните процеси во кои (тоа го потврдиле бројни истражувања) покажуваат дека одредени делови на социјално-класната структура имаат различен однос дури и кон "граѓанската должност" да гласаат.

Теоретскиот спор во врска со класноста или безкласноста на политичките партии продолжува и натаму. Имено, факт е дека во секоја политичка партија (без разлика на карактеристиките на најзините членови: активисти, обични членови, симпатизери и сл.) вклучени се граѓани кои припаѓаат на различни класи. И уште нешто, во мултипартизмот се забележани појави каде што припадници на цела една класна структура, во значителен број, стојат зад различни политички партии. На пример, работничката класа во Италија застанува зад социјалистите, комунистите или демохристијаните.

Кога политичките партии би биле строго класни организации, логично би било секоја класа да ја следи својата партија. Но, од друга страна, и покрај прилично вештото избегнување на класната боја на партијата, пред сè со потенцирање на општи цели, цели од интерес за сите граѓани во една земја, за напредок и сеопшт развој на сите, сепак повнимателните анализи покажуваат дека во таа зашеќерена рамка се крие конкретен класен интерес, или она што е уште посовремено, интерес на некој нејзин конкретен слој, па и уште понатаму, некоја нејзина група.

Секако, во историјата се забележани (а и современото не ги исклучува), примерите кога припадници на некои класно-социјални слоеви се приклучуваат на одредени политички партии (и покрај тоа што по класната припадност тоа не се "нивни" партии) и поради нивната прогресивна, објективна, реална и оптимална позиција која ја имаат во општеството во конкретен момент.³⁾

Карактеристично за современите политички партии е тоа што во своите програмски начела поставуваат генерално прашања кои се во голема мера универзални, кои ги тангираат сите социјални слоеви при што, практично се губи од вид нивната класна ориентација, односно "програмската" поврзаност со изворното социјално битие. Декларацијата на политичките партии за тоа дека ги застапуваат интересите на целото општество, а не на неговите потесни делови, испробан е тактички потег на оние кои настојуваат да привлечат во своите редови членови и гласачи од оние општествени групи, чии интереси всушност не ги застапуваат.

³⁾ "Кога некоја класа завзема прогресивен став, особено ако тоа се случува во драматични историски моменти, бројните припадници на други општествени класи го напуштаат своето политичко определување и ја следат политичката партија на прогресивната класа." Puliselic Stjepan, "Politicke partije", Uporedni politicki sistemi, Savremena administracija, Beograd, 1983, стр.321

Во настојувањето да ја нагласат класната неутралност, партиите во своите документи ги нагласуваат особено прашањата и проблемите за кои поединци и поголеми општествени групации во "дадениот момент" се мошне заинтересирани, без разлика на нивниот објективен класно-социјален статус. За таа цел, денес посебно погодуваат теми од меѓународните односи и еколошката проблематика.

Кога на изборите гласачите се определуваат за една или за друга политичка партија, тие во секој случај се определуваат тргнувајќи од сопствените претстави за конкретната партија, но, пред се, тргнувајќи од нивните конкретни интереси. Таквите интереси на бирачите се во секој случај најважната детерминанта која ја определува нивната одлука. К. Фридрих со право укажува на едно сознание дека партиите често ја освојуваат власта во корист на раководствата, а да од сето тоа, членството и пошироко, симпатизерите стекнуваат евентуално одредена материјална, а почесто само спиритуална корист. Ваквата забелешка, меѓу другото предупредува на важниот факт дека политичките партии се и интересни организации, дека во нив раководителите и членовите не се ангажираат само од национални, идеолошки и хуманистички побуди, туку, во голема мера поттикнати и носени од еден силен целно-мотивирачки ангажман - остварување на лична корист.

Социјалната структура на членовите, гласачите и раководствата на една партија се прашања кои современите партии ги апсолвираат многу повеќе како практично-политички и прагматски прашања, отколку како идеолошки, теоретски и како фундаменти од кои се тргнува.

Определувачко на тој план е секако и класно-социјалната припадност на раководствата на една партија, иако, се разбира, во крајна инстанца тоа не мора ништо да значи, од едноставна причина што лидерите

се заинтересирани за освојување на власта која е универзална, трајна и непроменлива еднозначна категорија. Сепак, извесно е дека една работничка партија, на пример, својата програма, своите задачи и главната комуникација ќе ја води со работничките слоеви, настојувајќи во нив да ги пронајде своите членови и симпатизери ќе се труди да реализира *feedback* со нив, колку што е можно попрецизно да ги осознае потребите и интересите, желбите, културниот амбиент во кој таа структура живее. Со такви информации можна е изградба на комуникациски канали кои ќе обезбедат чувство кај работниците дека се под закрилата на една политичка сила која е во состојба, доколку го добие нивниот глас, да исполни поголем дел од ветувањата кои ги дава.

Околу прашањето на партиципацијата на граѓаните во работата на политичките партии како и околу нивната определба на која партија вистински ќе и се придружат, посебно треба да се обрне внимание на нескладот меѓу објективната класно-социјална ситуација на поединецот и субјективната перцепција (субјективната класна идентификација) за сопствената класна положба. За тоа потврда даваат бројни истражувања особено поврзани со положбата и улогата на современата работничка класа во развиените капиталистички земји. Определувањето на бирачкото тело се разбира е детерминирано од бројни други фактори меѓу кои заслужуваат внимание: психобиографските податоци (особено политичкото определување на таткото), потоа, националните и религиозните определби на бирачите.

Пожелно е да се избегне едностраноста по однос на прашањето за социјалните карактеристики и социјалната конфигурација на политичката партија воопшто. И покрај тоа што не може да стане збор за класно чисти партии, сепак, исто така, не може да се каже дека партиите во тој поглед се

еднакви. Се разбира, постојат крупни разлики кои имаат влијание врз остварувањето на нивната функција, бидејќи интересите кои една партија ќе ги преферира, во голема мера се детерминирани од нејзиниот социјален состав, од структурата на интересите кои во неа се артикулираат.⁴⁾

Очигледно е постигнувањето на една рамнотежа: како што во ниту една партија составот на нејзиното членство не е хомоген во социјален поглед, исто така, слична е ситуацијата и со структурата на партиските бирачи. И, бидејќи крајниот ефект е да се добијат тие бирачи, практично се поставува прашањето: колку таквата структура на бирачите си остварила влијание не само во составот на конкретната политичка партија, туку и во начините и содржината на нивното делување.⁵⁾

Нема никаков спор околу тоа дека на политичката партија која треба да ја освои власта, односно сама или во коалиција со друга(и) партија(партии) да победи на изборите и се испречни не само политиките противници, туку и целата структура на општеството која нормално, во рацета на владеачката партија и на владеачката класа е под нејзина целосна контрола (главните економски, политички и културни позиции). На ова се надоврзува, (односно на еден начин и следи од тоа) состојбата во која

⁴⁾ "... многу е тешко да се дојде до релевантни податоци за социјалната структура на политичките партии, како на оние на власт, така и на оние во опозиција. Од друга страна, податоците често не се споредливи бидејќи околу дефиницијата на работничката класа (теоретска и емпириска) постојат големи разлики кои се движат во широк распон од идентификување на работниците со извршување на физичкиот труд, до вбројување во работничка класа на сите оние кои во општеството овозможуваат обавување на материјално производство". Goati, Vladimir: "Savremene politicke partije", komparativna analiza.- Beograd: IPD, 1984: 74 str.

⁵⁾ "... во В. Британија една третина од работниците гласа за кандидатите на Конзервативната партија и од сите гласови кои на изборите ќе ги собере Конзервативната партија, речиси половина ги сочинуваат работничките гласови. И Лабуристичката партија добива гласови од поединци кои не и припаѓаат на работничката класа; се проценува дека за неа гласаат 25% припадници на средната класа...", Ibidem, str.83

значителен број на граѓани од различни класно-социјална провиниенции (кои по логиката на очкуваната политичка партиципација би требало да се наоѓаат на "другата" страна) се приклучуваат на владеачката партија, се борат за нивната политичка програма и, конечно, на изборите го даваат својот глас за истата таа партија. Рефлексот кој го има управувањето со државата од страна на конкретна политичка структура (во случајов - политичката партија) неможе а да нема и странични ефекти со кои, доколку владеачката позиција не се менува подолго време еден значителен дел од неопределените во електоратот секогаш ќе се приклучува на "победникот", на "владетелот".

Различни се критериумите кои се користат за дефинирање на главните фактори на влијание врз социјалната стратификација на населението во општеството: приватната сопственост (фактор кој во услови на транзициони економски и политички процеси во еден добар дел од Европа, вклучувајќи ја и нашата земја, одигра и сеуште одигрува клучна улога во дефинирање и позиционирање на слоеви кои се стекнуваат со приближно еднакви особености и целно-вредносни ориентации); статусната положба (која, барем во нашиот моментален социјално стратификациски амбинет во огромна мера и со катастрофален процент девалвира и задобива амбивалентни, рецедивно-традициски карактеристики, губејќи се во моментна резигнација и апатија); професионална положба (нешто што е во процес на раѓање кај нас и за што, за жал, сеуште во овој момент не постои ниту јасна претстава ниту јасна позиција за ентитетите кои себеси си го придаваат епитетот - професионалци) и сл.

Во овој момент два социјални слоја во Македонија се мошне битни, не само како социјален бекграунд на политичките партии, туку и како социолошки феномен на земјите во транзиција: трансформираниот голем дел

од бившиот среден слој во: огромен број невработени, ниско платени работници од сите профили вклучувајќи интелектуалци на условно земено важни културни, научни и административни функции, земјоделци кои се потешко ги наплатуваат своите производи, голем број на пензионери со неверојатно ниски пензии и огромен број на млади луѓе кои во наглиот засврт кон вредностите наречени пазарна економија (или, шлеперски бизнис бејзик за почетници) и најрудиментираниот облик на макијавелизам се соочија со прилично нејасна и непредвидлива перспектива.

Вториот слој, на млади сопственици, бизнисмени, менаџери и сл., Ѓ. Спасов го објаснува на следниот начин: "... тенката нова богаташка класа израсната врз способноста од превземање на претприемачката улога но и врз успешноста од задскривање и легализирање на низа криминални дејствија или дејствија на ивицата на криминалот кои и донесоа богатство и моќ преку ноќ, и која во овој период го осознава како своја потреба директното себевградување во полугите на власта и сознавањето на врски со власта заради обезбедување на сопствена заштита и позиција. Овој слој кој (покрај државата) се јавува во улогата на главен финансиер на политичките партии и чии претставници се веќе во фаза на сопствено политичко промовирање, може да стане важен фактор во конечниот исход на изборите, бидејќи од него ќе зависи структурата на моќта на пропагандата на партиите што ќе се борат за власт."⁶⁾

Сепак во основа, иако теоретски веќе стандардизирана, определбата на проф. Пеливанов на суштината на социјалното битие карактеристично за Република Македонија не може а да ја нема појдовната

⁶⁾ Спасов Ѓорѓи, "Партискиот систем во Република Македонија", Годишник на Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања, Скопје, 1994, стр.187

основа за натамошните анализи и истражувања на овој план: "Во секој случај состојбите во материјалната сфера на општеството, посебно односите што се оформуваат на планот на сопственоста на средствата за производство, на планот на распределбата на новосоздадените вредности и на планот на учеството во општата организација на процесот на производство, во доменот, во областа на социјалните односи, доведуваат до создавање на големи групи на луѓе кои во рамките на една група мерено по многу мерила и многу параметри, се слични, во однос на меѓусебните интереси кои во рамките на тоа се оформуваат, но исто така и многу различни кога станува збор за релациите во односите меѓу тие групи. Основните разлики се секако класните разлики кои пред сè произлегуваат од односот кон средствата за производство. Мора да се сложиме дека во многу поповолна општествена ситуација се наоѓаат оние групи кои ги поседуваат средствата за производство во свои раце во споредба со оние групи кои се лишени од сопственоста врз средствата за производство."⁷⁾

* * *

Политичката артикулација на партијата неминовно го допира и прашањето за нејзиниот политички идентитет. Политичкиот идентитет е категорија со која често оперираат политичките партии, се со цел да допрат до генералните форми и содржини кои би претставувале една заокружена опција за функционирање на припадниците на заедницата во услови врз кои веќе се реализирани минати идејни и практични дејствија, ситуации и реални де-факто консеквенци. Идентитетот допира до фундаменталните релации кои на еден или на друг начин остваруваат влијание врз системот.

⁷⁾ Пеливанов Тодор, "Социјалната структура и правната држава", Зборник на трудови на Правниот факултет во Скопје: Конституирање на Република Македонија како модерна правна држава", Скопје, 1995, стр.32

Политичкиот идентитет на една партија е секако нејзиниот општ став (општ партиски интерес како сублимат на колективна цел со методолошки инструментариум за нејзино оживотворување) по однос на поставувањето и решавањето на сите односи кои се во корелација со опстојувањето на поредокот и кој е компатибилен со матрицата која е блиска на една поголема група на граѓани во државата. Ако сето ова го поставиме во рамките на Република Македонија, тогаш лесно би можело да се заклучи дека според досегашното делување на политичките партии (општо земено) не е едноставно да се утврди попрецизно кој е политичкиот идентитет на секоја одделна партија. Тешко би можел и да се профилира особено поради процесот на реоформување на социјалното битие во нашата држава како еден од клучните фактори во таа насока (се разбира не смеат да бидат испуштени и сите други фактори кои неминовно директно или индиректно влијаат врз профилирањето на таквиот идентитет на партијата - за што веќе стана збор во оваа студија).

За илустрација би можеле да ја изложиме оценката која во повеќе места во литературата се нагласува, и покрај евидентната недоследност поради недефинирањето и неопределувањето на социјалниот слој на приватници, дека на пример, Социјалдемократската партија социјалната матрица ја заснива врз социјалните групи на средниот и високиот социјален слој, односно, социјалните групи во материјално-производственото и административно-управните занимања како доминантни социјални групи. СДСМ, според исти извори, својата база би требало да ја има во високиот и средниот социјален слој, со нагласка на раководно-управната структура, особено, административно-управниот дел од таа структура. Ваквите и слични класификации се во најголема мера објективно непрецизни. Причините за тоа би можеле да ги лоцираме во рамките на две основни категории: а)

историски, или, транзициони: огромен дел од популацијата во РМ, во социјално-стратификациска смисла е во процес на движење и поместување како резултат на новиот концепт и практика во продукционите односи, и б) информациско-технолошката исуфициенција како на политичките партии, така и на органите на Управа, а до скоро време и на Републичкиот завод за статистика на РМ: но, пред се во самите партии кои во нагласената трка за освојување на што повеќе гласови на изборите, влегување во Парламентот, коалиционите операции, кадровските комбинаторики - буквално заборавија не само на поширокото социјално опкружување, туку и на сопственото членство. Многу модерни политички партии во светот денес имаат комплетни и прецизни податоци за своите членови: пол, возраст, образование, приходи, националност, брачна состојба, место на живеење, религиозна припадност - уште во самиот старт, за да потоа сето тоа го надопнуваат и со редовни испитувања на јавното мислење на популацијата која им го доверила своето членство. "... социјалниот идентитет на политичките партии во Македонија и покрај појавните облици, кои се основ за негово идентификување, не е јасно манифестиран. Политичките партии во Македонија немаат јасен социјален идентитет. Тие не се изразуваат како политички партии на трудот, капиталот или средните слоеви. Таквите состојби се резултат, пред сè, на недефинираната социјална структура во Македонија. Таа условува политички партии со недоволно јасен социјален идентитет."⁸⁾

⁸⁾ Мојановски Цане, "Социјално-политичкиот и интересен идентитет на политичките партии во Македонија", докторска дисертација (ракопис), Филозофски факултет, Скопје, 1994, стр. 155-156

• *интересиите*

Како граѓаните во демократски уредените системи ја формираат свеста за политичкиот свет околу нив; како ја осознаваат фрагилната врска меѓу јавниот и приватниот живот и како, како што своевременно прашуваше Волтер Липман, се доаѓа до психолошки, социо-психолошки и социолошки баланс по однос на противречноста меѓу надворешниот свет и сликата за него во нашите глави?

Одговорите кои во 1922 година се обиде да ги даде Волтер Липман во својата позната и денес актуелна книга - "Јавно мислење" (Public Opinion) пред сè се базираат на констатацијата дека политичкиот свет кој се создава во главите на граѓаните е всушност псевдооколина креирана во најголема мера од страна на масмедиумите кои ги собираат, организираат и филтрираат секојдневните настани, пред сè поради големината на реалната околина, нејзината комплексност и непостојаноста. Се разбира, уште пред повеќе од 70 години Липман бил доволно свесен да воочи дека креацијата на сликите во нашата глава е исто така и резултат на интеракцијата меѓу навиките, вкусовите, можностите, условите и надежите на приватните граѓани од една страна и формалните традиции на јавниот и медиумскиот дискурс.

Фридрих Куртиус, пред околу еден век, значењето на масите го определил на начин со кој сакал на било кој владетел кој има сериозни намери да управува и победува (без разлика на кое ниво и во рамките на било каква општествена или државна творба) да му укаже дека мора да се придржува на формулата: "Елитните единици тука ништо не помагаат. Мора да се завладее со малите и со нивна помош да се владее."

Но, сето ова како увод во констатацијата дека помеѓу детерминантите кои ги движат луѓето да партиципираат во рамки на една

политичка конструкција како што е партијата, се наоѓаат движечки фактори кои основа наоѓаат во човечките мотивации, односно, поконкретно во три основни, но вонредно значајни и определувачки димензии како што се: потребите, интересите и целите. Тие, се разбира, не мора да се во директна врска со конкретната програма, интересите и целите на партијата. Придобивањето на потенцијални членови и симпатизери започнува таму каде што може да се забележи и минимум интерес кај поединец, интерес чие задоволување на било кој начин може да биде поврзано со партијата, странката, општествената и друга организација.

Постојат луѓе кои искажуваат интерес за јавните работи воопшто; други, посебно ги привлекува општествениот живот и функции на една политичка партија; трети се мошне амбициозни во смисла на освојување на власт, доаѓање до моќ; четврти ги привлекуваат наградите и сатисфакцијата која доаѓа како резултат од нивниот ангажман и т.н.

Социологот Лестер Милбрет смета дека припадниците на општеството можат да се поделат во четири категории врз основа на степенот на нивното учество во политиката:

(во САД)

1. политички апатични	воопшто не се свесни за постоење на политичкиот свет околу нив	30%
2. набљудувачки активисти	гласаат и учествуваат во дискусиите за политиката	60%
3. вклучени во преодни активности	присуство на политички собири и финансиска поддршка на некоја политичка партија	7-9%
4. учесници во гласаателските активности	кандидати за јавни и партиски функции и обавување на тие функции	1-3%

Кларк и Вилсон ги наведуваат следните мотиви кои влегуваат во апаратурата која се однесува за било која политичка партиципација, па оттаму и за партиската: 1. материјални и парични надокнади; 2. солидарност или сатисфакција која произлегува од самата партиципација (статус, почести) или внатрешно задоволство од активноста; 3. привлечност спрема целите на организацијата (оние кои се надвор од поединечните интереси на членовите).

Хаберле наведува четири групи на мотивациони фактори како детерминанти при определувањето на поединците за учество во животот и работата на политичката партија: 1. целно-рационалната мотивација; емотивно-афективната мотивација; традиционалната мотивација и инструментално-рационалната мотивација.

Се смета дека интересите стануваа политички релевантни кога: "а) истите се во врска со одредена вредност што има вистинско или

претпоставено значење за животната ситуација и општествената позиција на интересниот субјект; б) кога се поврзани со одредени, конкретни ситуации и барања на поединци и општествени групи кои во тој интерес наоѓаат заеднички именител, и в) тие можат да се трансформираат и изразат како политичко барање (низ институциите на одлучувањето) или, пак како форма на притисок."⁹⁾

Интересите¹⁰⁾ се посебен феномен кој како основен мотив и агрегат на главната акциона практичка на граѓаните наоѓа своја основа во еден лавиринт на егзистенцијални, духовни, културни, религиски, традициски, хабитуални, или дури и крајно ирационални и тешко објасниви матрици; феномен во кој приматот не мора да го има основниот целно-вредносен и идеолошко-филозофски систем (за кој во РМ е тешко и да се зборува и покрај нагвестувањата на крајот на овој век, во конкретните "просторни" и "временски" опкружувања дека тој ќе се здобива со добро познатите елементи на граѓанско-либералната парадигма во комбинација со спецификите на домашниот културен, национален и традиционален колорит). Често интересната структура има моментна но прилично силна нагласка која знае во дадени околности дури и пресудно да влијае врз изборните резултати или притисоците врз актуелната власт.

Императивноста на потребите и начинот на нивното задоволување кај луѓето како пренесена, стекната или проектирана психолошка или социопсихолошка функција е длабоко врежана во севкупниот активитет на човештвото. Едноставно, политичкиот процес не би бил возможен доколку во

⁹⁾ Мојановски Цане, цит.дело, стр.38-39

¹⁰⁾ "Интересот настанува како резултат на поделбата на трудот што се извршува во рамките на човековото општество и уделот што луѓето како поединци или групи го имаат во новосоздадената материјална вредност која е гарант како на нивното опстојување така и на одредениот квалитет на тоа опстојување." Пеливанов Тодор, цит. дело стр.35

него не циркулираат интересите и целите на политичките субјекти и тоа на двата пола од политичкиот хоризонт: интересите и целите на актерите на власта, и интересите и целите на оние за кои и првите номинално постојат како демократско избран апарат за да им помогнат во нивното реализирање.

"Интересите се темелат на политичкото ангажирање, односно вистинскиот мотив за личниот политички ангажман и, во таа смисла, за преземање одреден ризик. Меѓутоа, иако е така, целите се, сепак, она што постојано стои пред очите на протагонистот на политиката. Активностите што тој ги планира и што потоа ги изведува се насочени токму кон нивното постигнување."¹¹⁾

Политичките цели, од друга страна, се разбира, ги содржат во себе потребите и интересите на поширока категорија (структура) на граѓани и фокусирани се кон политичкиот систем на државниот организам.

Причините поради кои честопати доаѓа до расцеп на политичките партии се многубројни и нивната анализа би покажала дека било каква глобална факторска детерминанта е теоретски и практично неизводлива. Сепак, од бројните досегашни случаи може да се констатира дека најголемиот број на расцепи во партиите настанувале како резултат на несогласиците меѓу членовите на раководствата настанати како резултат на дисхармонија во начините на остварувањето на личните интереси, а поретко поради идеолошки и организациско-методолошки причини.

¹¹⁾ Лазаревски Панде, "Политичките интереси и цели", Годишник на ИСППИ, Скопје, 1995, стр.195

• идеологија

Рамка за изразување на партиските интереси е токму системот на уверувања, идеи, вредности и претстави за општеството и уредувањето на општествените односи. "Идеолошко политичкиот проект на партијата, по правило формулиран во писмен облик (програма, статут, декларација) не содржи само повеќе или помалку верна слика на општествено политичката стварност, туку исто така и нејзино објаснување како и (кога станува збор за партиите кои се борат против статус квото) план за промена на општеството".¹²⁾

Поделбата на идеологијата на нејзин имплицитен и експлицитен дел, на оној кој сам по себе се подразбира, неспорно, во комуникациските процеси претставува содржина која вешто се преплетува и во која само мошне вештите аналитичари успеваат да ги препознаат вистинските интереси и цели, пред се на раководството на политичката партија. Тука, практично се води целата битка околу тоа како една партија ќе може да брани, застапува и пропагира одредена идеја. Во тој дел всушност се наоѓаат сите можни варијанти, модификации, варијабли и сл., и најмногу тука може да се воочи комуникациската сила на политичката партија, бидејќи, доколку успешно се изведе спојот помеѓу структурата на ставовите, потребите и интересите на пошироката популација, тогаш практично се завршува и една од најважните задачи на партијата - анимирани се многубројни нејзини симпатизери и потенцијални бирачи.

Анатомијата на идеолошката матрица на политичката партија е составена во основа од два дела: првиот, во кој се поместени целите,

¹²⁾ Goati Vladimir, "Savremene politicke partije", komparativna analiza, IPD, Beograd, 1984..str.35

убедувањата и вредностите недвосмислено поставени во идеолошкиот проект, и, вториот, составен од стандарди и парадигми, како што ги нарекува А. Гилднер, кои поконкретно ја одредуваат смислата на одделни ставови на идеолошкиот проект, всушност овозможувајќи да се види на кој начин и со кои содржини, членовите на партијата и нејзините симпатизери се стекнуваат со прецизни упатства за акција.¹³⁾

Меѓудругото, успехот на една политичка акција на партијата, зависи и од тоа, какво и на кое ниво е, идеолошкото определување на членството, кое пак, од своја страна е определено од степенот на информираноста за елементите на понудениот идеолошки концепт. Отсуството на адекватна информираност претставува и отсуство на една од претпоставките за идеолошката конзистентност на членството.

Усвојувањето на партиската идеологија започнува со прифаќањето на нејзините основни начела од еден дел на популацијата во општеството кој ја прифаќа таа идеологија и кој се појавува како нејзина идеолошка структура. Во тие рамки понатаму се диференцираат по квалитет и интензитет припадници на поекстремни, односно поумерени симпатизери, членови на (идеолошки) тела и органи на партијата, членови на раководствата, лидери.

Исто така, треба да се констатира дека партиите најчесто не се идеолошки поделени само по хоризонтална линија на врв и база, туку и по бројни вертикални линии заради што некои од нив личат на лабави коалиции на потесни групи.

Односот помеѓу идеологијата и партијата заслужува многу потемелна анализа. Кога станува збор за модерни политички партии, факт е

¹³⁾ "И идеологијата и парадигмата служат помеѓу другото и како стандарди кои им помагаат на луѓето во донесувањето на одлуки и во формулирањето на политиката". Гоати В., цит. дело стр.36

дека таквиот однос во многу нешта се разликува од оној кој му припаѓаше на минатите времиња. Сепак, во основа и натаму останува да важи правилото дека не може да постои дезидеологизирана партија во тотална смисла на зборот, бидејќи постоењето на идеен концепт кој кореспондира со елементите на општествениот живот (и негово менување) е една од главните претпоставка за постоење на политичката партија.

И конечно, не е случајно што во политиката на големите партии се забележува една нагласена ориентација кон иднината, кон она што не очекува, и се разбира сето тоа знае да биде прилично светло обоено. И авторот Флехтхајм во својата книга посветена на политиката на партиите во Сојузна Република Германија смета дека поимот на иднината е тука присутен пред сè поради потребата на политичкото сивило да му се даде малку боја и светлина, а за: "сфаќањето на политиката, на методите, како всушност политиката функционира, на проценките на задачите и можностите на политичкото делување - нема никакви измени."¹⁴ А сето тоа, се разбира во рамките на сознанието дека расчекорот помеѓу идеологијата и стварноста предизвикува конфликтно соочување помеѓу организираната свест на оние што претендираат да управуваат со општествените работи и спонтаната свест на масите, која е плод на емпириски сознанија создавани во општествената практика.

Сепак, во контекст на овие релации тешко би можела да се негира констатацијата на Маркс дека владеечки идеи во едно општество се идеите на владеечката класа, дека оние кои де факто владеат со материјалната продукција владеат и со мислите на мнозинството од граѓаните во општеството. Дури и во ситуација, на пример, кога постојат повеќе

¹⁴ Flechtheim K. Ossip, "Die Parteien der Bundesrepublik Deutschland", Hoffman und Campe Verlag, Hamburg, 1973, s.49

идеологии во едно општество (односно, различни политички ориентации во рамките на различни политички партии кои на нив се повикуваат) модерните демократии покажуваат постоење на помал или поголем простор за појава на консензус. Не станува збор за консензус кој се однесува обично на неколку најзначајни прашања од витален интерес за државата (што значи: суштиснки консензус) туку и за постоење на непишан договор како да се дојде до одлука за оние прашања каде што мислењата се во прилична мера различни (што значи: процедурален консензус).

Во современата политичка теорија и практика се потврди "формулата" дека до консолидација може да се дојде само во ситуација кога врз основа на меѓусебна зависност и влијанија добиваме две најзначајни крајни ефекти: консензус и контрола. "... истите фактори се секогаш присутни, но, се разбира во различен степен и како влијание на страничните ефекти на институционалната контрола, на флексибилитетот кој е во супстанца ефект на консензусот."¹⁵⁾

Во контекст на непосредниот интерес на овој труд е сепак улогата и значењето што политичките партии го имале (имаат) на планот на создавањето и практикувањето на ваквиот консензус. Имено, за проширувањето на суштинскиот консензус и градење на процедуралниот посебно заслуга имаат социјалдемократските партии. "На Запад во периодот по Втората светска војна просторот за консензус меѓу политичките актери во значителна мера е проширен, така што денес има мал број на прашања за кои политичките партии имаат радикално различни ставови... Доменот на процедуралниот консензус е проширен со постепеното откажување на комунистичките партии од теоријата за насилна револуција и нивната

¹⁵⁾ Morlino Leonardo, Consolidation and Party Government in Southern Europe, International Political Science Review (1995), Vol.16, No.2. p. 147

постепена ориентација во насока на мирни промени (структурални реформи)."¹⁶⁾

Во таа смисла Унkelбаx е секако во право кога смета дека еден мултипартиски систем е интегриран во општеството кога вклучува во себе понизок степен на конфликт, непријателство или, релативно мала дистанца во методолошката операционализација на диверзифицираните идејни (програмски), концептуални и прагматски ориентации меѓу различните партии.¹⁷⁾

Во основа се работи за главниот предизвик кој постојано ја има својата теоретска и емпирска верификација или поништување во предизвикот меѓу консенсуалната теорија за општеството наспроти теориите за конфликтните општества (HOMO HOMINI SOCIUS VS HOMO HOMINI LUPUS).

Доколку едно општество нема формула(и) за решавање на конфликтните ситуации, тогаш се појавува опасноста да при секој посериозен проблем, односно, конфликт постои можност од тектонски пореметувања. Се покажало досега дека, доколку станува збор за демократско општество, еден од основниот лозунг за решавање на конфликтите е во рацете на мнозинството. "... процедуралниот консенсус, а особено консенсусот на

¹⁶⁾ Група автори, "Јавно мислење", Гледишта бр.4, Београд, 1975, стр.345

¹⁷⁾ "Унkelбаx споменува, на пример, две посебни форми на партиска интеграција кои очигледно вклучуваат субсистеми на партиските системи: двопартиски ситеми во кои секоја од партиите е високо агрегативна и успешна во избегнувањето на центрифугалните тенденции, и групите на партиите кои се обострано блиски една кон друга и способни во командувањето со парламентарното мозинство помеѓу нив". International Encyclopedia of the Social Science.- Washington: The Macmillan Company and the Free Press, 1968, USA, Library of Congress Catalog number 68-10023, 444 p.

мнозинството за решавање на конфликтот претставува *sine qua non* услов за демократија."¹⁸⁾

Ретко која политичка партија го имаше заборавено, ненагласено, односно, посебно потенцирано во целиот овој период по падот на комунистичките системи, моментот на човековите права и слободи од една, и, проблемот на создавање на правна држава, од друга страна. Едноставно овие две демократски основни категоријални и квалитативни единици станаа незаобиколна референца во сите меѓународни организации и институции, во вреднувањето на квалитетот на демократските процеси и односи во една земја, како и во релациите на меѓународните асоцирања без разлика дали се работи за економско-трговски сојузи или за сложени воени одбрамбени системи. Се разбира политичките партии во земјите во транзиција, па и партиите во Република Македонија, барем од програмски аспект, не можеа исто така да ги заобиколат овие вредносни определби: едноставно, на сите им беше и им е јасно дека: "Денес никој не може да спори дека најбрз и најквалитетен развој имаат токму оние земји кои најдоследно се придржуваа и се придржуваат до принципите што ги нуди концептот на почитувањето на човековите права и слободи и кои аналогно на тоа го прифатија и развија концептот на правната држава."¹⁹⁾

Но, на нашиот терен, стана евидентна и појавата во која одделни политички партии токму на планот на почитувањето на човековите права, особено правата на националните малцинства и функционирањето на правната држава, отидоа во сосем друга насока и во извртени тези започнаа, како партии и како претставници на етнички делови во државата да ги

¹⁸⁾ Сартори Џовани, "Навраќање кон теоријата на демократијата", Трета Програма 47-48, Скопје, стр.212

¹⁹⁾ Пеливанов Тодор, цит. дело, стр.29

критикуваат токму оние предности и резултати кои експлицитно и беа признати на РМ пред сè од страна на ригорозните меѓународни фактори, особено во релација со состојбите и процесите на тој план во останатите бивши ЈУ-Републики. Примери има повеќе, но посебно за истакнување се секако "писмото" што лидерите на албанските политички партии во Македонија му ги испратија на претседателот на САД во кое остро се критикуваше положбата на албанското национално малцинство од аспект на почитувањето на човековите права и функционирањето на правната држава. Нешто слично се случуваше и со потезите на Демократската партија на турците во РМ и нивниот став по однос на исламизираното македонско население. Сето ова е една илустрација дека: "... токму концептот за 'човековите права и слободи' и концептот за 'правната држава' беа искористени за постигнување на други политички цели и остварување на други политички интереси, а кој знае сè уште какви интереси."²⁰⁾

• *власт*

Политичката акција во услови на конкурентна демократија, во услови на постоење на мултипартиски систем е всушност политичка борба за остварување, вршење или стекнување на моќ, односно власт²¹⁾, како најдиректна манифестација во сферата на односите во општеството.

²⁰⁾ Пеливанов Тодор, цит. дело, стр.31

²¹⁾ "... самиот збор етимолошки потекнува од *magh* - моќ, да се биде кадарен, од глагол со замисливо широк хоризонт на значење каде што власта просто изгледа како можност нешто да се направи. Мора да се додаде дека тој поим отсекогаш означувал еден социјален однос, способност да се направи нешто со

Освојувањето на власта, е основен мотив, задача и цел на секоја политичка партија.

Според сфаќањата на Цицерон, Јустинијан, Монтескје, Буркеа, Хумболдт, Хана Арент, Талкот Парсонс..., власта е консензуален и кооперативен феномен, генерализиран капацитет на одреден социјален систем да нешто спроведе во интерес на заедничките цели.

Други автори, власта ја сфаќаат како еден вид контрола. "Таквите теоретичари ги интересираат ситуациите во кои оној помалку моќниот, не е помалку моќен од самиот почеток, туку тоа станува дури после акцијата на оној помоќниот, односно со кружење и дејствени вкрстувања во кои моќните и немоќните се наоѓаат".²²⁾

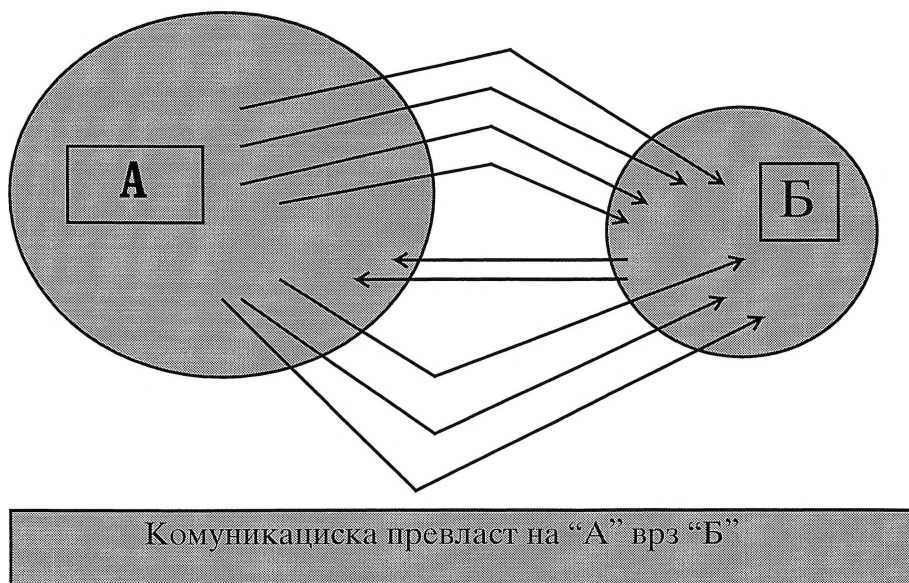
Хобс на пример, тврдел дека од причина што власта на еден човек ја попречува власта на другиот или и се спротивставува, власта едноставно не е ништо друго туку вишок на власт на едниот во однос на другиот.

Парафразирана, мислата на лордот Актон би можела да се изведе и на следниот начин: На еден човек не му е дадено да има власт над друг, а да истовремено не дојде во искушение таа моќ да ја злоупотреби, во искушение кое приближно се зголемува до оној степен, во кој се проширува моќта на која многу малку луѓе се способни да и се спротивстават.

Власта, според Мајкл Јегер, може да се прикаже и како: "А" ја има шансата да ја спроведе својата воља врз "Б". "А" повеќе го надвладува "Б", отколку што тоа "Б" го прави со "А". Аналогно на ваквата шема, може да се изведе и заклучок дека доаѓа до воспоставување и до комуникациска превласт на "А" врз "Б".

другите или против другите луѓе." Michael Jager, "Vlast i partije", Marksizam u svetu br.1, Beograd, 1985, str.36

²²⁾ Jager Michael, цит. дело, стр.37

Бахраха и Барац (*Bachrach, Baratz*), слично на Јегер, својот концепт за власта го изложуваат и прецизираат во три потези: 1. постои судир на интереси помеѓу "А" и "Б"; 2. "Б" попушта на желбите на "А"; 3. "Б" попушта од страв дека неговиот губиток на вредности во случај на одбивање ќе биде поголем отколку во случај на попуштање.

Фоукалтовата дефиниција за власта, иако можеби номиналистичка, сепак ја идентификува власта како една комплексна стратешка ситуација во општеството: "... под власт треба пред се да се подразбере: мноштво на односи на сили, упоришта кои тие односи на сили ги наоѓаат едни во други, односно движењата и противречностите кои меѓусобно ги изолираат, и конечно стратегиите со кои почнуваат да делуваат".²³⁾

Иако, се од Мао Це Тунг, па до Елиас Канети, опстојува определбата дека власта потекнува од силата и дека силата е пристапна во

²³⁾ Jager Michael, цит. дело, стр.45

власта, сепак со тоа не се успева до крај да се дефинира што е во суштина самата власт.

Оставајќи го прашањето за власта отворено, сепак одреден степен на релевантност има констатацијата дека компетитивноста и демократските облици на нејзино функционирање, овозможуваат, во еден подолг временски период да обезбедат носителите на власта, подеднакво да чувствуваат: како задоволство од можноста да одлучуваат за општоопштествените работи, така и одговорност, тежина и притисок од страна на оние кои, на различни начини и по различни основи - тоа им го овозможиле.

Прашањето во врска со политичката власт²⁴⁾, со нејзиното одржување или осовојување, е доминантно и клучно прашање кога се разгледуваат такви организации како што се политичките партии.

Власта во општеството кон која се стремат политичките партии не е концентрирана на едно ниво, "бидејќи и во најцентрализираните политички системи постои извесна самостојност на локалните и (евентуално) средните нивоа. Оценката дека некоја партија се наоѓа на власт (или во опозиција) значи дека се наоѓа на власт или во опозиција на национално²⁵⁾ ниво. Нормално, од уставното уредување и од другите закони во една земја зависи во која мера и на кој начин ќе биде редистрибуирана власта. Во секој случај, постои и минимум автономност во вршењето на власта и на најнискиот степен (локално ниво) за кој поединци, односно партии и странки во голема мера се заинтересирани".²⁶⁾

²⁴⁾"...борбата за власт и собирањето поддршка и организирање на истомисленици во таа борба, претставува главна цел на политичките партии.", Становчиќ Воислав, "Политичке партије: инструмент демократије или олигархије", Гледишта бр. 5/6, Београд, 1985. стр.139

²⁵⁾ Еден од основните проблеми на Балканот е што на прагот на 21-от век тешко се прифаќа реалноста дека треба нормално да се живее "дури" и ако сте национално малцинство. (Заб. Г.Г.)

²⁶⁾ Гоати Владимир, цит. дело стр.34

Нормални и очекувани се појавите да партијата по освојувањето на политичката власт, претрпи значителни трансформации: бидејќи доаѓа во ситуација не само директно да учествува во креирањето на односите во општеството, туку и да ги менува и уредува сопствените организациски и структурни партиски облици, пред се како резултат на новостекнатата позиција.

Според Михелс, исходот во политичките борби, во најголема мера ќе зависи од три работи: човековата природа, од природата на самите тие борби, и од природата на политичките организации.

Оттаму, политичката акција на партијата не можеме да ја гледаме поинаку освен како процес во кој се преплетува спонтаното и организираното, рационалното и емоционалното, прогресивното и традиционалното, а, за жал, понекогаш и реакционерното, деструктивното и крајно антихуманото.

На партијата во политичките процеси не и се туѓи сите познати облици на притисок и контрапритисок,²⁷⁾ но од аспект на политичка борба неопходно е прво да се утврдат шансите на одделните субјекти кои влегуваат во таа борба од еден специфичен социо-психолошки и психолошки агол. Од позиција на Дојч (Deutsch) и Бахраха-Барац (Bachrach-Baratz), се разбира во воопштена смисла, стои претпоставката дека во таа борба има шанси оној субјект кој е помалку "расцепен", т.е. оној субјект чии намери спрема

²⁷⁾ Облици на притисок и контрапритисок: "1. договарање и спогодување помеѓу интересни групи, групи за притисок и вето-групи надвор од редовна постапка; 2. монополизирање на функции со кадровско компонирање; 3. создавање на вештачко мнозинство; 4. неблагоприятно, нецелосно и невистинито информирање; 5. блокирање на каналите на комуницирање; 6. оневозможување на јавност и контрола; 7. блокирање на материјално-организациони средства; 8. опструкција, пасивна резистенција, неактивност; 9. употреба и злоупотреба на авторитет; 10. злоупотреба на политичка процедура; 11. политички компромис и сл." Милосављевиќ Славомир, "Политичка акција", ФПН, Београд, 1977., стр.219

дадениот предмет на борба се помалку противречни, без разлика од кои причини.

Една прекрасна илустрација за ваквото тврдење е легендата за Соломоновиот суд, но без Соломон, и со мечевите во рацете на вистинска и лажна мајка. Тука повеќе не се работи за прашањето зошто овие двете се борат за детето, туку за прашањето, зошто би победила лажната мајка која прифаќа дури и смрт на детето. Основната причина е што таа е помалку "расцепена" од првата, нејзе и е до детето само како сопственост, а правата мајка сака освен тоа, детето да остане живо. Кој е во состојба паралелно да ги одигра овие намери и притоа самиот да не се расцепи? На оваа релација, ваквата приказна добива една посебна димензија, барем, во рамките на нашата анализа. Една нејзина симплификација ќе не одведе до сознанието дека во политичката борба е пресудно колку што е можно повеќе да се обединат одделните елементи и да претставуваат мисловна целина, така што, таквиот субјект во политичката борба ќе влезе со што е можно помалку противречни ставови. Всушност, на една ваква основа се надоврзуваат честите определби на лидерите на политичките партии кои истакнуваат дека во политичката борба со другите партии и воопшто во политиката, ќе се служат со силата на аргументите и ги одобруваат само демократските средства, при што често се истакнува дека таквиот начин на борба, иако не носи брзи промени (брзи победи), сепак успева на крајот дефинитивно да ја порази конкурентската партија. Во секој случај и таквите изјави, а воедно и таквата практика е прилично проблематична, затоа што аргументите често, па и во врска со една појава, знаат често да бидат прилично противречни, често пати во основа поделени на про и контра, а практично во една широка лепеза на бои и односи, на влијанија и процеси, да не се успее во конкретниот проблем да се пронајде праволиниската димензија и што помалку

противречност во градењето и формулирањето на основниот став. Според тоа, со политички јазик кажано, шансите се за жал на спротивната страна на која и е битно освојувањето само на "детето", без разлика дали тоа ќе биде "живо или мртво". Едноставно, битно е само да се дојде до него!

До кој степен е се подредено на изборната победа, покажува и прашањето за однесувањето на членовите на Конзервативната и Либералната партија на В.Британија и нивниот настап на локалните избори. Имено, тие често, на локалните избори настапуваат со слоганска позадина од типот: "граѓани", "прогресивни", која е без јасни партиски "ознаки". Целта на таквата тактика е препознатлива - придобивање на партиски неопределените граѓани, избегнување на недоволните ефекти од непопуларноста на конзервативците и либералите (во периоди кога, на приемир, бележат послаби резултати на националните избори), потоа, тежненијата на локалните избори да се избегнат поделбите по партиска линија во ситуација кога таквите поделби не им погодуваат на кандидатите од редовите на конзервативците и либералите и т.н.

Е. Бенфилд, оди дотаму што, од политичката партија го исклучува постоењето на политичкиот принцип (во суштинска смисла на зборот) и ја сведува партијата на политичка машина како деловна организација за добивање на гласови и победување на изборите. На тој начин, смета овој автор, сосем е јасно зашто таквата машина е "аполитична", односно, заинтересирана за стекнување и распределување на приход (пари) на оние кои ја движат и работат за неа.

Но една партија ќе победи и ќе ја освои власта, а друга ќе мора да "оди" во опозиција. Разликата помеѓу партија на власт и партија во опозиција е јасна, пред се гледано во однос на остварувањето на програмската визија на едната и на другата. Кај партијата на власт, станува збор за програма која

помалку или повеќе станува официјална политика на општеството, додека партијата во опозиција настојува да се избори за остварување на својата програма со притисок врз политиката на владеачката партија и нормално, државните тела, органи и институции и е подготвена во секој момент да формира влада.²⁸⁾

Во тој контекст јасно е дека опозицијата е хендикепирана во однос на позицијата од проста причина што државата ги организира изборите, и ги утврдува законите и принципите кои ќе важат во вкупната политичка борба на политичките партии.²⁹⁾

Во основа борбата за власт има одлучувачко влијание кога се во прашање односите помеѓу луѓето. Со сигурност може да се тврди дека, ќе постои уште долго време. Дури и огромниот техничко-технолошки развој, со сите свои директни и индиректни влијанија што ги има врз развојот на демократските процеси во целина, неможе да ги разреши, и што е поважно, да ги трансформира овие генерални противречности во универзални, праведни и хумани перспекции.

²⁸⁾ "... поединечната опозициона партија треба да биде доволно голема и да претставува потенцијално мнозинство, и како таква, алтернативна владина партија, се до точката на обезбедување во дечко јадро на потенцијални министри наречено 'кабинет о сенка'". **International Encyclopedia of the Social Science, The Macmillan Company and the Free Press, 1968, USA, Library of Congress Catalog number 68-10023, p.422**

²⁹⁾ "... базично за разбирање на политичките партии е свеста за структурата на политичките можности во рамките на дадениот политички систем: постојната државна управа, правилата, формални неформални, достигнатите знаења, ставовите на политичарите и гласачите спрема нивната влада". Ibidem., p.430

• *политички артикулации и политичка јавност*

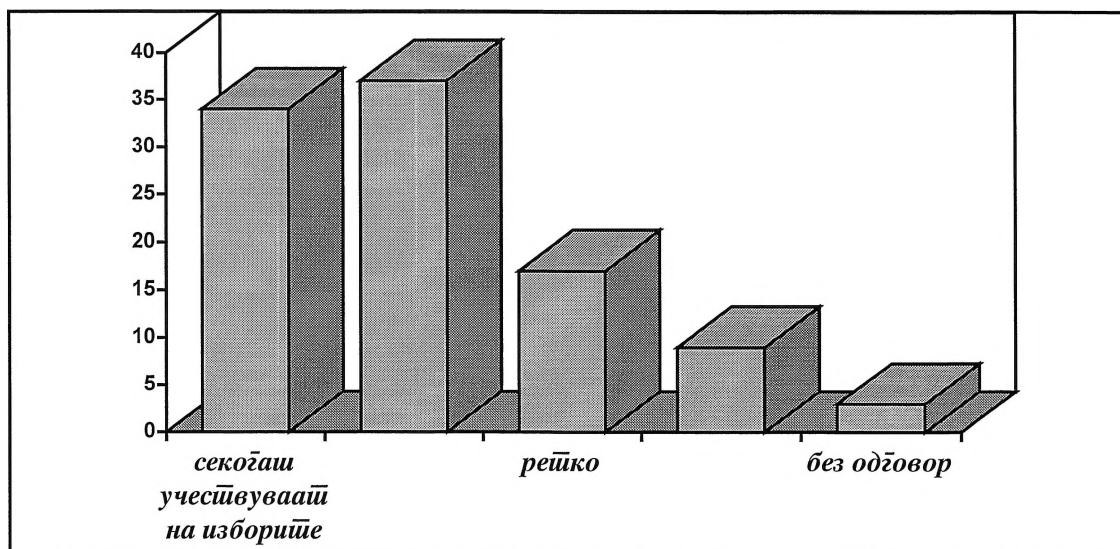
Изборното тело³⁰⁾ во крајна инстанца е сепак оној субјект кој го има последниот збор при определувањето за една или друга политичка партија, односно, при давањето на политички мандат на една политичка гарнитура одреден период да управува и владее во едно општество. Изборното тело е најдифузната, најхетерогента, најфлуидната категорија учесници во градењето на услови за делување на партијата. Но, сепак, и како такво, можно е да се разложи на одделни сегменти, да се проучува и осознава.

Различен е процентот и бројот на бирачите кои излегуваат на изборите, како во различни периоди, така и во различни општества, земји, региони. Во секој случај, земјите кои имаат подолга демократска традиција бележат раст на бројот на "апстинетите". Кога ги спомнуваме апстинетите на изборите, треба да се нотира дека постојат генерално две групи: пасивни апстиненти кои не гласаат заради незаинтересираност; активни апстиненти кои не гласаат заради несогласување со политиката на политичката партија (партии).

Еден од поголемите парадокси на американската демократија е релативно нискиот степен на учество на гласачите на изборите. Имено, во

³⁰⁾ "... учеството на изборното тело во кампањата и во гласањето е традиционално предмет на изборните студии уште од почетоките кога заради неразвиената методологија истражувачите - нормативисти и аналитичари, главно располагале со 'статички и официјални' податоци, но само за партиципацијата, апстиненцијата и нивната територијална дистрибуција. Конечно врз оваа група на наоди се градат и основните тези на теориите за изборите и политичкиот систем." Мирчев, Димитар: "Изборниот процес во Англосаксонските земји".- Скопје: ИСПИ, 1971.- 84 стр.

едно истражување од 1988 година, добиен е податок дека редовни партиципенти на изборите се само 34% од електоратот.³¹⁾

Според Сејмор Липсет постојат три групи на фактори кои влијаат врз учеството на граѓаните во гласањето³²⁾: 1) пристап до информациите, односно, изложеност на информации (непосредната видливост на ефектите од владината политика, професионалната подготвеност и искуството за општото сфаќање на информациите, контактирањето и комуникацијата, количеството на слободното време); 2) групен притисок за гласање (дискриминираноста и отуѓеноста, силата на класната политичка организација, опсегот на социјалните контакти, групните норми што се спротивставуваат на гласањето...); 3) противречни притисоци

³¹⁾ Ornstein, Norman-Kohut, Andrew: "The People, the Press, and Politics", "The Times Mirror Study of the American Electorate".- New York: Gallup Organization, 1988.- 83 p.

³²⁾ Кога станува збор за чинот на тајното гласањето, за жал, колку тоа да изгледа парадоксално (актуелено сеуште во нашата земја), тоа пред сè зависи од способноста на граѓанинот да може да го прочита името и презимето на кандидатот и тоа да го направи самостојно. (Заб. Г.Г.)

(спротивставувањето на интересите, противречноста во информирањето, противречните групни притисоци).

Факт е дека процесот на одлучување се почесто се одвива на неформални места, кои ги заменуваат, или се наметнуваат пред формалните. Една од задачите на демократски ориентираната политичка партија е всушност, на кој начин тие неформални места (кои се разбира постојат и функционираат и во самата партија) ќе се поместуваат кон значително поширок аудиториум и одделни делови од политичката јавност така што ќе се овозможи вклучување во процесот на донесување на одлуки и отворање кон надворешни лица, кои не припаѓаат на "естаблишментот" од внатрешната структура на партијата.

Врз основа на добиените резултати во емпириските истражување, може да се заклучи дека постојат корелации меѓу одредени карактеристики на избирачкото тело од една страна и стапката на учество од друга. Врз основа на тоа добиени се следните соодноси:

1. Повисок политички интерес - повисока стапка на учество

2. Мажите гласаат повеќе од жените

3. Повисок степен на образование - поголемо учество

4. Повозрасни избирачи - поголемо учество

5. Повисок социо-економски статус - поголемо учество

6. Повисок професионален статус - поголемо учество

7. Избирачи во чии примарни групи
има мала стапка на учество - тендираат кон апстиненција

8. Повисок степен на политичка
информираност - повисока стапка на учество³³⁾

9. Помала согласност со предметот на
кампањата - помала стапка на учество

10. Поцврста поврзаност
со партиите - повисока стапка на учество

11. Константните приврзеници гласаат повеќе од оние кои
ги менуваат партиите

12. Повеќе контакти со партиски
претставници - повисоко учество

³³⁾ Комуникативниот статус, како на поединци, така и на групи, вклучувајќи и цели политички партии заедно со нивното членство, во најдиректен облик и мера е обусловен од нивото на информираноста. И, само доколку сите тие се појават како субјекти на јавно-политичката комуникација, односно на политичката комуникација, ќе можат и да се искажат како политички субјекти. (Заб. Г.Г.)

13. Поголема изложеност на комуникации - повисоко учество³⁴⁾

* * *

Во ситуации без поголеми социјални, политички и економски потреси, како што констатира и Бламер, масата е составена од поединци кои се социјално и просторно раздвоени, така што "пораките (информациите) од комуникационите канали служат за институционално формирање на јавното мислење и тоа „post factum“. Масата може да биде информирана, може да биде преплавена со изобилство на разновидни пораки и информации, но во политичката практика, таа е инертна и апатична, а во политичката комуникација е маргинална".³⁵⁾

Честопати се прави погрешна идентификација меѓу масата и публиката. Се разбира дека е тоа погрешно од едноставна причина што публиката е специфична категорија на граѓани бидејќи ја сочинуваат поединци кои се поврзани со социо-психолошки врски, или со други зборови, нив ги држи на собир синдромот на психолошки предиспозиции кој обично се нарекува "афинитет" спрема дадениот креативен центар.

Од тие причини секоја политичка партија, во рамките на својата комуникациска активност, како инструмент на остварување на основните и генерални задачи и цели, неизоставно си поставува за цел воспоставување на

³⁴⁾ Мирчев, Димитар: цит. дело стр.85

³⁵⁾ Radojkovic, Miroљub: "Savremene informaciono-komunikacione sisteme".- Beograd: Zavod za udјbenike i nastavna sredstva, 1984.- 96 str.

дијалог со публиката. Особено со оние делови кои имаат повисок општествен, а пред сè, политички рејтинг.

Расчленувањето надолу не води кон категоријата - политичката јавност. Тома Ѓорѓевиќ во книгата "Политичко јавно мислење", предлага определба на политичката јавност како специфичен облик на социјално групирање на луѓе во сферата на политичкиот живот или практика, меѓусебно поврзани со психолошки врски и релативно трајни, активни односи кон заедницата во која живеат. А Јирген Хабермас, не случајно ја определува политичката јавност како конститутивен елемент на модерната демократска држава.

Оптимални комуникациски релации меѓу политичките партии и политичката јавност³⁶⁾, се можни само доколку во двата, условно речено система, постојат утврдени и практикувани канали на хоризонтално, вертикално и групно политичко комуницирање. Што значи, доколку во самите системи, од една страна на политичката партија, од друга страна, на политичката јавност, се воспоставени овие три облици на комуницирање, тогаш помеѓу самите нив може многу лесно и бргу и со огромни комуникациски ефекти, да се воспостават комуникациски врски и односи на највисоко демократско ниво. Бидејќи "...најширокиот воинституционален собир на заинтересирани општествени припадници пред кои јавната власт полага сметки и од кои може да се очекува повратна политичка комуникација е политичката јавност".³⁷⁾

³⁶⁾"Запознавањето со фактите, полемиката, изборот, дефинирањето на целите и т.н. се случуваат доколку каналите на информативно-комуникацискиот систем се како капилари растворени во општествената "база", ако се отворени за сите тие чинови и дијалози, ако од политичката комуникација не ја исклучуваат свеста и совеста на луѓето. Кога праксата на општественото комуницирање не е таква, општествените припадници не формираат јавност, туку остануваат на ниво на маса"., Radojkovic Mirosljub, цит. дело стр. 98

³⁷⁾ Ibidem. стр.99

Се разбира, до моментот на формирање на конзистентна политичка јавност, претходи период во кој треба да бидат исполнети бројни претпоставки. Или, нема да биде доволно само она што комуникаторите сметаат дека е потребно да се пласира пред јавноста, туку и се она што објективно е потребно да се пласира пред таа јавност (вистина, целосност, аргументација, реална визија и перспектива ...), како би можело да се добие реципиент способен да ја оствари својата демократска функција во општеството во рамките на своите јасни определби и очекувања.

И во јавнополитичката комуникација и нејзината посуптилна анализа може да открие дека често зад масовно изразените интереси, стојат интереси на поединци или групи. "Без политичка комуникација, како механизам за размена на пораки, идеи, иницијативи и моќ, не би можел да се артикулира дури ни симптомот на групната свест за сопствениот интерес, а и да не зборуваме за формациите на свеста со кои идеолошки се образложуваат интересите на класно сродните или класно спротивставените групи".³⁸⁾

• политичка култура

Едно од прашањата кое е во многу тесна врска со политичката комуникација е секако - политичката култура. Мошне сложен комплекс во рамките на глобалната културна матрица на секое општество, односно, политичка заедница.

³⁸⁾ Djordjevic, Toma: "Komunikacija i vlast".- Beograd: Mladost, 1988.-.21 str.

Прашањето за политичката култура е во директна врска со сите чинители на политичкиот процес. Тука, само ќе се доближиме до некои нејзини политиколошки и комуниколошки аспекти.

Тргувајќи условно од една типологија на политичката култура, можеме да дојдеме до едно појдовно стојалиште кое во основа укажува на сознанието дека основната детерминанта на политичката култура на поединецот е всушност, неговата конкретна општествено-економска положба.

Бројни се определбите на политичката култура во литературата. Г. Алмонд и С. Верба разликуваат три типови на политичка култура: парохилна, поданичка и партиципативна. Станува збор за поделба која е во голема мера универзална, при што, за основа ја зема позицијата и нивото со кое субјектите стануваат учесници во политичкиот процес, со напомена дека партиципативниот облик на политичка култура е всушност онаа форма и содржина која ја посакува, (или треба така да биде) секој политички систем кој сака себе си да се нарече демократски, модерен и хуман.³⁹⁾

Габриел Алмонд, пред 40 години, прави класификација на политичките системи во рамките на четири основни категории: Англо-американска, континентално-европска, преиндустриска или делумно индустриска и тоталитарна. Англо-американскиот систем, според него, го карактеризира хомогена, секуларизирана политичка култура, и изразито диференцирана структура на улогите, додека континентално-европските

³⁹⁾ "Во парохилниот тип, каков што постои во африканските племенски општества, зачестеноста на ориентацијата на поединците спрема политичките субјекти, тежи кон нула. Во поданичката култура, поединците се свесни за делувањето на политичкиот систем и воочуваат диференцирани политички улоги. Тие имаат афективен и вредносен суд спрема системот. Во партиципативната култура, членовите на општеството се свесни за делувањето на политичкиот систем, имаат спрема него афективен и вредносен став и ја воочуваат можноста за активна партиципација во политичкиот живот". Гоати, Владимир, цит. дело стр.239

системи ги карактеризира фрагментирањето на политичката култура т.е. тие имаат заемно одвоени политички субкултури - и структура на улогите во која улогите се всадени во субкултурите и имаат тенденција да конституираат одвоени подсистеми на улогите. Врз основа на овој концепт и доминирачкото мислење дека англо-американскиот тип, со своите карактеристики, како што се автономноста на политичките партии со главна функција на колектирање на интересите⁴⁰⁾, специфичната улога и значење на интересните групи, здруженија на граѓаните и многубројните асоцијации и организации, во оригинален, диверзифициран и прилично моќен комуникациско-медиумски амбиент⁴¹⁾ - се поврзува со сигурноста и стабилноста како краен резултат. Од друга страна, континентално-европскиот тип, со веќе посочените карактеристики, особено преку улогата на политичките партии и останатите организации и асоцијации -- со нестабилност и конфликтност како краен резултат.

Лајпхарт⁴²⁾ политичката култура ја гледа преку односите, особено помеѓу елитите кои можат да се манифестираат како конфликтни, компетитивни и кооперативни. Оттука и градација на земји во кои, на пример, културата е фрагментарна, а односите помеѓу елитите конфликтни. Всушност, за ваква варијанта е типичен случајот кога се во прашање нестабилни земји, во кои функционираат центрифугални политички системи.

⁴⁰⁾ Една таква функција на политичките партии се претпоставува дека е во средниот домен на процесот и дека ги трансформира артикулираните интереси во релативно мал број алтернативи. (Заб. Г. Г.)

⁴¹⁾ Познато е дека англо-американските и континентално-европските типови се разликуваат според степенот на автономијата на нивните комуникациски медиуми. САД, Британија и народите на стариот Комонвелт имаат до најголема мера издеференцирани комуникациони медиуми, додека Франција и Италија имаат печат со кој доминираат интересни групи и политички партии." (Заб. Г.Г.)

⁴²⁾ Види во: Lijphart, A.: "Class Voting and Religious Voting in the European Democracies".- Barkells: Institut of International Studies, 1971.-

Сосем е друг случајот кога набљудуваме политички системи со манифестирана фрагментирана култура, но со кооперативни односи меѓу елитите. За нив може да се каже дека претставуваат еден вид спогодбени системи.

Според Лајпхарт најстабилни системи се оние во земјите со хомогена⁴³⁾ структура и со компетитивни односи помеѓу елитите, всушност во земјите каде што постојат и функционираат центрипетални политички системи.

Што се однесува за Европа и нејзините континентално-европски културни матрици, може да се каже, според неговите анализи, дека не постојат идеални услови за конкурентски здрави политички системи. Ако не во целост, а тоа барем во одделни нејзини делови, и денес, Европа ги потврдува овие претпоставки во практиката.

Политичка култура не се стекнува со тоа што преку ноќ се воведуваат обраќањата од типот: "Дами и господа", "господине министри", "почитувани господа пратеници", "почитуван господине претседателе" и т.н. "Под поимот политичка култура не се мисли на граѓанскиот "бон тон" и префинетото однесување, туку се мисли на квалитетот на политичкиот исказ, односно на одговорноста за неговото јавно презентирање. Типичен, но за жал и најчест облик за такво неодговорно посредување е фразата".⁴⁴⁾

⁴³⁾ Хомогеност во случајов означува состојба во една општествена заедница во која мнозинството учесници во политичките процеси поседуваат ист (многу сличен) вредносен систем (најчесто: слобода, благосостојба и безбедност). (Заб. Г.Г.)

⁴⁴⁾ Група автори: "Jezik politike".- Zagreb: CITR, 1987.- 111 str.

Зашто фразата е сеуште најупотребуваната категорија во политичката комуникација: "Фразата е до ритуал доведено играње околу правите проблеми. Таа е своевиден, а можеби и најопасен вид на политички опортунизам: вербалната комбинаторика станува надоместок за акцијата и штити од секоја одговорност во случај на промашување. ... Ние сакаме фраза, затоа што смислена и содржајна порака и од нас ќе бара јасно определување, ангажман и одговорност. ...

Политичката култура, како основна и главна рамка во формирањето на ставовите и во дејствувањето на политичките субјекти, е и најефикасниот облик на политичката комуникација, бидејќи најголемиот број од луѓето дејствуваат во рамките на вообичаените, стандардизираните и општо прифатените норми на однесување.

Прилично е лесно и едноставно во услови на низок степен на демократска свест и политичка култура, преку политичката комуникација да се оствари максимум манипулација со адресатите. "Во услови на низок степен на демократска свест и политичка култура, не постојат елементарни претпоставки (ниту теоретски, ниту политичко-искуствени) реципиентите на пораката и учесници во политичкиот процес да се запрашат за контекстуалното значење на поимите содржани во политичкиот исказ. Вистинитоста и неприкосновеноста на политичкиот исказ е осигурана со хиерархиската позиција на адресатот".⁴⁵⁾

Токму затоа, подигањето на демократската свест, што не е ниту малку едноставна задача, а уште помалку остварлива за кратко време, е најважниот предуслов, како во рамките на нивото на политичката култура, така и во врска со практикувањето на демократската политичка комуникација.

По здобивањето со независност, во 50-тите година на овој век, многу земји во Африка и Азија, во кои беше инсталиран комплетен политичко-правен и институционален систем од западно-европски тип, покажаа неверојатни слабости, и, не само што не ги исполнија очекувањата на "поставувачите" на системот (а тоа беше: демократски развој и

Фразата е погибелна за секој вид демократска комуникација и јавноста воопшто". Ibidem, стр.112

⁴⁵⁾ Група автори: "Jezik politike", цит. дело, стр.111

стабилност), туку огромен борој од овие земји се завртеа кон воени диктатури и едно-партиски системи. Во барањето по одговор на овој феномен, политичката наука, а во нејзини рамки особено, социологијата и психологијата отворија цел комплекс на теоријски и методолошки инструменти не само да го проучуваат механизмот на владините институции, туку, пред сè, обрасците на однесување на индивидуите и групите во различни политички системи: зошто постојат, односно доаѓа до разлики меѓу и во политичките системи во процесот на адаптирање на економските и социјалните промени, во политичката партиципација на граѓаните, во користењето на правото на глас, во поттикнување на воени дејствија, во неверојатно брзото трансферирање на политичката лојалност од еден на друг политички лидер. Токму затоа, во фокусот на вниманието на научниците се искристализираа три главни пункта: политичката култура; политичката социјализација и јавното мислење.

Доколку културата претставува срж на традиционалните идеи, однесувања и технологија, тогаш, според Алмонд Габриел и Бингам Пауел⁴⁶⁾, политичката култура е образец од индивидуалните ставови и ориентации во корелација со политиката меѓу членовите на политичкиот систем. Се разбира, сосем е евидентно дека политичката култура варира во различни политички системи.

Етничките, расните како и генерациските групи во општеството можат и често пати развиваат нивни сопствени, оригинални карактеристики, со што се здобиваат со право на носители на т.н. субкултури во рамките на еден политички систем, односно, државна заедница.

⁴⁶⁾ Gabriel A. Almond and G. Bingham Powell, "Comparative Politics: A Developmental Approach", Boston, Little, Brown, 1966, p.50

Сите земји во транзиција во изминатите неколку години цврсто се определија за концептот на изградба на правна држава. Е, сега, оваа определба и една мала илустрација во врска со политичката култура во Велика Британија, неминовно укажува на потребата од сериозно интердисциплинарно промислување, анализирање и проектирање на поставените задачи во споменатите земји. Имено, факт е дека респектот на обичниот британец спрема законот и поредокот е дел од историската традиција која се развивала во период од неколку векови и кој прераснал во обичајно право посилно од сите напишани правила, прописи и закони.

Речеси не постои општество кое не настојува да ја трансмитира културата на своите членови. Тој процес, познат како процес на социјализација, или поточно - политичката социјализација (преку нејзините агенсии⁴⁷⁾) е всушност процес на учење за политичкиот живот во конкретната средина и пошироко е начин на кој политичката култура се одржува и менува. "Во тој поглед луѓето учат да го почитуваат или да не го почитуваат политичкиот авторитет; да партиципираат или да не партиципираат во политичките активности; да го толерираат или да не го толерираат поинаквото мислење, и, да се покоруваат или да се одважуваат на законот."⁴⁸⁾

Нискиот степен на политичка, комуникациска и јазичка култура е ограничувачки фактор за развој на демократијата. Таквата култура, се разбира, не е секогаш определена од степенот на образование и општи знаења. Често пати е резултат на општоцивилизационите, традиционалните, амбиенталните, социјализационите, религиските, вредносните и пред се економските фактори и влијанија, како и на различните интереси кои во тие

⁴⁷⁾ Семејството, групите, училиштето, социјалните групи, медиумите и сл. (Заб. Г.Г.)

⁴⁸⁾ Levine M. Herbert, "Political Issues Debated", Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, 1990, str. 133

рамки се артикулираат од страна на политичките субјекти. Така, на пример, воопшто не е небитно кои луѓе ќе седнат во парламентарните клупи. Иако, сите тие, ја освојуваат таа клупа како членови на одделни политички партии, сепак, тие влегуваат во еден заеднички дом кој треба да претставува еден вид специфична лабораторија чија основна задача е - производство на лекови за разните болести на општеството. Тоа значи дека членовите на парламентот, неопходно е да се чувствуваат одговорни пред партиските раководства и членство, но и пред пошироката јавност, пред оние кои им го довериле својот глас, па и пред оние кои тоа не го сториле.

Една друга опасност, но од лабораторијата на политичко-бирокуратските вируси е траењето на мандатот. Имено, одамна е констатирано дека долготрајната функција носи во себе секогаш опасност за демократијата. Внимателните конструктори на државните органи, но и на политичките организации, од тие причини, сите водечки места ги доделуваат само краткорочно. Се разбира, битно е да се има вистинско чувство за должината на мандатот бидејќи прекраткиот мандат може да има уште покатастрофални последици од долготрајниот. "... неопходна е определена должина на мандатот и во политичката организација бидејќи лидерот само тогаш е во состојба да се запознае со својот делокруг на работа, да се внесе во работата, односно да стане добар чиновник доколку му се даде време на должноста да се загрее."⁴⁹⁾

"Почетокот на создавањето на професионално водство значи почеток на крајот на демократијата. Првенствено поради логичката неможност на самиот претставнички систем, без разлика дали станува збор за парламентаризам или за партиско делегирање. Родоначалници на таквата

⁴⁹⁾ Michels Robert, цит. дело, стр. 81

критика на демократијата, Хобс и Русо, владеењето на наредот го дефинираат како извршување на волјата и оттаму логички заклучуваат: таа не може никогаш да се оттуѓи, а суверенот кој е само колективно битие, може да биде претставен само сам себе."⁵⁰⁾

⁵⁰⁾ Ibidem, str.105

6.

**Социјалните интеракциски процеси
и профилот на политичката партија**

• нова позиција

Современите општествено-економски процеси особено детерминирани од научно-технолошката револуција, укажуваат на потребата бројни политички партии денес перманентно да градат и да настојуваат да дојдат до посовремени концепти и поадекватни програми за сопствено делување во рамките на политичките системи. Што значи, се менуваат појдовните основи и старите упоришта на партијата кои обезбедуваа до вчера нивно значајно влијание во општествата, особено во политичката сфера, како на пример: социјалната структура, односно поврзаноста со одредени социјално-класни групации, интересни и други групации на религиозна, национална и друга основа. Односно, на примерот со Македонија: радикално нови социо-психички импликации и функции на парламентарните избори и нивното емоционално значење за избирачите, брановидно појавување на тензии во политичкиот живот, ритуалното и симболочкото перцепирање на националните вредности, религиски рецидиви со непресметани психолошки и вредносни консеквенци итн.

Сама по себе, за жал, технологијата не ги уништува хиерархиските структури на моќта. Одлуките на човекот во која насока ќе ги употреби знаењата и натаму остануваат примарен фактор и пред се имаат значење врз потенцијалното влијание на новите технологии бидејќи "тие можат да ја централизираат и/или децентрализираат моќта; да ја раслојуваат и/или да ја хомогенизираат културата и/или да ги дехуманизираат односно да ги оснажат

граѓаните."¹⁾ А, во непосредна врска со последното е современото определување на поимот слобода кој претпоставува ослободување на човекот од практичните ограничувања на времето и просторот како и од механичките ограничувања во врска со бројот на варијантите за кои тој може да се определи.

Познатиот автор на првиот интернет-бестселер "Јајцето на клукајдрвецот", астрономот Клифорд Штол, за магазинот Тајм го изјави следното: "Животот во вистинскиот свет е далеку повеќе интересен, далеку позначаен, далеку побогат, од било што, што било кога ќе најдете на компјутерскиот екран. Излезете надвор од дома, сретнете се со вашиот сосед лице в лице. Посадете домати. Исклучете го компјутерот за име господово."²⁾

Општеството денес, нагласено ги поставува и пред политичките партии, новите услови, поставува и наметнува потреба тие да се свртат кон прашања кои имаат поопшта хуманистичка ориентација, кои настојуваат дури и во рамките на поврзаноста со потесни социјални, класни и интересни групи да покриваат прашања кои не се стриктно поврзани само со интересите на таквите групи³⁾, понатаму, прашања кои се во релација на сеопштите, односно, покрупните движења како економски, така и политички, во рамките на поширокиот регион отколку што е земјата во која делува една политичка партија, што ќе рече, меѓународните димензии и импликации од пошироките

¹⁾ O'Toole James, "Informacija i moc - informaciona tehnologija moze da ojaca ili ugrozi interese pojedinca i osecaj zajednistva", Pregled br.78, Bgd, 1992, str.23

²⁾ TIME, april 17, 1995

³⁾ Она што е значајно во овој контекст е секако нотирањето на еден од најзначајните филозофско-социјални матрици на модерните демократски општества - формулата за т.н. социјална држава. Самиот поим социјална држава (a welfare state) претставува специфичен однос на државата која ја презема понудата на програми со кои ги заштитува своите граѓани од економските ризици и несигурности во некои или во сите области од нивниот живот. Комплетната финансика и друга помош дадена од страна на владата пред сè се обезбедува од даноците кои ги плаќаат граѓаните и корпорациите. Владите немаат други извори на приходи. Едноставно, парите се земаат од еден сегмент на популацијата и се даваат на друг. (Заб. Г.Г.)

политички процеси кои носат со себе значајни инертивни енергетски потенцијали.⁴⁾

Исто така, би било сосема погрешно доколку партиите би ги претставиле само како инструмент за остварување на материјалните интереси. Тие се и: "дел од интимата, рамка за блиски човечки односи во кои поединецот наоѓа помош, разбирање и поддршка. Токму заради тоа што своето членство го врзува не само со идеолошки и интересни врски, туку и со емотивен цемент, тоа членство останува во својата организација и кога ќе дојде до крупни идеолошко-политички промени. Тоа е веројатно една од причините што масовните партии настојуваат да одржат висок степен на ангажирање на своите членови и кога надворешните околности на тоа не ги тераат".⁵⁾

"Изборниот процес сфатен како збир на манифестации и влијанија на политичките односи во социјалната база во дејноста на избирање на претставнички органи, има доста пошироки рамки. Неговото изучување започнува со фактот на самите избори и потоа се свртува кон комплексната социјално-политичка проблематика што го условува определувањето на избирачите - а делумно и кон влијанието на дадениот процес врз тоталитетот на функционирањето на политичкиот систем."⁶⁾ По првите парламентарни избори во Република Македонија (1990 год.), правени се повеќе анализи од

⁴⁾ "Широките движења на јавното мислење, до кои доаѓа во текот на шеесетите и седумдесетите години, во земјите на Западна Европа и САД, истакнуваат крупни општествени прашања како што се: зачувување на животната средина, еманципација на жените, борба против нуклеарното вооружување и други. Слично е и во Јапан каде што е интензивирана активноста на граѓанските движења. Т. Куратани го објаснува овој феномен преку недостатокот на доволна адаптивна способност на партијата". Goati, Vladimir: "Savremene politicke partije" - komparativna analiza.- Beograd: IPD, 1984.- 304 str.

⁵⁾ Ibidem, str.150

⁶⁾ Мирчев Димитар, "Изборниот процес во Англосаксонските земји", ИСППИ, Скопје, 1971, стр.16

кои главно произлегува дека врз основа на политичко-програмската идентификација на доминантните парламентарни партии може да се заклучи дека тие можат да се квалификуваат како демократски; радикални; граѓански и национални партии. Сепак, сите тие, по однос на базичните вредности кон кои се стремат и субјектите на кои се обраќаат тешко би можеле да се одлепат од една прилично нагласена ориентација на универзализација на политичкиот аутпут и речиси целосна генерализација на електоратот. "2. Во поглед на вредностите на кои партиите програмски се повикуваа и кон чие постигнување номинално стремат би посочиле дека од базичните вредности најчесто ги среќаваме слободата, правдата и рамноправноста; од инструменталните толеранцијата, солидарноста и одговорноста; а од изведените мирот, демократијата и сигурноста. 3. Покрај обраќањето до граѓаните воопшто, до македонскиот народ и до малцинствата, партиите во своите програми се обраќаа и до верниците, деловните луѓе, работниците, технолошкиот вишок, невработените, земјоделците и селаните, родителите, жените, младите, студентите, пензионерите, инвалидите, социјално загрозените, лицата на привремена работа во странство и иселениците."⁷⁾

• акционо јадро

За функционирање на јадрото на политичката партија⁸⁾ од посебно значење е карактерот на врските (пред сè во смисла на фреквенција и

⁷⁾ Лазаревски Панде, "Плурализацијата на програмската легитимација на политичките партии", Годишник на ИСППИ, Скопје, 1994, стр.105

⁸⁾ "Вебер го обработува проблемот во врска со 'јадрото на партијата' и истакнува дека со морализирање нема да се изменат фактите и дека 'неизбежно

содржина) меѓу одделните членови на јадрото и лидерот, како и карактерот на врските помеѓу одделните членови на јадрото и меѓу себе и конечно, комуникацијата помеѓу одделните членови на јадрото и водачот.

Акционото јадро, без разлика дали е составено од поголема група на луѓе, или се состои само од неколкумина, може да ја остварува успешно својата улога само доколку располага со потребно ниво на моќ и влијание. Со тоа е обезбедено предлозите кои ги поставува, да се третираат како релевантни, а ставовите, судовите и налозите во суштина да претставуваат упатства кои се почитуваат. Пред се, од страна на активистите без кои практично не би постоеле оние делови од носителите на политичката акција кои "на терен" би ги спроведувале целите и задачите на партијата.⁹⁾

Зошто на категоријата активисти и се препишува толкаво значење? Во најголема мера, поради тоа што таа остварува значајни контакти, посредно и непосредно со оние делови од населението кај кои се сака да се постигнат одредени цели во смисла на промена на ставовите, или пак нивно утврдување, како и да се добијат симпатии за партијата, за нејзината акција, и нејзините личности.

Активистите се токму оние кои иницираат и мобилизираат, афирмираат и дисквалификуваат, кои расправаат во интерперсонални контакти и кои комуникацискиот процес го прават ефикасен, а

малцинството ги формира програмите и составува листа на кандидати'.", Становчиќ, Воислав: "Политичките партии, инструмент на демократијата или олигархијата".- Београд: Гледишта бр.5-6, 1985.- 150 стр.

⁹⁾ "Услов едно јадро да може да ја остварува својата улога, за да акцијата може да биде акција - е постоењето на активисти, реализатори на акцијата." Милосављевиќ, Славомир: "Политичка акција".- Београд: ФПН, 1977.- 146 стр.

информациско-комуникацискиот модел на партијата - мобилен, брз и разгранет.

Но, исто така тоа се и оние кои најдиректно ги носат последиците за секој неуспех, а остануваат по правило заборавени ако акцијата успее.

Следбениците или симпатизерите се веќе една категорија на учесници во политичката акција на партијата, кои се вклучуваат дури откако таа ќе отпочне и кога веќе ќе може на одреден начин да се наговести исходот, односно шансите на партијата во неа. Најголемиот број од политичката јавност всушност се наоѓа во оваа категорија и токму затоа, воопшто не е случајно што битката на секоја партија е: да дојде до оваа категорија - и да ја освои. Истражувањата потврдиле дека во определувањето на симпатизерите, голема улога имаат: поттикот кој го дава партијата во целина, самиот лидер, непосредниот пример, охрабрувањето и поддршката.

"Корисниците" се означуваат како посебна група на учесници во политичката акција. Нивната главна карактеристика е пасивната улога која ја имаат во политичките процеси. Иако нивниот придонес во политичката акција не е прецизно идентификуван, практично тие немаат голем, ниту позитивен, ниту негативен удел во акцијата. Сепак се категорија на која практично се однесуваат резултатите од акцијата.

Контра-активисти се учесници кои се спротивставуваат и ја кочат политичката акција на една политичка партија во која формално членуваат. Тоа најчесто се инфилтрирани членови од таборот на "противничкиот тим", но исто така и одделни помали делови од "сопствениот" политички аудиториум кои, од најразлични причини (пред се тука станува збор за нелогична и крајно најасна аргументација при "контрирањето"), не ја прифаќаат политиката на сопствената партија. Тука, нормално не станува воопшто збор за конструктивна и аргументирана критика. Умешноста на

раководството на политичката партија е токму во тоа навреме да ги идентификува контраактивистите и да ги оневозможи во нивната деструктивна активност.

Сојузниците по правило се категорија која, барем кога станува збор за политички акции, и кога се во прашање политички партии, најчесто се јавува врз основа на таканаречени негативни интереси.

Определбата за акција, која е поттикната од внатрешна мотивација и која не е надворешно стимулирана, најчесто се однесува на учесници кои влегуваат во составот на акционото јадро. Втор модалитет може да подразбира постоење на мотивациона основа од етичка природа, при што е неопходна и надворешна стимулација, која најчесто се јавува преку делувањето на информативниот и агитационо-пропагандниот механизам.

Навраќајќи се на раководството на политичката партија и нејзиниот лидер, а во контекст на социјалните интеракции и профилот на партијата треба да се спомене и тоа дека во политичките партии е сосем нормална појава, на веќе конституираното раководство кое се здобило со одредено искуство и има зад себе конкретни резултати, да им се приклучуваат значајни личности кои партијата со задоволство ги прифаќа. Проблемот кој веднаш се раѓа е односот меѓу условно речено старото раководство и новите "претенденти" - со елементи на борба на два слоја за хегемонија. Но, она што е поважно, во контекст на нашата анализа, е дека (според досегашното богато искуство и според анализите на многу теоретичари на политичките партии) дека оние личности кои "израснуваат" во партијата стекнуваат специфични карактеристики кои тешко или речиси невозможно е да ги стекне било кој експерт, кој, и покрај несомнено високиот интелектуален потенцијал, не е во можност да ја изострува смислата за конкретно, подобро да ја познава психологијата на масите и

пооперативно да ја спроведува партиска програма - сето тоа е сепак привилегија на искусните партиски "борци".

• *интеракциски профил на партииската организација*

Развојот на партиската организација (од инструментално-функционален и од социолошки аспект¹⁰⁾) и односите кои се воспоставуваат на релација со интересните групи и другите организации и асоцијации на граѓаните ја даваат рамката на инструментите на контрола на општеството токму преку активноста на политичката партија. Создавањето на врски меѓу политичките партии и повеќе или помалку организирани интересни групи и организации во општеството преку процесот на донесување на одлуки потекнува не од идеолошки или организациски потреби туку пред сè од економски интереси. Така, во многу земји, политичките партии се особено заинтересирани за контрола врз работата на интересните групи и организации - на директен начин или преку повеќе механизми и инструменти на јавниот сектор.

И покрај тоа што вкупните политички процеси кои се одвиваат во земјите во транзија тешко можат во поголема мера да се споредуваат со сличните процеси во земјите на развиената парламентарна демократија и мултипартиски системи, особено во периодот на првобитната акумулација на

¹⁰⁾ Организацијата може да се анализира од инструментално-функционален и од социолошки аспект. Инструментално-функционалниот аспект ја гледа организацијата како функција или инструмент на определен општествен однос, процес, состојба и сл. Таа е средство преку кое се остваруваат целите на определен општествен однос. Организацијата е систем што поврзува, координира, комуницира, остварува цели, функции, улоги и сл., но, не е содржина на општествениот феномен. Социолошкиот пристап е поширок, но не го занемарува инструментално-функционалниот аспект. Тој е покомплексен зашто води сметка за функционирањето на организацијата во определени конкретни општествени услови. (Заб. Г. Г.)

капиталот, сепак, во основа, и во нашиот случај можат да се согледаат аналогните движења најмногу лоцирани во периодот на првото отцртување на правните рамки и субјектите кои се носители на таквата активност: основачките елити (во политичка и економска смисла) кои потоа добиваат поддршка и легитимација од електоратот. На тој начин всушност добиваме политички амбиент на двојно одлучување: првото, на елитите, второто на многу помасовно ниво кое се манифестира во изборните победи на демократските партии.

Кога говориме за преференцијалната вредносна картица на различните социјални групации во новонастанатата ситуација не треба да се изгуби од вид дека таа и во значителна мера противречна и комплексна. Еден не мал слој на нови менаџери, бизнисмени, претприемачи, трговци и сл., на пример, сметаат дека пазарните законитости мора да се почитуваат пред сè и над сè за сметка на било која друга државна интервенција која нив ќе им ги намали можностите за брза заработувачка. Од друга страна, еден друг слој, од повеќе причини врзан за својата професионалната ориентација, неможноста да ги совладаат психолошките и објективните околности -- ќе стане поборник на концептот за welfare state и welfare justice со рецидивни компоненти кон егалитаризмот и комунизмот како вредносно определување. За ова второто потврда лесно може да се најде во вторите, односно третите избори во источно-европските земји, по соборување на комунистичките режими.

Сепак, "голем дел од населението уште долго време ќе живее на границата на голата егзистенција. Затоа идеите за социјална правда и солидарност, втемелени длабоко во свеста на човекот, уште долго време ќе бидат привлечни за поголеми општествени групи - работништвото,

службениците од понизок и среден ранг, просветните работници, пензионерите ..."11)

Така, граѓанинот во услови на капитал односи, приватна сопственост над средствата за производство, специфични облици и содржини на алиенација, непрепознатливост во рамките на големите структурирани и дефинирани класни групации -- често пати својата сигурност и баланс ја бара во рамките на потесни социјални групации во круг на определена или неидентифицирана и привидна политичка ориентација.

Сегментната поделба во плуралното општество (за што говори Хари Екштајн) директно влијае врз организираноста и поделбите меѓу политичките партии кои комуницираат со реалната социјална поделба и се фокусираат спрема оние кои по јасни мерливи показатели отскокнуваат во средината.

Но, да не се испушти од вид дека "комуникаторот обично говори или пишува обраќајќи се на други и правејќи го тоа - ги зема в предвид нивните гледишта. Од тие причини, неговото изразување претставува социјализирана експресија, а неговата намера да комуницира - да влијае на други."12)

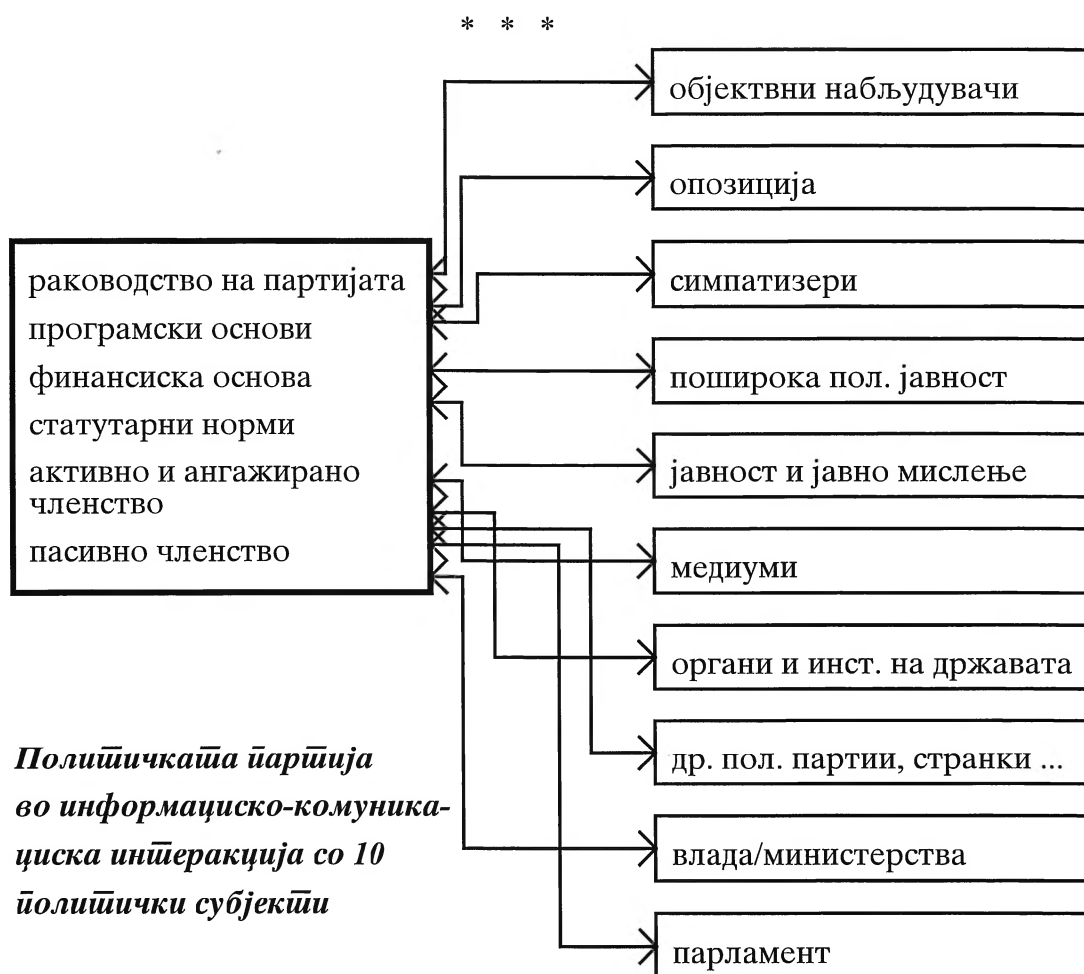
Многу често бројни пораки и информации кои се пласираат од политичките партии се дистрибуираат и се адресираат до најшироките маси.¹³⁾ Иако граѓанската теорија, масите ги определува како политичко

¹¹⁾ Милосавлевски Славко, "Двете лица на собитјата", ЗУМПРЕС, Скопје, 1996, стр.113

¹²⁾ Dzinic, Firdus: "Nauka o komuniciranju".- Beograd: Savremena administracija, 1978.- 76 str.

¹³⁾ Михелс ("Политички партии", Париз, 1919) укажува, дека доминацијата на лидерите врз членовите која се остварува во политичките партии не е само резултат на силната желба на тие партии и лидери да дојдат до власт, туку и резултат на една специфична потреба на масите да бидат водени. Гоати В., цит. дело, стр.117

некомпетентно мнозинство во општеството, сепак, примерите од практиката потврдуваат дека во ситуациџа кога доаѓа до внесување на минимум елементи на организациџа во масата, се создава неверојатно огромна социјална енергиџа коџа е кадарна да предизвика крупни општествени промени. На тоџ начин, масата е способна да се претвори и во политичко движење и да претставува нешто повеќе од обичен пасивен субјект на јавното мислење.

6.

**Социјалните интеракциски процеси
и профилот на политичката партија**

• *нова позиција*

Современите општествено-економски процеси особено детерминирани од научно-технолошката револуција, укажуваат на потребата бројни политички партии денес перманентно да градат и да настојуваат да дојдат до посовремени концепти и поадекватни програми за сопствено делување во рамките на политичките системи. Што значи, се менуваат појдовните основи и старите упоришта на партијата кои обезбедуваа до вчера нивно значајно влијание во општествата, особено во политичката сфера, како на пример: социјалната структура, односно поврзаноста со одредени социјално-класни групации, интересни и други групации на религиозна, национална и друга основа. Односно, на примерот со Македонија: радикално нови социо-психички импликации и функции на парламентарните избори и нивното емоционално значење за избирачите, брановидно појавување на тензии во политичкиот живот, ритуалното и симболочкото перцепирање на националните вредности, религиски рецидиви со непресметани психолошки и вредносни консеквенци итн.

Сама по себе, за жал, технологијата не ги уништува хиерархиските структури на моќта. Одлуките на човекот во која насока ќе ги употреби знаењата и натаму остануваат примарен фактор и пред се имаат значење врз потенцијалното влијание на новите технологии бидејќи "тие можат да ја централизираат и/или децентрализираат моќта; да ја раслојуваат и/или да ја хомогенизираат културата и/или да ги дехуманизираат односно да ги оснажат

граѓаните."¹⁾ А, во непосредна врска со последното е современото определување на поимот слобода кој претпоставува ослободување на човекот од практичните ограничувања на времето и просторот како и од механичките ограничувања во врска со бројот на варијантите за кои тој може да се определи.

Познатиот автор на првиот интернет-бестселер "Јајцето на клукајдрвецот", астрономот Клифорд Штол, за магазинот Тајм го изјави следното: "Животот во вистинскиот свет е далеку повеќе интересен, далеку позначаен, далеку побогат, од било што, што било кога ќе најдете на компјутерскиот екран. Излезете надвор од дома, сретнете се со вашиот сосед лице в лице. Посадете домати. Исклучете го компјутерот за име господово."²⁾

Општеството денес, нагласено ги поставува и пред политичките партии, новите услови, поставува и наметнува потреба тие да се свртат кон прашања кои имаат поопшта хуманистичка ориентација, кои настојуваат дури и во рамките на поврзаноста со потесни социјални, класни и интересни групи да покриваат прашања кои не се стриктно поврзани само со интересите на таквите групи³⁾, понатаму, прашања кои се во релација на сеопштите, односно, покрупните движења како економски, така и политички, во рамките на поширокиот регион отколку што е земјата во која делува една политичка партија, што ќе рече, меѓународните димензии и импликации од пошироките

¹⁾ O'Toole James, "Informacija i moc - informaciona tehnologija moze da ojaca ili ugrozi interese pojedinca i osecaj zajednistva", Pregled br.78, Bgd, 1992, str.23

²⁾ TIME, april 17, 1995

³⁾ Она што е значајно во овој контекст е секако нотирањето на еден од најзначајните филозофско-социјални матрици на модерните демократски општества - формулата за т.н. социјална држава. Самиот поим социјална држава (a welfare state) претставува специфичен однос на државата која ја презема понудата на програми со кои ги заштитува своите граѓани од економските ризици и несигурности во некои или во сите области од нивниот живот. Комплетната финансика и друга помош дадена од страна на владата пред сè се обезбедува од даноците кои ги плаќаат граѓаните и корпорациите. Владите немаат други извори на приходи. Едноставно, парите се земаат од еден сегмент на популацијата и се даваат на друг. (Заб. Г.Г.)

политички процеси кои носат со себе значајни инертивни енергетски потенцијали.⁴⁾

Исто така, би било сосема погрешно доколку партиите би ги претставиле само како инструмент за остварување на материјалните интереси. Тие се и: "дел од интимата, рамка за блиски човечки односи во кои поединецот наоѓа помош, разбирање и поддршка. Токму заради тоа што своето членство го врзува не само со идеолошки и интересни врски, туку и со емотивен цемент, тоа членство останува во својата организација и кога ќе дојде до крупни идеолошко-политички промени. Тоа е веројатно една од причините што масовните партии настојуваат да одржат висок степен на ангажирање на своите членови и кога надворешните околности на тоа не ги тераат".⁵⁾

"Изборниот процес сфатен како збир на манифестации и влијанија на политичките односи во социјалната база во дејноста на избирање на претставнички органи, има доста пошироки рамки. Неговото изучување започнува со фактот на самите избори и потоа се свртува кон комплексната социјално-политичка проблематика што го условува определувањето на избирачите - а делумно и кон влијанието на дадениот процес врз тоталитетот на функционирањето на политичкиот систем."⁶⁾ По првите парламентарни избори во Република Македонија (1990 год.), правени се повеќе анализи од

⁴⁾ "Широките движења на јавното мислење, до кои доаѓа во текот на шеесетите и седумдесетите години, во земјите на Западна Европа и САД, истакнуваат крупни општествени прашања како што се: зачувување на животната средина, еманципација на жените, борба против нуклеарното вооружување и други. Слично е и во Јапан каде што е интензивирана активноста на граѓанските движења. Т. Куратани го објаснува овој феномен преку недостатокот на доволна адаптивна способност на партијата". Goati, Vladimir: "Savremene politicke partije" - komparativna analiza.- Beograd: IPD, 1984.- 304 str.

⁵⁾ Ibidem, str.150

⁶⁾ Мирчев Димитар, "Изборниот процес во Англосаксонските земји", ИСППИ, Скопје, 1971, стр.16

кои главно произлегува дека врз основа на политичко-програмската идентификација на доминантните парламентарни партии може да се заклучи дека тие можат да се квалификуваат како демократски; радикални; граѓански и национални партии. Сепак, сите тие, по однос на базичните вредности кон кои се стремат и субјектите на кои се обраќаат тешко би можеле да се одлепат од една прилично нагласена ориентација на универзализација на политичкиот аутпут и речиси целосна генерализација на електоратот. "2. Во поглед на вредностите на кои партиите програмски се повикуваа и кон чие постигнување номинално стремат би посочиле дека од базичните вредности најчесто ги среќаваме слободата, правдата и рамноправноста; од инструменталните толеранцијата, солидарноста и одговорноста; а од изведените мирот, демократијата и сигурноста. 3. Покрај обраќањето до граѓаните воопшто, до македонскиот народ и до малцинствата, партиите во своите програми се обраќаа и до верниците, деловните луѓе, работниците, технолошкиот вишок, невработените, земјоделците и селаните, родителите, жените, младите, студентите, пензионерите, инвалидите, социјално загрозените, лицата на привремена работа во странство и иселениците."⁷⁾

• акционо јадро

За функционирање на јадрото на политичката партија⁸⁾ од посебно значење е карактерот на врските (пред сè во смисла на фреквенција и

⁷⁾ Лазаревски Панде, "Плурализацијата на програмската легитимација на политичките партии", Годишник на ИСППИ, Скопје, 1994, стр.105

⁸⁾ "Вебер го обработува проблемот во врска со 'јадрото на партијата' и истакнува дека со морализирање нема да се изменат фактите и дека 'неизбежно

содржина) меѓу одделните членови на јадрото и лидерот, како и карактерот на врските помеѓу одделните членови на јадрото и меѓу себе и конечно, комуникацијата помеѓу одделните членови на јадрото и водачот.

Акционото јадро, без разлика дали е составено од поголема група на луѓе, или се состои само од неколкумина, може да ја остварува успешно својата улога само доколку располага со потребно ниво на моќ и влијание. Со тоа е обезбедено предлозите кои ги поставува, да се третираат како релевантни, а ставовите, судовите и налозите во суштина да претставуваат упатства кои се почитуваат. Пред се, од страна на активистите без кои практично не би постоеле оние делови од носителите на политичката акција кои "на терен" би ги спроведувале целите и задачите на партијата.⁹⁾

Зошто на категоријата активисти и се препишува толкаво значење? Во најголема мера, поради тоа што таа остварува значајни контакти, посредно и непосредно со оние делови од населението кај кои се сака да се постигнат одредени цели во смисла на промена на ставовите, или пак нивно утврдување, како и да се добијат симпатии за партијата, за нејзината акција, и нејзините личности.

Активистите се токму оние кои иницираат и мобилизираат, афирмираат и дисквалификуваат, кои расправаат во интерперсонални контакти и кои комуникацискиот процес го прават ефикасен, а

малцинството ги формира програмите и составува листа на кандидати"., Становчиќ, Воислав: "Политичките партии, инструмент на демократијата или олигархијата".- Београд: Гледишта бр.5-6, 1985.- 150 стр.

⁹⁾ "Услов едно јадро да може да ја остварува својата улога, за да акцијата може да биде акција - е постоењето на активисти, реализатори на акцијата." Милосављевиќ, Славомир: "Политичка акција".- Београд: ФПН, 1977.- 146 стр.

информациско-комуникацискиот модел на партијата - мобилен, брз и разгранет.

Но, исто така тоа се и оние кои најдиректно ги носат последиците за секој неуспех, а остануваат по правило заборавени ако акцијата успее.

Следбениците или симпатизерите се веќе една категорија на учесници во политичката акција на партијата, кои се вклучуваат дури откако таа ќе отпочне и кога веќе ќе може на одреден начин да се наговести исходот, односно шансите на партијата во неа. Најголемиот број од политичката јавност всушност се наоѓа во оваа категорија и токму затоа, воопшто не е случајно што битката на секоја партија е: да дојде до оваа категорија - и да ја освои. Истражувањата потврдиле дека во определувањето на симпатизерите, голема улога имаат: поттикот кој го дава партијата во целина, самиот лидер, непосредниот пример, охрабрувањето и поддршката.

"Корисниците" се означуваат како посебна група на учесници во политичката акција. Нивната главна карактеристика е пасивната улога која ја имаат во политичките процеси. Иако нивниот придонес во политичката акција не е прецизно идентификуван, практично тие немаат голем, ниту позитивен, ниту негативен удел во акцијата. Сепак се категорија на која практично се однесуваат резултатите од акцијата.

Контра-активисти се учесници кои се спротивставуваат и ја кочат политичката акција на една политичка партија во која формално членуваат. Тоа најчесто се инфилтрирани членови од таборот на "противничкиот тим", но исто така и одделни помали делови од "сопствениот" политички аудиториум кои, од најразлични причини (пред се тука станува збор за нелогична и крајно најасна аргументација при "контрирањето"), не ја прифаќаат политиката на сопствената партија. Тука, нормално не станува воопшто збор за конструктивна и аргументирана критика. Умешноста на

раководството на политичката партија е токму во тоа навреме да ги идентификува контраактивистите и да ги оневозможи во нивната деструктивна активност.

Сојузниците по правило се категорија која, барем кога станува збор за политички акции, и кога се во прашање политички партии, најчесто се јавува врз основа на таканаречени негативни интереси.

Определбата за акција, која е поттикната од внатрешна мотивација и која не е надворешно стимулирана, најчесто се однесува на учесници кои влегуваат во составот на акционото јадро. Втор модалитет може да подразбира постоење на мотивациона основа од етичка природа, при што е неопходна и надворешна стимулација, која најчесто се јавува преку делувањето на информативниот и агитационо-пропагандниот механизам.

Навраќајќи се на раководството на политичката партија и нејзиниот лидер, а во контекст на социјалните интеракции и профилот на партијата треба да се спомене и тоа дека во политичките партии е сосем нормална појава, на веќе конституираното раководство кое се здобило со одредено искуство и има зад себе конкретни резултати, да им се приклучуваат значајни личности кои партијата со задоволство ги прифаќа. Проблемот кој веднаш се раѓа е односот меѓу условно речено старото раководство и новите "претенденти" - со елементи на борба на два слоја за хегемонија. Но, она што е поважно, во контекст на нашата анализа, е дека (според досегашното богато искуство и според анализите на многу теоретичари на политичките партии) дека оние личности кои "израснуваат" во партијата стекнуваат специфични карактеристики кои тешко или речиси невозможно е да ги стекне било кој експерт, кој, и покрај несомнено високиот интелектуален потенцијал, не е во можност да ја изострува смислата за конкретно, подобро да ја познава психологијата на масите и

пооперативно да ја спроведува партиска програма - сето тоа е сепак привилегија на искусните партиски "борци".

• *интеракциски профил на партииската организација*

Развојот на партиската организација (од инструментално-функционален и од социолошки аспект¹⁰⁾) и односите кои се воспоставуваат на релација со интересните групи и другите организации и асоцијации на граѓаните ја даваат рамката на инструментите на контрола на општеството токму преку активноста на политичката партија. Создавањето на врски меѓу политичките партии и повеќе или помалку организирани интересни групи и организации во општеството преку процесот на донесување на одлуки потекнува не од идеолошки или организациски потреби туку пред сè од економски интереси. Така, во многу земји, политичките партии се особено заинтересирани за контрола врз работата на интересните групи и организации - на директен начин или преку повеќе механизми и инструменти на јавниот сектор.

И покрај тоа што вкупните политички процеси кои се одвиваат во земјите во транзија тешко можат во поголема мера да се споредуваат со сличните процеси во земјите на развиената парламентарна демократија и мултипартиски системи, особено во периодот на првобитната акумулација на

¹⁰⁾ Организацијата може да се анализира од инструментално-функционален и од социолошки аспект. Инструментално-функционалниот аспект ја гледа организацијата како функција или инструмент на определен општествен однос, процес, состојба и сл. Таа е средство преку кое се остваруваат целите на определен општествен однос. Организацијата е систем што поврзува, координира, комуницира, остварува цели, функции, улоги и сл., но, не е содржина на општествениот феномен. Социолошкиот пристап е поширок, но не го занемарува инструментално-функционалниот аспект. Тој е покомплексен зашто води сметка за функционирањето на организацијата во определени конкретни општествени услови. (Заб. Г. Г.)

капиталот, сепак, во основа, и во нашиот случај можат да се согледаат аналогните движења најмногу лоцирани во периодот на првото отцртување на правните рамки и субјектите кои се носители на таквата активност: основачките елити (во политичка и економска смисла) кои потоа добиваат поддршка и легитимација од електоратот. На тој начин всушност добиваме политички амбиент на двојно одлучување: првото, на елитите, второто на многу помасовно ниво кое се манифестира во изборните победи на демократските партии.

Кога говориме за преференцијалната вредносна картица на различните социјални групации во новонастанатата ситуација не треба да се изгуби од вид дека таа и во значителна мера противречна и комплексна. Еден не мал слој на нови менаџери, бизнисмени, претприемачи, трговци и сл., на пример, сметаат дека пазарните законитости мора да се почитуваат пред сè и над сè за сметка на било која друга државна интервенција која нив ќе им ги намали можностите за брза заработувачка. Од друга страна, еден друг слој, од повеќе причини врзан за својата професионалната ориентација, неможноста да ги совладаат психолошките и објективните околности -- ќе стане поборник на концептот за welfare state и welfare justice со рецидивни компоненти кон егалитаризмот и комунизмот како вредносно определување. За ова второто потврда лесно може да се најде во вторите, односно третите избори во источно-европските земји, по соборување на комунистичките режими.

Сепак, "голем дел од населението уште долго време ќе живее на границата на голата егзистенција. Затоа идеите за социјална правда и солидарност, втемелени длабоко во свеста на човекот, уште долго време ќе бидат привлечни за поголеми општествени групи - работништвото,

службениците од понизок и среден ранг, просветните работници, пензионерите ..."11)

Така, граѓанинот во услови на капитал односи, приватна сопственост над средствата за производство, специфични облици и содржини на алиенација, непрепознатливост во рамките на големите структурирани и дефинирани класни групации -- често пати својата сигурност и баланс ја бара во рамките на потесни социјални групации во круг на определена или недефинирана и привидна политичка ориентација.

Сегментната поделба во плуралното општество (за што говори Хари Екштајн) директно влијае врз организираноста и поделбите меѓу политичките партии кои комуницираат со реалната социјална поделба и се фокусираат спрема оние кои по јасни мерливи показатели отскокнуваат во средината.

Но, да не се испушти од вид дека "комуникаторот обично говори или пишува обраќајќи се на други и правејќи го тоа - ги зема в предвид нивните гледишта. Од тие причини, неговото изразување претставува социјализирана експресија, а неговата намера да комуницира - да влијае на други."12)

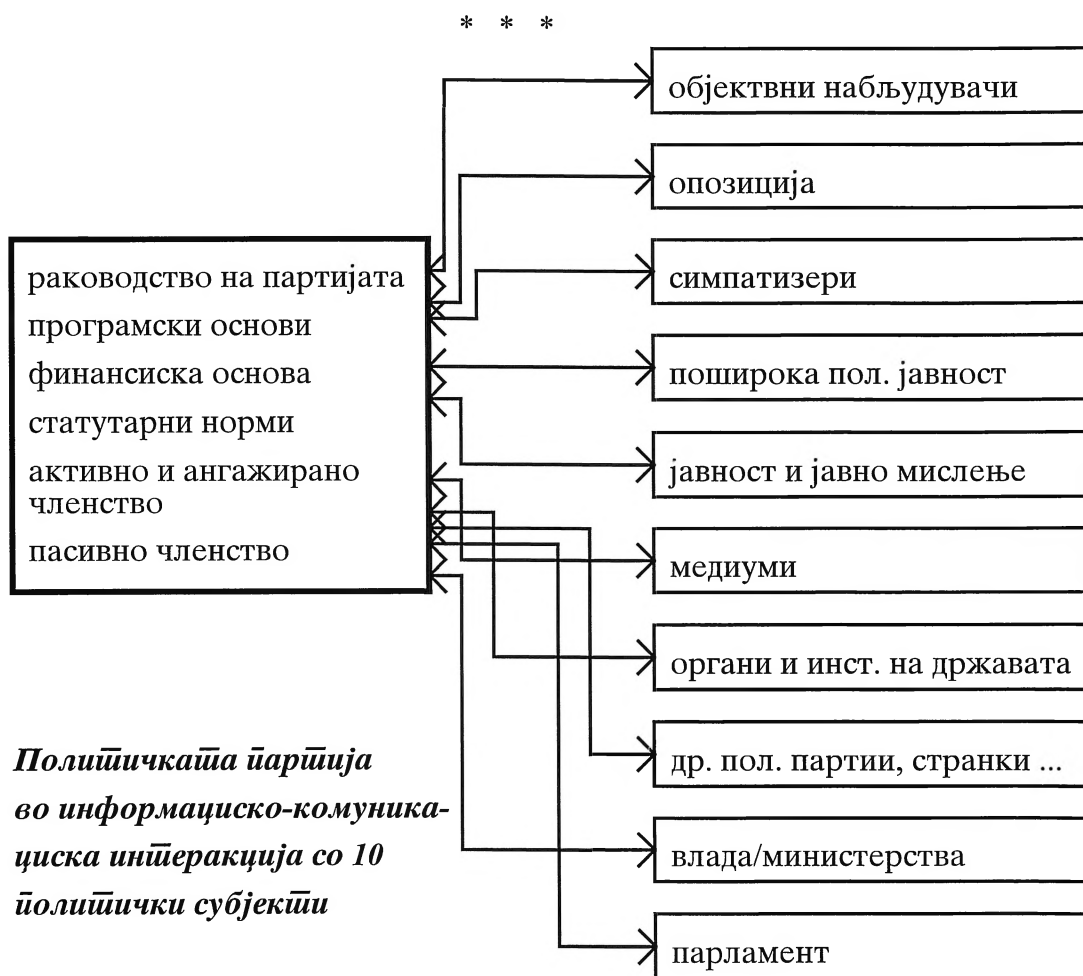
Многу често бројни пораки и информации кои се пласираат од политичките партии се дистрибуираат и се адресираат до најшироките маси.¹³⁾ Иако граѓанската теорија, масите ги определува како политичко

¹¹⁾ Милосавлевски Славко, "Двете лица на собитјата", ЗУМПРЕС, Скопје, 1996, стр.113

¹²⁾ Dzinic, Firdus: "Nauka o komuniciranju".- Beograd: Savremena administracija, 1978.- 76 str.

¹³⁾ Михелс ("Политички партии", Париз, 1919) укажува, дека доминацијата на лидерите врз членовите која се остварува во политичките партии не е само резултат на силната желба на тие партии и лидери да дојдат до власт, туку и резултат на една специфична потреба на масите да бидат водени. Гоати В., цит. дело, стр.117

некомпетентно мнозинство во општеството, сепак, примерите од практиката потврдуваат дека во ситуација кога доаѓа до внесување на минимум елементи на организација во масата, се создава неверојатно огромна социјална енергија која е кадарна да предизвика крупни општествени промени. На тој начин, масата е способна да се претвори и во политичко движење и да претставува нешто повеќе од обичен пасивен субјект на јавното мислење.

7.

Елементи и функционирање на информативно-комуникацискиот модел на современата политичка партија

• *основни комуниколошки назнаки*

Во набљудувањето на современата политичка партија како комуникациски систем, тргнуваме од основната определба на науката за комуникациите, или комуникологијата,¹⁾ која ги опфаќа процесите, структурите и функциите на комуникациските системи во нивниот тоталитет.

Притоа, оперираме во сферата на комуникологијата на политичките процеси, која го опфаќа политичкото комуницирање и сите аспекти на политиколошкиот пристап во комуницирањето.

Иако е утврдено дека постои директна, и со мошне силен интензитет, меѓузависност помеѓу политичката комуникација и политичкиот процес,²⁾ не треба да се занемари и појавата на извесно осамостојување на

¹⁾ "Комуникологијата ја проучува содржината, обликот и начините на човековото меѓусебно и масовно комуницирање, смислата, целите и ефектите на симболичката интеракција, со која луѓето се разбираат, кооперираат и се поттикнуваат на дејство, како и структурата и функциите на општествените комуникациски системи." Djinic, Firdus: "Nauka o komuniciranju".- Beograd: Savremena administracija, 1978.- 8 str.

²⁾ "Политичкиот процес претставува сложена и комплексна структура на врски помеѓу групните структури, институционално зацврсната во својот политички субјективитет и компетенциите, кои меѓусебно политички (а тоа значи и антагонистички) се однесуваат спрема основните полуги на власта - државата, односно потесната структура на носители на јавни функции во јавнополитичката сфера, со цел да ги присилат на одреден тип на однесување во примената на државно правната принуда заради регулирање на односите помеѓу поединците и групите, социјалните фактори релевантни за тековите на општествената репродукција". Djordjevic, Toma: "Komunikacija i vlast".- Beograd: Mladost, 1988.-.28 str.

комуникацискиот процес³⁾ кој добива на тој начин и карактеристика на посебно политичко комуникативно однесување. Политичкиот процес и започнува од политичкото комуникативно дејствување на субјектите кои се вклучуваат во него. Сепак, не постои прецизна теоретска и практично-политичка верификација на тврдењето дека комуникацијата му претходи на политичкиот процес, односно обратно. Но, факт е дека политичкиот процес само преку својата комуникативна манифестација се разоткрива во својот појавен, манифестен облик. На тој начин е овозможено следење, анализирање и антиципирање на политичкиот процес во целина, како и на неговите одделни делови. Или, со други зборови, политички процес кој е лишен од својата комуникативна инстанца, реално и не постои. И двете категории се наоѓаат во логичка симбиоза и заеднички ги поднесуваат сите реперкусии од потезите кои се одвиваат во нивни рамки.

Во практиката се остварува мултистепенa и мултидимензионална комуникација во која циркулираат пораки, произведени во различни партиски лаборатории, кои во основа имаат иста цел и задача, а кои сепак мораат да внимаваат на својата основна "регистрација". Станува збор за мошне комплексни и сложени процеси во кои поуспешни се оние партии кои ќе можат да обезбедат обединување и разработување (информациско-комуникациско) на најголемиот дел од факторите кои го определуваат ставот на потенцијалниот гласач. Прашањето на неинформираниот гласач, на пример, може да се дефинира низ призмата на идеализираниот модел на граѓанинот лоциран пред се во рамките на економските теории за

³⁾ "...политичката комуникација се издвојува во осамостоена функција на политичкиот процес, а комуникативното однесување, со тоа во врска, ги стекнува сите обележја на политичко однесување на субјектите во политичкиот настан", Djordjevic, Toma: цит. дело, стр.8

колективниот избор, од една и богатата емпирска евиденција за софистицираниот потенцијален електорат. Станува збор за тоа на кој начин граѓаните ќе можат да ја остваруваат својата контрола врз избраните политички претставници доколку им се сосем магловити ставовите на кандидатите по однос на значајни општествени прашања. Паралелно со ваквата теза стои и заклучокот, според мислењето на Нојман, дека проблемот не е толку во недостатоците на политичкиот или медиумскиот естаблишмент - туку е во самите гласачи!

Правата смисла на комуникацијата, суштината на демократскиот комуникациски процес е: и комуникаторот и реципиентот, испраќачот и реципиентот во комуникацискиот процес да бидат рамноправни субјекти. Тоа практично е можно единствено во дијалогот. Така, сосема е јасно и логично дека целта на политичкиот говор (поточно, политичката комуникација) пред сè е убедување и поттикнување за политичко дејствување во саканата насока. Оттаму, и современата политичка партија мора да оствари дијалог со повеќе субјекти/актери на политичкиот процес: своето членство, односно со целото свое опкружување. Ако говори само едната страна - можеме да зборуваме за се друго само не за постоење на комуникациски процес со сите свои карактеристики. Секој дијалог, во врска со било кој предмет, содржи она по што комуникацијата како повеќенасочен облик на учество на субјектите станува возможна.

И конечно, модерната политичка партија може да се сведе и на збир од нејзините комуникативни делувања, со што манифестационо и влегува во политичката борба.⁴⁾ Уште Енгелс пишуваше дека политичката

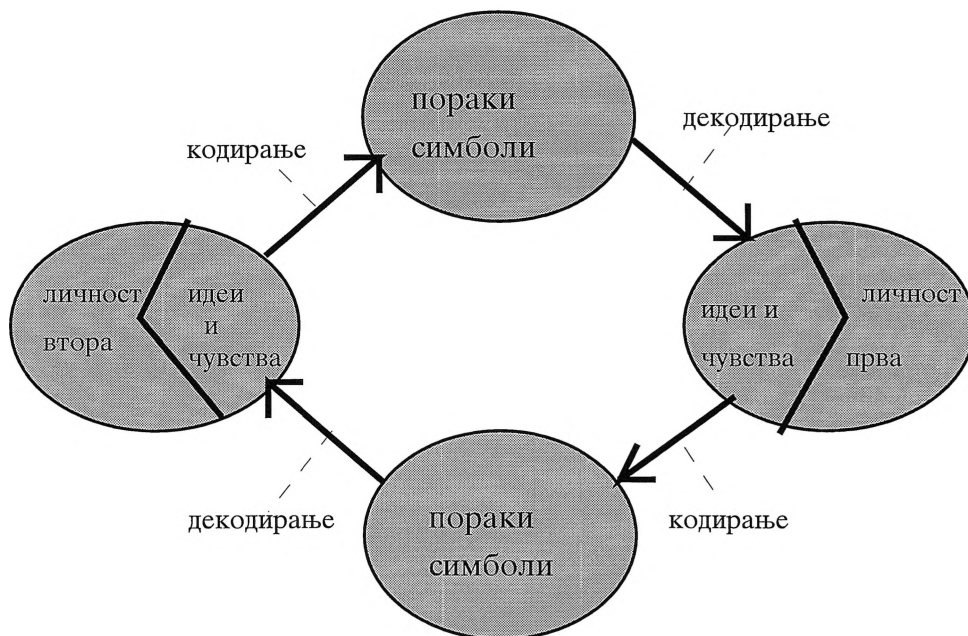
⁴⁾ "Политичките партии, во процесите на комуницирање, генерираат и трансформираат социјална енергија на чија основа влегуваат во политичка борба"., Radojkovic, Mirosljub: "Savremene informaciono-komunikacione sisteme".- Beograd: Zavod za udjbenike i nastavna sredstva, 1984.- 54 str.

партија, треба да настојува да ги обезбеди елементите како што се: дискусија, давање основа за обликување на партијата, нејзино развивање, нејзина одбрана, како и настојувањата колку што е можно повеќе да се потиснат и отфрлат тврдењата на конкурентските партии. Таквата препорака важи и денес, за што потврда даваат многубројните партии во развиените конкуритивни политички системи.

- *комуникациски модел*

Во проектирањето на комуникацискиот модел на современата политичка партија потребно е да се земат предвид и неколку теоретско-методолошки пристапи, значајни од аспект на современите комуниколошки истражувања.

ОСНОВЕН МОДЕЛ НА КОМУНИКАЦИСКИОТ ПРОЦЕС

Теоријата има различни толкувања за одделни комуникациски процеси како и за ефектите и последиците врз учесниците во таквите процеси. Сепак, секој теоретско-методолошки пристап одделно покажува и емпириски потврдува свое значење и место за натамошните анализи и истражувања во оваа област.

Проекцијата на комуникацискиот модел на современата политичка партија неможе успешно да се изведе доколку не се почитуваат основните постулати на комуникологијата. Затоа тргнуваме од познатата формула на Ласвел кој укажал дека: кој говори, по каков канал, со кого, со каков резултат - се основните елементи на комуникацијата.⁵⁾

⁵⁾ Schramm, Wilbur Lerner, Daniel: "Communication and Change" - The Last Ten Years - and the Next.- Honolulu: East-West Center by The University Press of Hawaii, 1978.- 303 p.

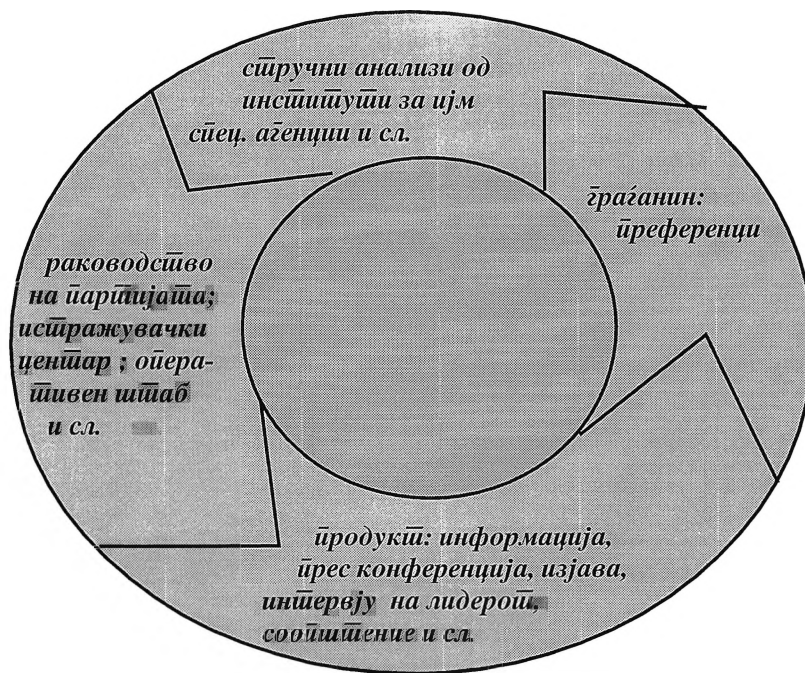
Види исто во: Czitrom, J. Daniel: "Media and The American Mind From Morse to McLuhan".- University of North Carolina Press, 1986.-

Математичарот К. Шенон и инженерот електроничар У. Вивер ја анализирале комуникацијата меѓу луѓето користејќи пет компоненти: извор, предавател, сигнал, реципиент и цел. В. Шрам, на пример, ја определил комуникацијата како акт на востановување контакт помеѓу испраќачот и реципиентот со помош на соопштение. Притоа, овие двајца имаат некој општ опит што му придава смисла на соопштението кое се кодира и испраќа од страна на испраќачот, а се прима и декодира од реципиентот.

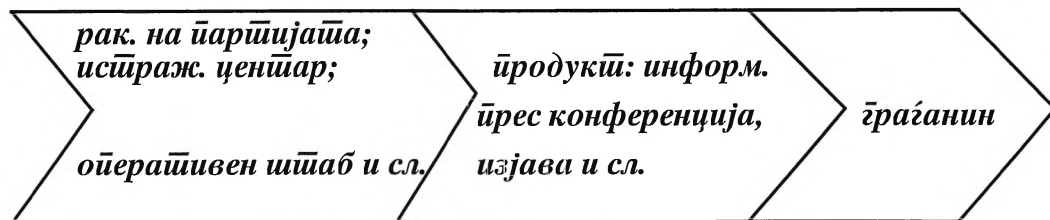
Весли и Мак Лин предложиле посложен модел на комуникација воведувајќи разлики во одделните улоги во тој процес и подвлекувајќи го значењето на обратната врска и размената на информацијата со надворешната средина.

Во таа смисла модерните политички партии, како впрочем и речиси сите поголеми организации (од било кој тип) практикуваат да црпат што повеќе сознанија, информации, предлози, сугестии, оценки, ставови, критики и сл. од граѓаните (од сите категории) меѓу кои, со кои, од кои и за кои практично и постојат. Станува збор за познатите комуникациски феномени: Feedback и Feed-Forward. Она што е значајно за Feed-Forward-от е всушност, она што за жал почесто се случува, а тоа е струење на пораката од "произведувачот" кон "потрошувачот", без повратно дејство.

FEEDBACK

FEED-FORWARD

Во Де Флеровата теорија на индивидуални разлики доминира S-R пристапот. Главна нејзина карактеристика е претпоставената константа дека припадниците на публиката се посебни и одвоени поединци. Оваа теорија смета, всушност, дека доминантно е индивидуалното одбирање и интерпретација на пораките. Што значи, за комуникаторот е најважно да

определи кој стимул, каква реакција произведува кај атомизираната индивидуа.

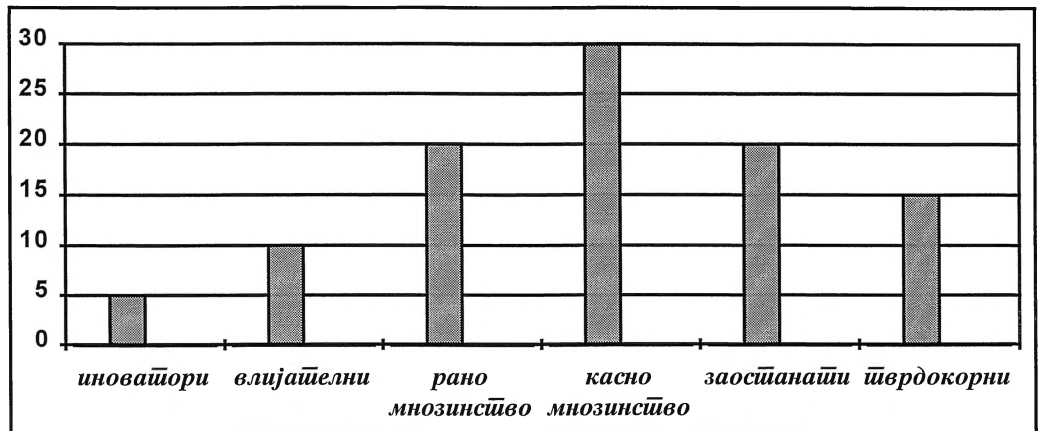
Теоријата на општествените категории утврдува дека луѓе со слични социјални карактеристики исполуваат слично однесување во процесот на комуницирањето, изложувањето, преферирањето и реакциите.

Теоријата на двостепениот тек на комуницирањето смета дека пораките не допираат секогаш до сите припадници на публиката непосредно. Често се случува пораките најпрво да допрат до еден сегмент на општеството, а потоа да се пренесуваат и на останатите.

Теоријата на влијателни поединци се базира на осознавањето од постоење на информирани поединци кои уживаат доверба и авторитет во одредена заедница и кои преку секојдневните лични контакти, во рамките на примарните групи, вршат силно влијание врз останатите, во правец на формирање мислење и донесување на одлуки.

Теоријата на процесот на усвојување на идеји констатира дека најголемиот број од публиката се наоѓа во т.н. рано мнозинство, односно касно мнозинство.

Оваа теорија утврдува шест категории на луѓе: првите се иноватори, обично многу мала група, вторите се влијателни, тоа се оние кои се предводници на мнението, третите се рано мнозинство, помасовна категорија на публиката, четврти, касното мнозинство, петата категорија се заостанати и шестата, релативно помала група, т.н. тврдокорни.

Стандардна структура на публиката од аспект на брзината на усвојување нови идеи

Ваквата поделба и поточно, осознавање на структурата на публиката со која одделна партија сака да оствари политичка комуникација е особено важна. Доколку во нејзиниот состав преовладуваат првите, вторите и третите - логично е дека е неопходен пристап во кој ќе бидат содржани пораки кои носат во себе прогресивни, модерни и антиципирачки содржини. Се разбира, сосем е поинаку кога публиката се состои од касно мнозинство, заостаната и тврдокорни.

Теоријата на задоволување на потреби смета дека улогата на комуницирањето би можела да се разложи во рамките на четири специфични потреби. Прво, стекнување на сознанија и информации за пошироката или потесната средина, второ, можност за бегство и отстранување на анксиозноста, осаменоста, напнатоста, личните грижи и тоа, обично преку светот на фантазијата и илузијата за посакуван свет, а често и со помош на механизмот на идентификација со одредени мега звезди, трето, враќање на сигурноста и самодовербата и четврто, помош во остварување на општествени интеракции преку добивање теми за разговор.

Или, со јазикот на Врег, "вратарите" се оние кои одлучуваат кое градиво ќе биде вградено во комуникацискиот процес.

И теоријата, а особено практиката потврдила дека луѓето различно реагираат и различно осознаваат феномени кои се резултат на еден ист настан, на исти личности. Според трансакционистите, "човекот мора да воспостави трансакциски однос меѓу самиот себеси и настанот, мора да ги 'претвора' претставените облици на светот и да 'гради' свое сознание. Таа трансакција мора да се врши се дотогаш додека погледот и претпоставките на комуникаторот за настаните не се модифицираат во акцијата ...суштината на исказот е проверување на искуството во практиката..."⁶⁾

Во современите политички и економски состојби, особено карактеризирани со промените во источно-европските земји, што, се разбира, важи и за нашата држава, оправдано се јави нагласен интерес како во теоријата, така и во политичката плуралистичка практика, за теоретските модели создавани главно во периодот на либералниот капитализам, а осовременувани, адаптирани или целосно отфрлувани, се до денешни денови.

Така на пример, политичко-реторичкиот модел, кој се карактеризира со одредени елементи на фидбек, во најголема мера заради прокламираното учество на критичката, резонирачка јавност во решавањето на општествените прашања, многу бргу, заради конституирањето и доминацијата на интересите на најзначајната класно-социјална структура, се редуцира во правец на еднодимензионална насоченост со јаки персуазивни елементи и со изразено влијание врз атомизираната јавност. Значи, во услови кога средствата за масовно комуницирање добиваат на своето се поголемо

⁶⁾ Врег, Франце: "Општествено комуницирање".- Скопје: Комунист, 1976.- 181 стр.

значење, пред се од аспект на еруптивната дистрибутивна раширеност, доаѓа до форсирање на стимуланс-респонс шемата, со што центрите на економска и политичка моќ, релативно лесно обезбедуваат крајни ефекти.

Чест е примерот, комуникациската врска на партиската организација со изворите на моќта да се претвара во меѓусебен траен интеракциски однос. Една таква врска битно влијае врз механизмите и инструментите на одлучувањето, како и на односот на моќта во рамките на самата партија. Тешко е и да се претпостави до какви се "резултати" може да се дојде доколку деловите на партијата (најчесто деловите од нејзиното раководство) "влезат" во министерствата и локалните управи, потоа, тајните служби, печатот, радиото и телевизијата, банките, и други финансиски институции и конечно, синдикатите, здруженијата и сл.

Социолошко интеракцискиот пристап, од друга страна воведува нови елементи пред се, нагласувајќи ги карактеристиките на јавноста, а посебно, елементите на свеста на политичката јавност. Имено, овие интеракциски теории не го гледаат општеството како целина во чиј состав се наоѓаат атомизирани поединци кои своето однесување, одлучување и свест, му ја должат единствено на медиумите. Во овие рамки, најчесто се развиваат факторски анализи во кои доминираат интеракциските процеси во примарните групи, системот на норми и вредности кои ги создаваат групите и адекватно на тоа, што резултира во значително покритички прием на информациите произведени од страна на мас медиумите. Тие, во зависност од доминантната политичка и економска олигархија, се грижат за зачувување на статус квото, за рамнотежа на противречностите во општеството, и за негативен фидбек.

Застапниците на теоријата за симболичко комуницирање поголемо внимание обрнуваат на конфликтите и судирите во општеството во контекст

на докажувањето дека општеството всушност егзистира во процесите на комуницирање во најширока смисла. Сепак, оваа теорија не навлегува во каузалитетот на општествените конфликти и на тој начин комуникациските процеси ги сфаќа феноменолошки и манифестационо.

Системската теорија и современата системска анализа во голема мера се приближуваат до концептот за најпродуктивниот облик на егзистирање на комуникациските системи, односно потсистеми во рамките на глобалните целини, со своите фундаментални поставки за комуникациски систем со прогресивна конотација: висок степен на отвореност кон околината и адекватно на тоа, еластичност и адаптивност на сопствената структура. Оваа теорија послужи како основа за конструирање на бројни системски развојни модели, со надворешна но и внатрешна отвореност, како главна претпоставка за реструктуирање и конечно, за развивање на позитивниот фидбек и неговите корисни интервенции во системот.

И во процесот на политичката комуникација, особено во услови кога се воспоставува повеќепартиска демократија и компетитивен економски и политички систем, лесно можат да се воочат два карактеристични вида на комуникациски модели: линеарниот и системскиот модел.

Првиот модел всушност претставува процес во кој активниот извор на соопштението делува врз пасивниот примач со помош на јасно нагласен персуазивен монолог. Со тоа автоматски е обезбедена најважната претпоставка за супериорност на изворот на соопштението.

За разлика од линеарниот модел, системскиот комуникациски модел претпоставува значително поголем степен на рамноправност на учесниците во комуникативниот акт. Во системскиот модел комуникацијата се третира како дијалог во кој манипулирањето со реципиентот од страна на изворот може да биде усогласено со обратното влијание од страна на

реципиентот врз изворот. Постои голем степен на рамноправност во меѓусебните односи, во испраќањето и примањето на информации, пораки, соопштенија, а со тоа и приближно еднакво делување и ефекти од комуникацијата. Во секој случај, во системскиот модел, реципиентот располага со значителна слобода на свој начин да го третира значењето на изворот: мотивите, побудите за испраќање на конкретна информација и сл.

Практиката, за жал, потврдува дека линеарниот модел е сеуште доминантен облик на комуницирање во политичките процеси.

Секоја активност, па со тоа и активноста на политичките партии има нужно определени димензии. Така говориме за: обем, интензитет, носители и учесници, содржина, причини и последици.

При градењето на комуникациониот модел на политичката партија тргнуваме парктично и од ваквите димензии на активноста на таквите организации, со цел да ги димензионираме и разработуваме конфигурациите и перформансите на пораките кои циркулираат како по квантитет така и по квалитет, односно, преку главните условно поделени субјекти на комуникацискиот процес: комуникаторите и реципиентите.

Доколку обемот и интензитетот се врзани за квантитетот, тогаш содржината е врзана за квалитетот; носителите, односно учесниците на активностите на политичките партии се врзани за субјектите на тој процес; и како крајна консеквенца: причините и уште повеќе, последиците од активноста на политичката партија.

Основна релација на која го градиме информативно-комуникацискиот модел е: информација —> став —> акција.⁷⁾

7) Види во: Nelson, W. Polsby, Wildavsky Aron: "Presidential Elections", Strategies of American Electoral Politics.- New York: Charles Scribner's Sons, 1976.-

Значи, информативно-комуникацискиот модел на современата политичка партија има основна задача да воспостави комуникација со ставовите на политичките субјекти (бирачите, симпатизерите, неопределените), да реализира такви дејствија со кои ќе обезбеди релевантни сознанија за промените, структурата и еволуцијата на политичките ставови,⁸⁾ односно колективните политички ставови.⁹⁾

Посебно се значајни начините на изразување на политичките пораки кои влијаат врз промените на основните својства и суштината на ставот заради повратното движење во комуникацијата. Особено кога колективниот, групниот или индивидуалниот став предизвикува повеќезначно и неочекувано дејство: како врз првиот комуникатор, така и врз останатите учесници во таквиот процес.

Информативно-комуникацискиот модел на модерната политичка партија, глобално го определуваме како морфогенетски комуникациски систем, кој со својата внатрешна и надворешна отвореност, обезбедува влез на иновациони, креативни, насочени кон промени елементи, систем кој обезбедува без поголеми проблеми, развојни и квалитативни структурни промени. Таквиот комуникациски систем, својата перспектива ја гледа само

⁸⁾ "Политичките ставови од ставовите воопшто се разликуваат по содржината на својот предмет "објект" на ставот и по многу големата сложеност. Треба да се нагласи дека нивната интелектуална димензија, врзана за убедувања, верувања и празноверици и улогата на вредностите како основа на ставовите. Оваа димензија на политичкиот став овозможува дејство на идеологијата како средство на "социјализацијата" и "политизацијата". Милосављевиќ, Славомир: "Политичка акција".- Београд: ФПН, 1977.- 183 стр.

⁹⁾ "Колективни политички ставови се такви ставови на заедницата кои се резултанта на сите индивидуални ставови, при што конативната компонента е формирана како иста или приближно иста за сите поединци кои ја сочинуваат заедницата. Притоа, во секој индивидуален став доаѓа до одредна трансформација, усогласување во прв ред на конативната, а во нешто помала мера и на когнитивната компонента. Емоционалната компонента може, но не мора да биде усогласена во иста мера како останатите компоненти." Ibidem, стр.187

преку непречена и квантитативно, што е можно поголема размена на материја-енергија, односно информации, како основен предуслов за "хранење" на системот, но и како претпоставка за создавање плодна почва во која ќе се произведуваат рационални и продуктивни одлуки.

Значајно е да се обрне внимание и на внатрешните елементи на таквиот потсистем во однос на партискиот систем со кои ќе се обезбедува морфогенезата на целиот систем (политичката партија). И конечно, како што тоа прецизно го дефинира Ф.Врег, односите на таквиот потсистем во рамките на партијата, треба да биде таков - за да овозможи создавање на тотална, комплексна и компетитивна ситуација.

За информативно-комуникацискиот модел, конечно релевантен е и проблемот на политичкото определување кое претставува сублимат на усвоени вредносно-ориентациони ставови, односно вредносни системи и политички убедувања. Тешко би можело да се очекува авторитарни или ултра националистички политички партии да бидат заинтересирани за вака претпоставен информациско-комуникациски модел и систем.

Во конструирањето на комуникацискиот модел на една политичка партија, најбитна е методолошката разработка во градењето на најважниот производ - одлуката. Во таа смисла значајно е да се дојде до сознанија за општата воља на најширокиот аудиториум преку континуиран процес кој ќе обезбеди синтеза на поединечните и посебните интереси. Станува збор за демократски процес кој политичката борба ја дефинира како борба на аргументи и факти.¹⁰⁾

¹⁰⁾ "Таков процес, наместо политичка борба, подразбира борба на мислења, користење на аргументи и проверени вистинити факти како основни инструменти ... голема отвореност за иницијативи, прилично развиено разбирање за потребите на другите, развиена општествена одговорност за вкупните состојби во општеството... Но, тоа подразбира и општествено-економски развој, прилично

Затоа, моделот, на чија основа се создава посебен информативно-комуникациски центар во рамките на самата партија, има задача да иницира и посебни истражувања на јавното мислење, кои нема да бидат само поводни (на пр. во рамките на предизборните кампањи), туку обмислени и лонгитудинални, со што ќе се обезбеди и добивање на систематизирани сознанија за движењата и промените на ставовите на членовите на партијата и пошироката популација или делови од популацијата за кои една партија е посебно заинтересирана. Но, во колкава мера ќе се остави овој систем да игра улога на стручен и компетентен коректив во ваквиот комуникациски процес - најмногу ќе зависи од степенот на неговата автономност.

Комуникацискиот модел на политичката партија посебно е "заинтересиран" и за процесот на раѓање на иницијативата, која може да тргне од било кое место во и надвор од политичката партија, односно во и надвор од нејзините одделни сегменти. Се работи за процес кој во себе носи есенцијална критика на дадената реалност и е еден од најдрагоцените инпути во политичката партија со демократска легитимација.

Таквата иницијатива (иницијативи) доаѓаат до комуникацискиот центар на партијата, кој истите, ги собира и обработува, а потоа утврдува односи и значења на информациите кои се наоѓаат во тие иницијативи во врска со стратегиските, тактичките и оперативните цели на партијата.

На тој начин, ова стручно и компетентно тело на партијата се јавува како комуникатор со деловите на организацијата и обезбедува повеќестепени посредувани комуникации, во истовреме, стимулирајќи и

развиена производност на општеството, пошироко и покреативно исполнето слободно време ...", Милосављевиќ Славомир, цит. дело стр. 71-72

нужни хоризонтални комуникации на разни нивоа заради разрешување на конкретни прашања.

Успешноста на една современа политичка партија во голема мера ќе зависи и од создавањето на вакви комуникациски модели и системи, а потоа и разработени инструментариуми кои ќе водат сметка за остварување на правото на поединецот, групата, односно масата да бара и да добива информации. МекБрајдовата комисија своевремено констатираше дека: ако е точно дека луѓето имаат повеќе можности да примаат информации, тоа не значи дека се реализирани сите основни компоненти на правото на поединецот за информации. Тука особено станува збор за компонентите како што се: правото на човекот да дава, но и да бара конкретни информации. Ова второто, сеуште во голема мера, се разбира, намерно и свесно - се запоставува. Дури и по активирањето на глобалниот комуникациски систем - ИНТЕРНЕТ.

Современиот комуникациски модел на политичката партија пред се ќе се препознае преку создавањето на посебни информативно-комуникациски центри во кои ќе биде овозможено брзо средување на информациите и нивно непосредно кружење во сите делови на партијата. Со тоа ќе се обезбеди максимално соочување на бројните различни мислења, пред отпочнување на процесот на донесување на одлуки. Тоа на крајот ќе резултира со донесување на демократски и квалитетни одлуки во партијата.

За ефикасно функционирање на моделот потребно е да се обезбедат технички и практично-политички претпоставки како основа за релевантно средување на пораките; потребната компјутерска обработка и, далеку побргу отколку досега - нивно пуштање во комуникациско кружење.

Но, не е само тоа потребно. Значаен е и степенот на автономија на еден ваков комуникациски модел (потсистем) во рамките на политичката

партија и тоа, на она ниво, на кое ќе се обезбеди непречено остварување на неговите основни функции на пренос, обработка, селекција на информациите, со што нема да се узурпира улогата на политичко одлучување (напротив, тоа ќе добие на квалитет и ефикасност) која ја има раководството на партијата. "Само автономен информациско-комуникациски систем може да врши функција на брзо, динамично, двонасочно и сестрано кружење на информации во потсистемите и меѓу потсистемите".¹¹⁾

Се разбира дека комуникациските процеси во политичката партија, а адекватно на тоа и во самиот комуникациски модел, имаат за цел и обезбедување предуслови за рамнотежа на целиот систем (партијата, во генерална смисла). Во тој контекст вреди укажувањето на Врег кој тврди дека воспоставувањето на динамичка рамнотежа го сфаќа поинаку одошто функционалистите или одделни системски теоретичари. Всушност, основно е да се констатира дека не станува збор за механичко, односно, хомеостатично воспоставување на рамнотежа.¹²⁾

Прашањето на функционалноста¹³⁾ на моделот заслужува посебно внимание. Таквата функционалност подразбира селекција и прилагодување на информациите кои моделот ги добива од раководството на политичката партија и така "средени", ги доставува до членовите на партијата, и

¹¹⁾ Врег Франце, цит. дело стр.282

¹²⁾ "Се работи за развојно, адаптивно воспоставување на рамнотежа во смисла на напредувачки, противречен процес. Процесот не се враќа на иста точка, не се урамнотежува на претходното статус љуо, туку во напредувачко противречен процес на формирање нови мненија и ставови - се подигнува на ниво на ново сознание. Рамнотежата се воспоставува врз основа на нови консензуси"., Ibidem, стр.293

¹³⁾ "Суштината на функционалното комуницирање се состои во тоа што комуникаторот ги усогласува своите сопствени претстави, цели и желби, со претставите и очекувањата на реципиентот, што значи дека развива емпатичка проекција на мотивациската структура на публиката". Врег Франце, цит. дело стр. 290

пошироко, до граѓаните. Помеѓу нив не прави никаква разлика. Во исто време, овозможува несметано да циркулира "реакцијата" на јавното мислење од таквите информации до раководството. Исто така, на индиректен начин, таквото јавно мислење да ја обезбеди репрезентативноста, со цел да се добијат такви инпути во партијата, кои во голема мера ќе ја детерминираат содржината и формата на информациите кои повторно ќе протечат во двонасочниот комуникациски кружен тек.

Врз основа на констатираните функции, улоги и задачи на комуникацискиот модел на политичката партија, може да се извлече краток сублимат во кој би биле нотираны неговите основни императиви: иновативната функција без која не може да се замисли развојната функција на партијата; подигање на општото културно и интелектуално ниво на раководството и членовите на партијата; постојано воведување на нови демократски методи во животот на партијата; непречена циркулација на научната информација во целиот систем и максимално отварање на сопствениот систем за прием на пораки и информации (инновации) од други системи, односно, од вкупното опкружување.

Во контекст на преферирањето на современ, системски развоен комуникациски модел вграден во модерна политичка партија, неопходно е да се укаже на претпоставките од кои таквиот модел би бил зависен, односно, на кои други системи може, и автоматски врши помало или поголемо влијание.

Прво, не треба да се заборави на нивото (техничко и материјално) и функцијата и реална моќ што информациско-комуникацискиот потсистем го има во рамките на едно глобално општество.¹⁴⁾ Од таквата позиција на овој

¹⁴⁾ Во овие рамки не треба да се испушти од вид дека Република Македонија, на пример, до моментот на изработката на оваа студија, сеуште нема(ше) отпочнато со проектирањето на стратегија за национален информациски глобален систем која би претставувала основна појдовна рамка за останатите

потсистем ќе зависи на кој начин ќе се инсталира информациско-комуникацискиот потсистем во рамките на партијата, со кои средства и со кои конкретни задачи ќе функционира.

Потоа, особено е битно да се утврди кој е квалитетот на функционалното комуницирање (во демократски мерни единици) помеѓу медиумите и публиката. Тоа ќе даде елементи врз кои ќе се гради стратегијата на комуникациските токови помеѓу информативно-комуникацискиот сегмент на партијата, од една страна и политичката јавност од друга.

Понатаму, изворот на информацијата, во нашиот случај, политичката партија, остварувајќи ги задачите во рамките на својата комуникациска активност, би постигнувала многу мали резултати, или воопшто не би постигнувала никакви резултати доколку не ги има предвид сите фактори и околности кои влијаат одредена информација, порака, соопштение, да го постигне саканиот ефект и не доведе до создавање на неопходниот комуникациски акт.

Тие фактори и околности, во основа ги означуваме како бариери кои можат да се поделат во повеќе групи и подгрупи. Сепак, основни се: физичките бариери (значи, ситуации во кои едноставно заради физички пречки не може да дојде до прием на пораки и информации); потоа, семантички бариери (бариери на кои треба особено да се внимава, бидејќи констатирана е потребата од обезбедување на определено "разбирливо" ниво на јазикот, стилот и формата со која изворот комуницира со реципиентот); понатаму, психолошките бариери (исклучително значајни); социјално-психолошките (ставовите, мислењата и оценките на реципиентите

информациско-комуникациски потсистеми во кој корпус фактички се сместува и подсистемот на една политичка партија. (Заб. - Г.Г.)

и нивното влијание врз приемот на информации и пораки од страна на изворот); економските бариери; политичките; идеолошките; гносеолошките; разбирањето; запаметувањето.

Ниту една информација на би требало да биде пуштена во комуникациски процес, доколку не се располага со сознанија за сите овие елементи, или, барем, за повеќето од нив.

Утврдено е постоење на бариери помеѓу оние кои испраќаат и оние кои примаат пораки во комуникацискиот процес, кога на луѓето им недостасува знаење за декодирање, односно за разбирање на пораката.

Повеќе автори и истражувања наведуваат на фактот дека партиите во основа треба да се анализираат како организации.¹⁵⁾ Во овој труд таквата определба е прифатена како една од појдовните основи за објаснување на информативно-комуникациските процеси во една политичка партија опсервирана во најголема мера како специфичен систем.¹⁶⁾

Третирајќи го прашањето на структурата на политичката партија како основа за конструкција на оптимален информативно-комуникациски систем/модел во неа, битно е да се направи паралела помеѓу: партијата како организација (неспорен факт е дека комуникацијата и комуникациските процеси ја оживуваат организационата структура. Речиси во сите теории на организацијата, како и во практичните апликации, комуникацијата завзема

¹⁵⁾"Организацијата е временски реалтивно траен, стабилен систем, кој е насочен кон остварување на одредени дефинирани цели околу кои постои потребна согласност на сите делови и елементи на системот, во рамките на кој постојат воспоставени врски, комуникации и релации кои се остваруваат по утврдени правила, се однесуваат на одредени области и предмети на општествениот живот, имаат одредени содржини, облици, динамика и интензитет на остварување" Милосављевиќ, Славомир: "Политичка акција".- Београд: ФПН, 1977.- 168 стр.

¹⁶⁾ "Секоја политичка организација е систем, но таа е истовремено и структура на потесни системи кои како подсистеми се вклопуваат на адекватен начин во системот." Милосављевиќ С., цит. дело стр.169

централно место бидејќи, структурата, размерите и обемот на дејноста на организацијата, речиси во целост се определува од средствата за комуникација.) и партијата како систем на моќта, бидејќи, сепак, "партијата е организам, односно, збир на тела и индивидуални субјекти кои меѓусебно се поврзани со поредокот воспоставен на темел на одредени авторитарни односи (раководители, членови на базата, врховни тела и т.н.) кои се насочени кон тоа да легитимираат одредени механизми на одлучувањето кои вредат и за кои се залагаат сите припадници на таа партија".¹⁷⁾

Анализирајќи ја политичката партија како организација и како систем кој е составен од повеќе или помалку одделни делови во рамките на тој систем, битно е да се нагласи дека комуникацијата го обезбедува основниот процес во кој доаѓа до поврзување на деловите и целината. Битно е притоа да се нагласи дека комуникацијата е и процес кој помага во координацијата помеѓу тие делови. Комуникацијата, исто така, внесува хармонија помеѓу деловите и обезбедува нивно непречено функционирање во рамките на организацијата, во нашиот случај, политичката партија.

Комуникацијата располага, во инструментална смисла со огромен арсенал на сигнали и инструкции, со цел да ја зголеми моќта на големите организации - јавни или приватни, национални или транснационални.

На тоа му погодува и развојот на техниката, која во голема мера овозможи многубројни реципиенти на информации да станат и партиципанти во комуникацискиот процес, или да го имаат тоа чувство. А во истовреме, треба да се истакне дека развојот на структурата на општествените комуникации, со кои во најголема мера владеат

¹⁷⁾ Baldassarre Antonio, "Politicke partije u savremenim demokracijama", Marksizam u svetu br.1, Beograd, 1985. str.171

електронските технологии, значително ги менуваат техниките, начините и стиловите на социјалната интеграција.

• *органizaциско отворен систем*

Една од најважните задачи при градењето на информaциско-комуникацискиот систем на современа демократска политичка партија е создавање можности за развивање на слободата и практиката на внатрешнопартиските расправи и нивно поттикнување.

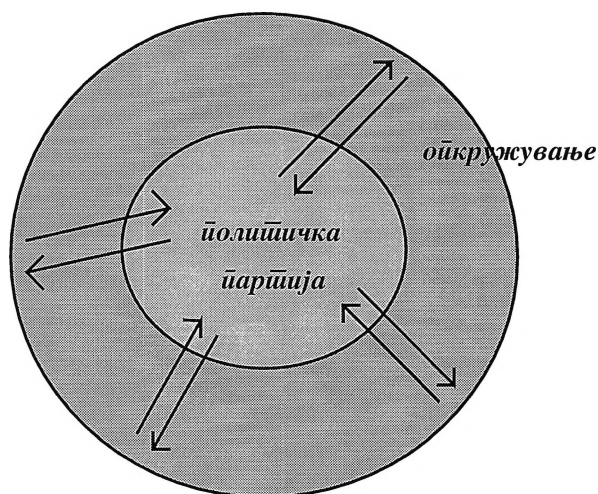
Таквиот квалитет ќе може да се обезбеди доколку политичката партија се постави во позиција на организациско - отворен систем. На тој начин доаѓаме до шема во која се развиваат бројни мрежи и комуникациски канали, создадени за прибирање, систематизирање и анализа на сопствената и надворешната средина како битен предуслов за успешно делување, а во исто време и конструирани за предавање на преработени соопштенија обратно кон таа средина, значи во двонасочен тек.

Овој тип на комуникациски процес е неопходен за успешно функционирање на политичката партија бидејќи обезбедува битни претпоставки кои влијаат врз изработката на решенијата и врши ефикасни, пред се мошне прагматски корекции, како врз формирањето на целите, така и врз методологијата и процедурите при делувањето на партијата, адекватно на барањето на ситуацијата во конкретен период и место.

Во случај кога се работи за политичка партија која во основа создава претпоставки за затворен комуникациски систем, неминовно доаѓа до блокирање на приемот на материјата, енергијата и информацијата од "надворешната средина", до намалување на ефикасноста на таа партија и како крајна консеквенца - престанок на постоење. Регистрирани се безброј

примери кои ја потврдуваат оваа теза. Затоа, преферираме политичка партија од типот на отворен комуникациски систем, кој добива информации од "надвор", ги преобразува или обработува како сировина и заедно со својот автентичен идеен проект го испраќа крајниот производ повторно кон надворешната средина.

**политичката
партија како
отворен
комуникациски
систем**

Исто така, отворените системи имаат можност за зголемување на нивото на специјализација и диференцијација: исклучително значајни квалитети кои ѝ овозможуваат на партијата да биде крајно ефикасна во комуникациските процеси, односно во остварувањето на целите и задачите кои си ги поставува во рамките на политичкиот систем. Доколку политичката партија постојано не би била отворена за прием на информации и пораки од околината, во која дејствува, и доколку не би вршела раземна адекватна на таа околина, наполно би ја изгубила можноста да дејствува во таа околина, односно да биде подготвена да дејствува.¹⁸⁾

¹⁸⁾ "Процесот на трансакција е нужен не само заради дејствување на физичкиот контакт, туку заради нужноста за размена (информациска и материјално-енергетска). Размената, меѓутоа, е природен услов за опстанок и развој на секој општествен систем". Врег Франце, цит. дело, стр.

Врз основа на сето ова, сосем е јасно дека информативно-комуникацискиот систем на современата политичка партија практично и не може (не треба) да биде идентификуван поинаку. Отворениот систем е способен да "... реагира врз влијанијата од околината, во смисла на трансакциски процес што може да води кон адаптација спрема околината, односно кон структурно обликување или промена кон повисоко и покомплексно ниво".¹⁹⁾

Главна карактеристика на таквиот систем е морфогенетичноста која поттикнува настојување тој систем да се развива и доаѓа до позитивни промени во смисла на облик, структура или состојба, за разлика од морфостатичноста која во комуникацијата помеѓу системот и околината настојува да го одржи дадениот облик, односно статичната организација во системот.

Информативно-комуникациските процеси во современата политичка партија, кои ги определуваме во контекст на отворениот комуникациски систем, претпоставуваат создавање на предиспозиции за реализација на два клучни момента: менувањето на начинот на донесување на одлуки и системскиот приод во решавањето на проблемите. "... кибернетиката, автоматиката, даваат клуч за модерно управување со сложените системи овозможувајќи автономија на деловите и демократска

Главната карактеристика на отворените системи е: "...постојано дотечување на иновации и неинституционални информации, предизвикување во системот немир, творечка адаптација, барање, сопоставување и разрешување на конфликтните ситуации", Ibidem, стр.310

¹⁹⁾ Ibidem, стр.348

централизација. Во тоа е содржана суштината на модерната демократија и хуманистичкото донесување на одлуки во општеството."²⁰⁾

• *политичка акција, ефекти и порака*

Едно од позначајните прашања кои имаат специфична врска со комуникацискиот модел на политичката партијата е секако планирањето, водењето и ефектите од политичката акција.

Се започнува со изработување план на политичката акција во кој се настојува да бидат опфатени минимум следните активности:

1. Се настојува да се утврди кои ќе бидат индивидуалните или општествените субјекти кои ќе ја започнат акцијата;
2. Кога, односно, во кој период ќе се води акцијата;
3. Каде, односно, точно прецизирање на местото;
4. По кој повод, настан, ситуација;
5. Во кој облик (говори, реферати, интервјуа), односно, која форма и содржина (прашања, предлози, критики, образложенија, објаснување и сл.);
6. Со каков тон, односно со кој степен на остринa ќе се настапува во таквата акција;
7. Спрема кого, спрема кој субјект ќе се насочува активнoста во различни етапи;
8. Со кои политички субјекти ќе се оствари соработка и на кои

²⁰⁾ Милошевиќ, Божо: "Кибернетика и теорија система и потребе самоуправљања у техничко-технолошким системима и у друштву".- Београд: ИДЕЈЕ, бр. 5/6, 1985.- 71 стр.

подрачја;

9. Кои средства ќе бидат користени;

10. Кои цели треба да се постигнат како краен ефект.

Овој комплекс на активности е вонредно значаен поради фактот што неговата реализација на партијата нужно ѝ наметнува разработка на механизмите на комуницирање во рамките на телата на партијата, во рамките на самата партија и во рамките на комуникацијата на партијата со општеството како целина, односно со одделни негови делови.

Во рамките на остварување на што поголеми ефекти од една таква активност, неопходна е соработка и со средствата за масовно комуницирање кои имаат извонредно значење во таа смисла, како и со комплетниот сопствен информативно-пропаганден апарат.

Притоа, многу е значајно да се води сметка при најавата на акцијата, бидејќи таа обезбедува привлекување на вниманието и негово насочување кон прашањата кои подоцна ќе бидат потенцирани и од кои раководството на политичката партија ќе очекува најголем ефект.

Комуникацискиот модел на една партија треба да има *in put* како влезни дејствија, во кој се наоѓаат барања и подршки за дадена политичка акција, а од друга страна, како *out put*, се наоѓаат дејствијата и донесените политички одлуки со кои всушност се врши пунктирање на општествените вредности зад кои стои политичката партија.

Во основа, сите средства на политичката акција можат да се поделат на: средства за стимулација и средства за спречување. Сите такви средства се сместуваат во материјално-технички и психички рамки, и покрај тоа што нивната примена се остварува со посредување на свеста.

Природата на политичката активност воопшто, а посебно на политичката активност на партиите е таква што бара благовремена, целосна и вистинита информација, висок степен на комуникативност и подвижност, брзина на реагирање, избор на методи, содржина, облик и средства на реагирање во конкретен простор и време.

Сосема е логично и очекувано што во политичката акција субјектите на таквиот процес се служат со разни средства и механизми со што го: обезвредуваат она што не го прифаќаат, за да создадат простор за пласирање на сопственото решение, изнесување на аргументација за него, предности, супериорности и сл.

Политичкиот субјект, се разбира, таквата цел може да ја реализира не само со посредство на јавен настап, туку и со кулоарска изјава, приватна забелешка, со "ширење" на гласина, во писмен или усмен облик, помалку или повеќе прецизно, како би се дошло до услови за донесување одлуки во негова насока или создавање клима за акција во која тој ќе може да доминира.

Основни средства на политичкото делување, како што се ветувањето и заканата, можат да се разглобат на: "1. норми на однесување (од правни до обичајни); 2. информирањето како траен систем на конзистентни известувања за минатото, сегашноста и иднината; 3. системот на комуницирање како траен систем на насочување на начинот и содржината на размената на пораката и реагирањата во општественото комуницирање; 4. образованието (како систем на сознанија); 5. воспитувањето; 6. науката како општо сознание за можностите за остварување на влијание, општо објаснување и аргумент."²¹⁾

²¹⁾ Милосављевиќ, С. цит. дело, стр. 63

Исто така, многу е битно да се изврши разграничување, односно идентификување на проблемите кои немаат општествено значење и квалитет кој би барал политичка активност. За да едно такво прашање се здобие со карактер на политичко и за да може да влезе и да добие вистинско место и во интеркомуникацискиот процес, треба да се исполнат неколку претпоставки:

"1. по својата содржина (или по последиците) и значењето (таквото прашање треба) да биде општо, да не се однесува на мал број на членови во општеството;

2. да е позитивен или негативен преседан на општествената практика, ако се однесува на конкретен поединец, или мал број на луѓе;

3. вообичаените други начини да не се ефикасни за решавање на такви прашања;

4. карактерот на прашањето, местото и времето во кое се покренува да биде погодно за политичка активност."²²⁾

* * *

Комуникацискиот ефект кој сака да го постигне една политичка партија во општеството, во голема мера е детерминиран од нејзиниот углед и позиција во политичкиот систем, а посебно помеѓу членовите и симпатизерите на партијата. Изградбата и на најбеспрекорните техничко-технолошки комуникациски системи и модели, нема да ги дадат очекуваните резултати, доколку бројните реципиенти кои треба да претставуваат субјекти на повратната врска, во услови на осетен пад на авторитетот на партијата, се демотивирани, апатични и пасивни.

²²⁾ Ibidem, стр.74

Таквата состојба треба да биде и знакот за "узбуна" во органите и телата на партијата, за потреба од неодложни промени во програмската поставеност и предметот на ангажирањето, насоката и начинот на водењето на политичката акција, односно разрешувањето на проблемите за кои членството и пошироката јавност се директно и животно заинтересирани. Кога ќе се обезбедат таквите претпоставки, тогаш информативно-комуникациските процеси во партиската организација ќе ја добиваат својата основна функција - да ги следат и да им претходат на политичките одлуки, настани и активности.

Се разбира, сето ова не значи дека во политичките процеси информирањето и комуницирањето ќе претставува и фактор со самостојни и самодетерминирачки квалификативи, чие успешно или помалку успешно остварување нема да има и свое директно влијание во сите сегменти на тој процес.

Изворот на информацијата, изворот на пораката во политичката комуникација е всушност извор на факти, елементи од кои се составува мозаикот на политичкиот процес, се разбира, доколку се релевантни и употребливи.

Степенот на вистинитост во нив е особено значаен од причина што огромна енергија може да биде насочена во погрешна насока и, не само да не доведе до разрешување на проблемите, туку и да предизвика уште поголеми последици, конфликтни состојби и конечно, мултиплицирање на проблемот. Навременото утврдување на степенот на вистинитост и објективност во пораката, степенот на манипулативност и латентност, може во конкретна ситуација да биде далеку позначаен за правилно поставување, утврдување на адекватната стратегија и водење на политичкиот ангажман и акција.

* * *

Политичкиот исказ на една политичка партија неопходно е да се набљудува како комуникациска порака. Негова задача е да обезбеди спој помеѓу нејзините краткорочни и долгорочни цели и содржина која кај реципиентите на таквата порака ќе предизвика препознатливост на исказот и блискост на нивните интереси.

Политичката порака²³⁾ за да ја оствари својата функција во политичкото комуницирање, односно во информативно-комуникацискиот модел на политичката партија, треба во себе да содржи четири главни дела: првиот дел би бил уводот, (функционалниот дел на пораката и она што се сака да се постигне) во кој се насочува вниманието на реципиентите кон основната содржина, односно суштината на пораката; вториот дел претставува главната идеја на пораката, со што битната содржина се вклучува во пораката, третиот дел е телото на пораката во кој се развива главната идеја и четвртиот и најзначајниот дел е заклучокот.

Пораката²⁴⁾ е всушност единица мерка во односите помеѓу политичките субјекти со која се мери нивото, степенот и вредноста на комуникациските трансакции.

²³⁾ Политичките одлуки се секако најнагласените, најистакнатите пораки со политички импликации кои во комуникацискиот процес се здобиваат со карактеристика на мотивационо-детерминистички чинители, и тоа, се разбира, не само на тој процес, туку и на вкупниот политички процес во општеството. (Заб. Г.Г.)

²⁴⁾ "Како што парите, како платежно средство и мерило на вредноста, ги презема функциите на медиуми на стоково-парична размена, така и пораката, како единица мерка на информативниот проток на идеи, станува медиум на договорни односи и однесувања, без кои ни материјално-стоковата размена не би можела да се оствари". Djordjevic, Toma: "Komunikacija i vlast".- Beograd: Mladost, 1988.- 30 str.

На кого му се обраќаат политичките партии?

Секој полнолетен граѓанин припаѓа на конкретни примарни и секундарни општествени групи; има конкретно место во општествената структура; има сопствено искуство и определни психолошки способности и карактеристики; припаѓа на одредена национална култура; има определен и во различен степен - сопствен вредносен систем. Исто така, тој граѓанин перманентно учествува во различни по квалитет и квантитет интерперсонални и групни комуникациски ситуации при што еден поголем дел од пораките кои ги има примено претрпуваат специфична обработка.

Пораката е клучниот елемент во комуникацискиот процес меѓу партијата и поединецот. Пред се, најголема ефикасност има онаа порака која оди во насока на потврдување на веќе формираниот став, оценка или мислење кај поединецот и *vice versa*. Понатаму, порака која е во склад со нормите на групата на која поединецот и припаѓа или пак доколку мнозинството во групата или општеството ја прифаќа - има исто така големи изгледи на успех. Дејството на пораката е поуспешно доколку обработува содржина која претставува новина на поединецот, значи не е дојдено до формирање на групни ставови, или пак поединецот немал претходно никакв интерес за неа. Поефикасни се оние пораки кои изнесуваат про и контра аргументи за разлика од едностраните кои тежнеат кон пасивно прифаќање на комуницираните ставови. Убедливо најефикасни се оние пораки кои директно носат позитивни последици по поединецот.

"Политичката порака претставува информативна структура на комплексна информативност; по својата основна функција, таа врста на пораки стекнува статус на механизам на комуникативна размена и посредување на политичко искуство, стекнато во меѓусебните интеракции мотивирани со потребата комуникативно да се артикулираат, прво парцијални, а потоа и глобални општествени цели на практикување на политичката власт"., Ibidem, стр.32

За да пораката во комуникацискиот процес, ја оствари својата функција, во рамките на интер и интра партиските комуникациски односи, значајно е влијанието на следните фактори: време, простор, интереси, повод, носители, механизми, постапки и цели. Битно е да се нагласи дека пораката која ја произведува политичката партија има основна задача да добие активна согласности и активна поддршка од страна на влијателните делови на општеството. Понатаму, да обезбеди неопределените во никој случај да не се сфатат кон спротивната страна и посебно, да се блокира согласноста и поддршката на целите на спротивната страна. И тоа, не само во пошироката структура на општеството, туку и во самата структура на јадрото на спротивната страна.

Пораката која се испраќа од политичката партија, т.е. од нејзиниот информативно комуникациски центар, за да биде комплетна, неопходно е да биде разбрана на приближно ист начин како што ја замислил и испраќачот. Оној кој ја прима пораката, кој ја толкува, и кој потоа решава нешто да превземе поврзано со содржината на таквата порака, практично е актер во еден комуникациски процес во кој политичката комуникација може да се означи во основа успешна (бидејќи, како што повеќе пати беше нагласено, се остварува основниот ефект - доаѓа до повратна врска). Исто така, доколку пораката е примена и протолкувана, меѓутоа, отфрлена, што значи по неа не следела одредена активност, можеме да констатираме дека станува збор исто така за комплетен комуникациски процес, комплетна политичка комуникација, со тоа што во овој случај повеќе вреди констатацијата за ефект од посебно когнитивно значење за реципиентот, или т.н. фидбек со задршка.

Од аспект на градењето на комуникациски модел на партијата, битно е во комуникацискиот процес да се воочи појавата наречена

когнитивна дисонанца. Се работи за ситуација кога на реципиентот му се предава порака, соопштение, информација, која не е во согласност со неговите погледи.²⁵⁾ Нормално е што во таков случај доаѓа и до погрешна интерпретација и до извртување и блокада, при што пораката не успева да предизвика било кој од трите основни констатирани "последници" при комуникацискиот процес (сознанија, навики, јазично поведение).

Проучувачите на персуазивната комуникација утврдиле дека кај аудиториум со релативно пониско ниво на политичка култура,²⁶⁾ на општосознајни ставови, на ниво на општи и конкретни знаења, - поголеми успеси се постигнуваат со пораки кои се карактеризираат со емотивен набој и кои прилично успешно создаваат слики и претстави кај реципиентот во врска со информацијата или сугестија за дејствување и посакувана активност.

Сепак, теоријата, а уште повеќе практиката покажала дека најефикасните пораки од аспект на персуазивност се токму оние пораки кои во себе содржат паралелно два момента: првиот, информирање, а вториот условување. Иако е тешко да се прават поостри разлики помеѓу овие две категории, во секој случај, нивното паралелно постоење е претпоставка за постигнување на најголеми ефекти во персуазивната комуникација.²⁷⁾

Од комуникациска гледна точка, практично е невозможно да се конструира таква порака која ќе може да комуницира со секој одделен член

²⁵⁾ "Мнозина иследувачи имаат утврдено дека поголем дел од политичката дискусија се одвива меѓу луѓе со слични погледи, а само помал дел меѓу луѓе со различни погледи", Врег, цит. дело, стр.65

²⁶⁾ "Политичката култура е субкултура на општата култура на општеството, нејзина специфична оперативна - инструментална сфера, па со самото тоа и медиум на трансмисијата на принципиелно антрополошки втемелените обрасци на културата на мислењето и однесувањето на токовите на политичкиот процес и облиците на политичкиот живот на современиот човек"., Djordjevic, Toma, цит. дело стр.60

²⁷⁾ Schramm, Wilbur Lerner, Daniel: "Communication and Change" - The Last Ten Years - and the Next.- Honolulu: East-West Center by The University Press of Hawaii, 1978.- 45 p.

од масовната публика. Најголемиот успех се состои во тоа да, врз основа на темелни истражувања се разоткриваат главните карактеристики на публиката со која се сака да се комуницира, и врз основа на таквите сознанија - изработка на пораки кои ќе бидат максимално прифатливи.

Се разбира, сосем погрешно би било доколку се оди во крајност и се настојува да се симплифицира политичкиот исказ. Најоптимално решение во секој случај е доколку се обезбеди негова јасност и демистификација.²⁸⁾

Паролата е составен дел на речиси секоја политичка акција на една партија. Паролата како информација, како порака која треба да допре до одредени точно утврдени субјекти, класно социјални слоеви, маси, региони, народи и т.н. Паролата всушност претставува концентрат на содржината на целите и насоченоста, нивно образложение и објаснување, и се разбира, неопходно е да биде максимално поедноставена за да биде во што поголема мера впиена од страна на адресатите.

- *информации*

Комплексноста, сложеноста и хетерогноста на информациите во голема мера е резултат на сложеноста на материјалниот свет. И токму информациите се едно од главните оружја во создавањето на ред, во областа

²⁸⁾ "... политиката често го губи контактот со 'базата' затоа што говори воопштено, на премногу апстрактно ниво. Се изговараат зборови кои сите ги разбираме, но што тие всушност значат во смисла на конкретниот живот, од таквиот јазик тоа не може да се види"., Grupa autora: "Jezik politike".- Zagreb: CITR, 1987.- 83 str.

на општествените односи и општествените системи, кои без таков ред многу бргу би се распаднале.

Информацијата, која се разменува во комуникацискиот процес, во основа, не може да биде неутрална. Всушност и таа, од својата друга страна на медалот, е многу често (ако не и најчесто, во суштинска смисла) производ на луѓето кои тргнуваат од своите интереси и потреби, борејќи се за остварување на политички, егзистенцијални и други цели, создавајќи бројни ситуации од кои впрочем се раѓаат информациите.

Изворите на информациите, во крајна линија, се секогаш индивидуи, дури и во случај кога делуваат во контекст на организација или систем. Всушност актот на комуникација се остварува на тој начин што се предава една информација, едно соопштение кое претставува стимул и кое се состои од симболи кои имаат и за изворот и за реципиентот определено еднакво значење (тоа е неопходно за да постои комуникација), потоа подфазата или меѓуфазата наречена кодирање во која настанува превод на веќе осмислената идеја во соопштението приспособено за предавање, и се состои од трансформација на смислата на идејата во симболи. Потоа, во фазата на декодирање, се доаѓа до превод на добиените стимули, во конкретна интерпретација на значењето на предаденото соопштение.

Во интерпретацијата, односно во декодирањето, може да дојде до "извртување" на соопштението и на информациите од страна на реципиентот. А потоа, и при функционирањето на целосниот комуникациски акт, и од страна на изворот. Во таа смисла значајно е да се идентификува и воочи степенот, нивото и квалитетот на разликите помеѓу изворот и реципиентот. Односно, постоење на хомофилија (значително висок степен на истоветност на парот: извор - реципиент) или, хетерофилија (ситуација кога постои поголемо отклонување, неслагање и повисок степен на разлики на овој пар,

по определени прашања). Сосема е разбирливо што во комуникацијата, хетерофилниот пар (извор-реципиент) обично е помалку ефикасен одколку хомофилниот.

Комуникациската врска помеѓу реципиентот и комуникаторот, во нашиот случај, на пример, помеѓу членот (членовите) на партијата, и лидерот (раководството) е обратна врска, зашто соопштението во овој случај е управено во насока која е спротивна од предавањето.

Позитивната обратна врска го информира изворот дека пожелниот резултат од соопштението бил постигнат, а негативната обратна врска го информира изворот дека пожелниот резултат од соопштението не бил постигнат.

Или, врска која го зголемува влијанието на објектот врз правецот на информацијата е позитивна, а онаа која го намалува ова влијание, негативна.

Обратната врска има изразито организирачко-формирачко значење за следниот акт на информацијата: на пример, за оној кој ја прима информацијата во говорна форма, има значење и му носи информација не само она што е речено туку и како, со каков тон и во какви услови.

Комуникацискиот процес во случајот на политичките партии всушност треба да овозможи одредна идеја да се пренесе од изворот до реципиентот, со цел да се изврши промена и точно утврдено влијание врз поведението на тој реципиент.

Колку едно влијание може да биде трајно, зависи од многубројни фактори. Во секој случај времетраењето на едно влијание започнува од часот кога тоа стартува со делување врз конкретен субјект или објект во било кој интензитет, па се до часот кога тоа делување го сменува.

Презентирањето на вистинити информации, како најбитен услов за разумен избор помеѓу "модалитетите" и донесување на оптимални одлуки се смета за демократска политичка комуникација и е во колизија со комуницирањето кое преферира емотивни пораки и постигнување на ирационални решенија. Сепак, реалноста и нејзиното доближување до реципиентот како резултат на објективни информации, претстаува еден вид искуство, додека поведението кое е резултат на различни асоцијации помеѓу повеќе искази е друг вид искуство. Често се случува да дојде до спој помеѓу овие две, условно поделени, искуства, така да политичкиот комункатор честопати презентира и информации комбинирани со емотивни пораки заради поефикасно постигнување на крајните цели.

* * *

Прибирањето и дистрибуцијата на информациите од значење за работата на политичката партија, за нејзиното дневно и долгорочно делување, се предуслови за да сите делови на организмот можат да партиципираат квалитетно во партиските потсистеми, а потоа и во градењето на крајниот резултат кој најчесто го промовира раководството или лидерот (одлуки, ставови, акции и сл.) со кој партијата го легитимира својот идентитет и се сместува на политичката карта во земјата. За таа цел неопходно е политичката партија, особено во ситуација кога во РМ општо е прифатен територијалниот организациски принцип, да конципира информациско-комуникациска шема во која колку што е можно попрецизно ќе бидат утврдени и содржината и квантитетот на размената на информации меѓу деловите во сите варијанти: раководство <--> општинска организација; раководство <--> основна единица (овие единици во вокабуларот на

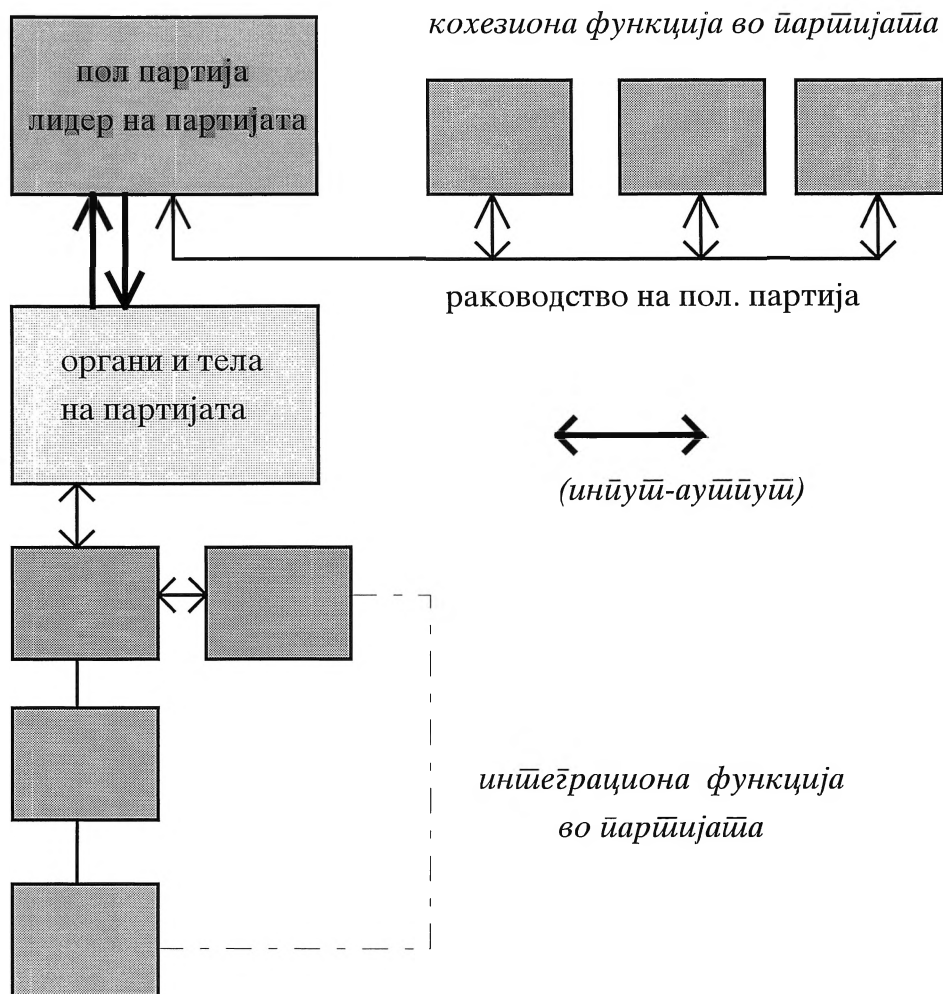
различни политички партии имаат различно имиња: за либералните и конзервативните партии тоа се одбори, кај демократските - екипи или секции, кај социјалистичките и социјалдемократските - секции ...); раководство <--> членови на партијата; раководство <--> симпатизери и т.н.

Прашањето на технологијата на влез и излез на информации и покрај тоа што повеќе ги зфаќа техничките аспекти на овој процес, не е ниту за милимитар поневажно од претходното. За што станува збор: секоја влезна информација треба да биде регистрирана, складирана во адекватен фајл и подготвена, сама за себе или во "друштво" на одредена групација, за натамошна обработка и анализа. Модерната компјутерска технологија сето тоа го овозможува на многу едноставен начин. Во таа смисла е исто така потребно и развивање на модемска комуникација преку full Internet access, со што конкретната служба во политичката партија ќе може да комуницира со голем број на домашни и странски субјекти, и, да влегува во банки на податоци кои ќе значат важна претходница и подготовка во сите процеси на одлучување. Оваа технологија е во фундаментот платформа за сериозен пристап во конфигурирањето на основните и поединечните задачи на политичката партија бидејќи: "Специјализираните задачи и улоги во организацијата означуваат едена квалитетна мутација на поединечното, партикуларното и неповрзаното. Тоа е мутација што создава нов вид социјабилитет, наречен организација. ... Во организацијата квалитетот на знаењата, информациите и искуствата што со себе ги внесуваат луѓето што ја сочинуваат, се претвара во нов квалитет што го надминува поединечното знаење и нивниот механички збир заедно."²⁹⁾

²⁹⁾ Чокревски Томислав, "Организационо општество", НИО Студентски збор, Скопје, 1995, стр.89

Во политичката партија може да се констатира постоење на стандардни и праволинейни комуникациски линии помеѓу субјектите/носителите на одделни функции во самата партија, како и помеѓу нејзините тела, органи, односно, клетки (најмалите конститутивни единици). Всушност, тоа укажува на постоење на класични комуникациски односи во кои доаѓаат до израз сите, или барем повеќето елементи од комуникацијата во смисла на: убедување, констатирање, менување на ставови по пат на прием на информации со различна содржина, конотација, насока, форма, "боја" и сл.

ХОРИЗОНТАЛНА И ВЕРТИКАЛНА ИНТЕРАКЦИЈА ВО КОМУНИКАЦИСКАТА МРЕЖА НА ПОЛИТИЧКАТА ПАРТИЈА

Комуникационата мрежа во политичката партија не може а да не биде вклопена во конкретниот аранжман на хиерархиската структура и реалната моќ што лидерот на партијата, потесното раководство или нејзини одделни членови ја имаат. Раководните елементи на партијата секогаш настојувале и настојуваат да остваруваат монопол врз што е можно повеќе пунктови на комуникациската мрежа, и тоа, како на формално-комуникацискиот процес, така и на неформалниот. Сепак, успешноста во

раководењето со една организација, па и со политичката партија, зависи од нивото, количината и содржината на информациите кои се дистрибуираат и редистрибуираат меѓу пониските хиерархиски нивоа. Поригорозната блокада на проток на информации во овие тела и органи на партијата носи подолгорочни негативни консеквенци особено во периодите на предизборните активности кога е и најпотребно да се сублимира сè што е од употребна вредност и да се фокусира во кампањската тактика. Хоризонталната комуникација на ниво на раководниот кадар во партијата, која се одвива во постојани термински рамки со сеопфатна анализа на проблемските прашања - секако дека има значајна кохезиона функција, но, вертикалната комуникација, која значи размена меѓу повисоките и пониските органи во партијата, интензивна меѓусебна комуникација со широка лепеза на видови на информации и богата по квантитет - остварува силна интеграциона функција на политичката партија.

8.

Профилите на учесници во градењето на условите за дејствување на политичката партија

- **Граѓанин - политичка партија - партиципација**

Граѓанинот во основа претставува мисловно и разумно суштество кое настојува своите практични проблеми да ги реши на тој начин што рационално ќе се определува кон една или кон друга страна, кон една или кон друга опција, кон една или кон друга политичка пратија. Општеството, може исто така да се набљудува и како збир на независни и самостојни индивидуи. Независноста истовремено подразбира еднаковост на овие индивидуи, во смисла на можност да секоја од нив ги оствари своите приватни интереси и тежненија според кои е раководена во своето практично општествено делување. Во основа на ваквата еднаквост стои фактот за припаѓањето на индивидуите на човечкиот род, што од своја страна подразбира поседување на способност за мислење и рационално просудување, и, врз основа на тоа, можност и право овие индивидуи да се определат за одредени цели, завземајќи секоја за себе и независно од другите, одредени ставови, изнесувајќи сопствени мислења и погледи за битните прашања од заедничкото живеење.

Зошто луѓето се поврзуваат во рамките на политичките партии? Зошто излегуваат на бирачките места? Ж. Бирдо, на пример, во основа настојувал да ја докаже тезата дека сите тенденции кои се прекршуваат во политичкиот живот, сите ривалски власти чија меѓусебна борба ја прави основата на јавната активност, сите разлики во темпераментите, аспирациите и вкусовите кои ги делат луѓето, нивните амбиции и нивните интереси, водат

денес до политичките партии. Според него, партијата е конкретна форма на моќ, таа е опиплив облик на идејата за правото, таа е инструмент преку кого поединецот има чувство дека учествува во јавниот живот. Општествено, партијата е најактивниот агент на социјалната кохезија, морално таа е последното прибежиште на идеалот, политички, таа е двигател на јавниот живот. Едно вакво размислување на Бирдо, не само што одговара на прашањето за партиските партиципенти, туку и во голема мера е блиску до концептот за политичка партија која треба да биде организација на иднината, концепт за политичка партија кој е особено прифатлив во рамките на општествената заедница која ја гради Република Македонија, во период кога се дефинираат нови и се реинсталираат старите односи во рамките на категориите како што се: поединец (граѓанин), разлики, приватност, човекови права, пазарни законитости, социјална кохезија и сл. Токму затоа партијата особено треба да биде заинтересирана да комуницира со поединци, или групи кои понагласено артикулираат одредени потреби и интереси. Анализата на таквите потреби и интереси покажуваат постоење на широк дијапазон на разлики во тие интереси. Од тие причини, најзначајната "точка која се напаѓа", е еден средишен интерес кој ја претставува основната содржина и израз на поединечните интереси. Според Маслоу (Maslow), на пример, идентификувани се четири основни типа на потреби¹⁾: 1. физиолошки потреби, 2. потреби за сигурност, 3. потреби за углед, 4. потреби за афирмација; Креч смета дека ги има пет: физиолошки потреби, сигурност, припаѓање и љубов, почитување и самоактуелизација; и т.н.

¹⁾ "Потребите се психофизички и општествени потреби кои во дадена ситуација го активираат човекот да прави одредени постапки, односно да развива одредена активност", Милосављевиќ, Славомир: "Политичка акција".- Београд: ФПН, 1977.- 105 стр.

Одлуката на гласачите и нивното политичко однесување зависи и од: 1) партиската идентификација, што на некој начин веќе ја означува определбата кон една или кон друга политичка партија, кон еден или кон друг политички програм, ветувања и сл.; 2) предметната ориентација, која е поврзана со односот на бирачите кон начинот, методите, реалните шанси за разрешување на одредени проблеми во општеството од страна на една политичка партија; 3) кандидатска ориентација, што значи определба, симпатии и преферирање на еден кандидат vis-a'-vis друг.

Партиципацијата на граѓаните во политичките партии може да биде прилично различна. Таа зависи пред се од природата и големината на партијата, како и од нејзината положба во конкретен политички систем. Сепак, можно е да се изведат карактеристични категории на партиципанти, вклучувајќи ја тука и нивната мотивациска структура.

Според Вебер постои нужна поделба на: политички активни и политички пасивни граѓани. Практично на тој начин и се изведува заклучокот дека поделбата на водство и следбеници е витален елемент на секоја партија.

Истиот автор смета дека партиите, претставуваат политички организации за слободно придобивање на три нивоа учесници: прво, оној потесен дел кој го сочинува раководството на партијата и кој всушност е заинтересиран за обезбедување на моќ во општеството, идејни учесници кои се заинтересирани за остварување на некои долгорочно проектирани цели и трето, такви учесници чија цел е стекнување на лична корист. На овој начин, навистина доста грубо, но на ниво на генерална експликација, Вебер ја идентификува персоналната унија на учесниците во работата на една политичка партија со утврдување на основната вредносно-целна мотивациона линија, а со тоа и нивоата на очекувања од поделбата на "колачот" од

евентуалните ефекти обезбедени со успехот на политичката партија на изборите.

Диверже јасно разликува три круга на партиципација: првиот, поширокиот круг ги опфаќа определените избирачи кои гласаат за партиските кандидати на изборите; вториот, потесен круг го сочинуваат симпатизерите (додека одредувањето на првите е јасно, бидејќи под тоа се подразбираат поединци кои на изборите се определуваат за партиските кандидати, кругот на симпатизери е недоволно одреден); третиот, најтесен круг е интерниот круг, кој ги опфаќа партиските активисти (поединци кои се чувствуваат како дел од потесното јадро на партискиот колективитет и кои со своето ангажирање всушност го обезбедуваат непосредното функционирање на партијата).

Исто така, позната е и паралелата на Л. Ловел кој се обидел партиципиентите во политичките партии да ги подели на: оптимисти и песимисти од една страна и поборници и противници на промени, од друга. Со вкрстувања, тој доаѓа до една специфична типологија на партиско ангажирање. На тој начин, се добива следната шема:

<p>а) либерални партии = <i>оптимисти и приврзеници на
оптимистички промени</i></p> <p>б) револуционерни партии = <i>песимисти и приврзеници на
оптимистички промени</i></p> <p>в) конзервативни партии = <i>оптимисти и противници на
оптимистички промени</i></p> <p>г) реакционерни партии = <i>песимисти и противници на
оптимистички промени</i></p> |
|---|

Од веќе споменатата мотивациона структура на учесниците во градењето на услови за делување на партиите, посебно е интересна конструкцијата на четиричлена типологија на партиски активисти.

Првиот тип на т.н. отворени приврзеници ја претставува групацијата во која спаѓаат оние кои имаат индиферентен став спрема

интерпартискиот "брак" и кои се заинтересирани за изборна кампања, но кои не влегуваат во конфликти со поборниците на различни партиски ориентации.

Потоа следат "апатичните припадници" кои имаат индиферентен став спрема интерпартискиот "брак", иако на изборите гласаат за позначајните партии и во моментот на изборот не изразуваат ниту задоволство, страв, презир, односно било какво чувство. Од бројните истражувања се добиваат податоци кои потврдуваат дека еден значаен дел на бирачи (симпатизери) не гласаат де факто за партиската политика и програма, туку за општата претставата која ја имаат за таа партија (за партискиот имиџ).²⁾ Факторите кои го определуваат однесувањето на бирачите се комплексни, многубројни и често пати, противречни. Сепак, основни се: националните, религиозните, социјалните, економските, идеолошките, регионалните и други фактори кои можат да се јават како детерминанти во чист облик, или во различни комбинации.

Сигнификантни се примерите кои укажуваат дека дел од бирачите во изборните кампањи, а и на самите избори, покажуваат тенденција се помалку да се определуваат врз основа на својата лојалност спрема партијата. Улогата на партиската машинерија во таа смисла многу успешно, ако не и поуспешно, можат да ја преземат средствата за масовно комуницирање особено ако се работи за избор на кандидати зад кои не стојат политички партии.

²⁾ Во рамките на едена сондажа направена во Детроит, повеќе од 60% од испитаниците ја идентификувале Демократската партија како заштитеник на "обичниот човек", а истиот процент испитаници смета дека Републиканската партија е "пријател на богатите", врз основа на што истражувачите заклучуваат дека испитаниците ги перцепираат односите помеѓу класите во американското општество како класен судир во кој демократите ги изразуваат интересите на работничката класа, а републиканците, интересите на капиталот. (Заб. Г.Г.)

Општо кажано, влијанието на партијата врз интензитетот на изборното определување на бирачите - во голема мера опаѓа.

Третите се "интензивните припадници", во која категорија се наоѓаат оние кои се преокупирани од интерпартискиот "браќ" и кои се емотивно заинтересирани за изборите. Меѓутоа, тие покажуваат чувствителност спрема изборниот натпревар и изолирани се од политичките противници.

На крајот остануваат "парохијалните приврзеници" кои се зафатени од интерпартискиот "браќ", но исто така се и значително незаинтересирани во изборните кампањи. Нивното однесување главно може да се помести и да се анализира во рамките на културните и религиозните феномени.

Во однос на прашањето за степенот на партиципацијата на граѓаните во политичките партии, за разлика од партиите со револуционерно-централистички тренд, партиите со прагматско³⁾ - плуралистички тренд (или политичките партии во компетитивни мултипартиски демократии), искажуваат потреба од перманентна и значителна партиципација на граѓаните во таквите партии и во политичкиот живот на конкретната заедница воопшто.

Во теоријата мислењата околу факторите кои влијаат врз партиципацијата на граѓаните во политичките процеси се поделени: од оние кои го преферираат местото и улогата на медиумите, така што "... зголемената зависност на јавноста од телевизиските вести ја објаснува зголемената политичка алиенација, падот на политичката партиципација,

³⁾ "Егзистенцијалните потреби и оние кои произлегуваат од самоодржувањето (и покрај тоа што се оддалечени и посредувани) основни се покренувачи на политичката активност и акција." Милосављевиќ С., цит. дело стр.105

изменетата улога на политичките партии, и, конечно, поткопувањето на политичката дебата", ⁴⁾ до оние (Мајкл Шадсон) кои сметаат дека "најважната проба за еден здрав политички систем претставува постоењето на одговорна и ефикасна влада која го поттикнува учеството на граѓаните во политичките расправи." ⁵⁾

Од социо-психолошки аспект, одлуката на поединецот за неговото ангажирање во политичката партија претставува резултат на афективните, волевите и рационалните фактори, всушност, од клучните детерминанти и димензии на човековото однесување.

Во тој контекст најзначајни се мотивите на поединецот при влегувањето (зачленувањето) во редовите на партијата, и познавањето на тие мотиви претставува основа за добивање драгоцени сознанија за квалитетот на партиципацијата, прифаќањето на ставовите и што е најзначајно - како и во колкава мера (мотивираниот) членот сето тоа го преточува во политичкиот активитет на партијата.

Во корелација со мотивите и, се разбира, во чист облик незаобиколна е констатацијата дека поединецот ја проценува партиската политика пред се од перспективата на своите лични интереси и се определува за онаа партија која тие интереси најдобро ќе ги изразува и застапува.

Така, припадноста на некоја политичка партија е значаен корелативен фактор кога е во прашање ангажманот и севкупната политичка партиципација на конкретен граѓанин. Обично чувството кај тие луѓе е во основа поставено на генерален став дека улогата на носителите на власта во државата е од пресудно значење за нивниот живот.

⁴⁾ Neuman W. Pussell, "News and the construction of political meaning", Cambridge, N.Y., 1990 str.11

⁵⁾ Fishkin S. James, "Teledemokratija", Pregled br.263, Bgd, 1993, str.43

Во истражувањето на Open Media Research Institute од Прага, спроведено во април 1995 година во 11 источно-европски земји добиен е податок кој го покажува степенот на политичка партиципација во тие земји на последните избори. Генерално земено, може да се каже дека граѓаните во овие земји, и покрај крајно променетата мотивациона и интересна рамка на политичко придвижување (нема повеќе потреба од манифестирање на партијска лојалност или некоја предност пред останатите доколку се партиципира во политичка партија и во политиката воопшто) во голема мера се заинтересирани да учествуваат, во конкретниов случај, при давањето на својот глас за одреден кандидат, односно, политичка партија.

Прашање: "Дали гласавте на последните национални избори?"

(Проценти на оние кои одговориле со "да")

		сите мажи	сите жени
	Полска	65	62
4	Чешка	71	71
3	Словачка	74	77
2	Романија	79	78
1	Бугарија	81	80
	Русија	56	57
	Украина	74	75
	Белорусија	67	71
	Естонија	48	53
	Латвија	55	55
	Литванија	65	66

Прашање: "Дали некогаш сте потпишале петиџиџа, апел или декларациџа?"

(Проценџи на оние кои одџовориле со "да")

		сите маџи	сите жени
	Полска	18	17
1	Чешка	44	32
3	Словачка	32	28
	Романиџа	13	10
	Бугариџа	14	13
	Русиџа	12	12
	Украина	12	9
	Белорусиџа	13	11
	Естониџа	25	27
2	Латвиџа	36	35
	Литваниџа	45	43

Прашање: "Дали некогаш сте учествувале во легален протест, марш или демонстраџиџа?"

(Проценџи на оние кои одџовориле со "да")

		сите маџи	сите жени
	Полска	17	9
1	Чешка	58	41
2	Словачка	41	31
	Романиџа	17	11
	Бугариџа	19	15
	Русиџа	14	14
	Украина	14	10
	Белорусиџа	18	17
	Естониџа	24	20
3	Латвиџа	31	28
	Литваниџа	32	26

Прашање: "Дали сте член на некоја политичка партија?"

(Проценет на оние кои одговориле со "да")

		сите мажи	сите жени
	Полска	12	6
2	Чешка	20	7
3	Словачка	15	8
	Романија	10	6
1	Бугарија	23	13
	Русија	13	8
	Украина	10	4
3	Белорусија	16	7
	Естонија	10	5
	Латвија	13	11
	Литванија	8	6

Секако, Партиципацијата на граѓаните во процесот на изборите зависи најмногу од степенот на значењето на изборите, колку е силно чувството на електоратот по однос на конкретното прашање кое имплицитно или експлицитно е поврзано со чинот на избирањето, социјалното групирање на кое одреден дел од изборното тело му припаѓа, личноста на избирачот и неговите лични основни верувања, ставови, оценки и мислења. Потоа, би следеле: нивото на образование, приходите, работниот ангажман (статус, позиција, карактер). Општо е потврдено дека жените гласаат поретко од мажите, (во САД на пример: црните поретко се појавуваат на гласачките места за разлика од белците), помладите гласаат поретко од постарите и т.н.

Конечно, и еден феномен кој е карактеристичен за транзициониот период и во Р. Македонија, а се однесува на вонредно сложен комплекс кој заслужува темелни натамошни мултидисциплинарни истражувања. Имено, во предизборното расположение на граѓаните не треба да се заборави и на:

"Избор според принципот на 'ало ефект', кој најчесто се препознава во инертната тенденција за определба за една од политичките партии од поранешната политичка структура и сцена; избор според националниот принцип, каде во услови на силна национална хомогенизација доаѓа до идентификација на политичкиот став на бирачот со националната припадност, и избор според основните премиси на политичката и изборната програма на одделната политичка партија, односно идентификација на личните интереси на испитаникот со прокламираните ставови во програмите на партиите."⁶⁾

• *активни на политичката партија*

Една глобална структурална поделба во рамките на политичката партија на површина би ги исфрлила следните субјекти: партиски раководители, акционо јадро, активисти (директни носители на акцијата) и активисти (симпатизери), учесници кои се јавуваат како корисници на акцијата и контра-активисти.

Главната политичка активност на партијата е во рацете на партиските раководители и партискиот апарат, во чија функција и за чии цели и интереси, во различни видови на меѓусебни односи и комуникациски интеракции се наоѓаат: активни членови на партиите и тоа повеќе како акламанти, а во извесни околности и како инстанци за контрола, дискусии групи; неактивните здружени маси; како и самите избирачи и гласачи кои претставуваат само субјекти за придобивање во период на избори. Диверже јасно ставил до знаење дека партиите не го изразуваат само мислењето на

⁶⁾ Цакирпалоглу Панајотис, "Избори во Македонија 1990", ИСППИ, Скопје, 1992, стр. 67-68

граѓаните чии интереси настојуваат да ги доведат во корелација со својата програма, туку дека тие, исто така, се и целна категорија на која и се обраќаат и која настојуваат да ја "освојат". На тој начин партиите всушности и го создаваат мислењето на референтните класно-социјални структури во општеството.

Понекогаш е прилично тешко да се утврди кој е вистинскиот лидер на една политичка партија. Често пати во раководството на партиите постојат личности кои експлицитно не манифестираат желба за лидерство, иако станува збор за поединци кои основната мотивација за учество во целата таа работа ја гледаат врз основа на интересот и потребата за учество во власта, во управувањето со општествените работи.⁷⁾ Оттаму, честа е појавата, политичката партија повеќе да послужи како инструмент или транзитна станица до крајната дестинација: извршната власт, односно министерската фотелја.

"Тешко дека постои позначаен партиски лидер кој не мисли и не делува така, и не зборува исто како и Кралот Сонце: Партијата тоа сум јас. Целосно е поистоветувањето на бирократот со целата партија и неговите интереси со нејзините. Секој аргументиран напад го смета како напад врз сопствената личност. Оттаму и неверојатната неспособност, која е својствена за речиси секој партиски лидер, аргументирано да ја вреднува критиката на партискиот противник. Тој секогаш се чувствува лично повреден, делумно

⁷⁾ "Иако, сите актери не можат да бидат мотивирани, сите кандидати, кои држат до сопствените амбиции за власт ќе бидат подложни на вообичаеното ограничување, конечно, не во правец на спротивставување, и во преферирање на поддршка за номинација. Најефикасната контрола партијата ја има во надевањата за поразените кандидати за унапредување". International Encyclopedia of the Social Science.- Washington: The Macmillan Company and the Free Press, 1968, USA, Library of Congress Catalog number 68-10023, 434 p.

Види исто во: Neuborne, Burt, Eisenberg, Arthur: "The Rights of Candidates and Voters" - The basic acly guide for voters and candidates.- New York: Publishers of Bard, Camelot and Discus Books, 1987.

искрено - делумно и намерно, со што го поместува фронтот, застанува како недолжно нападнат... Но, доколку лидерот биде навистина лично нападнат, тогаш прва задача на лидерот е тој напад да го означи како напад на целата партија, не само од дипломатски причини, со што ќе ја осигура поддршката од целата партија и противникот ќе го собори на земја со тежината на масата, туку и поради наивното поистоветување на делот со целината."⁸⁾

Д-р Пулишлиќ смета дека партиите се состојат од: приврзеници, симпатизери и членови. Интересно е како тој ги дефинира првите две категории и на кој начин: "Приврзаниците го сочинуваат најширокиот круг на политичките партии, но и круг со најмалку задолженија. Од нив единствено се очекува на денот на изборите да го дадат гласот за својата политичка партија. Па сепак, приврзаниците ја прават главната ударна сила на политичката партија. Од нивниот број зависи моќта и влијанието на политичката партија ... Симпатизерите ги карактеризира посилна приврзаност спрема политичката партија која се состои пред сè во повеќето обврски кои ги имаат. Тоа се јавува во фактот на посилна манифестација на своите политички убедувања, на партиската идеологија, во агитацијата и пропагандата и во одбраната на партиската програма, во учествувањето на собирите кои ги организира нивната политичка партија ... Симпатизерите се редовни и активни даватели на парични помошти на своите политички партии."⁹⁾

Вообичаена е поделбата на членовите на политичката партија на: обични членови, активисти и раководители. Секако најзначајна структура од оваа поделба се активистите кои се движечката сила на партијата во

⁸⁾ Michels Robert, "Sociologija partija u suvremenoj demokratiji - istrazivanja o oligarhiskim tendencijama u zivotu skupina", Informator, FPN, Zagreb, 1990 str.180-181

⁹⁾ Puluselic Stjepan, "Politicke partije", Uporedni politicki sistemi, Savremena administracija, Beograd, 1983, str.324

иницирањето, заживувањето и водењето на политичката акција на партијата. Тие се незаменливите public opinion leaders во многу средини во кои се објективно многу попопуларни и поавторитетни и од лидерот на партијата, а што е особено значајно - и многу поубедливо од мас медиумите и другите стандардни инструменти на политичко-пропагандно дејствување.

Раководството на политичката партија го сочинуваат личности кои се избрани од страна на членовите на партијата, но, најчесто тоа се лица кои се избираат од редовите на веќе создадениот функционерски круг.

Поделбата на кадровски и масовни партии е пред се направена врз основа на критериумите за зачленување во политичката партија. Генерално, според статутарните определби на партиите, секој кој слободно, согласно сопственото убедување ја прифаќа програмата и статутот на соодветната партија и кој изразува желба за работа во нејзините редови поднесува барање и станува нејзин член. Сепак, во неколку партии во Македонија (пр. ВМРО-ДПМНЕ или ПДП) не е толку едноставно да се стане член, или, зачленувањето е условено со барања кои се врзани со поголемата "лојалност" и дистанца на членовите на овие партии од другите. "... начинот за станување член на политичка партија е доста поедноставен. Но, објективно, одредени решенија за посебни постапки на одобрување или одлука на основниот облик потсетуваат на начинот на прием во комунистичките организации."¹⁰ Општо земено, политичките партии во Македонија се најблиску до моделот на лабава кадрoвска партија. Сето тоа, од друга страна, не помогна многу во редовите на партиите, во изминатиот период (1991-1995), да не дојде до појави на прилично остри фракциски борби кои во своите најекстремни појавни

¹⁰ Мојановски Цане, "Социјално-политичкиот и интересен идентитет на политичките партии во Македонија", докторска дисертација, Филозофски факултет, Скопје, 1994, стр.181 (ракопис)

облици резултираа дури и до формирање на одделни политички партии (токму од оние партии кои и имаа најстриктни кадровски критериуми за зачленување: ВМРО-ДПМНЕ и ПДП).

Што покажуваат статутарните решенија на политичките партии во РМ во врска со правата и обврските на членовите. Да го илустрираме тоа со примерот на една политичка партија (Од Стаутот на ВМРО-ДПМНЕ): Секој член има право да бира и да биде избран, да биде запознат со работата (и да бара да му се одговори на поставените прашања во врска со работата на органите и телата на Партијата); да го изнесува своето мислење по сите прашања во врска со креирањето и утврдувањето на политиката и во нејзиното остварување; да се придржува кон одлуките на органите; да ја одржува и јакне дисциплината и да постапува по упатствата на органите; да ги извршува своите обврски навреме; редовно според своите способности да укаже помош на другите членови на партијата и т.н.

Од определбите на политичките партии во врска со правата и обврските на членовите можно е да се забележи во која мера одредена партија ги проектира пред сè своите амбиции во врска со основната цел - освојување на власта; на кое крило од политичката карта и припаѓа и, она што во оваа анализа е во фокусот на вниманието -- колку и на кој начин кореспондира со своите членови, на кој начин им приоѓа на потенцијалните членови и како освојува нови симпатизери.

И во новонастанатите политички партии во РМ се забележуваат рецидивите од минатите времиња во однос на утврдувањето и спроведувањето на одговорноста на членот на партијата (политичка одговорност и политичка диференцијација) како *diferentia specifica* број еден на секоја партија. "Иако тие се доброволни организации во сопствена структура предвидуваат соодветно диференцирање на оние кои со своето

дејствување отстапуваат од општиот склоп на партиската политика. Политичките партии не ги прифаќаат недисциплинираните во сопствените редови. Имено, во ВМРО-ДПМНЕ 'членот носи политичка одговорност во случаи кога неговата активност е спротивна на програмските определби, целите и задачите на партијата'. Во СДСМ се утврдува и одговорност за членовите-пратеници." (стр. 184) Во овој контекст секако најсилниот момент е одлуката за престанок на членство како облик на диференцијација. Партиите во Македонија во свој "арсенал" по однос на ова прашање ги имаат сите досега познати форми и облици со што и на овој начин покажуваат дека се поблиску до кадровската варијанта на политичка партија и концентрирани кон членот на партијата: за жал сето тоа не донесе досега позначителни резултати по однос на зголемување на бројот на членовите во самите партии.

Прашањето за лојалноста на членот на партијата, особено во ситуација кога тој ќе биде поставен на одредена позиција, најчесто позначајна државна функција, од страна на таа партија, и се разбира, по обезбедувањето на мандатот, е всушност прашање кое кореспондира со две ориентации на таквиот член. Првата е: членот во поголема или помала мера, стриктно да се придржува на упатствата што ќе ги добива од раководството на партијата и во тие рамки ќе делува во телата во кои обавува одредена државна функција или пак, ќе се раководи од сопствена ориентација, од ориентација која на некоја начин ќе се разликува од онаа која ја дава раководството на партијата во чии рамки е и обезбедена неговата позиција. Со тоа, таквиот член, во голема мера ризикува да биде на некој начин елиминиран од кругот на кандидатите во наредните избори.

Сите истражувања на јавното мислење кои во изминатите години, откако во РМ беше воведен мултипартиски систем, беа спроведувани во врска со мислњата и ставовите на граѓаните за работата на политичките

партии, меѓу изборните периоди како и непосредно пред изборите покажаа дека бројот на активни членови е неверојатно мал.

Во една социо-психолошка рамка, која може оправдано да биде предмет на посебна анализа, а која може да се смести во овој корпус на процеси кои се случуваат во и околу политичките партии - очекувани се конфликтите помеѓу т.н. луѓе од принципи, личности кои настојуваат вкупната сопствена и активност на партијата како целина да има логична, конзистентна, програмска и национална (во позитивна смисла) димензија со крајната резултанта: вкупниот просперитет на општествената заедница во која делуваат, и, луѓе на кои власта сама по себе им е крајната дестинација, личности кои едноставно ја сакаат власта (политичката партија им служи само како средство) и кои се прилично вешти во балансирањето помеѓу потребното и можното.

Во практиката често (впрочем и логично), доаѓа до конфликти меѓу лидерите и потесното раководство на партијата кои политичкиот живот ги тера на компромиси, од една страна и оние членови, симпатизери, или дури и делови од раководството, кои се одани на партиските принципи, но кои не се подиректно вклучени во политичките процеси и дневната политика, од друга.

Утврденото постоење на формален и неформален систем на комуницирање, претставува една од причините за појава на конфликт помеѓу индивидуата и организацијата. За да организацијата ефективно делува и постигнува определени цели, односите помеѓу членовите на организацијата треба да бидат релативно стабилни.

Конфликтните ситуации кои настануваат во партиите се бројни и разновидни, а нивните извори, комплексни и често пати противречни. Сепак, најкарактеристични се конфликтите кои настануваат како лични

пресметувања помеѓу поединци од една страна и делови на раководствата, од друга. Се конфронтираат членови, групи на членови и раководители, искажувајќи поинакви мислења и ставови најчесто во врска со одделни идеи, програми, проекти и особено, околу начините со кои се води (се планира да се води) конкретната политичка акција на партијата.

Постои и еден друг вид на конфликти изразени преку "недоразбирањата" меѓу членовите на партиското раководство и пратениците во парламентот. И покрај тоа што се работи за членови на иста партија и личности кои прифатиле иста програма, сепак тие се разликуваат по тоа што добиваат различни информациски инпути поради природата на својата позиција (кај парламентарците тој инпут е значително поширок) што резултира во сосем дијаметрални стојалишта за исти проблеми. Сето тоа е и нормална појава во парламентарните системи бидејќи искуството им покажало на многу МР дека понекогаш слепото придржување за упатствата добиени од раководствата на партиите може да биде прилично контрапродуктивно.

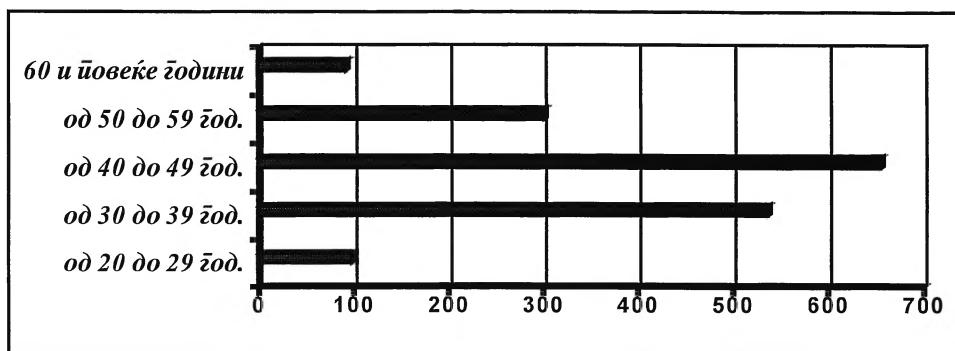
Од социолошки аспект е мошне индикативно истражувањето на Гуцман во врска со општественото потекло на членовите на британскиот парламент, а во контекст на т.н. феономен на саморегулација на елитата. Истражувањата покажуваат дека и покрај тврдењата за тоа како ја претставуваат нацијата, членовите на Долниот дом се далеку од тоа да бидат репрезентативни во смисла на нивното општествено потекло. Имено, речиси 50% од сите пратеници во парламентот имаат студирано на приватни и реномирани универзитети, а преку 33% завршиле на Оксфорд и Кембриџ.

Истражувањата на општественото потекло на елитите¹¹⁾ упатува на заклучокот дека овие членови се регрутираат главно од тесниот висок слој на населението, но, врз основа на тоа не може едноставно да се изведе заклучок дека тие автоматски ќе ги застапуваат интересите на тој слој. Исто така не може да се претпостави ниту дека елитите, во случај кога нивното општествено потекло би било репрезентативно за населението во целина - би ги застапувале интересите на сите структури во општеството. В. Милс докажува како кохезијата, единството и моќта на елитите многу должат на заедничкото потекло и образование на нејзините припадници. Тоа создава основа за доверба и разбирање и провоцира заедничко стојалишта, заеднички афинитети и приврзеноост кон заеднички цели.

¹¹⁾ Инаку кога го спомнуваме феноменот на елитите, интересно за одбележување, од аспект на теоријата за елитите, е ставот на Дју у Зиглер кои истакнуваат дека изборите се средство за разонода и смирување на масите. Возбуда и општ циркус, кој е особено евидентен за време на изборите во САД и служи исто како и за време на римските арени - да ги забавува масите и да им го одвлече вниманието од вистинските намери на елитата. Изборите создаваат илузија дека моќта е во рацете на мнозинството. Тие го поддржуваат митот дека масата население директно учествува во политичкиот процес. Тие создаваат претстава дека елитата ги застапува интересите на народот. На тој начин владеењето на елитата е оправдано и озаконето. Овие автори заклучуваат дека изборите во прв ред се една симболичка вежба која придонесува масите да се врзат за воспоставениот поредок. (Заб. Г.Г.)

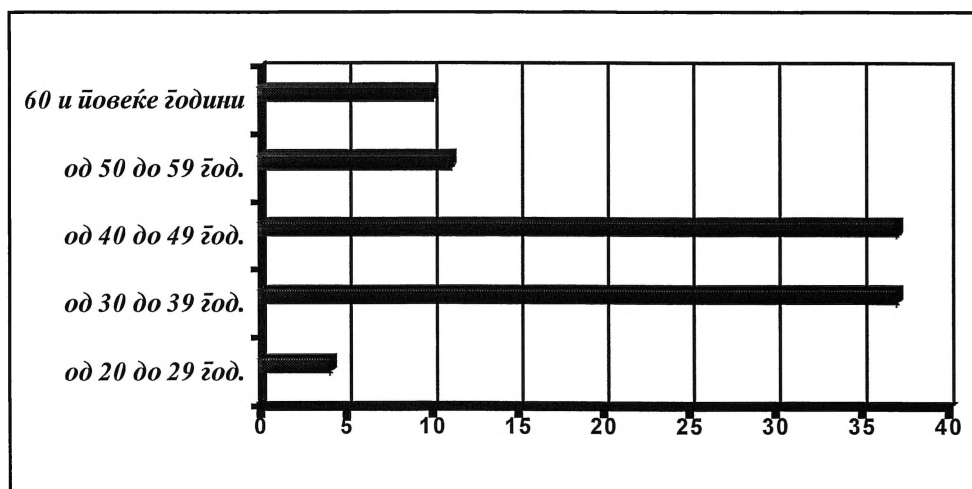
Каква беше ситуациџата во РМ:

КАНДИДАТИ ЗА ПРАТЕНИЦИ ВО ПАРЛАМЕНТОТ
(избори 1994 - вкупно: 1683 кандидати - според возраст)

(Извор: Републички завод за стџатистџика, 1994џ.)

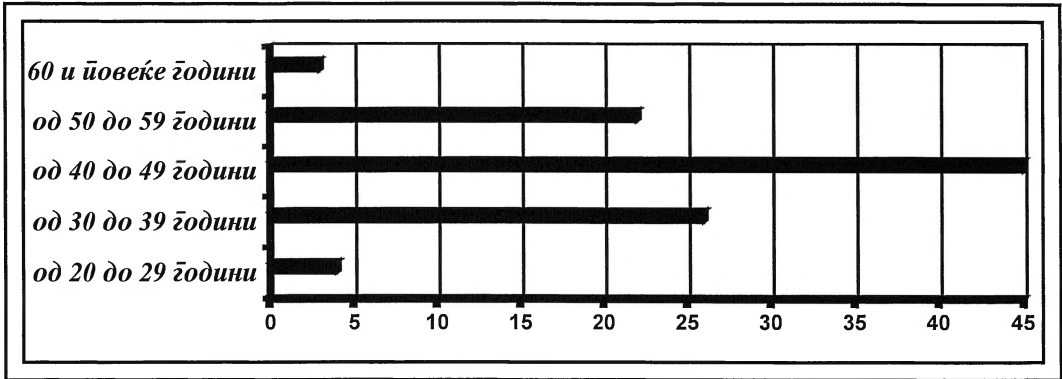
КАНДИДАТИ НА ВМРО-ДПМНЕ
(избори 1994 - вкупно: 115 - според возраст) (%) *)

(Извор: Републички завод за стџатистџика, 1994џ.)

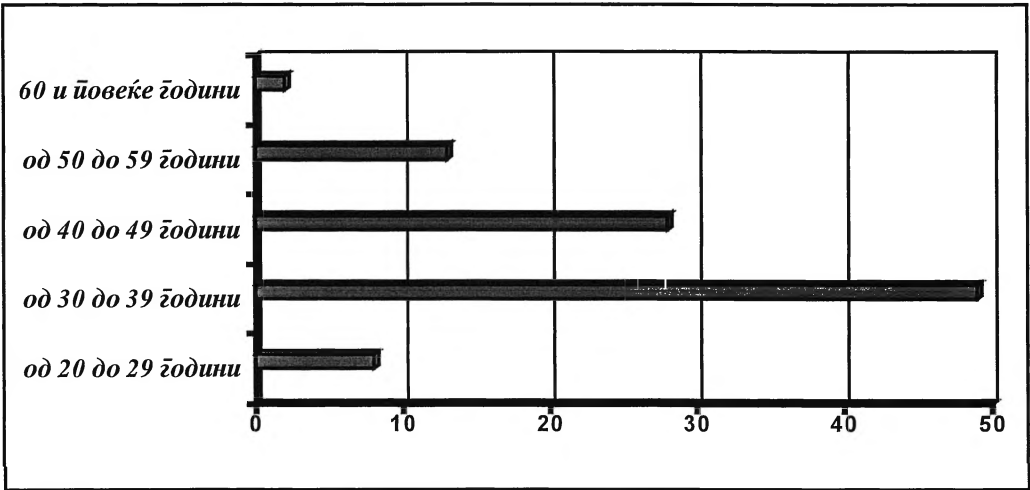
*) Доминациџата на директните партиџипиенти во политичките процеси во Македониџа од страна на високо образованите граѓани и оние на возраст од 30-50 години е повеџе од очигледна и укажува на големиот интерес на оваа категориџа од електоратот за вклучување во историските собитиџа на изградба на мултипартиско и демократско општество.

КАНДИДАТИ НА СОЈУЗОТ ЗА МАКЕДОНИЈА (СДСМ; ЛП и СП)
(избори 1994 - вкупно:108 - според возраст) (%)

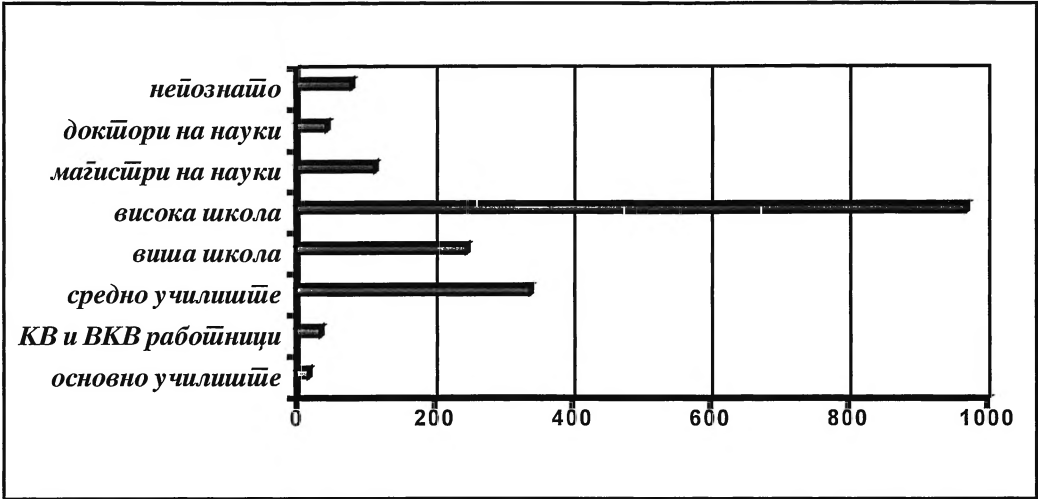
(Извор: Републички завод за стџаџистџика, 1994џ.)

КАНДИДАТИ НА ПАРТИЈАТА ЗА ДЕМОКРАТСКИ ПРОСПЕРИТЕТ
(избори 1994 - вкупно:53 - според возраст) (%)

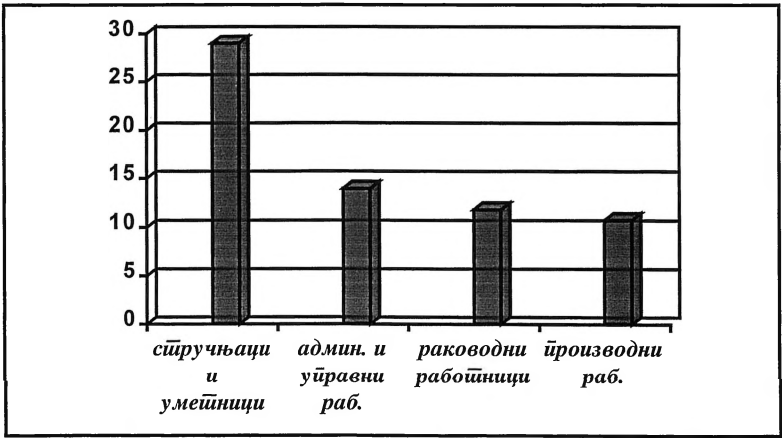
(Извор: Републички завод за стџаџистџика, 1994џ.)

КАНДИДАТИ ЗА ПРАТЕНИЦИ ВО ПАРЛАМЕНТОТ
(избори 1994 - вкупно: 1683 - според образовна структура)

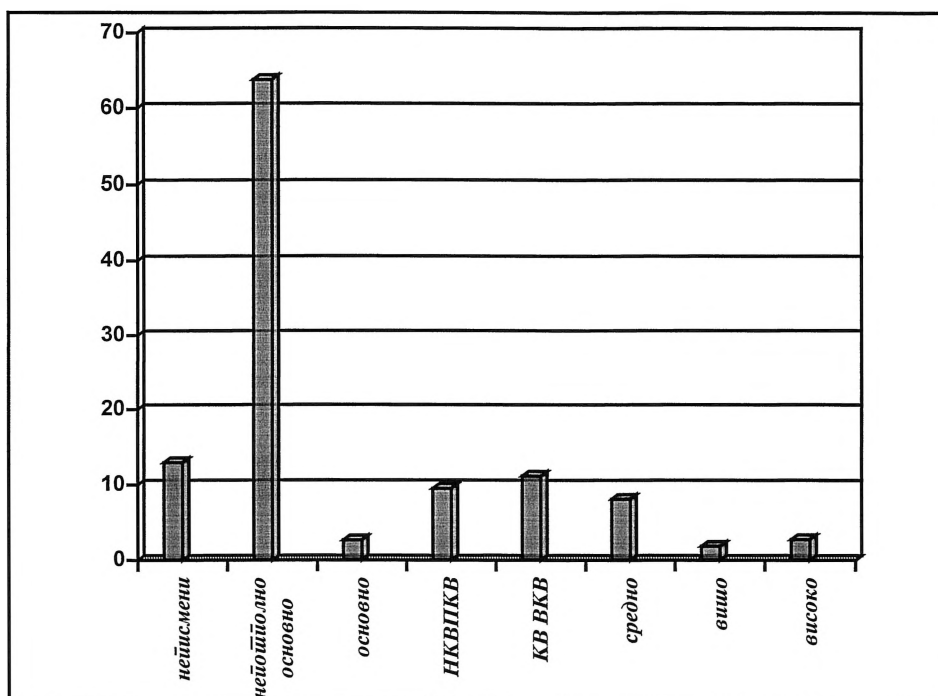
(Извор: Републички завод за статистика, 1994г.)

СТРУКТУРАТА НА ПРЕДЛОЖЕНИТЕ КАНДИДАТИ
ЗА ПРАТЕНИЦИ НА ПРВИТЕ ИЗБОРИ ВО Р. МАКЕДОНИЈА

(Извор: Републички завод за статистика, 1994г.)

СТРУКТУРА НА ЕЛЕКТОРАТОТ ПО ОБРАЗОВАНИЕ¹²⁾

¹²⁾ Збирот на овие податоци не е 100% од причина што неписмени се појавуваат и во колоната на НКВ ПКВ. Една ваква структура на избирачи укажува на фактот дека на изборите во 1990 година учествувале над 70% избирачи со непотпуно основно образование како и неписмени.

9.

Политичкиот маркетинг и кампањата како специфична политичка комуникација

• Политички маркетинг

Модерниот политички маркетинг, како дел од политичкото комуницирање, има понова историја доколку го третираме во контекстот на четири елементарни политички процеси и појави: општото право на глас; демократија од повеќепартиски тип, пазарно стопанство и развиен систем на мас медиуми.

Политичкиот маркетинг во целина претпоставува сублимација на неколку активности и техники на политичката пропаганда. Предмет на нашиот интерес во оваа студија е политичкиот маркетинг кој се развиваше и кој се практикува во западните демократски системи во услови на борба и меѓусебни "пресметки" меѓу два и повеќе политички субјекти.

Се разбира дека самиот термин на оваа најспецифична активност на современиот политички процес е тесно поврзан со појавата и развојот на конкуренцијата во услови на пазарно стопанисување. Така, сосем е логично што политичкиот маркетинг презема многу елементи (во начините на делување, во одделни тактики и стратегии и, во крајна линија, методологијата на доаѓањето до саканите ефекти) од економскиот (комерцијалниот) маркетинг.

Француската школа на политичкиот маркетинг, на пример, се базира во основа на следните елементи: наука, совест и искуство. Се разликува од американската по тоа, што во оваа втората, посебно е

нагласена и се води сметка на систематичноста на сите процеси и елементи од кои, според нив, зависи успешното водење на кампањата.

М. Бонгард во своето најпознато дело "Политички маркетинг", забележува дека влегувањето на маркетингот во политиката, претставува состојба на духот при што всушност доаѓа до собирање на извесен број податоци кои би помогнале во координирањето и програмирањето на политичките акции. Нема повеќе ниту маргинален политички субјект од било која боја, профил и ориентација на кого не му е јасно дека прашањето на освојувањето или задржувањето на власта е тесно поврзано со настојувањата да се дојде и да се обезбеди поддршка од што е можно поголемиот дел на широките општествени слоеви, односно на јавноста, олицетворена пред се во електоратот.¹⁾

Врз основа на досегашните искуства, станува јасно дека во политичкиот маркетинг всушност доминантно место имаат политичарите, значи, личности, поединци, кои далеку повеќе се предмет на анализи и проценки за ефектите од нивното делување и потезите кои ги повлекуваат, отколку политичките партии, или другите поголеми тела и организации на политичкото делување. Тоа на еден начин е дефинирано преку термините: индивидуализација, односно, персонализација на политиката. Аналогичата со

¹⁾ "Јавноста е структурирана во посебни јавности што ја сочинуваат општествената база на политички организации (политичка структура) и интересните заедници (интересна структура), а исто и разни стручни јавности. Интеркомуникацијата се врши при општи општествени прашања меѓу системот и општата јавност, а посебни прашања, меѓу потсистемот и посебната јавност. Јавноста како општествен носител на јавното мислење може да формира јавно мислење само ако постојат основни претпоставки за мненскиот процес во хоризонталното интеракциско комуницирање (можност за запознавање со сите факти и алтернативи, можност на компетитивност меѓу алтернативите, формирање на мнозинско мислење, постигнување на консензус и т.н.). Исто така, јавноста не е хармонична, неконфликтна, идентична целина, туку политички и интересно диференцирана, противречна структура што ја 'погодуваат' различни конјуктивни и дисјунктивни процеси". Врег, Франце: "Општествено комуницирање".- Скопје: Комунист, 1976.- 308 стр.

комерцијалниот маркетинг и воопшто со теоријата и практиката на бизнисот, е во тоа што, личноста²⁾ е number one на сите нивоа од кои зависи успешноста, договорите, комуницирањата и сл.

Политичкиот маркетинг е во основа најефикасен кога е во функција на една личност; кога има во крајна инстанца, во своите цели и задачи, таквиот поединец (кандидат) да стане што е можно попопуларен во рамките на територијата и популацијата во која претендира да биде избран на политичка функција; кај потенцијалните бирачи да ги нагласи и издвои "спецификите" во споредба со противничкиот кандидат и на истите да им даде посебно значење, супериорност и квалитет.

Кога ја правиме паралелата помеѓу политичкиот и економскиот маркетинг³⁾ ние всушност во основа само ги предефинираме поимите, односно носителите и видот на "стоката" која се настојува да се направи што попривлечна и конечно - што е можно попоупаларна (максимален број на "потрошувачи").

А тука, во политичкиот маркетинг, се настојува при промоцијата на "производот" всушност да се презентира и да се направи привлечна пред јавноста основната идеја, порака на кандидатот, неговите политички ставови и проекции и конечно самата индивидуа со своите квалитети, црти, особености, (надворешни и внатрешни). Потоа, тука е

²⁾"Наместо 'збир на медиокритети', кои се 'покриваат' со партиските изборни листи, се потенцира и се презентира политичарот како конкретен поединец; наместо конкуренција на 'марки' или 'фирми', односно, партии, се инсистира на конкуренција на конкретни слики преку презентација на 'човек/идеја'. Конкретниот 'човек на политиката' се извлекува од стереотипната претстава за 'политичарот воопшто' нагласувајќи ги неговите индивидуални својства и разлики на планот на програмите во однос на конкурентите". Slavujevic, Zoran: "Osnovni elementi koncepcije politickog marketinga" .- Beograd: Novinarstvo br. 3/4, 1989.- 79 str.

³⁾ Види во: Кавај, Ристо: "Политичкиот маркетинг и маркетинг комуницирањето".- Скопје: Стопански весник бр. 1743, 1990

самиот "пазар" - во квалитативна и квантитативна смисла, и, со негова помош се врши ренивелација на политичките програми на кандидатот. Исто така, неопходно е да се определат интересите и очекувањата на граѓанинот и степенот на отовреност на функционирањето на feed back-от; разликите и предностите на "нашиот" кандидат во однос на другите; и "претворање" на кандидатот во општопозната личност. Сите техники и методи кои тоа ќе го овозможат, се земаат предвид.

Тоа се постигнува со многубројни социолошки, социо-психолошки техники, како што се различни сондажи, анкети, интервјуа и т.н. и исто така техники кои влагаат во доменот на анализа на содржина на коментари, на фотографии, на утврдување на вредносните определувања и преференците на популацијата во која ќе се води најинтензивната кампања и т.н.

Во 1984 година кога претседателот на САД Роналд Реган повторно се кандидираше за највисоката функција, неговиот советник г. Виртлин често ја користеше истражувачката техника, т.н. фокусирана група, која инаку е позајмена и модифицирана од истражувачките техники на производствениот маркетинг. Имено, таквата група која многу грижливо се одбира врз основа на претходни истражувања и опфаќа личности кои според своите карактеристики репрезентираат категорија која е мошне индикативна за кампањата (но, што е и специфично за фокусираните групи, не е обавезно тие строго да претставуваат адекватен примерок на оние кои ќе излезат на изборите), се лоцира на едно место и се "води" во дискусија за прашања кои се однесуваат на претстојните избори. Коментарите од таквата дискусија потоа приватно, одделно се анализираат со цел да се дојде до подлабоките чувства и вредносни судови за испитуваната материја, односно до оние податоци кои анкетите не би можеле да ги обезбедат. Формулата на Виртлин е: "Во повеќето од демократиите, не ви се потребни за победа 70 или 80

проценти од гласовите. Она што ви е потребно се 50 проценти плус еден глас!"

При определувањето на стратегијата за водење на кампањата, односно на политичкиот маркетинг кој има за цел да реализира изборна победа на еден кандидат,⁴⁾ а често пати со тоа, и на една партија, покрај ударните слогани, потребно е да се разработат и сите други одделни елементи од вкупната програма, како би се овозможило на бирачите да добијат комплетна претстава и комплетна слика за се она што го нуди еден кандидат, односно партија. Во тие рамки се води сметка за изборот на темите во различни ситуации, за презентација на ставовите на кандидатот на различни места и пред различна публика. Начинот на кој се води кампањата, јазикот, постојаноста, кохерентноста и т.н.

Во основа информациите кои течат во овој комуникациски процес, кои ги пласира центарот на таквиот маркетинг и таквата кампања, практично се во најголема мера насочени кон неопределените во бирачкото тело, кон "средината", со право очекувајќи токму тука во најголема мера да бидат предизвикани саканите ефекти.

Што се однесува до самиот кандидат, стручните луѓе и водителите на овие кампањи, утврдиле дека е прилично опасно и ризикантно доколку кандидатот на аудиториумот му се прикажува во сосем поинакво светло од она кое објективно му припаѓа. Оттаму, најголемите напори се вложуваат токму на планот на потенцирањето на неговите несомнени квалитети, со колку што е можно повешто прикривање на неговите недостатоци. Но, во никој случај не се прави нешто што многу бргу може да даде контраефект, на

⁴⁾ Види во: Neuborne, Burt Eisenberg Arthur: "The Rights of Candidates and Voters", The basic acly guide for voters and candidates.- New York: Publishers of Bard, Camelot and Discus Books, 1987.-

тој начин што крајно ќе се потенцираат способностите, а тотално ќе се прикриваат недостатоците.

Изборот на средствата кои се користат во политичкиот маркетинг, практично, се стеснуваат на три главни: средствата за масовно информирање,⁵⁾ разни публицистички средства и многубројните специфични активности кои најчесто се "готват" во кујните на PR одделенијата.

Употребата на мас медиумите како средство на политичкиот маркетинг, во основа се базира на ставот дека медиумите можеби и не се толку успешни во кажувањето на луѓето што да мислат, но се неверојатно успешни во кажувањето на аудиториумот - за што да мисли.

Се разбира, невниманието на оваа релација може да има контра ефекти. На пример, изборите во Русија 1993 година, од аспект на експертите за медиуми и политички маркетинг беа оценети како неуспешни. Долго ќе се говори за примерот на насмеаното детенце кое го храни своето куче со месо.

Намерата да се предизвика позитивно чувство за економските реформи во

⁵⁾ Маркантна илустрација за водењето на една изборна кампања и за изборот на средства во политичкиот маркетинг, особено кога е во прашање телевизијата, е поврзана со изборната кампања на Кенеди и Никсон во САД. "Во изборната кампања за избор на претседател на САД, во ТВ дуелот помеѓу Кенеди и Никсон, Кенедиевите ТВ-советници разработуваат цела стратегија за презентација на Кенеди на сметка на Никсоновите хендикепи: дуелот се води во многу топло студио бидејќи Никсон лесно се поти, што оставаше неповолен впечаток кај гледачите; во студиото е поставена светла позадина на која до полн израз доаѓа Кенеди во темно одело, за разлика од Никсон кој беше во светло одело и се губеше во бојата на позадината; камерманите ги фаќаа реакциите на кандидатот за време на излагањето на неговиот противник, што повторно одеше во прилог на Кенеди кој подобро се контролираше, додека Никсон, од време на време, правеше неконтролирани гегови и гримаси; поставен е пулт за говорниците на висока тенка основа, како би станало уочливо Никсоновото префрлање од нога на нога, бидејќи претходно се лечеше од повреда на ногата добиена на скијање. Каков ефект имаше ваквата презентација врз аудиториумот покажуваат фактите дека на ТВ гледачите, многу подобар впечаток остави Кенеди, а кај радио-слушателите, Никсон. Покасно, Реган ќе инсистира на ТВ дуели со Картер, помеѓу другото и затоа што е за десетина сантиметри повисок од него!", Slavujevic, Zoran: "Osnovni elementi koncepcije politickog marketinga" .- Beograd: Novinarstvo br. 3/4, 1989.- 84 str.

Види исто во: Nelson, W. Polsby, Wildavsky Aron: "Presidential Elections", Strategies of American Electoral Politics.- New York: Charles Scribner's Sons, 1976

Русија само уште повеќе ги разгневи граѓаните од причина што огромен дел од нив едноставно не беа во можност, во екот на кампањата, на регуларен начин да дојдат до месо.

Маркетингот во својата генерална димензија ги опфаќа феномените кои се дел од суштината на опстанокот на цивилизацијата и нејзините главни карактеристики (човек --> пари --> заедница --> пари --> човек): потребите, желбите, побарувачката, производ, пазар, вредности, задоволувања, размена и трансакции. "Во основа маркетингот функционира применувајќи четири инструменти, како содржина на таканаречениот маркетинг - микс. Тоа се производот, цената, каналите на дистрибуцијата и маркетинг комуницирањето."⁶⁾

И за политичкиот маркетинг основни се две компоненти: информирањето и убедувањето. Во овој случај на "пазарот" (политичката сцена) во проток се огромен број на информации чија задача е да влијаат врз примателите на тие пораки⁷⁾ и пред сè да ги убедат во исправноста на постапките кои ги преземаат едните, односно во неискправноста на сето она што го прават другите (дискредитацијата на конкуренцијата е правило бр.1 во политичкиот маркетинг). Соочувајќи се фактот дека огромниот дел од консументите на политичките пораки сепак имаат можност (иако, за жал, сеуште не толку често) да "купат" еден од повеќето понудени "производи", политичките лидери и не толку малиот политички и државен апарат во голема мера се заинтересирани за овој "пазар" и деноноќно ги следат движењата во преференците на истиот, настојувајќи, колку што е тоа можно,

⁶⁾ Кавај Ристо, "Политичкиот маркетинг и маркетинг комуницирањето", Годишник на ИСППИ, Скопје, 1994, стр.147

⁷⁾"Ставот кон одредена политичка партија е сложен психолошки феномен кој покрај сознајно-содржинската страна има и значајна мотивациона компонента." Цакирпалоглу Панајотис, "Избори во Македонија 1990", ИСППИ, Скопје, 1992, стр.63

преку неверојатно широк интердисциплинарен пристап, да зацврстат или да изменат дел од потребите, интересите или ставовите кај овој аудиториум. "Политичкиот маркетинг, всушност, е процес во кој што политичките кандидати, странки и нивните идеи се насочуваат спрема бирачите, со цел задоволување на нивните политички потреби, а во замена да добијат поддршка за кандидатот, странката и идејата што ја подржуваат."⁸⁾

Исто така, отсекогаш на убедувачката, привлечна и емотивна реторика и се обрнувало особено внимание.⁹⁾ Се сметало и се смета дека се мали шансите некој да биде во раководството на политичка партија, во извршната власт, во законодавството, во судството - доколку не поседува говорнички вештини. Томас Карлајл забележел уште во далечната 1906 година дека: "No British man can attain to be statesman or chief of workers till he has first provide himself a chief of talkers."¹⁰⁾ "Неограничен е угледот кој говорникот го постигнува кај масата. Таа многу повеќе ги цени кај него

⁸⁾ Кавај Р., цит. дело стр.149

⁹⁾ Еве еден пример: лидерите на партиите можат да ја остварат својата артикулациона и агрегациона функција токму во процесот на политичко комуницирање, преку пораки, преку содржина на пораки кои во себе носат барања, предлози и препораки: Како г. Едевит (Булент Едевит, лидер на Партијата на демократската левица на Турција во 1995 г.) ги коментира причините за популарноста на неговата партија и на него лично во политичкиот живот во Турција: "Точно е дека е присутен пораст на популарноста на Партијата на демократската левица во јавното мислење и сметам дека тоа се должи, пред сè, на конзистентната политика и јасните ставови на нашата партија. Другите партии со самото тоа што не посветуваат доволно внимание на конзистентноста на своите ставови, не можат да бидат конзистентни ниту во решавањето на државните проблеми. За една партија да биде успешна, потребно е да има внатрешна кохерентност и да истрајува на своите ставови. Требаше да минат неколку години за да сфати дека решенијата што ние ги предлагавме и на кои истрајувавме се оние вистинските. Тоа доведе до пораст на популарноста на нашата партија. ... Исто така, успеавме да се избориме со доверба и авторитет благодарение и на фактот што со името на нашата партија не е поврзана ниту една афера, ниту една ујдурма што би фрлила сенка врз работата на партијата." ПУЛС, 5 мај 1995

¹⁰⁾ Michels R. цит. дело, стр.55 (Ниту еден Британец неможе да стане државник или работнички лидер се додека прво не се покаже како лидер на говорниците)

реторичките квалитети: убавината на гласот и неговата издржливост, убоитост, духовитост; помалку и е битно, во целина гледано за вредноста на содржината која се презентира."¹¹⁾

Голема количина на насобрана енергија несомнено, во ситуација кога се предизвикуваат и кога се можни нагли промени во сфери за кои обично се потребни значително подолготрајни рокови на созревање, навестува дека политичките субјекти, во Македонија особено, политичките партии главно ќе се концентрираат на проценување и проектирање на моменталната состојба често на штета и на губење на долгорочната стратегија од политичкиот хоризонт. "Ова станува покомплексно бидејќи искуството на политичарите и на економистите не го покрива ефективното долгорочно донесување одлуки во услови на квалитетно нови политички услови на демократијата. Уште повеќе, самата природа на демократската политика е повеќе склона кон краткорочно политичко планирање прилагодено на изборниот процес."¹²⁾

Често пати опозиционите политички партии во РМ, во настојувањето колку што е можно поостро да се критикува политиката на владеачката коалиција, одат дотаму да критикуваат и омаловажуваат таков вид на вредности за кои позитивна оценка веќе имаат дадено еминентни фактори, а што е уште позначајно, граѓаните во својот контакт со реалниот живот, без некои поголеми когнитивни, конативни, па и емотивни пречки -- ги примаат како позитивна вредност. Во нашата анализа, оваа појава е битна од аспект на последиците врз конкретната политичка партија од таквите оценки: "... паушални негативни оценки за нашите состојби за овие многу

¹¹⁾ Ibidem, стр.55

¹²⁾ Генов Николај, "Преминот кон демократија во Источна Европа", Трета Програма 47-48, Скопје, стр. 94

значајни точки, кои инаку се и под строга опсервација на меѓународните институции и на јавноста, односно македонскиот граѓанин -- може да има фатално негативен ефект врз угледот на партијата. Овој граѓанин станува сè повеќе способен и самиот да оцени што е реално во политичката борба, а што е пропаганда, пресметана на брзи и голи ефекти."¹³⁾

Колкав ќе биде ефектот од условно поискрениот пристап во програмскиот настап на една политичка партија, тешко е прецизно да се процени. Сепак, еве како д-р Славко Милосавлевски во "Пулс" од август 1995 год. ја коментира одредницата од програмата на Социјалистичката партија на Македонија:¹⁴⁾ "...оваа политичка партија која толку инсистира (вербално) врз принципот 'граѓанин' во центарот на политичкиот систем, барем отоврено признава дека власта сака да ја 'користи за остварување на интересите на своето членство'. ... ако на следните избори граѓаните се присетат на ова 'темелно начело' на СПМ (а за тоа ќе се погрижат секако и конкурентите) тие ќе се 'растрчаат' да го дадат својот глас за оваа политичка партија која барем не е лицемерна во своите ветувања."

Сепак најсериозната девалвација на политичкиот маркетинг и кампањата на партијата настанува во случај на сериозна криза на легитимитетот кога изостануваат резултатите од ветените активности, дадени пред бирачите. Ветувања врз основа на кои, партиската власт всушност и се легитимирала. "Проблемот на легитимацијата има не само теоретско, туку и практично-политичко значење. Додека партијата може да се легитимира и во очите на класата и народот, и да ужива доверба, таа може

¹³⁾ Милосавлевски Славко, "Неделотврона стратегија", "Пулс", 25.8.1995

¹⁴⁾ "Во борбата за освојување на власта, СПМ ќе ги користи сите легални средства за реализација на својата политичка програма и за остварување на интересите на членството." - Од Програмата на СПМ

многу лесно да ги решава и своите внатрешни проблеми и проблеми на општеството, отколку што тоа може кога нејзината легитимност ќе биде доведена во прашање, т.е. кога ќе дојде до криза. Тогаш и поддршката која може да ја добие е послаба и понефекасна, луѓето се помалку подготвени да се заложат за целите чија остварливост не е убедлива, а нивното инструментализирање, односно ставање во служба на политичките врвови е доста распространета практика, па тоа влева скепса, така да се каже - од принцип."¹⁵⁾

Сепак, факт е и тоа дека доколку човек ги прелистува програмите на политичките партии, доколку човек ги слуша излагањата на истакнатите лидери на партиите, изборно ориентираните говори во Парламентот и на разните други собири - тогаш може лесно да си каже дека нема ама баш никаква причина да се вознемирува за својата и за иднината на државата во која тој и неговите поколенија ќе живеат. Тој футуристички оптимизам стана основна програмска и маркетиншка платформа на модерните политички партии. И покрај објективната и пресметана загуба во супстанца во случај на нереализација на ветеното, сепак сеуште е повеќе "исплатливо" во секоја наредна кампања повторно да се стартува со голема количина на ветувања. Изборните штабови за таков пристап наоѓаат логична основа и поради сознанијата врзани за основната психолошка картица на *homo-politicus*-от каде што јасно е нагласена перспективната ориентација, ретката употреба на "ретровизорот" и силната компресија во насока на утрешнината.¹⁶⁾

¹⁵⁾ Становчиќ Воислав, "Политичке партије: инструмент демократије или олигархије", Гледишта бр. 5/6, Београд, 1985., стр.159

"... губењето на легитимитетот води кон бирократизација, која понатаму го смалува и легитимитетот на системот". Josip Kregar, "Organizacijski problemi politickih partija", "Pravnik", Zagreb, 1989, str. 19

¹⁶⁾ Во програмите на големите политички партии во СР Германија, на пример, се забележува дека односот кон иднината на генерален план, а во тие рамки и сите разработувања на економските, социјалните и политичките перспективи до

* * *

Еден од процесите кои се вградени во регистерот на пропагандните активности е секако и лобирањето. Во оваа анализа само би ја лоцирале основната функција на лобирањето кое е имплицитно вградено во PR манифестациите, политичкиот маркетинг и генерално во пропагандата.

Намерите да се влијае врз одлуките врз владата се нарекуваат лобирање. Оваа активност е најмногу во придружба или под мотивација на приватниот интерес на поединци или групи, како што се, на пример, приватните фирми, или пак, работничките синдикати, и, се разбира индивидуи со нагласена финансиска или политичка моќ. Идејата за репрезентативна влада сугерира дека избраните државни претставници и луѓето именувани од нивна страна должат пред сè сревис на граѓаните кои живеат во нивната општина, односно, во нивната држава.

Индиректното либирање е термин, со кој се означува групна активност, дизајнирана да влијае врз владата преку формирање на јавното мислење најчесто со помош на медиумите.

најситните елементи - е клучна и доминантна карактеристика и недвосмислено поставена маркетиншка формула со нагласката дека: "секоја политичка одлука денес е вистинско определување на општеството за утре." Flechtheim K. Ossip, "Die Parteien der Bundesrepublik Deutschland", Hoffman und Campe, Hamburg, 1973, str.49

• *селективно изложување/перцепција*

Извесно е дека водењето на кампањата и политичкиот маркетинг на една политичка партија може успешно да се води доколку не се земат предвид неколку комуниколошки феномени. Иако во оваа студија за нив веќе стана збор, во контекст на непосредниот ангажман на насловената експликација, ќе биде презентирана спецификата на дел од посебните релации. Во таа смисла, со цел да укажеме на значењето на комуниколошките феномени како што се селективното изложување и селективната перцепција, потребно е да тргнеме од определувањето на ставовите и мислењата како основни психолошки и социо-психолошки феномени. Џиниќ дава една солидна определба по однос на овие две категории ставајќи ги истовремено во рамките на еден комплекс. Имено, тој ставовите ги определува како релативно трајни системи на позитивно или негативно оценување, чувства и тенденција да се презема акција за или против, во однос на различни објекти, а мислењата ги определува како производ на човековите ставови. Во таа смисла, кога говориме за комуниколошкиот феномен како што е селективното изложување, кој особено е актуелен во периодот на политичките кампањи кои ги водат партиите, но и потоа во рамките на реализацијата на програмите, на одредена политика, како во парламентот, така и во владата, луѓето покажуваат тенденција да се изложуваат на комуникации, односно да примаат информации и да бараат информации кои се во склад со нивните веќе постојни мислења и интереси. Значи, во рамките на релативно трајни ставови, мислења и оценки по однос, како на генералната политика, така и во врска со конкретни потези на одделни политички субјекти, утврдена е појавата да еден значаен дел од луѓето сакаат да го слушнат и да го видат она

што не е надвор од нивните основни определувања по однос на конкретно прашање.

Што се однесува до другиот феномен, селективната перцепција, при приемот на пораките, односно во самата комуникација, доаѓа до реканалзирање, односно до пренагласување од страна на реципиентот на дел од содржината на информацијата во правец кој одговара на неговите предиспозиции, афинитети, сфаќања, интереси. Тоа е исто така во непосредна врска со претходниот феномен, односно, со степенот на јачината и трајноста на ставовите и мислењата кај таквиот поединец или група на луѓе. На пример, и покрај тоа што во пораката повеќе од 90% се зборува за ставот на политичката партија по однос на надворешната политика, реципиентот ќе ги запомни оние 10% кои се однесуваат на економските прашања и во кои има став по однос на даночната политика која за примателот на пораката е неприфатлива.

Постои и трет феномен кој е наречен селективна ретенција. Во земјите со подолга демократска традиција и подолготраен парламентаризам е во голема мера познат и прилично се води сметка за него особено во кампањите. Се однесува на оценките на популацијата на која се насочува комуникацијата за тоа - дали некој или нешто им е симпатично или несимпатично. Најмногу е поврзано со физичкиот изглед на некој кандидат, или веќе избран политичар, неговиот шарм, елегандија и се она што го доведува пред очите на аудиториумот како личност од јавниот живот.

Мудрите и умешните портпароли и PR на современите политички партии се свесни и во голема мера го користат комуниколошкиот феномен - т.н. наркотичка дисфункција. Станува збор за појава за чие постоење е утврдено дека кај човекот остварува влијание на тој начин што дејствувањето го заменува со сознанија, а акцијата со зборови. На тој начин се доаѓа до

ситуација да еден огромен дел од популацијата, иако во интерперсоналната комуникација или дури и во одредени јавни истапувања покажува прилична остринa и критички став спрема одредена политика и спрема одредни потези на таа политика, некаде на тоа ниво и завршува, бидејќи комуникаторот од другата страна ги "бомбардира" реципиентите со таков вид и таква содржина на пораки кои оставруваат наркотичка дисфункција, така што кај реципиентите започнува да се јавува сознание дека некоја личност, некоја група или политичка партија ќе преземе адекватна акција по однос на одредено прашање. На тој начин во голема мера се успева да се умртви потребата од акционен и оперативен фидбек на електоратот.

• мас медиуми

Еден од значајните елементи кои го формираат ставот е информацијата пренесувана преку мас медиумите,¹⁷⁾ преку останатите форми и облици на комуницирање, а особено преку интерперсоналното комуницирање кое и денес останува да важи како едно од најмоќните средства за убедување.

Извори на политичката информација (1983) %	
1. Телевизија	63
2. Весници	29
3. Радио	4
4. Лични контакти	3
5. друго	1
Извор: Dunleavy and Husbands (1985, p.11) David Denver, Party Leaders, Elect. Campaigns and the Media, London, 1988	

Развојот на мас медиумите¹⁸⁾ предизвика огромни турбуленции во севкупниот политички процес, но особено на планот на влијанието, методологијата, средствата и учесниците во политичкото комуницирање. Изборите во една

земја на тој начин веќе се претворија во натпревар од најширок државен карактер, а кампањите влегоа во најдоминантниот фокус на интересирање на граѓаните. Всушност, слободно може да се заклучи дека модерните кмапањи денес претставуваат медијски кампањи на ниво на медијски спектакли. Се

¹⁷⁾ Види во: Gerbner, George: "Mass Media Policies in Changing Cultures".- New York: John Wiley and Sons, 1977.-

¹⁸⁾ Дека медиумите навистина имале и имаат сигнификантно влијание врз аудиториумот, особено од аспект на пропагандното и маркетиншко делување како инструмент на медијско-политичко-економскиот естаблишмент во конкретни државни заедници и периоди, потврда даваат бројни истражувања: (Корнхаузер, 1959; Де Флер и Бол Рокич, 1988; Дејвис, 1990; Нојман, 1991; Маркузе, 1964; Куран, Гуревич и Вулкот, 1977; Багдикијан, 1983; Гербнер, 1983; Бенет, 1988; Ентман, 1989; Шилер, 1989; Вајс, 1968; Мек Гури, 1969, 1986; Краус и Дејвис, 1976; Комсток, 1978; Ербринг, Голденберг и Милер, 1980; Робертс и Бахен, 1981; Цукин, 1981; Киндер и Зерс, 1985; Дејвис и Робинсон, 1989; Дејвис, 1990; Пејд и Шапиро, 1992).

разбира дека мнозинството од граѓаните не учествуваат во нив и главно, како што се гледа од табелата тие сето тоа го следат преку телевизијата, односно печатот. Она што е посебно значајно од аспект на комуникациската теорија и практика е се посоефицицираното и професионално производство на овој вид на програми со што се постигнува да ефектот на наркотичката дисфункција предизвикува сè поголемо чувство на директно "учество" на граѓаните во кампањите.

Во контекст на понудената табела треба секако да се напомене дека и покрај убедливата доминација на телевизискиот медиум како едно од најмоќните средства за пренос на пораки до најширокиот можен аудиториум, истражувањата поажуваат дека сите оние кои телевизијата ја преферираат како основен медиум за добивање на сознанија за настаните кои се случуваат во нивната непосредна и подалечна околина се далеку помалку вистински информирани од оние кои за истата цел главно го користат печатот. Но, за политичките партии е битно сознанието дека оние гласачи кои редовно се информираат од печатот се далеку помалубројни во споредба со оние кои тоа го прават преку телевизијата.

Не треба секако да се прескокне значењето на телевизијата и од еден друг аспект. Имено, улогата на телевизијата и појавата и развојот на т.н. теледемократија покажува дека телевизијата се повеќе и повеќе претставува и ќе претставува значаен фактор во поттикнувањето на граѓаните на партиципација во политичкиот живот и зголемено учество при гласањето за политичките кандидати. Телевизиските дискусии трибини во кои граѓаните можат да поставуваат прашања го овозможуваат функционирањето на двонасочниот комуникациски процес во кој, ако ништо друго, се зголемува чувството на граѓаните за нивниот дел и интерференцијата во сето она што грижливо го подготвуваат изборните штабови на политичките партии и

нивните кандидати. Факт е дека за првпат, по многу децении, по претседателската кампања водена 1992 година во САД, учеството на гласачите на изборите се зголемило. Процесот на гласање им овозможува на избирачите да комуницираат со функционерите и со кандидатите, во перманентна и реципрочна размена на влијание и да го реализираат комуникацискиот процес на влез и излез на информации. Тој процес е се разбира директен кога избирачите експлицитно учествуваат во поставувањето на политичката платформа, како и индиректен во случај кога партиите кои се главните претенденти за освојување на власта или кои веќе ја држат власта ги прилагодуваат своите програми на преференците на бирачкото тело. Овој аспект на функционалност на изборите (адаптибилност на програмите, изнаоѓање на можности и средства кои се прифатливи за мнозинството) го разгледивал посебно Сејмор М. Липсет, додека од аспект на балансот и одржувањето на еволуцијата на политичкиот систем но повеќе во контекст на социјалниот систем - Талкот Парсонс.

И покрај тоа што, многубројни истражувања покажуваат дека мас медиумите и другите форми на посредно информирање и комуницирање не се единствените и пресудни фактори во формирањето на ставови, сепак поради многубројноста на адресатите, нивната просторна оддалеченост и ангажмани, останува сознанието за неопходноста од обрнување на посебно внимание на релациите: политичка партија - мас медиуми - политичка јавност - јавно мислење.¹⁹⁾ Овој однос во операционализацијата на информативно-

¹⁹⁾ Развиените општества преминуваат во нова етапа која се повеќе е детерминирана од современите информациски-комуникациски процеси, партиципативно комуницирање, културата на политичкиот дијалог и новата информациска технологија. Сознанијата за неопходноста од демократизација на политичкото комуницирање мораме да ги побараме во револуционерниот научно-технолошки развој на општеството, во се поголемата диверзификација и ширењето на плуралистичката структура на јавноста. Новата информациска технологија нема да обликува само нова писменост, туку ќе придонесе и за повисок степен на

пропагандното делување на партијата заслужува да биде посебно разработуван и анализиран.

Мас медиумите,²⁰⁾ нивната ефикасност, влијателност, присутност, начинот на политичкото рекламирање и анимирање на публиката, врските со партиите и кандидатите, непосредниот притисок на гласачите - се прашања кои имаат свое влијание и свој дел во политичките процеси, во конкретните политички акции, во донесувањето на крупни и значајни одлуки, пред се од страна на бирачките тела кои во одреден момент преку својот глас ја легитимираат одредената економска, социјална и културна политика во општествената заедница.

Неучеството, или поточно, недоволното учество на медиумите во процесот на предизборните кампањи може да предизвика страшен информационален дефицит, но, во истовреме, нивната непрофесионална партиципација може да има последици, односно, конкретни штети врз регуларниот тек на изборите.

Современите политички збиднувања во повеќето земји во транзиција демонстрираат и нелогичности во однос на влијанието на медиумите во периодите на предизборните кампањи. Според сите теоретски претпоставки би требало, на пример, да биде сосем јасно дека колку е поголем бројот на неопределените гласачи, толку поголемо би требало да биде влијанието на медиумите. Исклучителното доминирање на медиумите во периодот на последните избори во Унгарија, Белорусија, Украина и

информираност за сопствената и светската политичка заедница, ќе дава повисоко ниво на знаења за процесите на политичкото одлучување и управување со општеството.

²⁰⁾"Надвор од секаква расправа е дека медиумите се од круцијално значење за време на изборните кампањи. За обичните луѓе, тие често се единствениот извор на информации за кандидатите како и за прашањата кои се вклучени во расправата." Lange Yasha, Palmer Andrew, "Media and elections", The European Institute for the Media, Brussels, 1995, str. 9

Русија, во услови на значителен процент на неопределени во електоратот се покажа како недоволен фактор во две насоки: зголемување на бројот на оние кои излегуваат на избирачките места и промени на претходно заземените дирекции на ставовите на избирачите.

Карактеристика на изборите во Украина во 1994 година, на пример, беше огромниот број на независни кандидати, чие политичко искуство беше мошне сиромашно и кои главно кампањската стратегија ја ограничуваа само на своите потесни изборни единици. Во такви ситуации можноста на медиумите да обезбедат сеопфатни предизборни репортажи се сведува на журналистичко видување кое може да биде далеку од она зад кое стои конкретна политичка партија со свои кандидати.

Како медиатори, новинарите мораат и на двете страни да им обезбедат гласност, но во интервјуите и дебатите, сосем е јасно дека новинарите треба да ја одиграат улогата на претставници на својата публика, на гледачите, слушателите или читателите.

Така доаѓаме и до прашањето за објективноста на политичките информации во медиумите при што тргнуваме од општоусвоената генерална теза дека за објективност во новинарското информирање се потребни стручност и мотивираност на новинарите како и што поголема дистанца на медиумите од центрите на политичка моќ. Но, со самата употреба на зборовите "што поголема", јасно е дека овој проблем во извесна мера го релативизираме и го лоцираме во просторот и времето на перманентната противречност околу односот на субјективното и објективното: меѓу независното обавување на една професија и трите основни и мошне силни притисоци врз неа - најголемиот се разбира е интериоризиран во облик на автоцензура и неговото влијание најтешко се остранива; потоа, следат притисоците од страна на јавноста, на публиката и конечно - на власта. Во

една ваква комплексна ситуација и процес во кој препознаваме и вреднуваме политички информации од одредени земји како објективни, навремени, комплетни - и ги означуваме со квалитет кој ги задоволува пред се демократските потреби на јавноста (публиката) овозможувајќи истата да биде активен партиципиент во политичкиот живот "вооружена" со потребниот ниво на политички информации (факти и аргументи), неминовно е потребно да споменеме дека "теоретичарите кои ја застапуваат симбиотската теорија за односот меѓу медиумите и политиката, сметаат дека медиумите на Запад, како профитни организации, природно како најефикасен начин на работа им се наметнува користењето на полупроизводи, на информации со кои ги снабдуваат државните и другите институции и организации, што ги ослободува од обврската да истражуваат и да ги селектираат информациите. Со тоа официјалното се изедначува со постојното, авторитетот со објективноста, односно владеачките институции се легитимизираат како единствени носители (претставници) на општествените интереси."²¹⁾

Со развојот на средствата за информирање во современите општества и нивната нова комплексна политичка, комуникативна, социолошка и социо-психолошка функција, раководствата на повеќе партии денес, доаѓаат до сознание дека иако е неминовно да постојат врски помеѓу партиите и мас медиумите, сепак, тоа не мора да претставуваат тесни врски и врски на кои упорно и по секоја цена ќе се инсистира. На тој начин, односите помеѓу политичките партии и мас медиумите стануваат се полабави во класична смисла, но уште посоефицицирани и комплексни во смисла на методологијата преку која PR одделенијата на политичките партии,

²¹⁾ Бакевиќ Лилјана, "Објективност политичке информације", Новинарство бр.112, Београд, 1990, стр.23-24

изборните штабови и конечно раководството на партијата, ќе ја градат архитектурата и линковите на директната, индиректната, краткорочната и долгорочната заемна соработка. Притоа, за раководството на една политичка партија, а посебно за оној дел кој е непосредно задолжен за информативно-комуникациските процеси, посебно е значајно да се имаат предвид факторите како што се: политичката и читателска традиција во една средина, потоа, нивото на "писменост" на популацијата, економските параметри, политичката култура, етничкиот состав, религиозните определувања и сл. Во голем број на земји во светот дури и локалните органи на политичките партии имаат стручни служби за следење на политичката клима и предвидување на изборните резултати особено за време на кампањите, а тоа се врши и индиректно преку весниците на една или друга партија.

Исто така, денес нема современа партија во која не се наоѓаат такви служби и работни единици²²⁾ чија задача е да го остваруваат тој спој помеѓу целите, програмите и задачите на партијата, од една страна и нивната поддршка од страна на државните и приватните информативно-комуникационите системи, од друга.

Иако соопштението кое оди во системот на масовното комуницирање се прима во целина како производ и сопственост не толку на некое конкретно лице, туку повеќе како производ на конкретен социјален институт, сепак социјално-психолошките истражувања покажуваат дека

²²⁾ "... политичките партии создаваат свои посебни служби и поединци чија првенствена задача е да со пораки (информации) од свои парцијални стојалишта ги снабдуваат каналите и групите на специјалисти во информативно-комуникациониот систем. Од тие причини, во структурата на политичките партии се наоѓаат портпароли, служби за информирање, комисии за информирање и сл"., Radojkovic, Miroљub: "Savremeni informaciono-komunikaciski sistemi".- Beograd: Zavod za udzbenike i nastavna sredstva, 1984.- 63 str.

личноста како извор на информација и тука, како и во интерперсоналното комуницирање најмногу влијае врз приемот на информацијата од страна на аудиториумот. Практично, тоа би значело дека доминантното комуницирање на политичката партија преку соопштенија за јавност кои спикерот ќе ги прочита во треттиот дневник со стегнат, професионален и безбоен тон, неможе да го има посакуваниот ефект доколку се работи за посилно наметнување и претставување на политички став на партијата по однос на актуелна и горлива тема.

Сепак, ненадмината форма на комуницирање останува и натаму интерперсоналното комуницирање. Се уште не е надмината состојбата во која, при замената на усмениот (директниот) говор со писмен (аудио, видео), доаѓа до губење, пред се од комуникациски аспект, на голема количина на информации. Основното објаснување се наоѓа во основата на комуницирањето кое претставува процес, нараздвојно поврзан со свеста на човекот и јазикот, и, неминовното "емтивање" на бројни невербални сигнали кои во различен степен на форми и содржини свесно или несвесно ги емитува комуникаторот.

Но, кога говориме за медиумите неможе а да не се посочи на фактот дека во процесите на демократизацијата политичките субјекти како и останатите институции јавниот и општествениот живот мораат да се движат заедно. Пренагласената моќ и улога на медиумите во политичката комуникација во многу случаи им нанела штета на политичките партии и нивните центри за пропагандно-персуазивно делување. Честопати се заборавало и се заборава на едноставниот факт дека медиумот, на пример, продуцира изборни информации -- но тој истите не ги создава. За тоа "одговорноста" ја имаат самите политички субјекти, односно, политичките партии, нивните раководства и особено нивните лидери. Сепак, реакцијата на

одделни партии е сосем на место во случај кога: "... медиумот се јавува како автономен, конститутивен чинител, делумно и во содржинска смисла на изборната комуникација, пред сè со селектирањето на настаните за кои информира, како и со начинот за кој информира за нив."²³⁾ Во тој контекст останува да важи основното правило дека развојот на демократските односи во едно општество, а во тие рамки и демократизацијата на севкупните политички процеси е во директна корелација со еднаквиот пристап до медиумите за секоја политичка партија. Тука особено станува збор за медиумите кои посредно или директно се финансирани од државата. За сите останати кои пред сè живеат на комерцијална основа овој принцип е мошне тешко да се реализира и тука останува еден занчаен простор во кој е неопходно да се внесат елементи од правно-нормативен карактер, новинарско-етички и се разбира, најдолготрајниот: во рамките на политичката култура и политичката социјализација.

• *германски пример*

Од печатниците во Германија (податок од април 1995 год.) излегуваат 386 весници (7 национални и 9 таблоиди); 31 неделник и шест т.н. саботни изданија во вкупен тираж од 33.2 милини копии. Од нив 137 се независни журналистички ентитети во кои се вработени комплетни редакциски тимови. Една ваква слика јасно става до знаење дека јавноста има можност да консумира и комуницира плуралистички, децентрализиран и

²³⁾ Бабунски Климе, "Политичката комуникација во концептот на радиодифузијата во првите повеќепартиски избори во Македонија", Годишник на ИСППИ, Скопје, 1994, стр. 136

компетентен печатен медијски аутпут. Во Германија експлицитно е потенцирано дека политичка партија или нејзин претставник (кандидат) нема право на слободен простор во медиумите.

Интересно е дека во еден толку развиен партиско политички живот како што е случајот со Германија, ниту една политичка партија не издава сопствен дневен весник, додека неколкуте партиски неделници и месечници имаат сосем мал тираж и маргинално влијание. Финансиски и политички назависните весници во Германија се разбира дека можат и обично завземаат одредена политичка позиција. Така на пример, *Frankfurter Allgemeine Zeitung* и *Die Welt* имаат во својата генерална уредувачка политика блага конзервативна тенденција; *Frankfurter Rundschau* се определуваат себе си како прогресивни либерали или лево ориентирани од политичкиот центар и сл.

Германија долго се држеше до определбата дека радио и телевизиските медиуми не треба да се препуштаат во приватни раце. Се разбира дека за тоа имаа и посебна причина. Сепак, под налетот на невидениот подем на електорнските медиуми, особено во западната хемисфера, ниту Германија не можеше да остане имуна на овој силен притисок кој генерална основа најде токму во основните постулати на капиталистичката филозофија - профитот. Така, приватните радио и ТВ станици беа дозволени во 1984/85 година и тоа преку денес познатите RTL Plus и SAT1. Приватните радио и ТВ станици немаат такви обврски какви што лежат на јавните канали но ниту оддалеку не се надвор од регулативни лимити. Параграфите 20 и 23 од Државниот договор за РТВ (*Rundfunkstaatsvertrag*) од 1991 година уредуваат дека приватните канали би требало да го рефлектираат плуралитетот на мислења и погледи во општеството и да се раководат од професионалните жураналистички

стандарди. На пример, за време на федералните избори во СРГ, RTL Plus наплатуваше за спотови на политички партии 10% помалку од цената на истото комерцијално време, или 50 000 DEM за 60 секунди. Сите РТВ канали во СРГ, а тоа се однесува и на приватните, можат да одбијат да емитуваат спот на политичка партија или нејзин кандидат доколку истиот не се однесува на изборите или доколку неговата содржина јасно го крши законот.

Германскиот јавен РТВ простор го ужива правото на само-администрирање во координација со независен управувачки боард кој ја надгледува програмата и емитувачките операции. Станиците се финансирани од лиценцни права и хонорари вклучувајќи суплементарен приход од реклама. На тој начин, јавните РТВ станици не зависат ниту од државата, ниту од пазарот, но се тесно поврзани и со двете овие страни.

"Принципите од кои се раководат РТВ станиците во СРГ се следните:

- Политичките партии или групите кои учествуваат во изборите се единствените кои ќе уживаат одредени бенфиции;
- Сите партии/групи кои учествуваат имаат право на пристап во РТВ станиците и не подлежат на никакво посебно дискреционо право на истите;
- Просторот на програмите треба да биде 'адекватен';
- Одговорноста за содржината на емитуваната програма на партиите лежи на самите нив;
- Каналите можат да одбијат пристап на партија/група во својата програма само во два случаи:
 - а. доколку содржината не кореспондира со изборите, и
 - б. доколку постои јасно или значително кршење на основниот

закон, односно, кривичниот закон;

- Трошоците на емитување лежат на РТВ каналот, а трошоците за продукција на саканата програма - на политичката партија/група;
- Сите одлуки на каналот во овој контекст се формални легални активности и се отворени пред правната, односно легислативата на администрацијата."²⁴⁾

²⁴⁾ Lange Yasha, Palmer Andrew, "Media and elections", The European Institute for the Media, Brussels, 1995, str. 9

• *кампањата*

Без претензија да дојдеме до прецизна дефиниција на еден од најексплоатираните термини на современиот политички процес - кампањата, во овој труд и во рамките на анализата за позицијата на политичката партија во актуелното опкружување, само би посочиле на неколку операции, ставови, искуства и упатства кои субјектите тангирани во меѓусебната политичка интеракција (партија - електорат) ги поставуваат во позиција на избор на стратегија, односно, одлука со повеќе или помалку извесна консеквенца.

Се разбира оперирањето со терминот изборна комуникација како сегмент на политичката комуникација, под кој би се подразбирала интеракцијата на два основни субјекта: политичките партии и електорат, е недоволно прецизен доколку не претставува само терминска референца. Тоа е посебно воочливо и актуелно во новосоздадените политички партии на почвата на земјите во транзиција кадешто сеуште не постои конзистентна стратегија за континуитетот во тој однос (партија - бирачко тело) и кој нормално не завршува со финалето на изборната процедура.

Ниту една современа партија целосно не го "распушта" кампањскиот штаб по изборите. Бројот на стручњаци по изборите, се разбира, видно опаѓа, но никако не престанува со работа постојаното тело кое практично со првиот ден по изборите, без разлика на резултатот, продолжува со работа и ги прави подготовките за наредните избори. "... изборната комуникација мошна малку создава нова моќ, таа по правило, го

обезбедува легитимитетот на постоечката моќ, ја дистрибуира, ја рефлектира, постоечката алокација на политичката моќ во општеството."²⁵⁾

Денес веќе никој не се сомнева во фактот дека не е можно во современи услови да се замисли успешна политичка партија, а во нејзини рамки и успешен политичар без поддршката, советите и конкретните упатства кои во текот на неговата вкупна политичка кариера (од почетоците, кампањите и освојувањето на првите гласови, па се до последниот ден како јавна и политичка личност) ги добива од стручњациите, поточно од специјалистите по одделни прашања.

Потврда за тоа е постоењето на мошне силни организации и институции кои се бават со ваква дејност и им нудат услуги на политичарите ("Public Affaires Analysts", "International Association of Political Consultants", "Association europeenne des Conseils politiques" и др.).

Во првата фаза од кампањата се настојува да се дојде до три или четири значајни пораки или теми на кои повеќето од луѓето нагласено респондираат. По започнувањето на кампањата, подобро финансираните кампањи продолжуваат со нарачки на испитувања на јавното мислење со употреба на стандардни методолошки инструментариуми.²⁶⁾ Резултатите од овие истражувања ќе им сугерираат на партиските штабови во колкава мера

²⁵⁾ Бабунски К., цит. дело, стр.135

²⁶⁾ Клучен момент во развојот на модерната методологија во изборните истражувања беше појавата на панел-анкетите, некаде пред Втората светска војна. Лазарсфелд, Берелсон и Годе први започнаа со т.н. панел-мерења ("Народен избор", 1965; "Гласање", 1966). Инаку, панел-анкетите се средство за следење на динамиката на социјалните процеси, и за опсервирање на развојот на социјалните феномени. Со нив се овозможува задоволување на интересот за целосна слика на централната изборна одлука како и причините за фаворизирањето на некој од кандидатите од страна на електоратот. Овие видови, методи и техники ја спуштија политичката наука и социологијата на ниво на поединецот и неговото испитување како единица на социјалните процеси и влијаеле да се почне со надминување на јазот меѓу шпекулациите за општествената целина и индивидуата. (Заб. Г.Г.)

и на кој начин подготвените пораки се примени од гласачите, а во истовреме и ќе ги алармира за непредвидените промени во јавното мислење доволно навремено како би се нашол адекватен одговор за истите. Во таа смисла секогаш е битно да се освојува квантитет (сепак резултатот на изборите се изразува и се обезбедува со бројки).

Причина што Демократската партија во САД, на пример, често остварува предност пред конкурентската партија во изборите за конгресот лежи, според Гинсберг и Шефтер, пред сè во способноста на "демократите" да ги привлечат вниманието и да ја добијат поддршката од илјадници индивидуи кои се непосредно вклучени во локалната извршна власт и непрофитните организации и, кои, од своја страна, се подготвени да работат за кандидатите кои се залагаат за решавање на домашните проблеми и прашања во контекст на трошоците.

А во тие рамки, генерално земено, секоја кампања²⁷⁾ и воопшто, политички маркетинг најблагогоречено е осуден на помал успех, доколку пораката, информацијата, сликата која ја пласира не допира до најинтимните поединечни интереси на политичките партиципенти од било кој вид и структура.

Степенот на изложеност на комуникациските аудио-визуелни процеси, односно изложеноста на влијанието на средствата за масовна комуникација - се елементи кои имаат одредени консеквенци во кампањата и во донесувањето на одлуки од страна на избирачкото тело за која партија да се определи.

²⁷⁾ "Само по себе кампањата е само еден фрагмент на процесот, како површински највидлив фрагмент. Нејзината функција е повеќе да го активира латентниот интерес за изборите, да го селектира и насочува вниманието на изборното тело, и да го засилува ефектот врз определувањето на избирачите, посебно на оние што подоцна се одлучуваат.", Мирчев, Димитар: "Изборниот процес во Англосаксонските земји".- Скопје: ИСППИ, 1971.- 103 стр.

Иако е утврдено дека приватните разговори се позначајно средство за политичко определување на неопределените избирачи, отколку средствата за масовна комуникација, сепак современата партија неопходно е да осмислува и реализира благовремено и целосно информирање²⁸⁾ на своето членство и пошироката јавност, преку мас медиумите и на други начини, за својата работа, предлозите, новите иницијативи, со посебен акцент и нагласка - кој е конкретно проблемот, прашањето или процесот зад кој таа партија конкретно ќе стои, за кој, со сите средства на демократската политичка борба и преку институциите на политичкиот систем, ќе настојува да се избори. На тој начин, се создаваат предуслови за анимирање и привлекување на членството, граѓаните и политичката јавност околу идејата, односно политичката акција која се планира.

Притоа, информативно-комуникацискиот модел на партијата мора да биде особено чувствителен за односот и комуникациската размена што ќе ја има со независните информативни медиуми. Во таа размена, исто така, значајни се за партијата и информациите кои ќе ги црпи од таквите медиуми за сите сознанија до кои тие ќе доаѓаат, се разбира доколку се плод на објективност и стручност.²⁹⁾

²⁸⁾ Тука, од целината на информативно-комуникацискиот процес, го извлекуваме информативниот елемент за да го потенцираме неговото место во потсистемот на информативно-комуникациското делување на политичките партии во глобалниот општествен комуникациски систем.

Види поопширно во: Hamelnik, J. Cees: "Cultural Autonomy in Global Communications".- New York: Longman, 1983.-

²⁹⁾ "... исто така се развија независни информативни медиуми кои собираат и шират информации, многу витални за партијата. На пример, истражувањата на јавното мислење обезбедуваат податоци за ставовите на гласачите, многу пореално отколку извештаите на партиските работници. Притоа, ботно е да се нагласи дека овие истражувања се раководени и известувани од страна на медиумите надвор од контролата на партијата. Една мошне важна партиска активност коегзистира врз основа на информациите на независните информативни медиуми". International Encyclopedia of the Social Science.- Washington: The Macmillan

Во меѓупартискиот натпревар една од поважните задачи во планирањето и водењето на стратегијата на кампањата е секако - моралното слабеење на противникот. Таквиот ефект не се постигнува со "ефтини" дневно-политички рекламно пропагандни памфлети - туку со долготрајна, студиозна и обмислена концепција која во подолг временски период и дозирано ќе биде пласирана пред гласачкиот аудиториум со користење на електронските медиуми - но, пред се на пишаниот збор. "Ниту една социјална борба во историјата никогаш не била трајно добиена доколку поразениот пред то не бил и морално ослабнат. Големата француска револуција била можна од причина што буржуазијата веќе одамна ги имаше поминато племството во богатство, но, и поради тоа што пламените списи на Волтер, Русо, Холбах, Дидро и др., кои особено остро го истакнувале 'неморалот' на француските први сталежи, го деморализираа огромниот дел од племството и свештенството во историска смисла на зборот."³⁰⁾

Многу често, раководствата на политичките партии, и особено нивните лидери, наоѓајќи се во тесен комуникативен круг кој во основа и опстојува само врз база на желбата да се реализираат тесните, лични интереси, заборуваат на најважниот облик, форма и содржина во кој егистираат најшироките популациони групи - во логиката на социјалниот живот. Губењето на оваа компонента од вид може на кампањата да и нанесе сериозни контраефекти. Балансот во таа смисла често се обезбедува и со активности кои само навидум немаат голема врска со стандардниот политички дискурс. Така, воопшто не е случајно што многу политички партии во светот, не само во рамките на политичките кампањи кои се водат

Company and the Free Press, 1968.- USA, Library of Congress Catalog number 68-10023, 434 p.

³⁰⁾ Michels R., цит. дело, стр. 193

пред изборите, туку и во своите редовни активности, предвидуваат многубројни и разновидни фестивали, реви, програми со забавно рекреативни содржини. Се разбира, апсолутно во право е Шилер кога тврди дека забавата е една од најдобрите образовни форми. Во тој контекст може само да се додаде дека: погрешна е идејата по која забавно-рекреативните содржини немаат ништо заедничко со "сериозните проблеми на светот". Всушност, во секој вид на фикциска приказна сокриена е извесна идеологија.

Истражувањата покажуваат дека се е помало влијанието на долгорочните фактори (long-term factors) врз одлуката на електоратот на изборите. Се повеќе и повеќе се засилуваат директните изборните ефекти кои се добиваат од непосредната работа со партиските лидери.

За време на изборните кампањи, партиските лидери денес често можат да се видат згужвани меѓу огромен број на луѓе околу нив: луѓе од обезбедувањето, блиските соработници, новинари ... Факт е дека се повеќе и повеќе општите изборни кампањи во светот се фокусираат главно врз партиските лидери како нивни основни протагонисти.

Кампањските менаџери се должни да обезбедат нивните партиски лидери да проектираат и да стекнат солиден имиџ во јавноста. Се грижат нивните маршрути да бидат во детали испланирани, договорените средби - грижливо контролирани, сè што е потребно настапот на телевизијата - максимално "профитабилен". Потоа, гардеробата исто така треба да биде грижливо избрана во склад со секој ситуација. Фризурата, исто така. Познато е дека г-ѓа Тачер има потрошено доста време на внимателно снижување на бојата на нејзиниот глас со цел да се постигне поголема впечатливост, веродостојност и авторитет пред гласачите. Фактички, овој развој на изборните активности на политичките партии сè повеќе ги

доближија методологијата и инструментите на изборните штабови со онаа која се користи во претседателските избори (т.н. Мичигенскиот модел).

Се разбира, вонредно е тешко, на пример, да се размрсат ставовите на избирачите за лидерот на партијата или за премиерот од ставовите во врска со политичката партија, односно во врска со владата. Проценката за одделните политичари секогаш ќе биде обоена во поголема или помала мера на овој начин: од аголот на типичниот избирач.

Најголемата заслуга за оваа состојба е пред сè во појавата на телевизијата: во периодите кога не постоеше интензивна телевизиска покриеност на политичарите, влијанието на партиските лидери врз електоратот беше минимално. Многу истражувања правени во Велика Британија во 70-тите години покажаа дека еден релевантен број на испитаници се определувале како членови или симпатизери на една политичка партија, но, преферирале и во бројните испитувања на јавното мислење се определувале за партиски лидер на друга политичка партија! Но, сепак, тоа не значи дека ја напуштале "својата" партија - дури и на изборите. Во 1979 година кога лидерите на најјаките политички партии во Велика Британија беа: Џејмс Калган (Лабуристичка партија); Маргарет Тачер (Конзервативна партија) и Дејвид Стил (Либерална партија) апсолутните преференци на електоратот беа насочени кон г. Калаган. Изборите ги добија конзервативците! Британската политичка мисла смета дека основната цел на општите избори не е да се одбере партиски лидер кој ќе биде на чело на извршната власт во земјата - туку да се одбере политичка партија која ќе може да формира влада. Така, се смета дека британскиот електорат се определува според тоа што една политичка партија претставува, а не кој неа ја претставува како лидер. Приморани да се определат меѓу партијата и лидерот, најчесто се одлучуваат за првото.

Во Британија, периодот во кој се случува т.н. официјален дел од кампањата на политичките партии е со закон регулиран. Обично трае четири недели. Нормално, познато е дека кај партиите кои претендираат на значајно место во политичкиот систем - кампањата никогаш и не престанува.

Кога е донесена одлуката за кого ќе се гласа на општите избори во В. Британија		
	<i>%на оние кои ја донеле одлуката за време на кампањата</i>	<i>%на оние кои ја донеле одлуката пред ѝоа</i>
1964	12	24
1966	11	22
1970	12	21
1974	23	25
1979	28	31
1983	22	25
1987	21	27
Извор: Heat et. al. 1988, Quoted with permission. David Denver, Party Leaders, Elect. Campaigns and the Media, London, 1988		

Голем труд е вложен во настојувањето на политичките партии, нивните истражувачки центри, како и самата наука да дојде до што попрецизни сознанија за тоа колкаво е всушност влијанието на сите операции кои се превземаат во периодот на најинтензивната кампања на политичките партии. Она што сепак како општо сознание

доминира меѓу сите учесници во оваа прилично скапа "игра"³¹⁾ е дека значителен дел од електоратот станува многу поотворен за влијание за време на интензивната кампања.

"Доколку зад политичкиот идентитет на испитаникот стои политички став и се утврди неговата дирекција, структура и интензитет, тогаш, во услови на репрезентативност на истражувачкиот примерок, научното предвидување на изборниот исход носи помал ризик од неуспех. Доколку пак, политичкиот идентитет на испитаникот е детерминиран од

³¹⁾ На пример, трите најзначајни политички партии во Велика Британија за време на изборните кампањи (инаку имаа право на бесплатен термин на радио и ТВ како и по една бесплатна порака по пошта до избирачите) во 1987 година потрошија 22.5 милиони фунти. (Заб. Г.Г.)

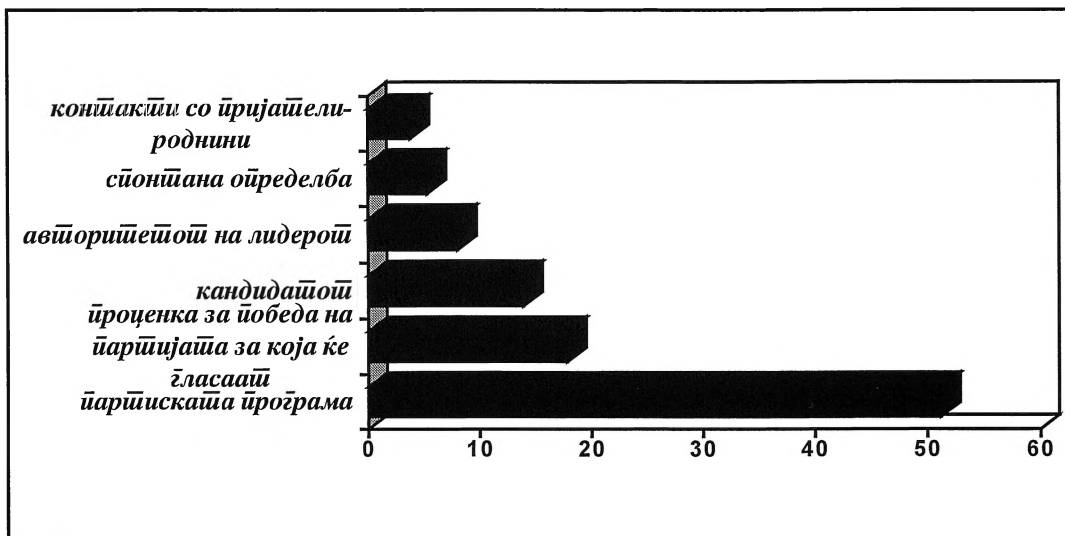
други, непознати фактори, тој претставува нестабилна психолошка категорија која како извор за изведба на спонтани научни проекции е несигурен показател."³²⁾

Од причина што показателите за акционата компонента на политичкиот став на граѓаните се во голема мера тешко достапни, пред истражувачките центри на политичките партии како и пред специјализираните научни институти и агенции во последно време се поставува една задача која ќе треба да се решава: станува збор за индивидуалното феноменолошко испитување на свесните и несвесните потреби на граѓаните и нивните мотиви на политичкото однесување.

Од причина што показателите за акционата компонента на политичкиот став на граѓаните се во голема мера тешко достапни, пред истражувачките центри на политичките партии се поставува една задача која ќе треба да се решава: станува збор за индивидуалното феноменолошко испитување на свесните и несвесните потреби на граѓаните и нивните мотиви на политичкото однесување.

³²⁾ Цакирпалоглу Панајотис, цит. дело, стр.78

Факторите кои влијаат врз определбата на избирачкото тело:

(Извор: ИСППИ, окт.1990)

"... спорни се сите тези дека мотивацијата на изборното однесување на граѓаните е во основа рационална и врзана со совпаѓањето на политичките ставови со изборните определби на одделните политички партии, како и тврдењето дека изборното однесување на луѓето е примарно одредено од стабилната конструкција на претходно изградениот политички став."³³⁾

Кампањите, покрај директното влијание врз преференците на електоратот имаат и други, исто така, значајни ефекти. Тие на некој начин ја вовлекуваат целата заедница во процесот на владеењето со општозаедничките работи. Ритуалот на изборите би бил сосема празна форма доколку не би создавал и силно нагласено чувство кај електоратот дека тој всушност е консултиран и обврзан во однос на одлуките околу изборот на индивидуата, односно политиката која директно ќе влијае врз

³³⁾ Цакирпалоглу Панајотис, цит. дело, стр.92

условите на неговиот живот. Додека изборите неминовно ќе ги поделат граѓаните во различни политички "кампови", самиот процес на кампањата и изборите во целина вршат една посебна кохезиона функција врз граѓанството обединувајќи го во една, генерално земено, заедничка и од генерално значење - активност.

Значјно за политичките партии е секако и сознанието дека кампањите, доколку внимателно се анализираат, можт многу повеќе да придонесат во контекст на политичката едукацијата на раководството на партијата, отколку врз влијанието кое го остваруваат врз избирачкото тело. Консеквентно на тоа, изборните процеси повеќе ги едуцираат политичарите отколку избирачите.

Дефинитивно, во сите тие активности и натаму ќе стои посебно нагласено сознанието и фактот дека не може да се оди во сериозна политичка акција (а во тие рамки, и во кампања) и да се отпочнуваат политички процеси ако јасно не се препознатливи вредносните норми и вредносниот систем зад кој стои една политичка партија. Тој процес може да биде прилично долг, но сепак, во крајна линија, проектиран и зацврстуван од година во година. Бројни новоформирани политички партии во земјите во транзиција, а во тие рамки и во Македонија, во настојувањето што побргу да ја освојат власта, малку внимание посветуваат на вредносната транспарентност како една од најзначајните идентификации на секој политички субјект, а на една политичка партија - посебно.

• *public relations*

Еден од најспецифичните, најраширените и во истовреме и најконтраверзните феномени во функционирањето на еден дел од современите организации, јавни и приватни претпријатија, државни, невладини, па се до црковни заедници - е секако феноменот на т.н. односи со јавноста (*public relations*³⁴) кој претставува субпроцес на политичкиот мрактег (највисоко организираниот напор да се оствари влијание), кој од своја страна се разива, или, е продолжена рака на економскиот маркетинг. Модерните, организациско солидно поставени, политички партии на овој феномен му го придаваат потребното внимание пред сè поради основната цел на неговото постоење -- влијание врз јавното мислење да за да нешто (некој) биде побрзо, со што помалку средства и што по масовно -- "продадено". "Контраверзата која го заокружува феноменот на односите со јавноста не е нова. Уште од почетокот PR за многумина претставуваше манипулација и извртување на вистината - нагаѓање, сокриен напор да се убедува и влијае без почитување на вистината и вредностите на клиентот, личноста, причината, идејата, производот, или услугата која се промовира."³⁵

Но, од друга страна треба да се непомене дека сите оние кои му даваат силна поддршка на PR функцијата тврдат дека се работи за феномен

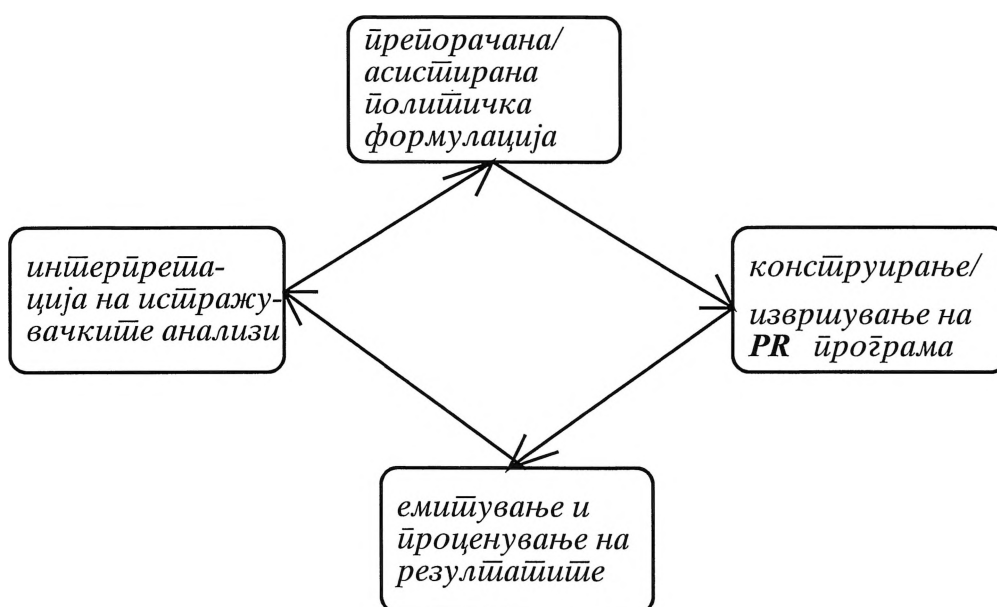
³⁴ Во 100-тата година пред нашата ера на улиците во Рим можело да се забележи натпис на кој пишувало: "Гласајте за Цезар. Тој е добар човек."; Во 1600-тата година пропагандата влегува во вообичаена употреба на Католичката црква (*Congregation de propaganda*); Во 1750-тите години американските колонијалисти вршеа силен притисок врз јавното мислење. Бен Френклин во 1754 година го објавува познатиот цртеж под наслов "Придружи се или умри!". Во 1897 година терминот *public relations* е за првпат употребен од страна на асоцијацијата на американските железници. ... (Заб. Г.Г.)

³⁵ Fink C. Conrad, "Inside the Media", University of Georgia, Longman, White Plains, New York, 1990, str.314

кој има свој легитимитет, дека всушност убризгува факти и погледи во рамките на компетитивниот пазар на идеи и дека игра значајна улога во развојот на демократијата.

PR претставува кружен бескраен процес во кој доминираат истражувањата на расположението на јавноста, препорачаната политика, извршувањето на програмите и проценувањето на резултатите.

ФАЗИ ВО PR ПРОЦЕСОТ

Луѓето кои во политичките партии ќе добијат задача да реализираат PR проекти ќе мора да бидат свесни дека "оперирањето" ќе се врши во комплексна социјална околина; дека постојано во воздухот ќе висат етичките прашања, а во секоја активност ќе мораат да се проверуваат детално правните и организационите аспекти.

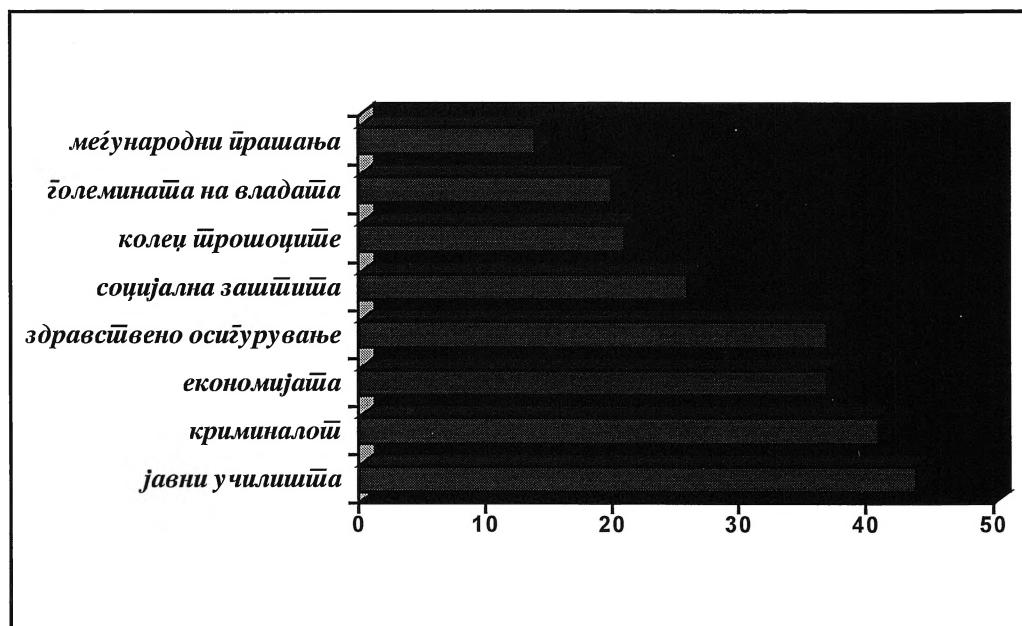
Како и во другите комуникациски сектори, промените во светот на PR се мошне драматични и брзи. Екипите во партиите задолжени за PR

можат да бидат ефикасни пред сè доколку ги прифаќаат и имплементираат во својата работа сите промени. Енормниот пораст на влијанието на јавното мислење во демократските земји доведе до тоа политичките партии да мислат и премеруваат добро што и како ќе "проповедаат" и кого и како ќе го кандидираат - сè до сознанието дека граѓаните, особено во последно време, се загрижени за чист воздух и вода.

Од друга страна, логична е неминовноста од привлекување на вниманието на јавноста. Во услови на енормна дисеминација на информации не е толку лесно да се дојде до јавното мислење³⁶⁾ (Од причина што за него се борат организациите за заштите на дивите животни, па сè до оние кои се за тотално разоружување или кои објаснуваат дека нуклеарните проби воопшто не се штетни за човекот и всушност даваат голем придонес во развојот на науката). проблемот за нечесноста на одделни PR практиционери сепак не

³⁶⁾ Како претседателските кандидати во САД, на пример, би ја правеле својата стратегија за водење на предизборната кампања доколку не внимаваат на резултатот добиен од CNN/USA Today/Gallup Poll на 9.1.1996 година.

КОИ ПРАШАЊА ГИ ЗАГРИЖУВААТ АМЕРИКАНЦИТЕ?

може да се бара во редовите на партиите или организациите и фирмите кои во безпоштедната борба за успех и профит немаат голем етички избор. Оценката за нивната работа е исклучиво во рацете на "купувачите" (доколку некој производител може домаќинката да ја излаже со лош детергент пет пати, сосем е извесно дека тоа ќе го прави уште стоипет пати).

Односи со јавноста (public relations) претставува менаџмент функција која креира, развива и носи идеи и програми со цел да се влијае врз јавното мислење, односно врз пожелната реакција на јавност по однос на некоја идеја, производ или организација. За значењето на оваа дејност најилустративно говори фактот дека во САД, во јавните и приватни претпријатија, околу 120.000 луѓе се редовно вработени во секторите на паблик рилејшнс.

Познато е дека луѓето кои се занимаваат со функцијата "односи со јавноста" се всушност луѓе кои се занимаваат со уметноста на комуницирањето и убедувањето. Функциите на PR-от се особено интересни од причина што содржат активности кои се или треба допрва да бидат секојдневие во работата на политичките партии: 1) функцијата на програмирање која опфаќа во основа анализирање на проблемите и можностите, дефинирање на целите; утврдување на карактерот на публиката до која сето тоа треба да допре, и, препорачување и планирање на активностите; 2) пишување и објавување на материјали како што се прес рилизи, говори, извештаи, информации и публикации; 3) пласирање на информациите на начин од кој организацијата која се застапува ќе има најмногу корист; 4) организирање на посебни настани како што се: доделување на награди, прес конференции, изложби и сл.; 5) организирање face-to-face communication; 6) обезбедување на истражувања и оценување на дадените интервјуа; подготовка на референтни материјали и практикување

на различни методолошки техники за прибирање на податоци; 6) планирање, буџетирање, регрутирање и тренирање на вработените кои треба да ги реализираат овие цели.

- *пропаганда*

Пропагандата со крајни политички цели е стара колку и историјата. А еден од најраширените форми на пропагандата во 20-от век е политичкиот говор.

Во своето познато дело "Реторика", Аристотел истакнува три елемента кои се поврзани со убедувачката комуникација: првиот, се однесува на самиот говорник, вториот е во контекст со доведувањето на публиката во определено ментално расположение и третиот зависи од доказот што е во симбиоза со говорот, (при што, станува збор за очигледен доказ).

Условната разлика меѓу политичката комуникација и политичката пропаганда не се наоѓа во намерата да се убеди некој во нешто, бидејќи тоа е присутно и во едната и во другата комуникација. Разликата не е ниту во содржината на пораките, туку пред се во повторувањето на пораките и во природата и карактеристиките на публиката, односно аудиториумот со кој се комуницираат тие пораки.

Пропагандата, најгенерално дефинирана означува порака која има примарна задача да и служи на интересите на оној кој ја испраќа; или ширење на пораки (информации) со намера да влијаат врз јавното мислење, односно да манипулираат со верувањата на другите луѓе.

Во таа смисла дури и образованието, и покрај тоа што можеме условно да го класифицираме како ширење на објективни пораки, исто така, може да биде, односно е еден вид форма на пропаганда.

Основните интенции на пропагандистот лежат во настојувањето аудиториумот да усвои став или акција за која тој се залага. Пропагандата може да биде ширена со или за индивидуи, бизнисмени, етнички асоцијации, религиски организации, политички организации и владини организации и институции на сите нивоа. Без разлика каква цел е во прашање, пропагандата настојува да влијае преку рационално или емотивно обраќање или преку организацијата на личното мислење. А кога ќе се обезбеди "бетонирање" на одреден став, идеја, идеологија, тогаш пропагандното делување влегува повеќе во сферата на условно техничко-рутинско оперирање.

Филип Конверс од истражувачкиот центар на Универзитетот во Мичиген има откриено дека само околу 20 проценти од полнолетната популација поседува вистински, издржани ставови за јавните прашања, кои се базирани на некои конзистентни знаења. Луѓето воопшто се изложуваат самите себе само на оние погледи со кои тие веќе се согласиле, а од друга страна избегнуваат информации кои ги провоцираат, односно, разнишуваат нивните постојни мислења.³⁷⁾

Тргувајќи од сознанието дека секогаш ќе има повеќе информации, отколку непосредни соучесници и сведоци на било кој настан, процес и сл., следува дека ќе можат објективно да се произведат повеќе информации во кои ќе се сугерира став, тенденција, персуазивна комуникација. Дефинитивно усвојувајќи ја историската вистина дека придобивањето не може да се гради на невистини, идеолошки заблуди и нереални, неостварливи задачи (барем не долгорочно), останува и понатаму

³⁷⁾"Бројот на луѓето кои се интересираат за јавните прашања, кои имаат знаења за нив, и кои ги следат, врз основа на регуларни односи - претставува всушност малцинство, реалитивно мал број". Martin, L.John: "Developments in Political Communication theory on mass media potential", во книгата: Warren K. Agee, Philip H. Ault: Maincurrents in Mass Communications.- New York: Edwin Emery, Harper - Row Publishers, 1986.- 53 p.

како важна активност - интерпретирањето на вистината. Практиката покажува дека програмираната политика и документите на една партија не се пропаганда³⁸⁾ сами по себе. Потребен е многу помодерен пропаганден настап за секоја конкретна акција која политичката партија ја покренува и води.

Во таква ситуација, реципиентите на информацијата ќе се наоѓаат во улога на оддалечен, но, непосреден сведок на политичката акција, ќе јакнат кај нив емотивно-перцептивните компоненти на личното осознавање и осмислување на релевантните факти, ќе расте проверливоста на јавните тврдења. Поединецот се повеќе ќе наметнува подемократски општествено-политички конфигурации и нови видови на политичка демократска комуникација.

Во интерес на вистината мораме да констатираме дека информативно-пропагандното делување во современи услови ќе биде (доколку пледира на конкретни резултати) се посуптилно, занатски стручно, социо-психолошки комплексно и се поскапо.

³⁸⁾ Неколку дефиниции за пропагандата:

- Пропагандата како целина е користење на методот, од страна на една група, во намерата маста поединци да ја направи подготвена за активно или пасивно учество во акцијата;

- Пропагандата во најширока смисла е техника на влијание врз човековата дејност по пат на манипулирање со претставите; овие претстави можат да бидат во говорна, пишана, сликовна или музичка форма. Современите револуционери го употребуваат зборот пропаганда во значење - ширење на доктрина;

- Пропагандата претставува обид да се влијае врз јавното мислење и на однесувањето во општеството, така што личностите на кои таа се однесува ќе преземат одредено мислење и однесување;

- Пропагандата е намерен обид на поединецот или групата да создаде, контролира или ги измени ставовите на групата со употреба на инструментите на комуникацијата со намера да во секоја дадена ситуација, реакцијата на оние на кои се однесува, биде онаква каква што посакува пропагандистот;

- Модерната пропаганда е конзистентен, траен напор да се создаде или обликува настан, како би се влијаело на односите на јавноста спрема некој потфат, идеја или група.

Со градењето на претпоставките и создавањето на нова позиција на партијата во општеството, од сето изложено може да се заклучи дека најдобрата формула би била - разработување на посебни облици и форми на децентрализирана, хоризонтална и капиларна (step by step) пропаганда, прилагодена на современите концепции на комуникацијата со јавноста.

ЗАВРШНИ РАЗГЛЕДУВАЊА

Анализата на развојот, улогата и практиката на современата политичка партија и обликите на одвивањето на комуникациските процеси во неа, покажува дека во основа станува збор за еден комплекс на фактори кои, најдувајќи се во мнозубројни точки на меѓусебни влијанија градаат една целина, систем, организација - која е способна да влезе и да овладее со една од најконтраверзните сфери на општествено живеење на човеот.

Политичката партија може да одговори на предизвиците на новото време (иновирана социјална структура и стандартизација, техничко-технолошката револуција, модерните облици на демократски политички системи, сосем поинаков културен амбиент новиите форми и содржини на групните, колективните, меѓународните интеракции и сл.) само доколку инсталира такав комуникациски модел кој, пред се ќе и овозможи на партијата да биде активен, жив субјект на политичкиот систем, односно, да биде општествено кој докрај динамично ќе комуницира со своето окружување, ќе ги регистрира различни потреби и интереси, истовремено, артикулирајќи ги во идеи, ставови, погледи, иницијативи, норми и стандарди кои нема да го повредат достоинството на човеот, неговите права и слободи, неговата базична улога на творечки субјект на оваа, досега позната цивилизација.

Пред современата политичка партија специфично се наметнува потреба од комуникација со политичката наука, а пред се, со политичката пракса во која се одразуваат положбата, структурата, општествени интереси на одделни општествени групи, процеси на интеграција и конфронтирање на различни интереси, носители на негово движење, политичката свесност, јавното мислење, политичката идеологија, меѓународните односи и политичката историја.

• Еден од главните предизвици во рамките на демократските политички системи во овој момент е шокот конструирањето на модерна политичка партија, која, меѓудругото, ќе функционира како иновативна организациона структура. Таквата политичка организација неможно е да се изгради без информативно-комуникациски модел, кој ќе се генерира во рамките на постојните системи на самата партија, резултирајќи на планот на нејзината вишност, административност и релевантна трајност. Во тоа смисла, во практиката се остварува мултидисциплинарна и мултидимензионална комуникација во која циркулираат пораки, произведени во различни партиски лаборатории, кои во основа имаат една цел и задачи. Силанува збор за мошне комплексни и сложени процеси во кои поуспешни се оние партии кои ќе можат да обезбедат обединување и разработување (информациско-комуникациско) на најголемиот дел од факторите кои го определуваат ставот на популациониот гласач.

- Кога сѝанува збор за модерни полиитички партиии, односои на релација партија-идеологија во многу нешта се разликува од оној кој му припаѓаше на минатите времиња. Сепак, во основа и натаму осѝанува да важи правилото дека не може да постои дезидеологизирана партија во поитална смисла на зборот, бидејќи и практично и програмски е крајно погрешно (сеио друго би и донело на партијата само крайкорочни ефекти) да се занемарат основните елементи кои го градат општествениот и социјалниот живот на различниите категории на граѓани како главна претпоставка за постоење на политичката партија. Во иие рамки, една современа политичка партија, својата програма, своите задачи и главната комуникација ќе ја води со оние слоеви во општеството, со кои ќе може најлесно да воспостави комуникација, било како со свои членови, симпатизери, или финансиери. Во иаа смисла разбирливи ќе бидат сѝо поинтензивните настојувања на политичките партии во развивањето на што поголем *feed back* со нив, пришоа, осознавајќи ги, колку што е можно попрецизно, нивните потреби и интереси, желбите, културниот амбиент во кој живеат. Со иакви информации можна е изградба на комуникациски канали кои ќе обезбедат чувствително кај еден дел од бирачкото тело дека постои политички субјект кој ги аргументира нивните барања, со големи шанси да ги трансформира во конкретни политички поитези со ирајни позитивни ефекти по самите нив. Бидејќи, модерната политичка партија не е повеќе класична кадровска или масовна партија. Уште помалку приватен круг на актуелни финансиски моќници, односно известителна организација или инструмент на иесни воено-економски монополи.

- Нискиот степен на комуникациска и јазичка култура е еден од ограничувачките фактори за развој на демократијата. Оштинува,

йолиѣичка йарѣија која во себе има вѣрадено комуникациски конѣейѣ, инсѣруменѣи и механизми со кои обезбедува демократѣски конѣакѣи со сѣиѣ субјекѣи со кои ја ѣради својатѣа йолиѣичка, во истовреме йреѣсѣавува и факѣор кој во значѣелна мера влијае врз оѣиѣокулѣурниѣе каракѣерисѣики на йоѣулацијатѣа во која делува, а посебно на йланотѣ на нивнатѣа комуникацискатѣа и јазичкатѣа кулѣура. Парламенѣарнатѣа демократѣија денес бара йолиѣичка йарѣија која ќе биде ѣрансѣаренѣна, јасна и оѣворена за йроѣрамски йромени.

- Оѣиѣесѣвоѣо денес, наѣласено йосѣавува и намеѣнува йоѣреба модерниѣе йолиѣички йарѣиѣи да се сврѣатѣи кон йрашања кои имаатѣи йооѣиѣа хуманисѣичка ориенѣација, кои насѣојуваатѣи дури и во рамкѣиѣе на йоврзаностѣа со йоѣесни социјални, класни и инѣересни ѣруѣи да йокриваатѣи йрашања кои не се сѣриктѣино йоврзани само со ѣесниѣе еко-социјални инѣереси на ѣаквиѣе ѣруѣи, йонаѣаму, йрашања кои се во релација на сеоѣиѣиѣе, односно, йокруѣниѣе движења како економски, ѣака и йолиѣички, во рамкѣиѣе на йоширокиотѣ регион оѣколку ѣѣо е земјатѣа во која делува една йолиѣичка йарѣија, ѣѣо ќе рече, меѓународниѣе димензии и имѣликации од йоширокиѣе йолиѣички йроцеси кои носатѣи со себе значајни "енерѣеѣски" йоѣенцијали.

- Сеуѣиѣе и најдобратѣа йреѣсѣавничка демократѣија не може да ја одбеѓне йојаваѣа на оѣуѓувањетѣо од йолиѣичкатѣа моќ, а ѣѣоа е случај и со условно најдемократѣскиѣе йолиѣички йарѣиѣи, бидејќи избраниѣе йреѣсѣавници, честѣоѣатѣи, намесѣо волјатѣа на членовиѣе, ја изразуваатѣи и сѣроведуваатѣи соѣсѣивенатѣа волја и инѣереси. Сеѣак, комѣеѣиѣивностѣа и демократѣскиѣе облици во рамкѣиѣе на нејзиноѣо есенцијално функционирање, овозможуваатѣи, во еден йодолѣ временски

период носители на власта кои истата ја обезбедиле во најпреварој со повеќе политички партии "задоволството" од владеењето подеднакво да го чувствуваат: како можност суверено да одлучуваат за општоопштествени работи, и, се разбира, како одговорност, тежина и притисок од страна на оние кои, на различни начини и по различни основи - тоа им го овозможиле.

- Демократски ориентираната современа политичка партија со вмешување на тесните неформални центри на моќ (кои се разбира постојат и функционираат и во рамките на партијата) за сметка на значително поширокиот аудиториум на политичката јавност, ќе овозможи ангажирано и продуктивно вклучување на моќни социјални "агенти" во процесот на донесување на одлуки и во истовреме отварање кон групи и слоеви кои не пристапат на "естаблишментот" од внатрешната структура на партијата. Во таа насока, политичката партија, во рамките на својата комуникациска активност и основните и генерални задачи и цели, неопходно е да си постави за цел воспоставување на дијалог со публиката, бидејќи правата смисла на комуникацијата, суштината на демократскиот комуникациски процес е, и комуникаторот и реципиентот, испраќачот и приемачот во комуникацискиот процес да останат субјекти, а тоа е можно единствено преку дијалогот. На тој начин, модерната политичка комуникација во демократските политички системи повеќе се базира на изнаоѓање методи, средства и содржини со кои, задачите кои и се поставени, ќе ги решава без драматични и екстремно биполарни поставени опции. Таквата комуникација ќе и овозможи на партијата, без поголеми амплиуди, да ја гради својата политичка и маркетиншка стратегија со сите релевантни политички субјекти со кои кореспондира.

- *Полицијската јарџија како организациско - ошворен сисџем, изџрадува и развива бројни мрежи и комуникациски канали, создадени за јрибирање, сисџематџизирање и анализа на надворешната средина како биџен услов за нејзино усџешно делување, а во исџо време и инсџрументџ за јредавање на јреработџени сооџшџенија обраџно кон средината, значи во двонасочен џек.*

- Современната системска анализа во голема мера се приближува до концепциите за најпродуктивниот облик на егзистирање на комуникациските системи, односно посистеми во рамките на глобалните целини, со своите фундаментални поставки за комуникациски систем со прогресивна конфигурација: висок степен на отвореност кон околината и адекватно на тоа, еластичност на соодветната структура. Оваа теорија, како основа за конструирање на бројни системски развојни модели, со надворешна но и внатрешна отвореност, како главна претпоставка за реструктуирање и конечно, за развивање на позитивниот фидбек и неговите корисни интервенции во системот, е употреблив теоретски концепт и кога се работи за комуникациските модели на современите политички партии.

- Информативно-комуникацискиот систем на современата политичка партија поставен на концепт кој ќе овозможи проток на информации, нивна обработка, селекција и редистрибуција, всушност ќе даде основа за воспоставување комуникација со ставовите на политичките субјекти (бирачите, јавноста, симпатизерите, неопределените и сл.), односно ќе реализира такви дејствија со кои ќе обезбеди релевантни сознанија за промените, структурираат и еволуираат на политичките ставови во соопствениот редови.

Истио така, таквиот модел обезбедува остварување на иновативната функција во и надвор од партијата; подигање на општо културно и интелектуално ниво на раководството и членовите на партијата; постојано воведување на нови демократски методи во животот на партијата; непречена циркулација на научната информација во целиот систем и максимално остварување на социјалниот систем за приеми на пораки и информации (инновации) од други системи, односно, од вкупното окружување.

- Во услови кога во една политичка заедница опстојуваат процеси на воведување на мултипартиски демократски систем, придонесот на комуникацијата, особено во рамките на политичката комуникација, може да биде драгоцен во општо одвивањето на вкупните политички процеси, а најмногу во програмското и оперативно-органizacionско поставување на политичките партии, всушност, таму каде што се агрегира и артикулира одредена платформа, идеја и концепт за методите и содржините на уредувањето на односите помеѓу луѓето, за нивната економска, политичка, социјална и културна проекција.

- Иако политичките партии ги смесивме во зададени историски, политички и социо-економски рамки, сепак треба да се констатира дека тие и во иднина ќе се јават како значајни фактори во водењето и во промените на политичката конфигурација во дадената средина. Значително ќе влијаат врз идните проекти, односно, врз реализацијата на проектите за поинакво општествено-економско уредување и воопшто воспоставување на поинакви односи во една заедница. Тоа значи дека политичките партии не се само зависни, туку се и "независни варијабли" во политичкиот систем на општеството.

- Очигледно парламентаризмот и најаму ќе имаат доминантна улога во политичките процеси, ако ништо друго, а тоа од една прота причина која научникот Ј. Хачек, проучувајќи ги парламентаризмот во В.Британија, ја констатира како циклус, трансформационен циклус во кој неминовно доаѓа до крајниот резултат: една партија умира, се раѓа нова. Со други зборови, таквиот трансформационен циклус едноставно се објаснува: партијата доаѓа на власт; во реализацијата на својата програма се соочува со проблеми; одредени делови од програмата губат привлечност; некои не можат да се реализираат, а некои предизвикуваат контраекции, особено од страна на симпатизерите и приврзаниците; сејко тоа доведува до расцеп на партијата; постоа доаѓа до раѓање на нова партија, со што почнува нов циклус, бидејќи нејзиниот развој претставува само повторување на истите ети.

- Мислат дека изборите личат на судски процес во кои гласачите имаат можност да ги ислушаат, слично како и поротниците, сите сведоци и доказни материјали, и врз основа на тоа да ја донесат својата одлука - најверојатно ќе останат и онаму само мисл. Сепак, фактот е дека најголемиот број на избори се решени многу пред да се распушти парламентот - а тоа не е мисл туку реална карактеристика на она што се означува како една од најдемократските придобивки на овој век.

ОДБРАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Андреевски Живко, "Демократски информационо-комуникационен систем и креативно новинарство", Зборник на трудови на Правниот факултет во Скопје: Конституирање на Република Македонија како модерна правна држава", Скопје, 1995.
2. Бабунски Климе, "Политичката комуникација во концептот на радиодифузијата во првите повеќепартиски избори во Македонија", Годишник на ИСППИ, Скопје, 1994.
3. Бакевиќ Лилјана, "Објективност политичке информације", Новинарство бр. 112, Београд, 1990.
4. Baldassarre Antonio, "Politicke partije u savremenim demokracijama", Marksizam u svetu br.1, Beograd, 1985.
5. Barzun Jacques, "Is Democratic Theory for Export", "Society", Rutgers - The State University, New Brunswick, N.J., 1989.
6. Barzun Jacques, "Теорема демократије", "Преглед", Београд, 1990.
7. Berger L. Peter, "Moralno rasudjivanje i politicka akcija", Pregled br. 247, Beograd, 1989.
8. Blondel Jean, "Toward a Systematic Analysis of Government-Party Relationships, International Political Science Review (1995), Vol. 16, No.2.
9. Blondel J., "Political Parties, a Genuine Case for Discontent", Wildowood House, London, 1978.
10. Burdeau G., "Traite de sciences politiques", LGDJ, Paris, 1968.
11. Брајановски Благоја, "Парламентаризмот - модели и искуства", Мисла, Скопје, 1994.
12. Цакирпалоглу Панајотис, "Избори во Македонија 1990", ИСППИ, Скопје, 1992.
13. Cansino Cesar, "Party Government: The Search for a Theory-Introduction", International Political Science Review (1995), Vol. 16, No.2

14. Cantril H. Albert, "Polling On The Issues", A report from the Kettering Foundation, Washington, D.C. 1980.
15. Compton's Interactive Encyclopedia, 1993, 1994, Compton's NewMedia, Inc.
16. Conrad C. Fink, "Inside the Media", University of Georgia, Longman, White Plains, New York, 1990
17. Crnobrnja Mihailo, "Informacija kao osnovni razvojni resurs", Centar za uporedno izucavanje tehnoloskog i drustvenog progressa, Novi Sad, 1985
18. Crotty William, Jackson S. John, "Presidential Primaries and Nominations", A division of Congressional Quarterly Inc., N.W., Washington, D.C., 1977.
19. Czitrom J. Daniel, "Media and The American Mind From Morse to McLuhan", University of North Carolina Press, 1986.
20. Чокревски Томислав, "Организационо општество", НИО Студентски збор, Скопје, 1995.
21. Габер Наташа, "Мнозинството во системот на политичките и парламентарните односи", ИСППИ, Скопје, 1995, (докторска дисертација - ракопис).
22. George McKenna & Stanley Feingold, "Taking Sides - Clashing Views on Controversial Political Issues", The Dushkin Publishing Group, New York, 1991
23. Dragojevic Sanjin, "Ideologija i drustveno komuniciranje", Kulturni radnik br.1, Zagreb, 1989.
24. Drucker F. Peter, "Uvodjenje nove organizacije", Pregled br. 245, Beograd, 1989.
25. Drucker F. Peter, "Novi pluralizmi", Pregled br. 252, Beograd, 1990.
26. Djordjevic Jovan, "Politicki sistem", Savremena administracija, Beograd, 1980.
27. Djordjevic Zivorad, "Nekoliko teza o informisanju i SKJ", "Savez komunista u velikim gradovima i industriskim centrima", Zagreb, 1986.
28. Djordjevic Toma, "Komunikacija i vlast", Mladost, Beograd, 1988.
29. Djordjevic Toma, "Teorija informacija, teorija masovnih komunikacija", Partizanska knjiga, Beograd, 1979.

30. Djordjevic Toma, "Komunikaciski model na alternativna distanca", Novinarstvo br.3/4, Beograd, 1990.
31. Djordjevic Toma, "Politicko javno mnjenje", Radnicki univerzitet, Novi Sad, 1975.
32. Dizdarevic Ismet, "Psihologija poslovnog komuniciranja", "Opredjeljenja", br.7/8, Sarajevo, 1989.
33. Dzinic Firdus, "Nauka o komuniciranju", Savremena administracija, Beograd, 1978.
34. Elkin L. Stephen, "Graganstvo i demokratija", Pregled br. 245, Beograd, 1991/92
35. Fishkin S. James, "Teledemokratija", Pregled br. 263, Beograd, 1993
36. Forester Tom, "The Microelectronics Revolution", Oxford, 1980.
37. Фрчковски-Данаилов Љубомир, "Есеи за социјалдемократијата", Магазин 21, Скопје, 1991.
38. Fukuyama Franck, "Kapitalizam i demokratija - karika koja nedostaje", Pregled br. 263, Beograd, 1993
39. Генев Николај, "Преминот кон демократија во Источна Европа", Третта Програма 47-48, Скопје
24. Gerbner George, "Mass Media Policies in Changing Cultures", John Wiley and Sons, New York, 1977.
40. Goati Vladimir, "Savremene politicke partije", komparativna analiza, IPD, Beograd, 1984.
41. Goati Vladimir, "Politicka sociologija", Mladost, Beograd, 1977.
42. Група автори: "Јавно мислење", Гледишта бр.4, Београд, 1975
43. Hamelnik J. Cees, "Cultural Autonomy in Global Communications", Longman, New York, 1983.
44. Haralambos Michael, "Uvod u sociologiju", Globus, Zagreb, 1989
45. Herbert M. Levine, "Political Issues Debated", Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, 1990.
46. International Encyclopedia of the Social Science, The Macmillan Company and the Free Press, 1968, USA, Library of Congress Catalog number 68-10023

47. Jesse Eckhard, "Die demokratie der Budesrepublik Deutschland", Colloquium Verlag Berlin, Berlin, 1978
48. Jager Michael, "Vlast i partije", Marksizam u svetu br.1, Beograd, 1985.
49. Јантол Томислав, "Социјализам и јавност", ЦКДССО, Загреб, 1980.
50. Jensen Brubn Klaus, "Vijesti kao ideologija: Ekonomska statistika i politicki ritual u vijestima TV mreze", Kulturni radnik br.1, Zagreb, 1989.
51. Jevtic Bora, "Informaciono doba", Globus, Zagreb, 1985.
52. "Jezik Politike", (o. sto), Marksisticka misao br.1, Beograd, 1989.
53. "Језик политике", ЦИТР, Загреб, 1987.
54. Katz E. James, "Pivotal Issues", Regulating Communication, "Society", Rutgers - The State University, New Brunswick, N.J., 1989.
55. Кавај Ристо, "Политичкиот маркетинг и маркетинг комуницирањето", Стопански весник бр. 1743, Скопје, 1990
56. Кавај Ристо, "Политичкиот маркетинг и маркетинг комуницирањето", Годишник на ИСППИ, Скопје, 1994.
57. Lange Yasha, Palmer Andrew, "Media and elections", The European Institute for the Media, Brussels, 1995
58. Лазаревски Панде, "Политичките интереси и цели", Годишник на ИСППИ, Скопје, 1995
59. Лазаревски Панде, "Плурализацијата на програмската легитимација на политичките партии", Годишник на ИСППИ, Скопје, 1994.
60. Lijphart A., "Class Voting and Religious Voting in the European Democracies", Institut of International Studies, Barkelly 1971.
61. Linsley Clyde, "Public opinion and campaign effecency", Special Features Service o93, #2e, Washington, 1992
62. Липхарт Арен, "Демократија во плуралните општества" - компаративно истражување -, Трета Програма бр. 47/48, Скопје 1986

63. Lüschen Günther, "Deutsche soziologie seit 1945", Kölner zeitschrift für soziologie und sozialpsychologie, Opladen, 1980
64. Малевски Денко, "Современи политички системи", Студентски збор, Скопје, 1986.
65. Martin, L.John: "Developments in Political Communication theory on mass media potential", vo knjigata: Warren K. Agee, Philip H. Ault: Maincurrents in Mass Communications.- New York: Edwin Emery, Harper - Row Publishers, 1986.-
66. McLuhan Marshall, "Understanding Media", The Extension of Man, The New American Library, Inc., New York, 1964.
67. Милосавлевски Славко, "Двете лица на собитијата", Зумпрес, Скопје, 1996
68. Милосављевиќ Славомир, "Политичка акција", ФПН, Београд, 1977.
69. Милошевиќ Божо, "Кибернетика и теорија система и потребе самоуправљања у техничко-технолошким системима и у друштву", Идеје бр. 5/6 , Београд, 1985.
70. Мирчев Димитар, "Драмата на плурализацијата", Комунист, Скопје, 1991.
71. Мирчев Димитар, "Изборниот процес во Англосаксонските земји", ИСППИ, Скопје, 1971.
72. Michels Robert, Sociologija partija u savremenoj demokraciji - istrazivanja o oligarhiskim tendencijama u zivotu skupina, Informator, Zagreb, 1990
73. Meier Herman, "Parteien und programme", Wilhelm Heyne Verlag, München, 1990
74. Meyrowitz Joshua, "Prikriveni izazov televizije", Pregled, Beograd, 1989.
75. Мојановски Цане, "Социјално-политичкиот и интересен идентитет на политичките партии во Македонија", докторска дисертација, Филозофски факултет, Скопје 1994 (ракопис)
76. Мокров Боро, "Основи на комуникациските науки" (авт. предавања), ИСППИ, Скопје, 1983.
77. Мокров Боро, "Современи теории за журналистиката", НИО Студентски збор, Скопје, 1991.
78. Morlino Leonardo, "Consolidation and Party Government in Southern Europe", International Political Science Review (1995), Vol.16, No.2.

79. Неделковски Живко, "Луѓе од посебен ков во маркетиншки шок", ЛИК, Скопје, 1990.
80. Nelson W. Polsby, Wildavsky Aron, "Presidential Elections", Strategies of American Electoral Politics, Charles Scribner's Sons, New York, 1976
81. Neuman S., "Modern Political Parties", The University Press of Chicago, 1956.
82. Neuborne Burt, Eisenberg Arthur, "The Rights of Candidates and Voters", The basic guide for voters and candidates, Publishers of Bard, Camelot and Discus Books, New York, 1987.
83. Neuman W. Pussel, "News and the construction of political meaning", Cembridge, N.Y., 1990
84. Okuka Milos, "Jezik i politika", Izdavacka djelatnost, Sarajevo, 1983.
85. Ornestin Norman, Kohut Andrew, "The People, the Press and Politics", "The Times Mirror Study of the American Electorate", conducted by Gallup Organization, New York, 1988.
86. Orec Mate, "Osnovi sistema informisanja", Oslobodjenje, Sarajevo, 1977.
87. Ossip K. Flechtheim, "Die Parteien der Bundesrepublik Deutschland", Hoffman und Campe, Hamburg, 1973
88. O'Toole James, "Informacija i moc - informaciona tehnologija moze da ojata ili ugrozi interese pojedinca i osjecaj zajednistva", Pregled br.78, Beograd, 1992.
89. Pagon Milan, "Utjecaj informacijske tehnologije na organizacione promjene", "Kadrovi i udrizeni rad", Beograd, 1989.
90. Parry John, "The growth of communication theory - the psychology of human communication", Types of information, Cembridge, N.Y., 1990
91. Pasic Najdan, "Uporedni politicki sistemi", FPN, Beograd, 1981.
92. Павао Новосел, "Електронски форум", Новинарство бр.1, Београд, 1991.
93. Пеливанов Тодор, "Социјалната структура и правната држава", Зборник на трудови на Правниот факултет во Скопје: Конституирање на Република Македонија како модерна правна држава", Скопје, 1995.

94. "The People, The Press and Politics", Times Mirror Company, New York, 1988.
95. Политичките партии во Македонија, ПОС Систем 21, Скопје, 1990.
96. Puliselic Stjepan, Politicke partije, Uporedni politicki sistemi, Savremena Administracija, Beograd, 1983
97. Radojkovic Miroljub, "Savremeni informaciono- komunikaciski sistemi", Zavod za udzbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1984.
- 98 Raschke Joachim, "Die politischen parteien in Westeuropa", Veröffentlicht im Rowohlt Verlag GmbH, Hamburg, 1978
99. Ritchie Michael, "Please stand by: a prehistory of television", Woodstock: Overlook, 1994
100. Rothman Stanley, Lerner Robert, "Televizija i revolucija komunikacija", Pregled br. 248, Beograd, 1989.
101. Русо Жан Жак, "Општествениот договор или начела на државното право", Мисла, Скопје, 1978
102. Сартори Џовани, "Навраќање кон теоријата на демократијата", Трета Програма бр. 47/48, Скопје, 1986.
103. Sean Mac Bride, "Many Voices, One World", A Commision Report, Paris, UNESCO, 1980.
104. Seurin L.J., "La structure interne des parties americanes", Armande Coline, Paris, 1953.
105. Спасов Ѓорѓи, "Политичкиот систем во Република Македонија", Годишник на ИСППИ, Скопје, 1994
106. Становчиќ Воислав, "Политичке партии: инструмент демократије или олигархије", Гледишта бр. 5/6, Београд, 1985.
107. Slavujevic Zoran, "Osnovni elementi koncepcije politickog marketinga", Novinarstvo br.3/4, Beograd, 1989.
108. Seib Philip, "Campaign and conscience: the ethics of political journalism", Westport, London: Praeger, (Praeger series in political communication), 1994
109. Siber Ivan, "Socijalna struktura i politicki stavovi", Narodno sveuciliste, Centar za aktualni politicki studij, Zagreb, 1974.

110. Srica Velimir, "Informacijski sistemi", Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1995
111. Tadic Ljubomir, "Ogled o javnosti", Prosveta, Beograd, 1987.
112. Tenner Edward, "Implozija znanja - kvalitet informacija zaostaje za kvantitetom", Pregled br.124, Beograd, 1992
113. "Towards Democratic Communication", Yugoslav Center for Theory and Practice of Self-Management Edvard Kardelj, Ljubljana, 1984.
114. Turen Alen, "Sociologija drustvenih pokreta", Radnicka stampa, Beograd, 1983.
115. Вебер Макс, "Привреда и друштво", Просвета, Београд, 1976.
116. Вејвода Иван, "Француска револуција као процес изумевања демократије", Книжевне новине, Београд, 1989.
117. Velimirovic M. Radomir, "Tehnoloske i metodoloske osnove savremenog informacionog sistema", "Samoupravljanje" br.11, Beograd, 1989.
118. Velimirovc M. Radomir, "Neki aspekti eticke i kulturne odgovornosti za javnu rec", "Odgovornost", br.1, Beograd, 1989.
119. Врег Франце, "Општествено комуницирање", Комунист, Скопје, 1976.
120. Шумпетер Јозеф, "Капитализам, социјализам, демократија", Култура, Београд, 1960.
121. Schramm Wilbur, Lerner Daniel, "Communication and Change" - The Last Ten Years - and the Next, East-West Center by The University Press of Hawaii, Honolulu, 1978